

Democraat

D66

Kies voor de toekomst

Hang
de
poster
op!

p. 8 Een dag op pad met
**Lijsttrekker Anry Kleine
Deters in... Drenthe**

p. 14 Portret Rob Jetten
**Aanvoeren, scoren en
meeverdedigen**

p. 24 Klimaatakkoord
**Stientje van Veldhoven
op bezoek bij Jan Terlouw**

“Overal zijn we zichtbaar met onze campagne Voor de toekomst”

foto Linda Ringelberg

Democraten,

Wat vliegt de tijd! Als u deze *Democraat* – in nieuwe huisstijl! – openslaat, is de campagne voor de Provinciale Statenverkiezingen reeds in volle gang. Vele D66'ers gaan de straat op en de wijken in om te vertellen waar D66 voor staat. Onze Regiotour doet alle provincies aan om te canvassen en in gesprek te gaan met kiezers, en om hen te motiveren om te gaan stemmen op 20 maart.

Eerlijk is eerlijk, 'de provincie' leeft lang niet bij iedereen, terwijl D66 veel resultaten boekt op het gebied van klimaat, schone lucht, circulaire economie en mobiliteit. Onderwerpen die iedere inwoner aangaan en die de gemeentegrenzen overstijgen. Het is aan ons om met een positieve campagne te laten zien dat die nieuwe snelfietspaden en waterstofbussen, de gezondere varkensstallen en betere aansluiting van mbo-opleidingen op de beroepspraktijk, mede door de D66-vertegenwoordiging in de provincies zijn aangejaagd en gerealiseerd. We durven niet alleen te dromen, maar ook verantwoordelijkheid te nemen!

Op sociale media, inabri's, kranten en op tv; overal zijn we de komende periode zichtbaar met onze nieuwe campagne *Voor de toekomst*. Met een frisse uitstraling, die past bij de positiviteit en warme betrokkenheid die ik in mijn eerste maanden als partijvoorzitter op veel plaatsen ben tegengekomen. Live, maar ook via ontelbare

Kies voor de toekomst

D66

Campagne

Bijgesloten in de seal van dit nummer vindt u onze raamposter. Doe mee en hang 'm voor uw raam of deur!

Verkiezingen

Op 20 maart 2019 vinden de waterschapsverkiezingen én de Provinciale Statenverkiezingen plaats. De nieuw verkozen Statenleden kiezen op 27 mei 2019 de leden van de Eerste Kamer. Daarnaast zijn er op 23 mei 2019 verkiezingen voor de leden van het Europees Parlement. Meer informatie: d66.nl/verkiezingen

mailtjes, Facebook-posts en handgeschreven brieven. Veel mensen hebben vanuit een persoonlijke achtergrond affiniteit met, of passie voor de idealen van D66. Het is mooi om deze individuele verhalen een podium te geven.

Een inspirerend, lokaal voorbeeld hiervan is de afdeling Bernheze, die in de plaatselijke krant portretten van inwoners publiceert onder de kop: *Ik ben D66*. Niet alleen leden, maar ook sympathisanten die zich op de één of andere manier met ons verbonden voelen. (Zie: bernheze.d66.nl/personen/wij-zijn-d66).

Ik schreef het al: sinds mijn aantreden als partijvoorzitter op het congres van 6 oktober 2018 is de tijd omgevlogen. Het was een bijzondere start omdat er ook in de Tweede Kamerfractie een wisseling van de wacht was. Fractievoorzitter Rob Jetten en ik trekken veel samen op; het is mooi om met elkaar iets op en uit te bouwen.

Er was ook meteen veel werk aan de winkel, zoals het samenstellen van het lijstadvies voor de verkiezingen voor het Europees Parlement en voor de Eerste Kamer. Ik was blij verrast door de vele goede kandidaten en de getoonde ambitie. Ik heb er alle vertrouwen in dat we met de gekozen kandidaten prachtige campagnes gaan voeren.

Waar ik hier en daar nog een uitdaging zie, is om zaken vanuit meerdere perspectieven te bezien. Waar hard gewerkt wordt, gaat natuurlijk ook weleens iets mis. Prima om elkaar daarop alert te houden. Ga ervan uit dat de ander zijn best doet, dat de intenties goed zijn. Als we op een opbouwende manier kritisch zijn, bouwen we op een positieve manier aan onze vereniging.

Op pagina 42-43 vindt u enthousiaste verhalen van afdelingen die meededen én meedoen aan de landelijke vrijwilligersactie NLdoet. Ik kan dit van harte aanbevelen; ik weet uit eigen ervaring hoe leuk zo'n activiteit is. Zo deed ik mee aan de actie 'bramen en brandnetels' bij het Voedselbos Graafse Akker in Den Bosch. Want *Practice what you preach* geldt natuurlijk ook voor mij als Gedeputeerde, als D66-lijsttrekker voor de Provinciale Statenverkiezingen én als inwoner van Noord-Brabant. Zo doen mijn partner en ik mee aan de *Nationale Duurzame Huizen Route* en hebben we ons huis flink aangepast: zonnepanelen, muurisolatie, dubbel glas. U kunt meekijken op: duurzahuizenroute.nl/brabant.

Dat ik de komende tijd weinig thuis zal zijn, lijkt me duidelijk. Ik ga met heel veel motivatie de campagne in en hoop u onderweg tegen te komen. *Voor de toekomst!*

Anne-Marie Spierings

5. Canvassen met Jan

24. Voor onze (klein)kinderen

4. nieuwe huisstijl

8. ondertussen in... Drenthe

11. D66-koppel

12. in de Eerste Kamer

14. interview Rob Jetten

18. democratisering

21. 4 vragen aan... Peter Bootsma

22. burgemeester (a.i.)

28. in beeld: I Am Europe Convention

30. politieke pauze

33. essay Mr. Hans van Mierlo Stichting

36. in gesprek met...

38. een jaar later: Menno Snel

40. opslaan en verdergaan

42. doe mee met NLdoet

44. uit de vereniging

47. ledenpagina

48. ik ben D66

Een nieuwe stijl voor de toekomst

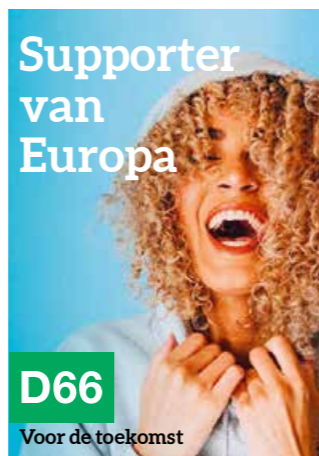

Hé, waar is dat zwarte blok gebleven op het omslag van de *Democraat*? Als nieuw lid viel het u misschien niet direct op, maar trouwe lezers zagen het uiteraard meteen: nieuwe huisstijl!

Een nieuwe fractievoorzitter, een nieuwe partijvoorzitter, een nieuwe campagneleider en nieuwe verkiezingen; dit alles vroeg om méér dan alleen deze nieuwe slogan: *Voor de toekomst*. Het vroeg om een nieuwe stijl voor de toekomst. Geen drastische veranderingen, wel mooie verbeteringen. We noemen er een paar:

- Het zal even wennen zijn, maar de zwarte blokken zult u steeds minder zien. Ze hebben hun werk geweldig gedaan de afgelopen tien jaar, maar ze waren ook erg dominant en bleken onhandig in gebruik op sociale media.
- Ook het logo is nu 'social-proof'. U moet goed kijken om het verschil te zien, maar D66 staat nu lager (bijna in het midden) in het groene logoblok. Daardoor past-ie nu ook perfect in de *profile image*-cirkels op sociale media.
- Een prachtige nieuwe letter voor onze boodschap: dag Helvetica, hallo Aleo! (Het logo zelf blijft uiteraard wel in Helvetica).
- Een nieuwe lay-out voor tekst en logo. Kijk naar de voorbeelden en u snapt het idee.
- Voor wie meer wil weten of zelf aan de slag wil: d66.nl/huisstijl

D66

Canvassen met Jan

Canvassen – langs de deuren gaan; bij mensen thuis aanbellen dus – vinden veel D66'ers nog steeds een beetje spannend. Maar campagneleider Jan Paternotte weet: waar D66 canvast, wordt meer op D66 gestemd. De *Democraat* liep een middag mee hem mee in zijn thuisstad Leiden.

tekst Jessica Hoogenboom
foto's Jeroen Mooijman

Leiden is de thuisstad van Tweede Kamerlid en landelijk campagneleider Jan Paternotte. En in Leiden werd D66 drie keer achter elkaar de grootste. "Dat ligt natuurlijk niet alléén aan het feit hier zo actief gecanvast wordt, maar het speelt zeker een rol", zegt de voormalig fractievoorzitter van D66 Amsterdam. "Je kunt aan de cijfers zien dat in wijken waar D66 veel heeft gecanvast, daar ook meer op D66 is gestemd." Ja, maar Leiden is een typische D66-stad, toch? "Zeker waar, maar je ziet dit beeld ook terug in andere gemeentes. Mooi voorbeeld: het Brabantse Dongen. Daar deed D66 vorig jaar voor het eerst mee aan de gemeenteraadsverkiezingen. Vanuit het niets haalden ze drie zetels. Drie zetels! Ik vroeg hun campagneleider, Joeri de Jong, wat ze gedaan hadden. Niets speciaals hoor, zei hij: *we zijn gewoon alle deuren langs gegaan*. Letterlijk hé: dus elk weekend de wijk in, en bij elke deur aanbellen!"

Eerste deur is altijd spannend

Tien vrijwilligers van D66 Leiden – actieve leden en raadsleden – melden zich op deze zaterdagmiddag in een café in de Havenwijk. Een woonwijk met kleine arbeidershuisjes en karakteristieke panden, net buiten het historisch stadscentrum. Campagneleider Leon Krijthe is tevreden met de opkomst. "We hebben bijna 700 leden hier, daarvan zijn er zo'n 20 tot 50 actief,

(Getrapte) verkiezingen

Op 20 maart vinden de verkiezingen voor de Provinciale Staten plaats. Verkiezingen die helaas weinig tot de verbeelding spreken: in 2015 bracht slechts 47,8 procent van de kiesgerechtigden zijn stem uit. Vragen mensen u waar de provincie nou eigenlijk over gaat? Kijk op p. 10 voor een overzicht. Vergeet ook niet te vertellen dat dit getrapte verkiezingen zijn: de verkozen Statenleden kiezen op 27 mei de nieuwe leden van de Eerste Kamer. Elke stem telt dus dubbel!

afhankelijk van de periode. Bij raadsverkiezingen krijg je bijvoorbeeld meer mensen op de been dan bij de Provinciale Statenverkiezingen. Dat leeft toch iets minder."

Het monumentenbordje naast de deur is een mooie aanleiding voor een openingsvraag

Het is koud en het miezert, maar dat mag de pret niet drukken; we trekken vol goede moed – twee aan twee – de Havenwijk in. "De eerste deur is altijd weer even spannend", zegt Paternotte, terwijl hij op de bel drukt. Helaas is er niemand thuis. De burens doen ook niet open, maar bij de derde deur is het raak. "Een heel goede middag! Wij zijn van D66 en wij gaan vandaag de deuren langs om te vragen wat mensen vinden van hun buurt en van de stad." Raadslid Susannah Herman staat al klaar met een in-gesprek-vel om te noteren wat er gevonden wordt. Maar de jongedame in de deuropening zegt: "Ehm, dit is eigenlijk niet zo'n goed moment. Ik ben met een heel belangrijk project bezig." Maar natuurlijk, zegt Paternotte, "Succes met het project!"

De hoogte in of uitbreiden

Bij het vierde huis hebben we eindelijk succes. De deur zwaait meteen open. Een jonge man met muts op en jas aan kijkt ons vragend aan. Hij wilde net weggaan, maar wil best even iets zeggen over zijn stad. "Ik snap dat er meer woningen nodig zijn, maar die hoge flats – moet dat nou?" Paternotte antwoordt: "Dat moet niet, maar je moet als stad wel keuzes maken. Als je meer woningen wilt, heb je eigenlijk maar twee opties: de hoogte in of uitbreiden." De jongeman denkt even na, en zegt: "Maar ik wil zeker niet dat de groene zone rondom Leiden wordt aangetast. Dus tja, je hebt

een punt." Hij is het volledig eens met de inzet van D66 om Nederland een groene koploper te maken op klimaatgebied. "Belangrijk om te bedenken als je gaat stemmen bij de Statenverkiezingen over een paar weken!", besluit Paternotte.

De burens hebben minder zin in een gesprek: de deur gaat open en onmiddellijk weer dicht. We horen nog net: "Niet mijn partij!". "Dank voor uw tijd en een heel fijne dag verder", zegt Paternotte tegen de dichte deur. Twee huizen verder treffen we een zeer tevreden bewoonster. "Sorry, ik heb écht geen klachten!" Maar dat hóeft ook niet, lacht Paternotte, "misschien een goed idee?" Ze denkt na. "Meer fietsplekken bij het station. Ik moet soms best lang zoeken." Raadslid Sander van Diepen heeft meteen goed nieuws: "Daar wordt aan gewerkt; er komen binnenkort vijfduizend plekken bij!"

Tijdens het vergeefs aanbellen – in een heel blokje huizen blijken de bewoners niet thuis – geeft Paternotte wat tips en weetjes. "Je moet de moed niet laten zakken als veel deuren gesloten blijven. Feit is: driekwart van de mensen is niet thuis of doet niet open. Dat calculeer je dus in. Na 30 seconde wachten, loop je gewoon door. Idealiter duurt een gesprekje drie tot vijf minuten, maar dat is ook een kwestie van aanvoelen. Enerzijds wil je zoveel mogelijk deuren langs, anderzijds: als je een leuk gesprek hebt, dan kun je natuurlijk gerust blijven staan. Nee, naar binnen gaan, raad ik niet aan. Als mensen je voor een kop koffie uitnodigen, zeg dan: mag ik ú misschien uitnodigen om eens bij óns langs te komen! Neem ook altijd word-lid-kaartjes mee, je weet maar nooit."

Monumentenstatus

Ineens zwaait er weer een deur open. Naast de deurpost zien we een monumentenbordje – een mooie aanleiding voor een openingsvraag. De jongeman vertelt enthousiast over zijn onlangs voltooide verbouwing, maar wil ook iets kwijt. "Ik vind het verkeersbeleid hier niet goed. Ik wil minder auto's en minder parkeerplekken in de binnenstad. Raadslid Amela Halilović vertelt dat er dit jaar een pilot voor een autoluwe binnenstad wordt gestart. Terwijl ze verder praten, gaat de deur waar we eerder – zonder succes – aanbelden alsnog open. De bewoonster wil iets vragen over de monumentencommissie. "Ik heb een lelijke kunststof voordeur die ik graag zou willen vervangen door een mooie houten deur, die beter

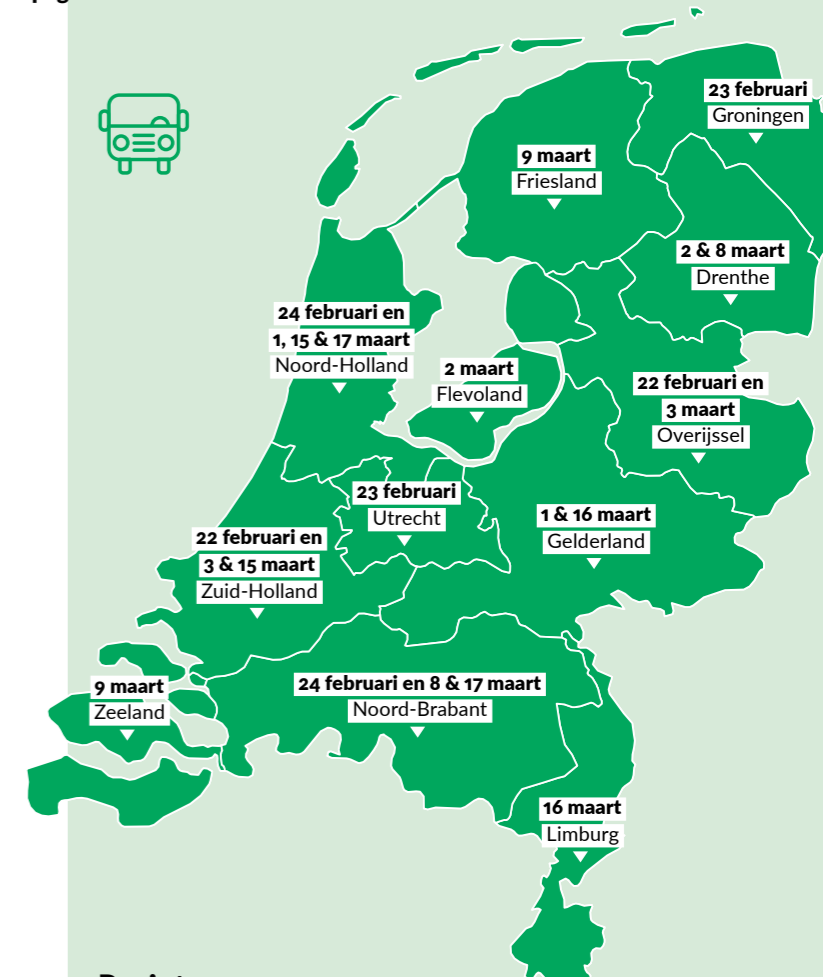

past bij dit pand. Maar die moet aan zulke hoge eisen voldoen, dat ik het plan heb opgegeven. Dan schiet zo'n commissie zijn doel voorbij, toch?" Ze dankt ons hartelijk als we de vraag noteren ter bespreking voor de fractie.

We eindigen – anderhalf uur en flink wat gesprekken later – in het café waar we begonnen. Even opwarmen, biertje drinken en gezellig napraten. "Ik zag er een beetje tegenop", zegt een vrijwilliger die vandaag voor het eerst canvaste. "Ik vind het zelf namelijk helemaal niet prettig als er vreemden aanbellen. Maar ik heb echt leuke gesprekken gehad! Dus de volgende keer dat er bij mij wordt aangebeld, zal ik niet meer meteen roepen dat ik geen tijd heb." ■

10 canvas-tips van Jan

- Wees niet bevreesd:** de meeste mensen vinden het namelijk heel erg leuk als er naar hun mening wordt gevraagd. En zo niet: op naar de volgende deur!
- Kies een goed moment:** bijvoorbeeld een vrijdag- of zaterdagmiddag. Bel niet aan als het donker is of tijdens etenstijd (of erger: tijdens een belangrijke voetbalwedstrijd).
- Kies een goede wijk:** in de aanloop naar verkiezingen is dat een wijk waar veel op D66 wordt gestemd. Want: je wilt mensen naar de stembus krijgen en twijfelaars over de streep trekken.
- Ga altijd in koppels:** liefst met meerdere koppels tegelijk door één straat. Dat is gezelliger en samen weet je altijd meer dan alleen.
- Bedenk een concrete (openings)vraag:** denk aan een vraag die relevant of actueel is voor de buurt of voor de aankomende verkiezingen. Zoals: "Hoe bevalt de nieuwe busverbinding?"
- Vergeet je flyers niet:** of neem 'in-gesprek-met'-vellen mee en vraag om een goed idee voor de gemeente.
- Campagnejasje aan of niet:** bij voorkeur aan, zo ben je goed herkenbaar. Voel je je daar niet prettig bij? Een D66-tas of -sjaal kan natuurlijk ook.
- Wees vrolijk en voorkomend;** besef dat je op dat moment hét gezicht van de partij bent.
- Luister goed:** het is helemaal niet erg als je iets niet weet, want canvassen draait vooral om je gezicht laten zien en luisteren naar wat mensen vinden.
- Toch een moeilijke vraag?** En is er geen raadslid of Statenlid in je canvasteam die daar iets vanaf weet? Noteer de vraag en zeg dat je het doorgeeft. Of geef het mailadres van de fractie.

Regiotour

In de aanloop naar de Provinciale Statenverkiezingen op 20 maart organiseert D66 een regiotour. Vier weekenden lang rijden er twee campagnebusjes – gevuld met enthousiaste Kamerleden en vrijwilligers – door het land die onze afdelingen ondersteunen bij het canvassen en in-gesprek-met-acties. Op deze kaart ziet u op welke dag we in welke regio zijn. Op 18, 19 en 20 maart rijden we door het hele land!

Meedoen?

- Ga naar MijnD66.nl en klik op: 'Doe mee' → 'Campagne voeren' en vul het contactformulier in
- Of ga naar MijnD66.nl en klik op 'Wie is wie' en neem zelf contact op met de campagneleider in uw afdeling of regio
- Liever zoeken via de website? Vind uw afdeling op: d66.nl/partij/d66-in-het-land
- Of mail naar het landelijke campagneteam: campagne@d66.nl

Geen tijd (of zin) om de straat op te gaan, maar wilt u onze campagnes wel steunen? Doneer!

Ga naar crowdfunding.d66.nl en steun een van onze acties. Bijvoorbeeld onze gloednieuwe landelijke campagnespots voor tv en online. Want hoe meer donaties, hoe vaker we de spot kunnen laten zien in de aanloop naar de verkiezingen!

ondertussen in... Drenthe

In de aanloop naar de Provinciale Statenverkiezingen, reist redacteur Reyer van der Vlies af naar Drenthe. D66-lijsttrekker Anry Kleine Deters neemt hem mee naar het Bargerveen, een bijzonder natuurgebied aan de grens met Duitsland, om te laten zien hoe je problemen kunt oplossen door buiten het kader – of in dit geval: buiten de grenzen – te denken.

tekst & foto Reyer van der Vlies

De zonnige serre aan het huis van Anry Kleine Deters in Emmen-Zuid is dezer dagen het hart van D66 Drenthe. Hier ontvangt de oud-wethouder – zelf geboren en getogen in Drenthe – overigens al jaren D66'ers om te vergaderen. Maar nu draait alles om de campagne voor de Provinciale Statenverkiezingen die plaats vinden op 20 maart. Kleine Deters werd vorig jaar verkozen tot lijsttrekker en is volop bezig met de voorbereidingen. “Alleen al aan Kieskompas was ik zes uur kwijt.”

Sinds 1994 in de Drentse politiek

Ons gesprek is nauwelijks begonnen als de telefoon gaat. De politiek secretaris wil weten of de pers welkom is bij de nieuwjaarsreceptie van D66 Drenthe, en of Anry ingaat op haar uitnodiging om mee te werken aan een documentaire over sterke vrouwen in de Drentse politiek. Kleine Deters: “Sprakmakende vrouwen! Dat is weer heel wat anders.” Vanzelfsprekend is de pers welkom op de receptie. Ook wil ze zo snel mogelijk contact met de lokale D66-afdelingen, want: “Campagnevoeren doe je samen”. Bovendien is de nauwe samenwerking tussen gemeenten en provincie eigen aan de Drentse politiek, zal ze later in het gesprek nog eens benadrukken.

D66 in Drenthe

De Provinciale Statenfractie van D66 in Drenthe heeft 4 van de 41 zetels. Provinciale Staten en het College van Gedeputeerde Staten (VVD, PvdA, CDA en ChristenUnie) worden voor-gezet door Commissaris van de Koning Jetta Klijnsma (PvdA).

drenthe.d66.nl

Voordat we op pad gaan, vertelt ze over haar betrokkenheid bij de Drentse politiek, waarin ze al sinds 1994 actief is. Eerst als gemeenteraadslid in Emmen en later als wethouder in Emmen, Westerveld en tot vorig jaar in Assen. Er waren perioden dat ze dacht dat de politiek achter haar lag, om later toch weer terug te keren. De ambitie was er nooit, zegt ze, maar steeds als de partij haar benaderde, besloot ze verantwoordelijkheid te nemen. Makkelijk was dat niet altijd. “Ik wil graag doorpakken, maar sommige politici spelen liever spelletjes. Die spelletjes moet je onderkennen, er afstand van nemen en op inhoud blijven reageren.”

Meer vrouwen, nieuw elan

Met de verkiezingen in aantocht wil de ervaren bestuurder investeren in nieuw elan. Van de eerste tien kandidaten op de lijst van D66 Drenthe hebben er acht geen politieke ervaring. Dat vraagt om extra scholing, maar biedt ook kansen. “Ik leer ze te denken vanuit hun eigen overtuiging, dan zit je altijd goed.” Bovendien zijn zeven van hen vrouw. Of de Drentse politiek een mannenbolwerk is? “Dat was het niet altijd, maar is het helaas wel weer geworden. Tot de komst van Mieke Damsma als burgemeester van Midden-Drenthe (zie interview met Damsma in de vorige editie, red.) waren er hier bijvoorbeeld geen vrouwelijke burgemeesters meer.” Aan de lijst van Kleine Deters zal het in elk geval niet liggen.

Energie is een belangrijk thema in de campagne voor de aankomende verkiezingen. Anry Kleine Deters neemt me vandaag daarom mee naar het Bargerveen, een bijzonder natuurgebied aan de grens met Duitsland, om te laten zien hoe je problemen kunt oplossen door buiten het kader – of in dit geval: buiten de grenzen – te denken. Bij aankomst laat ze eerst trots de nieuwe schaapskooi van Staatsbosbeheer zien, die vorig jaar door Koning Willem-Alexander werd geopend. Naast de schaapskooi, die onderdak biedt aan ruim duizend schapen, staat een hypermodern café-restaurant annex informatiecentrum: oude en nieuwe functies gaan hier zij aan zij. Even verderop wijst ze op een aantal hekken, bedoeld om de schapen te beschermen tegen een teruggekeerde bewoner van Drenthe: de wolf. “Het kost meer geld om schade van de wolf te bewijzen en te vergoeden, dan te investeren in preventieve maatregelen.”

Duitse windmolens

De energietransitie naar duurzame energie is waarschijnlijk nergens zo ‘zichtbaar’ als hier. We staan in een zeldzaam, voormalig moerasgebied waar het veen niet overal is afgegraven. Vijftig jaar geleden ontfermde Staatsbosbeheer zich over het hoogveen dat nog over was. Het Bargerveen is nu 2100 hectare groot. Hier en daar is het vroegere graafwerk nog goed te zien, maar Staatsbosbeheer doet zijn best om van het gebied weer ‘natte natuur’ te maken, bijvoorbeeld door waterbuffers aan te leggen, legt Kleine Deters uit.

Deze natuur, die tot diep in de twintigste eeuw zo belangrijk was voor de Nederlandse energievoorziening, staat in schril contrast tot de windmolens aan de Duitse zijde van het hoogveengebied – die daar al bijna twintig jaar staan. Kleine Deters: “De Nederlandse overheid wil in het veenkoloniale gebied ook windmolens plaatsen. Daarvoor is nul draagvlak; er dreigt een volksoptstand te ontstaan. Zelfs de AIVD kwam eraan te pas.”

“De overheid wil in het veenkoloniale gebied windmolens plaatsen. Daarvoor is nul draagvlak; er dreigt een volksoptstand te ontstaan”

De plannen zijn niet alleen omstreden, maar volgens Kleine Deters ook kortzichtig. Ze legt uit dat de Duitse windmolens nog in goede staat zijn, maar dat de subsidie ervoor na twintig jaar stopt. Dat betekent dat ze binnenkort niet langer kostendekkend zijn. “De Duitse eigenaar moet de windmolens dan wellicht slopen, terwijl Nederland op datzelfde moment het veenkoloniale gebied zou verkwanselen om nieuwe te plaatsen. Dat moet anders kunnen, bijvoorbeeld door de Duitse windmolens te kopen.”

Grensoverschrijdend en creatief denken

Net als in (Oost-)Drenthe, moet de Nederlandse overheid meer grensoverschrijdend denken, zegt Kleine Deters. Zeker als het gaat over initiatieven voor duurzame energie die hier niet altijd mogelijk zijn, omdat het Nederlandse energienetwerk daar niet op berekend is. Ze noemt het voorbeeld van een lokale voetbalvereniging die geen zonnepanelen kon plaatsen. De netbeheerder weigerde de panelen aan te sluiten op het elektriciteitsnet vanwege een capaciteitstekort. “Terwijl de Duitsers veel verder zijn. Waarom sluiten we de gemeente of provincie niet aan op hun netwerk?” Bij de parkeerplaats van het natuurgebied staat een laadpaal voor elektrische auto's. Kleine Deters pleit ervoor dat de overheid zich inzet om duurzame energie bereikbaar en betaalbaar te maken. Volgens haar zijn er in het verleden veel kansen gemist en denkt de overheid te weinig in creatieve oplossingen. Als voorbeeld noemt ze de asbestdakenregeling. Eigenaren van Drentse boerderijen met asbest in hun daken konden subsidie krijgen om hun daken te vervangen. “De overheid had toen kunnen zeggen: *dan krijgen al die daken zonnepanelen*. Maar dat is helaas niet gebeurd – een gemiste kans, wat mij betreft.”

Duurzaam naoberschap

D66 Drenthe zet zich in voor nieuwe energie en voor een nieuwe economie. “Het gaat dan ook om nieuwe energie tussen mensen”, benadrukt Kleine

Deters. “De tijd van de bevoogdende overheid is echt voorbij.” Ze doet een beroep op de eigen kracht én verantwoordelijkheid van Drentenaren om de energietransitie vooruit te helpen. Volgens haar is dat in Drenthe bij uitstek goed mogelijk. Er is een sterke onderlinge gemeenschapszin in deze regio; *naoerschap* – noemen Drentenaren het zelf. Als voorbeeld noemt Kleine Deters de energiecorporaties die nu al te vinden zijn in sommige dorpen. “Mensen slaan de handen ineen om een doel te bereiken, bijvoorbeeld door gezamenlijk in zonnepanelen te investeren. Hier werken mensen van oudsher veel samen om iets te bereiken – dat ging tot aan de jeneverstokerijen toe. Nu kan dat ook met nieuwe energie.”

“Lokale en regionale overheden zijn hier van nature gericht op samenwerken. De machtsverhoudingen liggen daarom ook heel anders”

Hoe belangrijk – grensoverschrijdende – samenwerking hier is, blijkt wel als we onderweg langs de werkzaamheden aan de waterbuffer van het Bargerveen rijden. Op een groot bord staan alle overheden die aan het project meewerken; een flink aantal Nederlandse én Duitse overheden, waaronder de Duitse deelstaat Nedersaksen. Zo zou het vaker mogen gaan, als het aan Kleine Deters ligt. “Lokale en regionale overheden zijn hier van nature gericht op samenwerken. Zonder elkaar bereiken zij niets. De machtsverhoudingen liggen hier daarom ook heel anders dan op andere plekken in ons land.”

Op de terugweg naar Emmen geeft de Drentse lijsttrekker nog een boodschap aan Den Haag mee. De blik is volgens haar te vaak en te veel op de grote steden in de Randstad gericht. “De verhoudingen liggen scheef. Drenthe moet het met aanzienlijk minder geld doen, maar heeft het vaak moeilijker. Hier vecht men telkens weer voor elke cent.” Het is volgens haar dan ook niet vreemd dat Drentenaren “een beetje anarchistisch” zijn. Tegelijkertijd is ze er trots op dat er in Drenthe heel veel mogelijk is. Indien D66 na 20 maart de kans krijgt, geldt dat wat Anry Kleine Deters betreft ook voor duurzame energie. ■

Waarom stemmen op 20 maart?

Veel kiezers gaan op 20 maart naar de stembus vanwege het belang van de Eerste Kamerverkiezingen: de nieuw gekozen Statenleden kiezen op 27 mei de nieuwe leden van de Eerste Kamer. Maar de Provinciale Statenverkiezingen gaan in de eerste plaats over de provincies. Wat doet deze bestuurslaag nu eigenlijk precies?

De provincie:

- bepaalt of steden en dorpen kunnen uitbreiden en waar bedrijventerreinen en kantorenparken mogen worden aangelegd. Dit staat in de Wet ruimtelijke ordening;
- bepaalt waar wegen, spoorwegen, scheepvaartverbindingen, industriegebieden, agrarische en natuurgebieden en recreatieve voorzieningen komen. Daarvoor maakt de provincie zogeheten structuurplannen. Gemeenten houden hier rekening mee bij het maken van hun bestemmingsplannen;
- is verantwoordelijk voor de aanleg en het onderhoud van provinciale wegen, fietspaden en bruggen;
- zorgt voor schoon zwembadwater en veilige routes voor vrachtwagens met gevaarlijke stoffen. Dit staat in de nationale milieuwetgeving;
- realiseert nieuwe natuur en behoudt huidige natuur;
- houdt toezicht op de naleving van milieuwetten voor lucht, bodem en water. Daarnaast gaat de provincie verontreiniging tegen, bijvoorbeeld door bodemsanering;
- zorgt dat op elke plek in de provincie binnen 15 minuten een ambulance ter plaatse kan zijn;
- houdt toezicht op de waterschappen;
- houdt toezicht op de gemeenten. De gemeenten laten elk jaar hun begroting en jaarrekening goedkeuren door het college van Gedeputeerde Staten.

Bron: politiekeamtsdragers.nl/bestuurslagen/provincie

Kies voor de toekomst

D66
drenthe

Zoals in elke vereniging, bloeit ook bij D66 regelmatig iets moois op tussen actieve leden. In dit nummer portretteren we Tjoek Korenromp en Blanca de Louw uit Deventer, die elkaars naam kunnen aankruisen bij de aankomende verkiezingen op 20 maart.

tekst & foto Jan Remmert Fröling

Jullie zijn allebei nogal druk met D66, begrijp ik?

Tjoek - “Zeker! Blanca is secretaris van D66 Salland én ze is kandidaat voor de Provinciale Statenverkiezingen in Overijssel...”

Blanca - “... en Tjoek is fractievoorzitter in Deventer én hij is kandidaat voor Water Natuurlijk bij de waterschapsverkiezingen. We kunnen elkaars naam dus aankruisen, haha.”

Hoe hebben jullie elkaar leren kennen?

Tjoek - “Bij de Jonge Democraten. We hadden allebei een bestuursfunctie bij de JD Stedendriehoek (*Deventer, Apeldoorn en Zutphen, red.*) en ik vond dat ze er bijzonder uitsprong, met haar sterke mening.”

Blanca - “Ja, ik weet het; ik moet leren om de nuance en de rust te zoeken – om een beter politicus te worden. Tjoek is iemand die me daarbij goed helpt en die me daar steeds op wijst. Soms is dat best lastig, want als je koppig bent en een sterke mening hebt dan is het wel eens moeilijk feedback te ontvangen. Maar met zijn hulp ben ik daar de afgelopen anderhalf jaar behoorlijk in gegroeid.”

Tjoek - “De JD in Twente heeft veel mannelijke leden met een technische achtergrond – studenten aan de TU Twente – en met een vaak wat technocratische manier van denken. Blanca is een voorvechter van vrouwenrechten en die slaat

daar soms behoorlijk op aan. Als je dan in een groep zit die dat op een eigen manier interpreteert, dan loopt dat soms uit op felle discussies. Voor mij was dat de aanleiding om Blanca even te appen om haar een hart onder de riem te steken. Zo raakten we samen aan de praat.”

En wanneer sloeg de vonk over?

Blanca - “In april 2017 zijn we begonnen met daten en drie maanden later was het officieel. Sinds mei 2018 wonen we samen, hier in Deventer. Van de eerste afspraak kan ik me herinneren dat ik zó zenuwachtig was dat ik niet ineens wist hoe ik hem zou begroeten: met een knuffel, met een hand of met drie kussen. Toen ik hem op het station ontmoette, was ik zo in paniek dat ik geen van de drie opties deed, hem gewoon voorbij liep en zei: *Kom je mee?* Een vreemde eerste indruk! Daarna zijn we samen de stad ingedoken en is het gelukkig allemaal toch goed gekomen.”

OPROEP:

Heeft u uw partner ook leren kennen bij D66? En willen jullie samen geportretteerd worden in de *Democraat*? Stuur een mail met uw contactgegevens naar: democraat@d66.nl

Senator van Nu

In 2015 werd **Annelien Bredenoord** senator voor D66; vorig jaar kozen de leden haar tot lijsttrekker voor de aankomende Eerste Kamerverkiezingen. Op de eerste, drukke werkdag na haar zwangerschapsverlof maakt ze ook meteen even tijd voor een gesprek met de *Democraat*. “Wij belichamen de Familie van Nu, waar D66 zo hard voor heeft gestreden.”

Annelien Bredenoord (rechts) met echtgenote Ayla Schneiders tijdens de eerste Canal Pride in Utrecht in 2017

tekst **Reyer van der Vlies**

Tijd om rustig aan het werk te gaan, is er niet: op haar eerste werkdag in de senaat vindt het debat over integriteitsregels voor Eerste Kamerleden plaats, waar recent veel over te doen was. De uitkomst van het debat is dat de Eerste Kamer een gedragscode gaat opstellen voor haar leden en dat nevenfuncties en geschenken bijgehouden zullen worden in een openbaar register. Wat vindt lijsttrekker Annelien Bredenoord van de ‘dubbele pet’ die senatoren soms op hebben? “Ik denk dat de Eerste Kamer laks is geweest met het agenderen van dit onderwerp. Het debat gaat over de geloofwaardigheid en het gezag van het instituut. Onze D66-fractie heeft jaren geleden al zo’n gedragscode opgesteld. De Eerste Kamer heeft als geheel ook duidelijke regels nodig, blijkt zowel uit extern als intern debat. Tegelijkertijd is het heel goed dat Eerste Kamerleden maatschappelijk actief zijn. Het is juist de kracht van senatoren dat zij – anders dan Tweede Kamerleden – hun functie parttime uitoefenen. Dat ze ook elders actief zijn en hun inkomen verdienen. Dat betekent namelijk dat zij de samenleving vier dagen per week vanuit een ander perspectief zien. Maar tegelijk ben je wel elke dag óók senator. Het is dus belangrijk dat de functies goed te scheiden zijn. Als woordvoerder zorg ga ik bijvoorbeeld niet in de raad van toezicht van een zorginstelling zitten. Als wetenschapper publiceer ik echter wel over dit onderwerp.”

Geïnspireerd door Hannah Arendt

Naast lijsttrekker en vicevoorzitter van de Eerste Kamerfractie van D66, is Annelien Bredenoord hoogleraar Ethiek van Biomedische Innovatie aan de Universiteit Utrecht en het UMC Utrecht. De belangstelling voor ethiek en levensbeschouwelijke kwesties was van jongs af aan aanwezig. Ze groeide op in een vrijzinnig-protestants gezin en studeerde theologie en politicologie (“een uit de hand gelopen hobby”) aan de Universiteit Leiden. Tijdens haar studie was ze student-assistent aan het Leids Universiteit Medisch Centrum, waar ze na haar studie docent medische ethiek werd. Sindsdien is ze werkzaam op het snijvlak van ethiek en medische innovatie.

Bredenoord combineert academische inzichten met maatschappelijke vragen. Ze laat zich inspireren door filosofen als Hannah Arendt en John Rawls, terwijl ze naar de praktijk kijkt en zich als Eerste Kamerlid sterk maakt voor de praktische betekenis van wetgeving. “Iemand als Hannah Arendt was niet alleen een politiek denker, maar zelf ook maatschappelijk actief.

“Het is juist de kracht van senatoren dat zij hun functie parttime uitoefenen en ook elders actief zijn”

EK2019 Toekomstgericht team

Op 27 mei 2019 kiezen de nieuwe leden van de Provinciale Staten (en die van de kiescolleges op Bonaire, Sint Eustatius en Saba) de nieuwe leden van de Eerste Kamer. D66-leden konden tot en met 5 februari hun stem uitbrengen over het lijstadvies. 4538 leden deden dat. Daaruit volgt deze kandidatenlijst:

1. Annelien Bredenoord
2. Joris Backer
3. Alexandra van Huffelen
4. Petra Stienen
5. Boris Dittrich
6. Henk Pijlman
7. Paul Schnabel
8. Carla Moonen
9. Peter van der Voort
10. Carinne Elion-Valter
11. Ed Kronenburg
12. Bas Werker
13. Mark Sanders
14. Anne Meuwese
15. John Bolte
16. Willemijn Aerdts
17. Aart Karssen
18. Paul Breitbarth
19. Boris Kocken
20. Jan Engels
21. Jan-Koen Sluijs
22. Agaath Dekker-Groen
23. Anneke Wijbenga
24. Jeroen Hageman

D66 heeft momenteel (sinds juni 2015) tien leden in de Eerste Kamer.

Ze nam haar verantwoordelijkheid voor de samenleving. Daar streef ik zelf ook naar. Ik vind dat het debat in de Eerste Kamer best academisch mag zijn, als dat leidt tot de juiste vragen en tot het met een scherp oog naar wetgeving kijken. Zo heb ik Rawls geciteerd bij de behandeling van het VN-Gehandicaptenverdrag. Zijn theorie over een rechtvaardige samenleving maakt duidelijk waarom het belangrijk is dat we de drempels wegnemen die voorkomen dat gehandicapten kunnen meedoen aan de samenleving. Bij een wetsvoorstel over medisch wetenschappelijk onderzoek wist ik wat dat voor patiënten betekende, omdat ik lid ben van een ethische toetsingscommissie. Daar heb ik de minister vragen over gesteld. Zo combineer je theorie en praktijk.”

Is D66 té pragmatisch?

D66 krijgt soms de kritiek dat de partij te pragmatisch zou zijn, en zich niet of te weinig bezig houdt met ethiek en moraal. Is Bredenoord het met die kritiek eens? “We moeten het feit dat D66 bereid is om samen te werken met andere partijen, en dus ook om compromissen te sluiten, niet verwarren met pragmatisme. D66 onderstreept juist belangrijke waarden. Denk aan onze standpunten over kansengelijkheid, individuele vrijheid, emancipatie en de Europese Unie als waardengemeenschap. Dat zijn niet zomaar standpunten; dat zijn belangrijke waarden. En daar staat de partij ook echt voor. Of denk aan vragen over de autonomie van het individu en de omgang met nieuwe technologie. Bij pragmatisme denk ik eerder aan technocratie, terwijl D66’ers ook vanuit waarden nadenken over wat ‘goed’ is. Dat wil ik graag meer uitdragen.” Terloops merkt Bredenoord op dat het een misverstand is dat de Eerste Kamer alleen maar ‘technisch’ naar wetsvoorstellen zou kijken. “De Eerste Kamer is altijd al politiek geweest. Ook als je de rechtmatigheid, proportionaliteit en de uitvoerbaarheid van een wet toetst – de taak van de Eerste Kamer – maak je altijd keuzes in wat je belangrijk vindt. Het gaat steeds om het stellen van prioriteiten, om het geven van waardeoordelen.”

Twee moeders, twee vaders

De geboorte van zoon Luca heeft voor Bredenoord opnieuw onderstreept hoe belangrijk het is om na te denken over de grote vragen van deze tijd, zoals het klimaat, de omgang met technologie en kansengelijkheid. Ze ondervindt in haar eigen leven hoe belangrijk de waarden van D66 zijn. “Op 1 juli ben ik getrouwd met Ayla (*Schneiders, D66-Statelid in Utrecht, red.*). Dankzij nieuwe wetgeving kon zij de juridische moeder van Luca worden.

Hoogleraar Annelien Bredenoord tijdens haar oratie ‘Kan ethiek de biomedische wetenschap redden?’ op 2 maart 2018

foto Sebastiaan ter Burg

Naast twee moeders heeft Luca ook twee vaders; hij is regelmatig bij hen, bijvoorbeeld als ik op dinsdag in de Eerste Kamer ben. Eigenlijk belichamen wij de Familie van Nu, waar D66 zo hard voor heeft gestreden. Mijn politieke agenda en mijn privéleven vallen op dit punt geheel samen.”

Naast maatschappelijk en politiek actief is Bredenoord ook een bekend gezicht binnen de vereniging: tijdens campagnes, op congressen, bij lezingen en het Els Borst Netwerk, op de D66-boot tijdens de Gay Pride. Bredenoord: “Ik doe misschien heel veel, maar ik vind het allemaal heel maatschappelijk relevant én heel leuk. Zo ben ik sinds vorig jaar ook voorzitter van de raad van toezicht van het Metropole Orkest. Ik ging altijd al naar hun optredens, dus hoe vet is dat?! Ja, het lukt me redelijk goed om mijn werk en privéleven te combineren. Maar sinds mijn zwangerschap is er wel wat veranderd. Tegenwoordig ben ik ’s avonds vaker thuis, wat ons eigenlijk heel goed bevalt. We zien elkaar nu veel meer. Ik kijk overigens wel heel kritisch naar wat ik wel en niet doe. Als ik me ergens hard voor maak, moet het maatschappelijk relevant zijn of ik moet er gewoon heel veel lol in hebben.” ■

Familie van Nu

De ‘familie van nu’ ziet er anders uit dan vroeger. Alleenstaanden, ongehuwd samenwonenden, eenoudergezinnen en meeroudergezinnen zijn geen uitzondering meer. Maar de wetgeving heeft geen gelijke tred gehouden met deze ontwikkelingen. D66 vindt een herijking van die wetgeving daarom belangrijk. Lees meer op: d66.nl/familie-van-nu

Voor een schone toekomst

Sinds oktober vorig jaar is de zelfbenoemde “groene radicalo in de coalitie” Rob Jetten voorzitter van de Tweede Kamerfractie van D66. Redacteur Jan Vincent Meertens sprak met hem over leiderschap, (de relatie tussen) sport en politiek, zijn jeugd én over de toekomst.

tekst **Jan Vincent Meertens**
foto **Jeroen Mooijman**

Rob Jetten is nog in gesprek, dus ik krijg de gelegenheid om de prachtige fractiekamer eens goed te bekijken. Hier droeg Alexander Pechtold op 9 oktober 2018 zijn “ongebruikte voorzittershamer” over aan zijn fractiegenoot. Even later wandelt hij naar binnen – stevige handdruk, zelfverzekerd en innemend. “Kom, laten we in mijn kamer gaan zitten.” De fraaie hoekkamer met uitzicht op het Plein, waar, zoals nergens anders in Nederland, de paden van burgers en politici elkaar de hele dag door kruisen. Jetten: “Ja, en dan ben je plotseling een BN’er. De eerste week was een gekkenhuis, met al die media-aandacht. Je wordt op straat herkend, alles wat je zegt of doet als fractievoorzitter ligt onder een vergrootglas. Daar moest ik wel aan wennen.”

Scoren en meeverdedigen

Het was niet alleen wennen voor hem, maar ook voor de fractie; de meeste Kamerleden werden lid in de periode dat Alexander Pechtold partijleider was (2006-2018). Jettens eerste prioriteit was ervoor te zorgen dat het 19-koppige team een stabiele coalitiefractie zou blijven, vertelt hij. Hij hield daartoe veel één-op-één-gesprekken en organiseerde een fractieweekend om “de teamopstelling te bepalen”. Hij spreekt regelmatig in sportjargon, als we het hebben over de fractie en over politiek in het algemeen. Niet zo verwonderlijk, aangezien Jetten ooit op hoog niveau atletiek beoefende – hardlopen doet hij trouwens nog steeds. 400 meter was zijn specialisatie. Hij stond vijf dagen per week op de atletiekbaan om te trainen en liep elk weekend wedstrijden in het hele land. Tijdens de wedstrijden voor het Nederlands Kampioenschap Junioren stond hij regelmatig op het podium. In zijn voetbalteam UDI’19 was hij meestal voorstopper of rechts-half. De bal heroveren en terugbrengen; het scoren liet hij graag aan anderen. Binnen de fractie kun je ook spreken van een opstelling, zegt Jetten. “Ja, ik ben de aanvoerder en ik ga dus met m’n gezicht naar buiten om het D66-verhaal te vertellen. Maar het is ook mijn taak om de anderen in de spotlights te zetten. Ik ben nog steeds een middenvelder, die soms scoort en regelmatig meeverdedigt. Maar ik ben ook niet bang om in de vuurlinie te gaan staan. Als ik moeilijke dingen moet verdedigen, doe ik dat, maar ik vind het ook een sport om te zien op welke punten we net even wat meer afstand moeten nemen van het kabinet of van de coalitiefracties.”

interview

grootouders waren ondernemers: installatietechniek, de horeca, een slijterij, een tabakszaak en de nog altijd bekende molen van Jetten in Uden. Zijn vader werkt in het onderwijs, zijn moeder in de zorg. Net als zijn jongere zus, op wie hij enorm trots is. “Ze is begonnen op het vmbo en haalde uiteindelijk een hbo-diploma, een echte stapelaar. Ze werkt nu in de zorg voor mensen die thuis wonen maar hele intensieve ondersteuning nodig hebben. Als ze dan vertelt over haar werk, denk ik: *Jeetje, m’n kleine zusje doet eigenlijk veel moeilijker werk dan ik!*” Harde werkers, de familie Jetten, maar niet zonder gezelligheid. “We waren altijd met het hele gezin actief: op de sportclub en in verenigingen. We gingen met meerdere gezinnen uit de familie op vakantie, er was veel gezelligheid en saamhorigheid.”

Balans vinden

Hoewel hij pas 31 jaar is – “ja, daar ging het vaak over, die eerste paar weken” – brengt Jetten veel relevante ervaring mee, zowel binnen de partij als vanuit het maatschappelijk middenveld. Hij was voorzitter van de Jonge Democraten (JD), raadslid en fractievoorzitter voor D66 in Nijmegen en, tot zijn Kamerlidmaatschap in 2017, werkzaam bij spoorbeheerder ProRail. “Ik was eerst adviseur, en later regiomanager van Noord- en Oost-Nederland. Als ik dat werk niet had gedaan, had ik hier nu niet als fractievoorzitter gezeten. Ik gaf leiding aan een team van veertig man. Daar heb ik van alles meegeemaakt: scheidingen, doodzieke kinderen en een overleden medewerker, waarbij ik door de kinderen werd gevraagd als enige te spreken op de begrafenis. Die functie was een heel belangrijke ervaring voor mij.”

Wat is op dit moment zijn grootste uitdaging, als fractievoorzitter? “Ik ben iemand van de inhoud en wil alles in detail weten. Maar ik moet in mijn nieuwe rol als fractievoorzitter over zoveel onderwerpen een mening hebben. Ik zoek daarin nog de balans. De balans tussen volledige dossierkennis en overzicht. Dat is nu mijn grootste uitdaging.”

In 2006 – het verkiezingsjaar waarin D66 in de peilingen op nul zetels stond, en Alexander Pechtold als lijsttrekker werd gekozen – werd de zestienjarige Jetten lid van de Jonge Democraten én van D66. Twee jaar eerder kwam hij voor het eerst in aanraking met de (lokale) politiek. Hij weet het nog goed: het was vlak na de moord op filmmaker Theo van Gogh; nog diezelfde week werd er in Uden een islamitische basisschool in brand gestoken. Dat greep hem enorm aan. “Ik organiseerde samen met klasgenoten een stille tocht, waarna ik mocht spreken in de gemeenteraad.” Aan het einde van zijn middelbareschooltijd kwam hij uit de kast. “Dat was niet makkelijk. Ik zag en hoorde dat D66 steeds benadrukt dat iedereen zichzelf moet kunnen zijn. Toen dacht ik: *dat is mijn partij.*”

Modernisering van de democratie

Jetten ziet dat steeds minder mensen lid worden van een politieke partij en bovendien ook minder bereid zijn om actief te worden. “Dat vind ik zorgelijk. Want tegelijkertijd zie je dat mensen wél gehoord willen worden.” Hij ziet dan ook graag dat een groot aantal van de aanbevelingen uit het recente rapport van de commissie-Remkes doorgevoerd worden (zie ook p. 18). “De commissie heeft aangetoond dat Nederland een goed parlementair stelsel heeft, maar dat er ook risico’s zijn. Een derde van de Nederlanders voelt zich minder vertegenwoordigd en een grote groep is zelfs volledig afgehaakt, terwijl diversiteit

Eigen verhaal blijven vertellen

Hij probeert niet teveel opgeslokt te raken door het coördineren en afstemmen tussen de fracties. “In het regeerakkoord staan harde afspraken en wij moeten erbovenop zitten om onze belangen bij het kabinet zeker te stellen én daarbij ook onze eigen bewindslieden controleren. Dat controleren past bij ons; het gaat over de inhoud.”

“De fractie moet blijven agenderen. Dat hebben we het afgelopen jaar te weinig laten zien, dat hoor ik ook terug van onze leden”

Tegelijkertijd moet de fractie blijven agenderen, zegt hij. “We hebben een eigen verkiezingsprogramma, duidelijke waarden en vergezichten. Het regeerakkoord is een stap in de goede richting, maar we moeten onderscheidend blijven. Dat hebben we het afgelopen jaar te weinig laten zien, vind ik. En dat hoor ik ook terug van onze leden in het land.”

Want naast het intensieve teamwerk binnen de fractie, ging Jetten ook meteen de vereniging in. Hij bezocht alle regio’s, zodat leden en bestuurders kennis met hem konden maken. “Veel mensen vroegen me: *Als ik op straat met mensen praat, ben ik dan D66 aan het verdedigen of het kabinet?* Dan zeg ik dat we allemaal geworsteld hebben met het goedpraten van moeilijke besluiten waar we het soms helemaal niet mee eens zijn. Maar door die intensieve formatie van zeven maanden hebben we het regeerakkoord heel stevig in de hand moeten houden, bij alles wat we deden. We mogen trots zijn op dit regeerakkoord, maar je hoeft het compromis niet uit te dragen als het allerbelangrijkste voor D66. We moeten ons eigen verhaal blijven vertellen.”

Harde werkers, veel gezelligheid

In het ouderlijk huis, in het Brabantse Uden, was discussie over politiek net zo belangrijk als sport, vertelt Jetten. “Ik zat vanaf m’n tiende ’s ochtends al de krant te lezen en we hadden allemaal een mening.” Hij groeide op in een familie waarin zowel ondernemerschap als de publieke zaak een rol speelde. *Doe altijd je uiterste best*, kreeg hij van kinds af aan mee. Zijn

interview

juist de kracht van het Nederlandse parlement is. We moeten deze analyse dus heel serieus nemen.”

Dat geldt niet alleen voor de politiek als geheel, maar ook voor D66, zegt Jetten. Honderden leden hebben vorig jaar bijgedragen aan de bestuursresolutie *Democratie van Nu*, die tijdens het najaarscongres werd aangenomen. Veel van deze voorstellen staan ook in het commissierapport – waaronder het bindend correctief referendum. “We moeten ervoor zorgen dat dit rapport niet in de politieke la verdwijnt, want we kunnen niet doorgaan op de huidige weg.” Jetten ziet het rapport overigens als een bescheiden revanche voor de partij. “Ik heb het wetsvoorstel tot intrekking van de Wet raadgevend referendum destijds zelf moeten verdedigen. Mijn eerste grote Kamerdebat en meteen het minst leuke wat ik het afgelopen jaar heb moeten doen. Ik voel daarom een grote verantwoordelijkheid om voorstellen te doen waarmee we de modernisering van de democratie voor elkaar kunnen krijgen.”

Sociale en traditionele media

In de aanloop naar de komende verkiezingsreeks zet de partij flink in op sociale media, vertelt Jetten. “Ik denk dat wij een partij zijn die – even los van mijn eigen leeftijd – bekend staat als jong, fris, vernieuwend en vooruitstrevend. We moeten meer met sociale media doen. Niet alleen om te zenden, maar vooral om het gesprek aan te gaan. Eenrichtingsverkeer is niet goed. Ik gebruik zelf Instagram, Twitter en soms Facebook om te vertellen waar ik mee bezig ben. Door bijvoorbeeld filmpjes te maken over de grondwetswijziging rondom de burgemeestersbenoeming, en daarbij de historische context te schetsen. Het is een laagdrempelige manier om je verhaal goed te vertellen. D66 bereikt zo ook veel niet-leden, denkt Jetten: “Volgers, sympathisanten of mensen die in bepaalde thema’s geïnteresseerd zijn, en op die manier ook het D66-geluid laten horen.”

Tegelijkertijd relativeert hij het bereik van sociale media; het zijn toch vaak de traditionele media die zo’n bericht uitvergrooten, zegt hij. Jetten heeft kennismakingsgesprekken gevoerd met alle ‘Haagse’ redacties. “Wat me daarbij opviel, was hoe laag

↓ 20 november 2018 Hans Engels, D66-fractievoorzitter in de Eerste Kamer, feliciteert Rob Jetten na de stemming over de benoemingswijze van de burgemeester: 57 senatoren stemden voor, 11 tegen.

foto Eerste Kamer / Hans Krouwenhoven

de bezetting is. De sociale media zijn vaak een van de weinige manieren om enigszins bij te kunnen blijven. Neem het *pact van Marrakesh*. We waren al twee jaar met dit VN-migratiepact bezig, er waren tientallen kamerbrieven over geschreven en ineens werd het een hype op sociale media. De traditionele media namen dat klakkeloos over. Dat baart me wel zorgen. Media hebben de verantwoordelijkheid om ons te controleren en kritisch te bevragen, maar ze hebben ook een verantwoor-

“Je hebt klimaatontkenners en klimaatanpakkers. Wij pakken aan. Met maar één doel: een schone toekomst”

delijkheid om het publiek goed te informeren. Hoeveel tijd en ruimte is daar nog voor? Ik vind dat een serieus risico voor het publieke debat.” Want opstaan tegen populisme is opstaan tegen de goedkope oplossingen die populistische partijen bieden, zegt Jetten. “We staan er beter voor dan ooit, maar er is ook veel onzekerheid. Onze uitdaging is dat we die zorgen over de samenleving snappen en er eerlijke antwoorden op geven.”

Klimaatanpakkers

Wat zijn zijn grootste successen tot nu toe? De eerste kwam al snel: in zijn tweede week als fractievoorzitter werd het plan om de dividendbelasting af te schaffen ingetrokken. Trotser is hij op het schrappen van de grondwetsbepaling die voorschrijft dat de burgemeester bij koninklijk besluit wordt benoemd. De stemmingslijst van de Eerste Kamer, waar Jetten zijn initiatiefwet vorig jaar mocht verdedigen, hangt ingelijst aan de muur van zijn werkkamer. “Het is niet per se mijn succes; er hebben zoveel mensen door de jaren heen aan gewerkt. Het was echt een emotioneel moment toen deze lijst compleet was.” Ook de verruiming van het kinderpardon was een grote wens die recent in vervulling ging. “Ik ben opgelucht dat we eruit zijn gekomen want de coalitie dacht hier heel verschillend over. Veel kinderen mogen nu alsnog in Nederland blijven. En met de nieuwe afspraken hopen we al die verdrietige situaties in de toekomst te kunnen voorkomen.”

En tot slot: het Klimaatakkoord. Jetten is de zelfbenoemde “groene radicalo in de coalitie” – en dat is iets heel anders dan een ‘klimaatdrammer’. Hij noemt het akkoord een revolutionaire sprong voorwaarts. “Dit is waarom D66 in dit kabinet zit. Het is nu zaak om de mensen mee te krijgen. We hebben nog een lange weg te gaan en ook hiervoor geldt dat we moeten opstaan tegen het feitenvrije populisme, zonder voorbij te gaan aan de echte zorgen die mensen hebben.”

Jetten – altijd correct en vriendelijk – toont de vechtlust, het *killerinstinct* dat hij in zich heeft om in de laatste bocht het beste uit te komen. Zoals hij vroeger deed, tijdens NK-wedstrijden. Hij besluit: “Je hebt klimaatontkenners en klimaatanpakkers. Wij pakken aan. Niet volgen, maar leiden. Niet afbreken, maar opbouwen. Niet stilzitten, maar in beweging komen. Met maar één doel: een schone toekomst voor huidige en toekomstige generaties.” ■

Tijdens het najaarscongres van D66 werd de resolutie **Democratie van Nu** aangenomen. Twee maanden later publiceerde de staatscommissie parlementair stelsel het rapport **Lage Drempels, Hoge Dijken**. Redacteur Milan Assies nodigde D66-Tweede Kamerlid **Joost Sneller** en commissielid **Tom van der Meer** uit voor een gesprek over toekomstbestendige democratie.

tekst Milan Assies

Voor democratisering

↓ Joost Sneller is Tweede Kamerlid en woordvoerder Democrativering namens D66

“Fuck mijn zetel is uiteindelijk de enige juiste grondhouding voor een progressief politicus”

– Joost Sneller

Tom: “Het frustrereert me soms hoe er in Nederland over democratie wordt gesproken. Dat men beweert dat we in een democratische crisis zitten. En dat dit de schuld is van kiezers. Volgens mij is geen van beide waar. Democratie is imperfect, maar niet meer of minder dan hij ooit is geweest. De kiezer is zijn werk gaan doen – de kiezer is gaan kiezen – en veel politici weten niet goed hoe ze daarmee moeten omgaan.”

Joost: “Ik ben wel iets bezorgder over de staat van de democratie, maar ik heb je boekje *Niet de kiezer is gek* met veel plezier gelezen. Het laat je met een preciezere blik kijken, en toont inderdaad dat het probleem vaak nogal overdreven wordt. Aan de andere kant denk ik ook aan staten zoals Hongarije en Polen, waar wel degelijk sprake is van democratische achteruitgang. We moeten waakzaam zijn. De staatscommissie, waar jij lid van bent, geeft dat ook aan in haar rapport.”

Tom: “Kijk eens naar de gevallen waar je deze democratische terugval ziet. Turkije, de Verenigde Staten en bijvoorbeeld Brazilië; dat zijn bijna allemaal landen die een meerderheidsstelsel hebben. Daar wordt niet via evenredigheid bepaald wie er in het parlement zitten. Dit veroorzaakt blokvorming, en zorgt dat er niet zoveel partijen vertegenwoordigd kunnen zijn in het parlement. Zo'n systeem werkt machtsmisbruik in de hand. Ons evenredig kiesstelsel – een geweldig groot goed – is een grote barrière voor zulk soort problemen. Dit kiesstelsel heeft wel een aantal scherpe randjes. Dat zit in het gedrag van

politici en de instituties zelf, en kan ertoe leiden dat middenpartijen steeds meer in verdrinking komen en moeizamere meerderheidscoalities vormen. Dit kan leiden tot brede coalities die afspraken maken die geen steun hebben van de bevolking. Deze risico's van het evenredig kiesstelsel probeert de staatscommissie te ondervangen.”

Joost: “Ons evenredig kiesstelsel is inderdaad een barrière tegen een autoritair leiderschap, zoals je ziet bij de Turkse president Erdogan. Maar het is geen barrière tegen democratische normvervaging, waarbij gekozen leiders de rechtsstaat aanpassen. De staatscommissie constateert dat het democratische besef bij bepaalde groepen in Nederland terugloopt. Kijk bijvoorbeeld naar de opkomst bij Tweede Kamerverkiezingen. In de welvarende Haagse wijk Benoordenhout was de opkomst vijftig procent hoger dan in het veel minder welvarende Moerwijk. Dat is eigenlijk al jaren zo, en dat lijkt iedereen maar normaal te vinden. Maar het werpt wel vragen op over representativiteit. Dit hangt ook samen met je visie op politiek; vertegenwoordigen politici hun eigen achterban of zijn ze verantwoordelijk voor het algemeen belang? Veel politici doen voornamelijk dat eerste. Als sommige groepen niet stemmen, is dat dus problematisch. Die mensen voelen zich niet en worden dan ook niet vertegenwoordigd.”

Tom: “De staatscommissie heeft zich puur gericht op nationale politiek en de rechtsstaat. D66 schrijft in haar resolutietekst ook over lokale democratieën, interne partijdemocratie en over Europese democratie. Als ik ons commissierapport en jullie partijvisie met elkaar vergelijk, zie ik wel parallellen. Zoals onze voorstellen voor het bindend correctief referendum, de gekozen formateur en een aanpassing van het kiesstelsel. In dat laatste voorstel kunnen mensen stemmen op de gehele kandidatenlijst – dus op een partij – óf op een specifiek persoon – een individuele kandidaat. Maar er zijn ook verschillen. Zo bepleit de staatscommissie constitutionele toetsing (*rechterlijke toetsing van wetten op overeenstemming met de Grondwet, red.*) en een nadrukkelijke inzet op maatschappijleer en staatkunde binnen alle profielen en alle schooltypes. Je zou kunnen zeggen dat de groep die het meeste baat heeft bij maatschappijleer daar nu het minste van mee krijgt.”

Joost: “In grote mate zijn we het eens. Ik denk dat het goed is als we spreken over het bindend correctief referendum, zodat mensen zich ook realiseren dat ‘het referendum’ niet bestaat. Er zijn verschillende soorten referenda, met verschillende voorwaarden. Hetzelfde geldt voor de gekozen formateur; die kun je allerlei gradaties van macht geven. Je kan die persoon als verkapte gekozen premier zien. De staatscommissie zegt nu: *nee, het is geen gekozen premier*, omdat dat een te grote trendbreuk zou zijn. Terwijl D66 met haar visie dichter tegen de gekozen premier aan schuurt. Om de twee machten een eigen mandaat te geven,

“Het frustrereert me soms hoe er in Nederland over democratie wordt gesproken”

– Tom van der Meer

↑ Tom van der Meer is hoogleraar politicologie aan de Universiteit van Amsterdam en lid van de staatscommissie parlementair stelsel o.l.v. Johan Remkes (commissie-Remkes)

zodat iedereen zijn rol beter kan spelen. We sluiten daarmee grotendeels aan bij de probleemanalyse van de staatscommissie, grappig genoeg. Alleen trekt D66 wat mij betreft een logischere conclusie. Ze is niet zo bang voor die stelselbreuk.”

Tom: “Onze argumentatie gaat wel iets verder dan belang hechten aan continuïteit. Het gaat de staatscommissie meer om de principes achter het stelsel. Hoe voorkom je bijvoorbeeld dat een gekozen premier, vanwege zijn directe mandaat, een gekozen president is. Neem bijvoorbeeld Israël, dat land heeft hiermee geëxperimenteerd en heeft het inmiddels teruggedraaid. Want: kiezers gingen voor het parlement radicaler stemmen, aangezien ze geen rekening hoefden te houden met de machtsvraag. Vervolgens moest de gekozen premier proberen meerderheden te zoeken. Dit was bijna niet te doen. Met een gekozen formateur heb je dit minder. Wij zouden in dat geval overigens – in tegenstelling tot D66 – verkiezingen in één ronde laten plaatsvinden, waarbij mensen een eerste, tweede en derde voorkeur kunnen aangeven. Een verkiezing in tweede rondes werkt namelijk vooral in het voordeel van partijen met een kleine, zeer loyale – en in de praktijk vaak radicale – achterban. En daarbij heb je het gevaar dat kleine verschillen in stemmen een enorme impact op de uiteindelijke uitslag kunnen hebben.”

Joost: “Zo'n ordening is interessant. Maar ook ingewikkeld, omdat we dat in het Nederlands kiesstelsel niet gewend zijn. Daar moet dan een voorlichtingscampagne over komen, zegt de staatscommissie. Beide systemen kunnen overigens leiden tot blokvorming in de eerste ronde. Ik vind het heel goed dat de

staatscommissie met al deze hervormingsvoorstellen komt. Ik hoop van harte dat dit door de Nederlandse politiek serieus wordt genomen, ook door partijen die doorgaans minder open staan voor vernieuwing van onze democratie. De eerste reacties duiden er in ieder geval op dat men die gedachte niet bij voorbaat al verwerpt.”

Tom: “Ik ben gewoon blij dat alle argumenten er nu staan, zodat iedereen daarmee zijn of haar voordeel kan doen. Zodat de discussies over hervormingen beter kunnen worden gevoerd. Ik denk dat de problemen die door eerdere staatscommissies zijn gesignaleerd, alleen maar sterker zijn geworden. Het is geen toeval dat deze commissies eerder ook al soortgelijke voorstellen hebben gedaan. We hebben daar overigens niet naar gekeken; we zijn eigenstandig tot deze voorstellen gekomen. Maar in de tussentijd is de kiezer assertiever geworden. De omgeving is ook veranderd: de nivellering tussen partijen is enorm doorgezet, er zijn geen grote partijen meer. De urgentie voor het doorvoeren van aanpassingen is groter geworden. Nu is het hopen dat partijen bereid zijn om over hun eigen schaduw heen te stappen en deze discussie open aan te gaan.”

Joost: “We moeten de revolutie maken voordat hij uitbreekt, zei Hans van Mierlo. Ik moest net denken aan jullie hoofdstuk over het *prefab*-Kamerlid; over politici die allemaal uit ‘het wereldje’ komen. Daar ben ik zelf een voorbeeld van: witte man uit de Randstad, hoogopgeleid, heteroseksueel, tussen de 30-40 jaar, voorheen in de politiek gewerkt. Van Mierlo zei dat het voor politici bijna onmogelijk is om de macht waar ze zelf uit voortkomen, aan te passen. En ik ben ervan overtuigd dat het juist de rol van D66 moet zijn om dat wél te doen. Dus ik probeer me niet te laten beïnvloeden door het feit dat ik zelf eigenlijk die vleesgeworden representatiekloof ben. Daarom pleit ik ook voor het nieuwe kiesstelsel, waar ik logischerwijs ‘slachtoffer’ van zou kunnen worden. *Fuck mijn zetel* is daarbij uiteindelijk de enige juiste grondhouding voor een progressief politicus. Het voorstel voor het nieuwe kiesstelsel is ook interessant omdat het geen grondwetswijziging behoeft, en dat is goed voor de politieke haalbaarheid.”

Tom: “Ik denk – een beetje cynisch, wellicht – dat uiteindelijk de wal het schip wel zal keren. Middenpartijen zijn hierin de sleutel tot verandering. Als ze steeds minder makkelijk coalities kunnen vormen en compromissen kunnen sluiten; als ze zien dat ze bij elke verkiezing steeds meer op en neer gaan – dan denk ik dat ze op een gegeven moment zullen doorhebben dat aanpassingen aan het systeem nodig zijn. Het zou alleen zoveel beter zijn als men niet wacht met hervormen tot het een uiterste noodzaak is.”

Joost: “Ergens is dat een optimistische visie. En je legt de bal duidelijk in het veld van de politiek. Ik denk dat je gelijk hebt. Anders staat ons uitholling

van allerlei democratische normen te wachten. En dat mag niet onze erfenis zijn voor de politiek van morgen.” ■

Lees het eindrapport van de commissie-Remkes via: staatscommissieparlementairstelsel.nl
Lees de D66-resolutie *Democratie van Nu* via: d66.nl/democratie-van-nu-aangenomen

Meedoen voor leden: Werkgroep Interne Democratie

Op 6 oktober 2018 nam het 108ste D66-congres de resolutie *Democratie van Nu* aan, waarin de partijvisie op democratische vernieuwing van ons staatsbestel is uitgewerkt. Onderdeel hiervan was de opdracht aan het Landelijk Bestuur om een werkgroep in te stellen die onze interne partijdemocratie toetst aan dezelfde principes: betrokkenheid, toegankelijkheid en helderheid. In de komende maanden wil de werkgroep hierover in discussie met leden; in bijeenkomsten én online. Te beginnen met een deelsessie tijdens Congres 109 op zondag 10 maart 2019.

Meer informatie: d66.nl/interne-democratie

Meedoen voor politici & bestuurders: Portefeuille Netwerk Democratisering

Binnen de Bestuurdersvereniging van D66 zijn diverse ‘Portefeuille Netwerken’ actief. Binnen deze netwerken kunnen politici en bestuurders onderwerpen verder uitdiepen. Daarnaast organiseren zij bijeenkomsten en vormen de leden een klankbord voor collega-politici. Naar aanleiding van de resolutie *Democratie van Nu* is er een nieuw Portefeuille Netwerk opgericht onder de titel ‘Democratisering’. Samen met D66-bestuurders in het land wil dit netwerk onderzoeken hoe het visiestuk het beste in de praktijk gebracht kan worden.

Meer informatie: bestuurdersvereniging.d66.nl

Na de Provinciale Statenverkiezingen van 20 maart moeten er in heel het land weer coalities gesmeed worden. Politicoloog en publicist Peter Bootsma, voormalig raadslid voor D66 in Leiden, was lid van de driekoppige onderzoekscommissie die de kabinetsformatie van 2017 heeft geëvalueerd. Wat valt er te leren?

tekst Marishka Neekilappillai

4 vragen aan...

Allereerst: wat was de aanleiding voor deze evaluatie?

“Vóór 2012 wees het staatshoofd – de Koning – de informateur en formateur aan. Op initiatief van D66-Kamerleden Gerard Schouw en Boris van der Ham is het Reglement van Orde van de Tweede Kamer in 2012 gewijzigd, en kan de Tweede Kamer in het kader van een kabinetsformatie besluiten wie de (in)formateurs worden. De procedure van kabinetsvorming is daarmee transparanter geworden. Vanwege deze verandering wilde de Tweede Kamer de formatie graag evalueren, net als in 2012 gebeurd is.”

Hoe hebben jullie dit aangepakt?

“We hebben onder meer de betrokkenen bij de formatieprocedure geïnterviewd, zoals de voorzitters van Tweede Kamerfracties, de onderhandelars – zoals Wouter Koolmees namens D66 – en ook Mark Rutte als formateur. De gesprekken voerden we in de Stadhouderskamer in het gebouw van de Tweede Kamer, die sinds 2012 ook gebruikt wordt voor de formatie van nieuwe kabinetten.”

Wat ging er goed volgens de commissie?

“De Tweede Kamer heeft haar procedurele regierol in de kabinetsformatie goed opgepakt. De commissie heeft deze gewijzigde procedure geëvalueerd, en komt tot de conclusie dat de kabinetsformatie ondanks de lange duur – 225 dagen, een record – in het algemeen ordentelijk is verlopen. De lange duur van de kabinetsformatie kwam mede door de verdere versplintering van het politieke landschap na de Tweede Kamerverkiezingen van 15 maart 2017. Het vormen van een werkbare coalitie duurde daardoor langer.”

En wat kan er volgens jullie beter?

“Het openbaar maken van de stukken uit de kabinetsformatie, het zogeheten formatiedossier. Sinds de kabinetsformatie van 1989 wordt het formatiedossier door de scheidend formateur – die ook minister-president wordt, Mark Rutte in dit geval – aangeboden aan de Tweede Kamer. Daarmee wordt dit formatiedossier openbaar, maar niet alle relevante stukken staan er in. Dit zagen we bijvoorbeeld terug tijdens de discussies over de afschaffing van dividendbelasting voor multinationals. In het regeerakkoord van dit kabinet was opgenomen dat deze belasting zou worden afgeschaft. Kamerleden van met name de oppositiepartijen wilden weten waar dit voornemen op gebaseerd was, omdat deze maatregel niet was opgenomen in de verkiezingsprogramma’s van de coalitiepartijen. Het zou raadzaam zijn als onderhandelende partijen bij de volgende kabinetsformatie duidelijke afspraken maken over de openbaarmaking van stukken via het formatiedossier.” ■

... Peter
Bootsma

De onderzoekscommissie – onder leiding van hoogleraar staatsrecht Paul Bovend'Eert – deed deze evaluatie in opdracht van het Presidium van de Tweede Kamer. Het rapport van de commissie-Bovend'Eert is te lezen op: tweedekamer.nl

Het burgemeesterschap bleek hem op het lijf geschreven. Met name de rol van waarnemend eerste burger ligt hem goed. Sinds 1 januari neemt Marcel Fränzel dan ook met veel plezier waar in de nieuwe Brabantse fusiegemeente Altena. Daarnaast is hij voorzitter van de burgemeesterscommissie van D66. Portret (en tips) van een bijzonder burgervader.

tekst Frans Dijkstra

Vliegende keep

Toen Marcel Fränzel voor het eerst tegenover een vertrouwenscommissie zat, kreeg hij de vraag waarom hij zo nodig in Woensdrecht burgemeester wilde worden. Ondanks al zijn voorbereiding en ervaring, verraste die vraag hem. Hij wilde burgemeester worden en Woensdrecht was gewoon de eerste gelegenheid die zich voordeed. Maar dat durfde hij niet te zeggen. “Omdat mijn vrouw uit Brabant komt”, flapte hij eruit. Stom antwoord, dacht hij nog. Maar de commissieleden knikten, ze vonden het een uitstekende motivatie voor zijn sollicitatie.

Zesde burgemeesterschap

Marcel Fränzel diept het voorval van zestien jaar geleden op om te betogen dat je best wat hulp kunt gebruiken als je een burgemeesterspost ambieert. Hoe goed je je ook voorbereidt, er is altijd iets wat je over het hoofd ziet. Inmiddels is hij net aan zijn zesde burgemeesterschap begonnen, dit keer in de nieuwe fusiegemeente Altena. Dat klinkt veel, zes, maar na zijn twee termijnen in Woensdrecht, is Fränzel waarnemend burgemeester geworden – een functie uit zich, zo lijkt het. De rol van vliegende keep bevalt hem prima, zegt hij, en hij blijft beschikbaar als waarnemer.

Als voorzitter van de Burgemeesterscommissie van D66 adviseert hij bovendien partijleden die burgemeester willen worden. Sinds 2015 hebben ze 111 kandidaten gesproken. “Natuurlijk kan iedereen buiten ons om solliciteren”, zegt Fränzel. “Maar het is wel handig om gericht advies, training en wat ruggesteun te hebben vanuit de partij. We zijn begonnen door alle D66-wethouders die in hun tweede termijn zaten aan te schrijven. Want bijna alle burgemeesters komen uit het lokale bestuur.” Dat geldt ook voor Marcel Fränzel zelf. Aanvankelijk was hij leeraar aardrijkskunde en maatschappijleer, politieke ambitie had hij niet. Zijn keuze voor D66 maakte hij wel vroeg. Toen D66

beeld Altena TV

op sterven na dood was, in 1976, en Jan Terlouw alleen door wilde gaan als lijsttrekker als er zich 1666 nieuwe leden zouden melden, voelde de 17-jarige Marcel Fränzel zich geroepen. Een kleine tien jaar later belandde Marcel op de kandidatenlijst van D66 in Amersfoort. Een aardigheidje want zijn zesde plaats was onverkiesbaar. Maar in 1990 stond hij weer op de lijst, nu als nummer acht. D66 deed het zo goed dat jaar dat hij tot zijn eigen verrassing in de raad werd gekozen. Vier jaar later was het succes nog groter en werd Fränzel wethouder.

Laveren tussen belangen

In zijn acht jaren als wethouder in het Amersfoortse college maakte hij drie burgemeesters mee, met drie heel verschillende bestuursstijlen. Dat gaf hem de drang om het zelf eens te proberen. En zo kwam hij in Woensdrecht terecht. “Het burgemeesterschap bleek mij op het lijf geschreven te zijn”, zegt Fränzel. “Ik ben niet zo’n uitgesproken politicus. Ik denk graag in langere termijnen dan politici. Als burgemeester moet

“Ik sta graag gouden bruidsparen toe te zingen met een liedje uit hun trouwjaar”

je vaak laveren tussen belangen, ook die van je eigen partij, en dat vind ik mooi werk. Zo had ik in Woensdrecht te maken met de vliegbasis. Toen de JSF werd voorgesteld als opvolger van de F16, was D66 daar heel kritisch over. Maar ik dacht vooral aan de tientallen jaren werkgelegenheid voor West-Brabant en aan

Marcel Fränzel tijdens zijn 'tussenjaar' in Yorkshire, Engeland

“Wee je gebeente als je de status van en het vertrouwen in de burgemeester onderuit haalt met politieke strijd in een gemeente”

lokale bedrijven die zouden kunnen leveren aan de basis.” Fränzel geniet ook van de rituele kanten van het ambt. “Ik sta graag gouden bruidsparen toe te zingen met een liedje uit hun trouwjaar. Ook ben je trooster bij groot maatschappelijk verdriet. Dat zijn belangrijke momenten in het leven van mensen. Ze vinden het fijner als de burgemeester verschijnt met zijn ambtsketen dan als een wethouder komt opdagen. Je bent dienaar van de Kroon, dat klinkt een beetje mysterieus en dat spreekt mensen aan. Dat is misschien vreemd, want de wethouder heeft wellicht meer te vertellen in de gemeente. Als wettelijke taken heeft de burgemeester vooral openbare orde en veiligheid in zijn portefeuille. Alleen als de wethouders het je gunnen, krijg je meer te doen.”

Bijscholing is belangrijk

Naast zijn burgemeesterschap begon Fränzel aan een masterstudie bestuurskunde aan de Erasmus Universiteit. “Na zestien jaar ervaring in het openbaar bestuur ging ik alsnog proberen daar een wetenschappelijke basis onder te leggen. Twee jaar lang stond ik om vijf uur op om tot acht uur te studeren. En twee keer in de week zat ik ‘s avonds weer in de bankjes. Het was buffelen, maar de moeite waard.” Hij studeerde af met een scriptie over politiezorg en de rol van de wijkagent. De studie sterkte hem in de overtuiging dat het burgemeesterschap een vak is. En bij een vak hoort bijscholing. “Het Genootschap van Burgemeesters heeft veel nascholingscursussen en houdt elk jaar een conferentie in Lochem. Daar praten we elkaar bij, maar we leren ook over een thema, zoals criminele ondermijning of college-onderhandelingen. Dat kun je niet allemaal op eigen houtje uitvinden. Toch zie je de helft van de burgemeesters nooit bij zulke bijscholing. Ik vind dat commissarissen van de Koning en fractievoorzitters hun burgemeesters moeten bevragen wat ze aan nascholing hebben gedaan en hoe ze hun vak verder ontwikkelen.”

Fränzel deed nog iets ongebruikelijks. Na zijn tweede termijn in Woensdrecht, in 2013, ging hij er een jaar tussenuit. Hij huurde

een dorps huisje in het Engelse Yorkshire, ging bij het plaatselijke mannenkoor, bij de vrijwilligers die een stoomtrein op de rails hielden en hij liep duizenden kilometers door de heuvels. Zijn vrouw kwam hem af en toe opzoeken. Hij was nog maar net terug in Nederland of hij werd voor een half jaar gevraagd als waarnemend burgemeester van Noord-Beveland, in Zeeland. Vervolgens werd hij waarnemer in Veghel (2016), dat opging in de nieuwe gemeente Meierijstad (2017), waar Marcel nog elf maanden bleef. Begin vorig jaar trad hij aan in Oosterhout. En sinds de jaarwisseling is hij waarnemer in de nieuwe fusiegemeente Altena – ook in Brabant. “Het bijzondere van waarnemer zijn is dat je scherp waarneemt, dat je dingen ziet waar anderen over heen kijken. Het arrangeren van veranderingen is een mooi onderdeel van het vak.”

Benoeming uit de Grondwet

Bij zijn installatie in Woensdrecht, in 2002, zei hij: *Hier staat de laatste benoemde burgemeester van Woensdrecht.* Fränzel: “Destijds waren de wetten voor een rechtstreeks gekozen burgemeester panklaar. Maar het is anders gelopen. D66 heeft de benoemde burgemeester voor de poorten van de hel uit de Grondwet gesleept – dat is mooi. Ik blijf voorstander van de gekozen burgemeester, maar we moeten wel voorzichtig zijn en goed nadenken. Wee je gebeente als je de status van en het vertrouwen in de burgemeester onderuit haalt met politieke strijd in een gemeente. Punt twee: als de burger raadsleden en de burgemeester kiest, wie heeft het dan uiteindelijk voor het zeggen? Mag een burgemeester verkiezingen uitschrijven? Ik ben er nog niet uit.” ■

Ambitie voor het burgemeesterschap?

U kunt voor een adviesgesprek terecht bij de Burgemeesterscommissie van D66. Mail uw motivatie naar: burgemeesterscommissie@d66.nl

Prins Bernhard (l) en D66-burgemeester Van Ketwich Verschuur (r) op 5 mei 1980 in Wageningen

Eerste D66-burgemeester (en zijn opvolgers in Wageningen)

Pas in 1972 werd er voor het eerst een burgemeester van D66-huize benoemd: Jan Dirk van Ketwich Verschuur. Hij werd dat jaar op 33-jarige leeftijd burgemeester van Breukelen. In 1979 verruilde hij Breukelen voor Wageningen; daar zou hij burgemeester blijven tot zijn plotselinge overlijden in 1988. Hij werd opgevolgd door toenmalig D66-partijvoorzitter Michel Jager. Ook Alexander Pechtold was partijvoorzitter van D66 toen hij in 2003 werd geïnstalleerd als burgervader van Wageningen.

Voor onze (klein-)kinderen

Een jaar nadat Jan Terlouw als Tweede Kamerlid begon, verscheen het alarmerende rapport van de Club van Rome. Nu is er dan eindelijk het Klimaatakkoord, waar – wederom – veel om te doen is. Een gesprek tussen staatssecretaris Stientje van Veldhoven en haar grote inspirator, die tevens D66-lijstduwer is voor de Europese Parlementsverkiezingen.

tekst Jan Vincent Meertens
foto's Jeroen Mooijman

Jan Terlouw heet redacteur Jan Vincent Meertens van harte welkom

De ontvangst door Jan Terlouw is allerhartelijkst. We zijn bij hem thuis in Twello, een dorpje aan de IJssel, vlakbij Deventer. De winterzon is te zwak om de serre, met uitzicht op de weilanden, voldoende te verwarmen. Dus nemen we plaats in de woonkamer, met uitzicht op een prachtige vleugel. “Die bespeel ik als er niemand is. Ik word in de familie omringd door beroepsmusici, dan leer je het wel af om in het openbaar te spelen. Neem plaats, dan zet ik even thee. Thee toch?” Terlouw speelt geen piano in het openbaar, maar laat zich tijdens de literaire concerten die hij geeft graag begeleiden door het Leonard Ensemble, waarin zijn dochter Pauline viool speelt. Met een andere dochter, schrijfster Sanne, geeft hij theatercolleges. “Niet altijd in de grote zalen hoor, maar er is veel belangstelling.”

Vers geraapte eieren

Terlouw serveert speculaas bij de thee. Nee, geen gebakken eieren voor Stientje deze keer. Ze haalt herinneringen op aan een uitgebreide lunch met Terlouw in dit warme, landelijke huis. “Gebakken eieren hebben de mensen graag als ze langskomen, vers geraapt natuurlijk”, zegt Terlouw – die koeien, schapen en kippen houdt. Stientje van Veldhoven, staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat, geniet duidelijk van dit moment van rust en bezinning. Zojuist was ze nog op werkbezoek bij de Radboud Universiteit. De Nijmeegse universiteit is een van de landelijke ‘fietsambassadeurs’ van haar ministerie. “Zestig procent van de medewerkers daar komt met de fiets naar het werk. Een fantastisch voorbeeld voor andere werkgevers. De ambitie is dat in 2025 driekwart op de fiets naar het werk komt.”

Jan: “Toen ik in de Tweede Kamer kwam, in 1971, was er geen klimaatprobleem. We wisten daar nog niks van. Wat ik toen deed, was natuurbescherming. De Waddenzee, de Oosterschelde. Maar we hebben het rapport *De grenzen aan de groei* van de Club van Rome, dat in 1972 uitkwam, onmiddellijk omarmd. Het rapport legde een verband tussen economische groei en de gevolgen hiervan voor het milieu. Circulaire economie; dat was de essentie. Uiteindelijk leidden steeds alarmerende rapportages van de *Intergovernmental Panel on Climate Change* (IPCC) tot het succesvolle Akkoord van Parijs van 2015.”

Stientje: “Ja, het Parijs-akkoord was echt een omslagpunt: van inzicht naar aanpak. Het was voor mij persoonlijk ook een markeringspunt. Ik was er zelf bij en alles wat je voelde, alles wat daar gebeurde – de hoop, de inzet – vond ik heel belangrijk. Ik ben datzelfde jaar, ik was toen nog Kamerlid, naar

“We leven al jaren op de pof bij onze kinderen en kleinkinderen. Daar moeten we mee ophouden. En ja, dat kost geld”

– Jan Terlouw

Spitsbergen gereisd om met vijftig wetenschappers de natuur in te gaan. Die zijn niet bezig met politieke agenda's; ze laten je zien wat er zo onomstotelijk gebeurt: *hé, die paddenstoelen, die groeiden hier eerst niet, of op deze plek was vorig jaar nog een grote gletsjer*. Dan zie je zo veel meer dan alleen in die grote stapels rapporten.”

Jan: “In 1952 was er een grote smog-aanval in Londen. Die heeft mij vooral wakker geschud. Daar ben ik toen enorm van geschrokken. Er gingen duizenden mensen dood in een paar dagen tijd door die smog. Vanaf dat moment heb ik zeker geweten dat er echt iets moest gebeuren aan de ongebreidelde vervuiling. Het heeft nog tot eind jaren zestig geduurd voor we water-, bodem- en luchtverontreinigingswetten hadden. Dus daarom sprak dat rapport van de Club van Rome, het eerste echte rapport over een circulaire economie, me zo aan. Voor mij was er geen sprake van dat dat niet waar zou zijn, wat bijna iedereen zei. Of ze zeiden: *Ja, het zal wel, dat zien we later wel*. Nee, nu!”

Stientje: “Jan, voor mij ben jij een van de grote inspiratoren geweest op dit terrein. De feiten zijn zo onomstotelijk dat we het anders moeten gaan doen; dat die beweging op gang gaat komen en ook heel groot gaat worden. Wij moeten onze verantwoordelijkheid nemen, precies omdat we de spaarpot van onze kinderen aan het plunderen zijn. Ik heb nu zelf twee kinderen, die zijn 11 en 13 jaar alweer, en ik ben regelmatig van huis weg. Ik hoop dat zij zich later realiseren: *hé, dat was toch wel een cruciale periode in de politiek*. Ik wil echt kunnen zeggen dat ik er alles aan heb gedaan wat ik kon.”

Jan: “Dat heb je ook gedaan! Je was een van de spraakmakende Kamerleden al die jaren. Maar we móeten dit ook doen. Wij

“Het argument ‘wij zijn maar zo’n klein landje’ vind ik totale onzin. De overgang naar elektrisch vervoer is van direct belang voor de lucht die onze kinderen inademen”

– Stientje van Veldhoven

horen bij de hoofdschuldigen; Europa is ontbost lang voordat Brazilië ontbost raakte. Wij zullen die zeespiegelstijging wel overleven hoor, wij kunnen zo goed dijken bouwen, en we zijn zo rijk... Maar er zijn zoveel landen die het niet zullen overleven. Als politici zeggen dat Nederland dit niet hoeft te doen, is dat onvoorstelbaar onverantwoordelijk. Ik vind dat we eindelijk eens gewoon de waarheid moeten zeggen. We leven al jaren op de pof bij onze kinderen en kleinkinderen. En daar volgt onmiddellijk uit dat we daarmee moeten ophouden. En ja, dat kost geld. We gaan dat allemaal betalen. En daar moet je geen doekjes om winden. Het is overigens helemaal niet zo dat het dramatisch veel geld kost. We kunnen het prima betalen want we leven enorm verspillend. We moeten ons ook niet blindstaren op het doorbelasten van de industrie, die berekenen dat natuurlijk door in hun product – kom nou toch! Dus de burger betaalt – hoe dan ook. Maar wat we gaan doen zal te dragen zijn voor iedereen, want voor wie het niet kan dragen, daar is de politiek verantwoordelijk voor.”

Stientje: “Ik ben het helemaal met je eens, Jan, we moeten niet doen alsof het gratis is, maar we moeten ook niet doen alsof het dramatisch is. We praten waarschijnlijk – tot 2030 – over eenmaal de jaarlijkse stijging van de zorgkosten. Ja, dat is een flinke som geld. En ja, we moeten zorgen dat de verdeling van de lasten eerlijk is. Een aantal van de opties die het kabinet zelf nog heeft toegevoegd aan het pakket dat van de Klimaattafels kwam, had precies hiermee te maken: waar komen de lasten terecht, bieden we mensen ook voldoende handelingsperspectief? Als je zegt dat mensen hun huis moeten verduurzamen, dan

moet je ze wel in staat stellen om hun huis te verduurzamen. Maar ik zie ook veel kansen. Ik herinner me een debat met minister Kamp over het Energieakkoord in 2013. Wind op zee was toen nog iets futuristisch, dat was zo onmogelijk duur; het zou nooit goedkomen als we die kant op gingen. Nu wordt het eerste windpark al zonder subsidies aanbesteed. Duurzaam gaat veel harder dan we dachten.”

Jan: “En waarom is dat? Omdat we alles kunnen. We kunnen mannetjes op de maan zetten. We kunnen gaatjes in mars graven. We kunnen alles. We moeten duurzame energie gebruiken in plaats van kolen, olie en gas – en dat is tijdelijk duurder. Tijdelijk: schattingen zeggen dat het hoogstens de welvaarts-groei voor een paar jaar kost. Als je dat een poosje doet, zal de technologie door de grotere schaal zorgen dat het weer goedkoper wordt.”

Stientje: “Om terug te komen op de circulaire economie, waar we het eerder over hadden, en wat een belangrijk onderdeel van het Klimaatakkoord is: ik heb afgelopen januari het eerste circulaire viaduct van Nederland geopend. Dat is een viaduct dat gemaakt is van een soort legoblokjes van beton. Het kan volledig worden gedemonteerd, verplaatst en op een nieuwe locatie herbouwd. De levensduur van zo’n circulair viaduct wordt nu geschat op tweehonderd jaar, terwijl die van een traditioneel viaduct dertig tot vijftig jaar is. Daarmee is-ie de helft goedkoper omdat het veel minder grondstoffen verbruikt. En zo stoten we ook veel minder CO₂ uit. Het is natuurlijk een prototype. Als overheid kun je dus een hele belangrijke rol spelen in het aanjagen van dit soort projecten. Ik vind dat we die inkoopmacht van de overheid, 73 miljard euro per jaar, veel meer moeten inzetten om dit soort ontwikkelingen een kans te geven, en te laten zien dat het kan.”

Jan: “Die kansen zie ik ook bij de duurzame initiatieven van ondernemers die meedingen naar de Jan Terlouw Innovatieprijs. Daar worden echt verrassende, leuke dingen bedacht. Het is allemaal prima oplosbaar, heffingen voor de industrie motiveren om het beter te gaan doen.”

Stientje: “Het argument van ‘wij zijn maar zo’n klein landje’ vind ik ook totale onzin. De overgang naar elektrisch vervoer, of de fiets nemen, is van direct belang voor onze eigen luchtkwaliteit, de lucht die onze kinderen de hele dag inademen. Bovendien is er niet één persoon, partij of land verantwoordelijk voor klimaatverandering. We kunnen wel allemaal naar iemand anders wijzen, maar we moeten eerst zelf ons huis op orde hebben. En daarin moeten we nauw samenwerken met andere landen in Europa. Er wordt soms de indruk gewekt dat wij het enige land zijn dat hiermee aan de slag gaat, maar Groot-Brittannië heeft de CO₂-uitstoot al heel ver teruggebracht, en Duitsland lanceerde onlangs een plan dat ambitieuzer is dan het onze. Europa, ook al zo’n actueel onderwerp, Jan!”

“In mijn hele kindertijd was het oorlog. Het feit dat het nu ondenkbaar is dat Europese landen oorlog met elkaar voeren is zó bijzonder”

– Jan Terlouw

Jan: “Ja, mij is gevraagd lijstduwer te worden bij de komende Europese verkiezingen in mei. Ik doe dat met enige schroom, want ik wil niet in het Europese parlement. Ik ben te oud. Maar het D66-congres heeft één lijstduwer geaccepteerd. Jonge mensen beseffen vaak niet hoe belangrijk Europa is. Ik heb als kind niet anders geweten dan dat Europese staten oorlog met elkaar voeren. Ik ben geboren in 1931; in mijn hele kindertijd was het oorlog. Het feit dat het nu ondenkbaar is dat landen in de Europese Unie oorlog met elkaar voeren is zó bijzonder. Ik ben enorm gemotiveerd om die gedachte levend te houden en mijn bijdrage aan Europa te leveren. Een van de grote problemen waar we mee te maken hebben, is dat de internationale concurrentie grote bedrijven een enorme macht geeft. Als ze elkaar beconcurreren op het gebied van prijs en kwaliteit, dan is dat oké. Maar nee, de bedrijven beconcurreren elkaar op hoe laag

de belasting of de CO₂-heffing is. En dat betekent dat ze macht van de politiek nemen. Dat vind ik buitengewoon zorgelijk. We moeten het neoliberalisme terugdringen. Europa moet als een blok opstaan voor het klimaat, dat zou zó’n winst zijn. Daarom zijn die Europese verkiezingen zo belangrijk.”

Er is nog even tijd voor een frisse neus, voor ze weer terug moet naar Den Haag. Gearmd wandelen Jan Terlouw en Stientje van Veldhoven de natuur in. De staatsecretaris aan de arm van haar mentor en inspirator. Even later stapt Van Veldhoven in de dienstwagen, haar zware aktetas naast zich op de bank. “Het volgende debat voorbereiden”, zegt ze met enige weemoed. “Ik kan me dat wel herinneren, ja. Het is veel, maar mooi werk”, zegt Terlouw. Hij besluit: “Ik ga de koeien water geven, er is nu nog wat daglicht.” ■

Klimaatakkoord & Klimaatwet

Het **Klimaatakkoord** is een initiatief van het huidige kabinet en heeft één centraal doel: CO₂-reductie. Daarbij wordt niet alleen gekeken naar energievoorziening, zoals bij het Energieakkoord uit 2013, maar naar alle broeikasemissies. Daarom zitten er bij dit akkoord ook zoveel partijen aan tafel: aan vijf Klimaattafels maakten 300 organisaties meer dan 600 afspraken voor de toekomst. Deze maatregelen moeten zorgen voor een verzekerde vermindering van de CO₂-uitstoot met 49 procent in 2030, en uiteindelijk tot een vermindering van 95 procent in 2050. Dit staat in de **Klimaatwet**, een initiatiefwet die in 2018 is ondertekend door regeringspartijen VVD, CDA, D66 en ChristenUnie én de oppositiepartijen PvdA, GroenLinks en SP.

Welke plannen uit het Klimaatakkoord daadwerkelijk worden uitgevoerd, hangt mede af van de doorrekeningen van het Centraal Planbureau (CPB) en het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL). Die cijfers worden op 13 maart, een week voor de Provinciale Statenverkiezingen, verwacht.

Meer informatie: d66.nl/klimaatakkoord

Voor een sterk Europa

← **Lousewies van der Laan**, voormalig Europarlementariër en Tweede Kamerlid voor D66, opent de *I Am Europe Convention* in BOZAR, ook wel bekend als het Paleis voor Schone Kunsten, in Brussel.

← **Katalin Cseh**, International Officer bij de Hongaarse liberale partij Momentum, laat een hoopvol en pro-Europees geluid horen; een heel ander geluid dan we gewend zijn van premier Viktor Orbán. Cseh: *Our generation must reform the EU, and breathe new life into this great project. We, at Momentum, are prepared to do that.*

← Na het plenaire ochtendprogramma vinden **diverse subsessies** plaats, zoals een Q&A met de D66-kandidaten voor de Europese Parlementsverkiezingen, een Meet & Greet met Europese vrouwenorganisaties en de interactieve sessie *Outside Perspectives on the EU*, georganiseerd door D66 Internationaal.

Op zaterdag 26 januari vond de I Am Europe Convention plaats in Brussel. Op initiatief van D66 en in samenwerking met pro-Europese organisaties zoals Volt, WhyEurope en The Good Lobby kwamen 300 mensen bijeen. Een inspirerende start van het Europees verkiezingsjaar.

tekst **Milan Assies**
foto's **Jeroen Mooijman**

← Tussen de bedrijven door is er natuurlijk ook tijd voor **(nieuwe) ontmoetingen**. Kandidaat-Europarlementariërs, sprekers, gasten, D66-leden en leden van andere (pro-)Europese partijen – zoals La République En Marche! – treffen elkaar tijdens de lunch en de borrel na afloop.

→ **Caroline de Gruyter**, correspondent Europese zaken bij NRC Handelsblad, pleit in haar plenaire column voor een sterker Europees verhaal: *My problem is not with the populists, and with all the rubbish they are sprouting. My problem is that so few people defend Europe from their criticism. And it's not that they don't want to. It's that they don't know how.*

→ D66-fractievoorzitter **Rob Jetten** is het eens met NRC-correspondent De Gruyter en weet wat hem te doen staat: *I believe the key is to do something risky. Something different. To tell a story of where we came from, who we are, and where we want to go. Overlooking the history of Europe after the war, one thing stands out to me like a firefly in the dark. The unity of European countries is no longer a dream of the few.* Lees zijn hele speech terug op: d66.nl/speech-jetten-europa

← **Anita Pannebakker**, voorzitter van de D66-afdeling België en Luxemburg, en **Fons van der Ham**, voorzitter van de thema-afdeling Europa van D66, zijn enthousiast over de *I Am Europe Convention*: "Vandaag was een feestje. Iedereen vond dit een inspirerende dag. We hebben echt momentum gecreëerd. Dit is het begin van iets nieuws. Het stopt hier niet."

← Aan **Sophie in 't Veld** – voor de vierde keer gekozen tot lijsttrekker voor de Europese Parlementsverkiezingen – de eer om deze Europa-conventie af te sluiten met een wervelende speech. Ze is trots op 'haar' kandidatenlijst: "Ik ben ontzettend blij dat ik als lijsttrekker de verkiezingen inga met een nieuwe generatie D66'ers!"

Na tien jaar in het Europees Parlement voor D66/ALDE, pakt Marietje Schaake haar boeltje. We zullen zeker nog van haar horen. Haar droombaan? “Europees commissaris, dan kun je echt wat doen, initiatieven nemen.”

Politieke pauze

tekst Frans Dijkstra

Twee keer daagde Marietje Schaake haar collega Sophie in 't Veld uit voor het lijsttrekkerschap. Toen de D66-leden haar afgelopen najaar opnieuw op de tweede plaats van de kandidatenlijst zetten, deed ze wat ze aangekondigd had en trad terug. Ze is er allerminst bitter over. “Ik heb een mooi percentage van de stemmen gekregen, maar het was niet genoeg. Je moet niet blijven plakken, vind ik. Dat was ook een van de redenen dat ik lijsttrekker wilde worden. Er moet vernieuwing zijn.” Ook inhoudelijk had ze het anders gewild. “Ik had het Europese verhaal dichter bij de mensen willen brengen. Je moet oppassen met een focus op al te grote maar abstracte idealen, dan haken mensen af. Voor een pro-Europese partij zoals D66 is het belangrijk om ons Europese werk en onze visie steeds weer te vertalen naar wat mensen in hun eigen leven ervaren.”

Ze weet nog niet wat ze gaat doen, na de Europese verkiezingen in mei. Op de vraag wat haar droombaan is, klinkt ze resoluut: “Europees commissaris, dan kun je echt wat doen, initiatieven nemen”. Als die droom niet meteen werkelijkheid wordt, dan ziet ze zichzelf voor een internationale organisatie werken. Maar de politiek heeft ze nog niet afgeschreven. “Ik neem alleen even pauze. Nu

ben ik nog niet eens op de helft van mijn werkzame leven, als het meezit. Dus ik kan nog van alles gaan doen.”

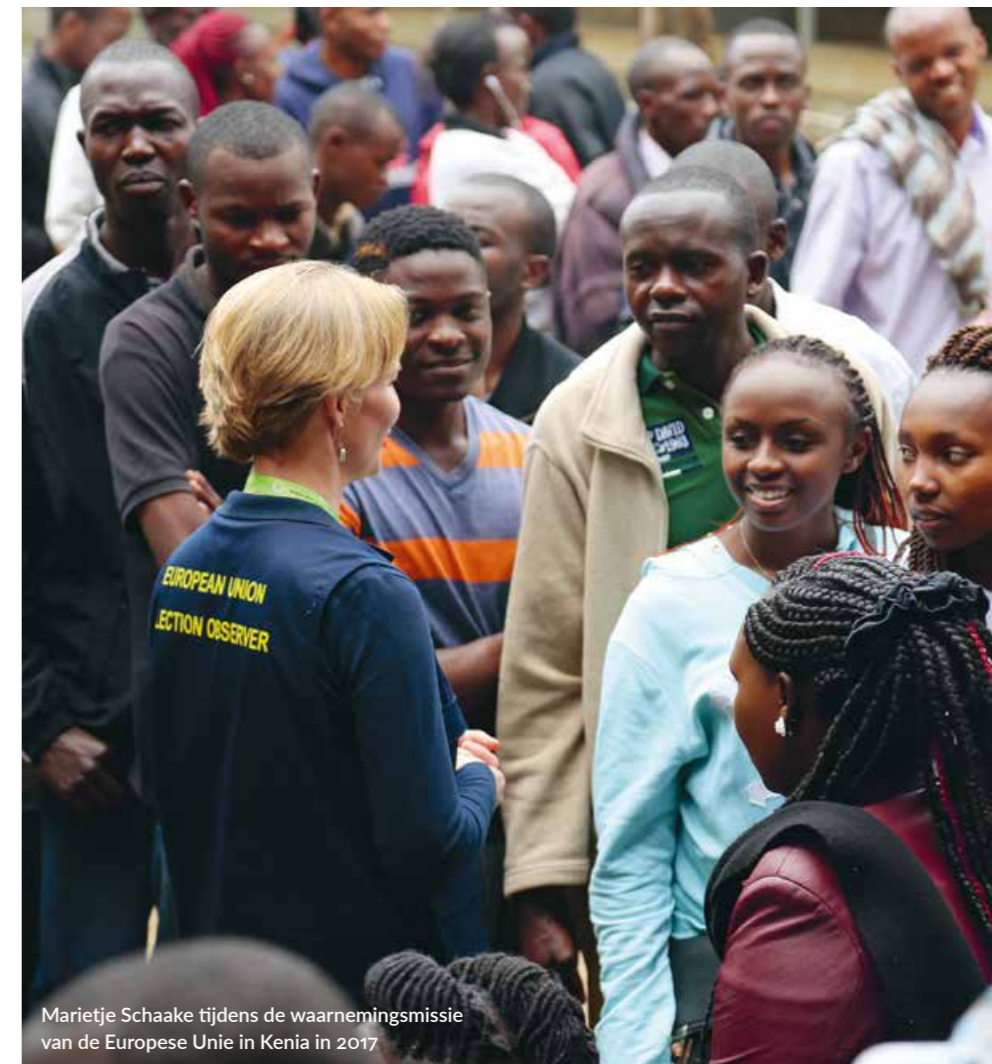
Internationale jeugd

Dat ze internationaal werk zou gaan doen, is achteraf heel verklaarbaar. Toen ze elf jaar was, ging ze naar een zomerkamp in Guatemala voor 48 kinderen uit de hele wereld. Als middelbarescholier was ze tijdens een uitwisseling te gast in een Duits gezin. Als 17-jarige kreeg ze een beurs voor een college in het Amerikaanse Ohio om daarna een reis door de Verenigde Staten langs klasgenoten te maken. “Ik heb daar ook veel mensen ontmoet in milieus waar je als buitenlander niet zo gauw komt. Zoals mensen die later voor Donald Trump zouden kiezen. Als je zulke mensen persoonlijk kent dan oordeel je niet zo makkelijk meer.”

Amerika liet haar niet los. In Amsterdam studeerde ze eerst sociologie, maar ze stapte later over naar amerikanistiek. Tussendoor deed ze nog een jaar een opleiding voor toegepaste kunst en verdiepte ze zich in – toen nog – ‘nieuwe media’ en leerde ze computercodes schrijven. In de VS had ze ook het belang van vrijwilligerswerk ervaren. Terug in Nederland ging ze daarom in een klooster helpen bij een crisisopvang voor vrouwen. Daarnaast had ze ook nog gewoon een studentenbaantje in de bediening van een restaurant.

“Voor een pro-Europese partij zoals D66 is het belangrijk om ons Europese werk en onze visie steeds weer te vertalen naar wat mensen in hun eigen leven ervaren”

foto Bram Belloni

Marietje Schaake tijdens de waarnemingsmissie van de Europese Unie in Kenia in 2017

Diepe indruk maakte een stage bij het Joegoslaviëtribunaal in Den Haag. “Ik moest daar bewijsmateriaal ordenen, zodat de aanklagers later verbindingen konden leggen tussen de individuele gevallen. Dat zal me altijd bijblijven: dat zo dichtbij, op een afstand van twee uur vliegen van Amsterdam, zo veel gruwelijks kon gebeuren. Toen besepte ik dat ons laagje beschaving flinterdun is en dat we ons moeten blijven inzetten voor vrede en veiligheid. Dat zijn onze eerste levensbehoeften.”

De campagne van 2009

Een fellowship bracht haar voor zes maanden terug in de VS, waar ze in het Huis van Afgevaardigden hielp bij mensenrechten- en internationale dossiers. Daar merkte ze dat de jonge senator Barack Obama progressieve jongeren wist te bewegen tot een ongekende energie. In Nederland zag ze het omgekeerde: rechts was in opkomst en jonge mensen haakten af. Daar wilde ze iets aan doen. Kon ze misschien helpen bij de Europese campagne van D66? Iets ontwerpen misschien? “Een vriendin vroeg: waarom stel je je niet kandidaat? Dat was tot dat moment nooit bij mij opgekomen. Toen ik daarover nadacht, kon ik wel duizend redenen bedenken om het níet te doen. Ik zag voor mijzelf eerst een rol bij de campagne, om mensen zoals ikzelf te bereiken en mensen die zich niet

vertegenwoordigd voelden. Maar ik had niets te verliezen, dus meldde ik me als kandidaat. Ik schrok wel toen ik als nummer drie op de advieslijst kwam te staan. Dat was een serieuze plaats, ook al had D66 toen maar één zetel in het Europees Parlement.”

Op de uitslagenavond van D66 in mei 2009 was het feest: drie zetels! Marietje Schaake was blij verrast. “Maar ik mocht nog niet juichen, de Kiesraad moest het resultaat nog vaststellen en we kenden de voorkeursstemmen nog niet. Pas een paar dagen later was het definitief. Toen heb ik het alsnog gevierd met mijn campagneteam en vrienden in de kroeg.”

Zaak van lange adem

Haar zetel was binnen, haar werk moest ze nog veroveren. Namens de ALDE-fractie kwam ze in de parlementscommissies voor buitenlandse zaken en die voor cultuur en media. Bij buitenlandse zaken was veel werk al verdeeld onder terugkerende Europarlementariërs. “Maar voor Iran hadden ze nog geen woordvoerder, dus dat kreeg ik.” Precies op tijd, want het begon flink te rommelen in Iran, na demonstraties tegen de uitslag van de controverse presidentsverkiezingen. Daarna zette de ze ook de onrust in Noord-Afrika op de agenda, ruim voordat revolutie van het ene naar het andere land rolde.

EP2019 Europees team voor de toekomst

Op 23 mei 2019 vinden de verkiezingen voor de leden van het Europees Parlement (EP) plaats. D66-leden konden tot en met 21 januari hun stem uitbrengen over het lijstadvies. 4413 leden deden dat. Daaruit volgt deze kandidatenlijst:

1. Sophie in 't Veld
2. Raoul Boucke
3. Samira Rafaëla
4. Felix Klos
5. Emily van de Vijver
6. John Nederstigt
7. Sjoerd Warmerdam
8. Raquel Garcia Hermida-van der Walle
9. Susanne Caarls
10. Bastiaan Winkel
11. Anita Pannebakker
12. Vic van Dijk
13. Rita Braam-van Valkengoed
14. Andor Admiraal
15. Emma Laurijssens van Engelenhoven
16. Eva van Wijngaarden
17. Franklin Boon
18. Andreas Zenthöfer
19. Conny van Stralen
20. Stef Stevens
21. Fons van der Ham
22. Johanna Boogerd
23. Thierry de Heer
24. Caecilia van Peski
25. Jan Terlouw

D66 heeft momenteel (sinds mei 2014) vier leden in het Europees Parlement.

ervaring. Je spreekt met iedereen in het land, van activist tot president. Je kijkt als het ware onder de motorkap van een land waar verkiezingen een kwestie van leven en dood kunnen zijn." De zittende president won. "Natuurlijk waren er allerlei structurele problemen van corruptie, machtsmisbruik en armoede. Er was een enorm wantrouwen. Die was vaak, maar niet altijd terecht. Het was onze taak als waarnemers om te zien of de wet is gerespecteerd, niet of de uitslag ons bevalt."

"Toen ik begon hadden we een offensieve agenda: meer mensenrechten, overal homohuwelijk. Nu zitten we in het defensief: democratie en rechtstaat worden overal ter wereld aangevallen"

De tien jaar in het Europees parlement hebben Marietje Schaake bewust gemaakt van de kwetsbaarheid van de verworvenheden. "Toen ik begon hadden we een offensieve agenda voor de wereld: meer mensenrechten, overal homohuwelijk en vrouwenemancipatie. Nu zitten we meer in het defensief: democratie, rechtstaat en mensenrechten worden overal ter wereld aangevallen. Dat vind ik vreselijk. Voor mij betekent dat een voortgaande strijd voor de idealen en waarden waarvoor D66 staat – straks buiten het Europees parlement." ■

foto © European Union 2018
Source: EP / Christian CREUTZ

Ze merkt dat Europa schuw is van het Midden-Oosten en de Arabische wereld. "We blijven maar weifelen. Zelfs nu is er nog geen Europees standpunt over Syrië. Toch heeft Europa een duidelijk eigenbelang in het Midden-Oosten, mensen ontvluchten het geweld en komen naar ons toe. Ik blijf pleiten voor een Marshallplan voor die regio, waarmee je verbeteringen in democratie en mensenrechten kunt belonen. Dat is een zaak van lange adem. Maar net als in Amerika zie je in Europa nu de trend dat het vermeende eigenbelang op de korte termijn de meeste aandacht krijgt."

Geleidelijk won ze terrein binnen de commissie buitenlandse zaken. Bovendien trad ze toe tot de commissie voor internationale handel en richtte ze de parlementaire groep voor de 'digitale agenda voor Europa' op. "De digitalisering blijkt vooral privatisering te zijn. Individuen zijn machtiger geworden, maar techbedrijven en dictators ook. Daar moet ook Europa op reageren, in het publiek belang."

Hoogtepunt

Een hoogtepunt in haar parlementaire bestaan was haar benoeming tot hoofd van de EU-waarnemersmissie bij de verkiezingen in Kenia van 2017. In de zes weken dat ze in Kenia verbleef, leidde ze een team van 250 mensen. "Dat was een unieke

Kansengelijkheid is toe aan herkansing

Essay Van Mierlo Stichting

Kansengelijkheid in Nederland staat onder druk. Startposities zijn ongelijk – vanwege afkomst en opleidingsniveau – en worden gaandeweg verder scheef getrokken door de manier waarop onderwijs, arbeidsmarkt en sociale voorzieningen zijn ingericht. Daarom is het tijd voor een herkansing van kansengelijkheid, betoogt Marthe Hesselmans.

Kansengelijkheid staat onder druk. Steeds meer Nederlanders zijn hoger opgeleid, leven langer en zeggen gelukkig te zijn. Maar veel Nederlanders komen niet goed mee. Zij zijn onvoldoende toegerust op de snel veranderende samenleving. Die tegenstelling wordt versterkt door de manier waarop onderwijs, arbeidsmarkt en sociale voorzieningen zijn ingericht. Startposities zijn ongelijk, vanwege afkomst en opleidingsniveau, en worden gaandeweg verder scheef getrokken. Daarom is het tijd voor een herkansing van kansengelijkheid.

Centraal binnen kansengelijkheid staat het idee dat iedereen – ongeacht achtergrond – gelijke kansen heeft om een eigen leven op te bouwen. Een kans is geen zekerheid. Het is een risico om aan iets nieuws te beginnen. Waar een kans op uitloopt, hangt af van de persoon die de kans neemt, maar ook van de samenleving die de kans biedt. Het is aan de scholier zelf om het beste uit een opleiding te halen. Het is aan de samenleving om in goed en toegankelijk onderwijs te voorzien.

Vicieuze cirkels

Maar die samenleving biedt onvoldoende en vaak niet de juiste kansen. Vooral voor die mensen die al 1-0 achter staan. Het belang van achtergrond blijkt tegenwoordig weer toe te nemen. Wie uit een hoogopgeleid gezin komt, heeft grotere kans om zelf een vergelijkbaar niveau te volgen, om lonend werk te vinden, een huis te kopen en in goede gezondheid te leven. Het omgekeerde is het geval als iemands ouders geen hoog onderwijs hebben genoten of in een niet-Westers land zijn geboren. Die achterstand is steeds moeilijker te overstijgen. Daar gaat het pas echt mis met kansengelijkheid. Het mag soms tegen zitten, maar er moeten altijd mogelijkheden zijn om weer verder te gaan. Het probleem is nu dat we vicieuze cirkels zien ontstaan, waarbij een laag opleidingsniveau tot onzeker werk leidt, geldnood, gezondheidsproblemen en vice versa.

Maatschappelijke ontwikkelingen versterken dit. Internationale concurrentie, flexibilisering, digitalisering, robotisering: het vraagt allemaal om groot aanpassingsvermogen. Mensen moeten zich constant omscholen, technologische vernieuwingen bijhouden en van baan wisselen. De verwachtingen zijn hoog. De rugdekking is laag. De aanwezige ondersteuning voor wie moeite heeft de veranderingen bij te houden is vaak niet genoeg.

Oude systemen, nieuwe werkelijkheid

De ironie wil namelijk dat de Nederlandse verzorgingsstaat zelf achterblijft. Zij gaat uit van oude systemen waarbij iemand een vak leerde en daarmee een baan voor het leven kreeg. Sociale voorzieningen zijn in grote mate afhankelijk van een arbeidscontract, liefst een vast contract. Inmiddels werkt een op de drie Nederlanders als zelfstandige of heeft een tijdelijke overeenkomst. Zij ervaren onzekerheid. Daar kunnen sommigen prima mee om gaan. Denk aan de zelfredzame zzp'er in de IT. Maar lang niet iedereen.

Zoals de samenleving nu is ingericht, vallen steeds meer mensen langdurig buiten de boot of lopen daar risico op. Het gaat niet alleen om de 15 procent van de Nederlanders die afhankelijk zijn van uitkeringen of een laag pensioen. Ook de middenklasse raakt in de knel: mensen met een gemiddeld opleidingsniveau en een modaal inkomen. Hier zien we steeds meer 'onzeker werkenden', zo'n 14 procent van de bevolking (SCP, *Verskil in Nederland*, 2014). Zij hebben werk, maar vaak tijdelijk, met een onzeker inkomen en weinig bescherming. Deze Nederlanders zien hun sociale zekerheden achteruitgaan. Zorg wordt duurder, woonlasten hoger en werk voldoet niet om de kosten te dekken. De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) spreekt in haar verkenning *De val van de middenklasse?* (2017) van 'de verbroken beloften van de middenklasse': de maatschappij vraagt veel, maar inzet loont weinig.

Onderwijs als kansenmotor hapert

Deels gaat het mis in de manier waarop kansen worden geboden. Vooral onderwijs zou een kansenmotor moeten zijn. Maar die motor hapert. Al vanaf de basisschool worden ongelijkheden tussen kinderen eerder vergroot dan verkleind. De vergaande differentiatie op middelbare scholen versterkt dit, concludeert de Onderwijsraad in haar rapport *Hoofdpijnen van Stand van educatief Nederland 2018*. Eenmaal in het hoger- of beroepsonderwijs lijken de verschillen haast niet meer op te heffen. De problematiek gaat verder met de flexibilisering van de arbeidsmarkt en de focus op participatie in de verzorgingsstaat. Het werkt voor wie al stevig staat, maar niet voor mensen die worstelen met de snel veranderende samenleving.

Denken over kansengelijkheid stopt vaak bij het *bieden* van kansen. Er wordt niet gekeken of mensen ze ook kunnen *nemen*

Hier zit een fundamenteel probleem. Denken over kansengelijkheid stopt vaak bij het *bieden* van kansen. Er wordt niet gekeken of mensen ze ook kunnen *nemen*, stelde de WRR al eerder vast in haar rapport *Weten is nog geen doen* (2017). In onze samenleving zijn weliswaar veel kansen. Maar ze sluiten slecht aan bij de veranderende realiteit. Dit verdiept de verschillen tussen kansrijke en kansarme Nederlanders. Maatschappelijk ongenoegen hierover is een voedingsbron voor populisme. Het verdeelt en polariseert.

Een kans moet kans van slagen hebben. Het is aan de hele samenleving om daar de juiste voorwaarden voor te scheppen. Door verschillende kansen aan verschillende mensen te bieden. Gelijkaardig, maar niet hetzelfde. En niet alleen aan het begin, op school als kind, maar ook gedurende de levensloop, tijdens het werk, als iemand zelf kinderen heeft.

Drie pijlers: onderwijs, werk en zekerheid

In de praktijk betekent dat een stevige aanpak van onderwijs, werk en zekerheid. Kansengelijkheid valt op staat bij deze drie pijlers. Op scholen moet veel meer aandacht komen voor de praktijk van de veranderende arbeidsmarkt. Dat vraagt een koerswijziging: geen vroege selectie naar niveau, maar een gemotiveerde keuze tussen gelijkwaardige onderwijsrichtingen: theoretisch of praktijkgericht. Ook op de arbeidsmarkt is een stevige hervorming op termijn noodzakelijk. Sociale zekerheden moeten worden losgekoppeld van het soort arbeidscontract. Alle werkenden, flex of vast, moeten toegang hebben tot gelijke zekerheden en scholingsmogelijkheden.

Ten slotte, vraagt een snel veranderende samenleving een stevige basis om op voort te bouwen en, wanneer nodig, terug te vallen. Zorg als samenleving voor betaalbare woningen, ook voor een beginnende leerkracht in de Randstad. Zorg dat mensen snel uit hun schulden kunnen komen, ook voor een mbo-student die het diploma niet haalde. Zorg voor goede zorg, ook voor een zelfstandige die een ongeluk kreeg op het werk. Mensen moeten zelf hun kansen pakken. Dat kan niemand voor hen doen. Maar ze moeten er wel toe in staat zijn. Dat vraagt om verbondenheid. ■

Marthe Hesselmans is senior wetenschappelijk medewerker van de Mr. Hans van Mierlo Stichting, het wetenschappelijk bureau van D66.

Dit voorjaar publiceert de Van Mierlo Stichting een essay over waar het mis gaat met kansengelijkheid en hoe het anders kan. Volg onze website en kijk mee met de kansen-infographic op: www.vanmierlostichting.d66.nl/kansengelijkheid

Mr. Hans van Mierlo Stichting

Wat is sociaal-liberalisme?

Met een voorwoord van Rob Jetten

€ 9,95

"Blijven we pleiten voor maatschappelijke verandering, met hetzelfde vuur als in de afgelopen honderdvijftig jaar? Of worden we – zoals het jonge Kamerlid Van Houten de grote Thorbecke ooit verweet – tevreden liberalen?"

In welke politieke traditie staan hedendaagse sociaal-liberalen? Speciaal voor tijdschrift *idee* beschreef Coen Brummer, directeur Mr. Hans Van Mierlo Stichting, het sociaal-liberalisme van de afgelopen honderdvijftig jaar én schetst hij een agenda voor de toekomst. Dit essay verschijnt nu ook in boekvorm met een voorwoord van D66-fractieleider Rob Jetten.

Bestellen via: vmswebshop.nl
Alle prijzen zijn excl. verzendkosten

De Europese Unie op een tweesprong, is het thema van de laatste editie van *idee*, het politiek-wetenschappelijk tijdschrift van de Mr. Hans van Mierlo Stichting. Moeten sociaal-liberalen trouw blijven aan hun droom van een federaal Europa, of is dat in de huidige

samenstelling en tijd geen haalbare kaart meer? Een aantal toonaangevende stemmen in het Europese debat leverde een bijdrage te leveren aan de meest recente *idee*, waaronder Luuk van Middelaar, Ulrike Guerot, Jan Zielonka en Alberto Alemanno.

Word ook abonnee, vanaf € 21 per jaar:
vanmierlostichting.d66.nl/idee/neem-abonnement-op-idee

Organiseer een idee-diner!

In de laatste editie van *idee* komen twee onderwerpen uitgebreid aan bod: de Europese Unie, en het sociaal-liberalisme. Een aantal van onze auteurs is graag bereid om met u hierover van gedachten te wisselen. Mocht er bij uw lokale afdeling (of in een ander verband) behoefte zijn aan een reflectieavond – dan kunt u contact opnemen met hoofdredacteur Joost Röselaers: joost.roselaers@d66.nl

In
gesprek
met

Gaby & Rens

Hoe kunnen we de positie van arbeidsbeperkten verbeteren? Dat wil D66-lid Gaby Konijn, ambassadeur van Wij Staan Op! – een stichting van jongvolwassenen met een fysieke handicap – graag weten van Tweede Kamerlid Rens Raemakers. “Ik voel me soms een vakje dat afgevinkt moet worden.”

Tekst **Jessica Hoogenboom**

We reizen samen met de trein naar Den Haag. Daar gaan we praten met D66-Kamerlid Rens Raemakers, die de Participatiewet in zijn portefeuille heeft. Gaby Konijn wil hem vragen hoe de positie van arbeidsgehandicapten verbeterd kan worden. Dit onderwerp gaat haar zeer aan het hart. Als betrokken D66-lid én als ervaringsdeskundige – ze heeft een baan bij de gemeente Amsterdam via het project ‘Arbeidsbeperkten aan het werk’. Wat haar mankeert? “Sinds mijn geboorte heb ik een vorm van spasticiteit. Ik heb ook last van evenwichtsproblemen, ik loop daardoor wat moeilijker. Zeker als ik moe ben, dan kom ik ook minder goed uit mijn woorden. En af en toe schiet er spontaan een arm de lucht in. Best lastig tijdens het flyeren, of als je net een mok warme chocomel in je handen hebt.”

Rens begroet ons enthousiast: “Hallo Gaby! Wij hebben elkaar eerder ontmoet, toch? Tijdens het vlaggetjes uitdelen bij de Gay Pride in 2017! Maar vandaag gaan we het over iets anders hebben. Vertel eerst eens, wat doe jij voor werk?”

Gaby: “Ik verzorg en verwerk beoordelingen van kleine subsidieaanvragen met betrekking tot duurzaamheid. Vooral bewonersaanvragen, bijvoorbeeld van mensen die hun huis willen verduurzamen door over te stappen van aardgas naar elektriciteit.”

Rens: “Interessant, klinkt als een typische D66-baan! Bevalt het?”

Gaby: “Ik ben heel blij met deze baan, al zou ik graag iets meer inhoudelijk werk willen doen. Na mijn studie Sociale Geografie heb ik een tijdje een Wajong-uitkering gehad. Via een jobcoach kwam ik in deze gesubsidieerde baan terecht. Ik heb 100 procent loonwaarde en zit in een hogere schaal, dus ik verdien meer dan het minimumloon. Maar – en nu komt mijn belangrijkste vraag – ik ken veel arbeidsgehandicapten waar dit niet voor opgaat. Bijvoorbeeld voor een vriend, die leiding geeft aan mensen die groen onderhoud verzorgen. Zijn loonwaarde is vastgesteld op 60 procent, omdat hij heel slecht zicht heeft. Hij zal dus nooit boven het minimumloon uitkomen, wát hij ook doet. Dat is enorm demotiverend.”

Rens: “Dit probleem herken ik. Ik hoor vaak van mensen die in de Wajong zitten dat werken nauwelijks loont. Zeker als ze geen 100 procent loonwaarde hebben. Dan wordt het salaris aangevuld tot de uitkering die ze al hadden. Je gaat dus werken, maar je gaat er geen cent op vooruit. Dat is raar en dat gaat ook tegen

de lijn van ons Regeerakkoord in, waarin we zeggen dat werken altijd moet lonen. In welke uitkering je ook zit op dat moment.”

Gaby: “Wat kunnen we daaraan doen, denk jij?”

Rens: “Met betrekking tot de bijstand zijn er interessante experimenten opgezet in een aantal gemeenten zoals Wageningen, Tilburg en Groningen. Daarbij mogen bijstandsgerechtigden extra verdiensten houden, in plaats van dat die worden afgetrokken van hun uitkering. Zodat werken dus echt loont. Voor mensen met een arbeidsbeperking ligt dit ingewikkelder. Omdat je met diverse groepen in diverse uitkeringen – van voor en na de Participatiewet, bijvoorbeeld – en met die verschillende loonwaardes te maken hebt. We zitten eigenlijk in een omslagfase: van het meer passieve sociale werkplaats-denken naar het actief onderzoeken en koppelen van talenten en mogelijkheden.”

Gaby: “Je zegt: *Dit kabinet wil dat werken loont*. Maar de staatssecretaris van sociale zaken (*Tamara van Ark, VVD, red.*) stelde vorig jaar voor om werkgevers de mogelijkheid te bieden arbeidsgehandicapten ónder het minimumloon te betalen. Daar schrok ik van!”

Rens: “Ik ook. Daar hebben wij gelukkig ook een stokje voor kunnen steken, samen met de ChristenUnie. En dankzij het grote maatschappelijk protest dat losbarstte. Want dit plan over loondispensatie was ronduit discriminerend. Arbeidsgehandicapten mét een verdienende partner of eigen vermogen zouden minder betaald krijgen dan arbeidsgehandicapten zónder partner of eigen spaargeld. Na alle kritiek trok Van Ark haar voorstel in. Als Kamerlid wil je graag dingen voor elkaar krijgen. Maar soms – en dat klinkt misschien cynisch – bestaat die inzet uit ‘slechte’ plannen tegenhouden. Oók als jouw partij in de coalitie zit.”

Gaby: “En hoe zit het met de banenafpraak? Ik las dat de overheid haar eigen doelen niet gaat halen?”

Rens: “Dat klopt, hoewel ik het beeld wel wil nuanceren. Het kabinet heeft afgesproken dat er 125.000 éxtra banen bij moeten komen voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Het bedrijfsleven doet het goed, ik zie ook dat veel bedrijven intrinsiek gemotiveerd zijn om hier in te investeren. Bij de overheid, die 25.000 van die 125.000 banen moet realiseren, gaat dat minder goed. Dat heeft ook een praktische reden: zij huren deze doelgroep – denk aan catering of schoonmaak op scholen of ministeries – vaak extern in. Die plaatsen worden dan dus meegeteld in de cijfers van het bedrijfsleven. Maar ik vind dat deze discussie wat afleidt van de essentie: het gaat er mij niet om door wie – bedrijfsleven of overheid – zij worden ingehuurd; het gaat erom dat ze passend werk vinden.”

Gaby: “Daar ben ik het helemaal mee eens. Ik vind de discussie over aantallen soms ook best pijnlijk. Ik voel me soms een vakje dat afgevinkt moet worden, zo van: *we hebben er weer één geplaatst!*” Gaby raakt een beetje geëmotioneerd.

Rens: “Ik kan me dat heel goed voorstellen. Ook dat is denk ik onderdeel van die grote omslag waar we het net over hadden: kijken naar de talenten en de mogelijkheden, in plaats van naar

de beperkingen die mensen hebben. Niet alleen in de politiek, als we het over die cijfers hebben, maar ook op de werkvloer, in de samenleving als geheel.”

Gaby: Precies! En wat ik dan soms mis, is een gevoel van inclusiviteit. Er wordt bijvoorbeeld veel gepraat over meer diversiteit, maar dan gaat het vrijwel altijd over etnische diversiteit of over gender. Maar mensen die wat moeilijker meekomen, zoals arbeidsgehandicapten, zie en hoor ik niet vaak terug in deze discussie.”

“We moeten kijken naar de talenten, in plaats van naar de beperkingen die mensen hebben”

– Rens Raemakers

Rens: “Daarom was het ook heel goed dat belangengroepen, zoals *Wij Staan Op!*, zo luid en duidelijk van zich lieten horen tijdens die discussie over de loondispensatie. Ik houd mij onder andere bezig met jeugdzorg, armoede- en schuldenbeleid en de Participatiewet. Bij al die portefeuilles gaat het over mensen die het moeilijk hebben, of moeilijk kunnen meekomen. Op al die terreinen probeer ik me voor hen in te zetten en uit te dragen dat iederéén mee doet. Maar dat kan ik niet alleen; daar zijn we met z’n allen verantwoordelijk voor. Gesprekken zoals deze, helpen daar enorm bij. Zo hoor ik wat er speelt, wat er goed gaat en wat niet. Daarvoor wil ik je ontzettend bedanken!”

Gaby: “Graag gedaan! En dank voor je nieuwe boek, ik ga het meteen lezen!” ■

‘Wél positief blijven’

Op zijn 18de hoort Rens Raemakers dat hij uitgezaaide zaadbalkanker heeft. Nu, bijna tien jaar later, beschrijft het jongste Tweede Kamerlid van D66 zijn slopende ziekteproces in *‘Wél positief blijven’*, dat dit najaar verscheen. De aanhalingstekens in de titel van zijn boek hebben een dubbele lading, vertelt hij: “Mensen

wilden mij met deze uitspraak oppeppen en dat was natuurlijk goedbedoeld, maar kanker is geen wedstrijd die je kunt winnen door positief te blijven. De ziekte overkomt je, de behandelingen zijn loodzwaar en je kunt eraan doodgaan; daar mag je best somber of verdrietig over zijn. Dat is mijn boodschap.”

Raemakers schreef het boek samen met tekstschrijver Mérie van der Rijt.

Bestellen: rensraemakers.nl/product/boek

Een jaar later

tekst Marcella Heijboer
foto Jeroen Mooijman

Menno Snel tijdens het najaarscongres van D66 in Den Bosch in 2018

Precies een jaar geleden stond Menno Snel op de achterzijde van *Democraat*. Slechts een paar maanden lid van D66 én kersvers staatssecretaris van Financiën. De redactie vroeg zich af: hoe is het nu met hem? Heeft hij nog wel tijd om te voetballen? En waarom zien we hem zo weinig op tv? “Ik wil geen politicus zijn die op elke golf van verontwaardiging of applaus meelift.”

Al sinds 1995 maakt Menno Snel op dinsdagavond ruimte in zijn agenda voor ‘een potje ballen’. Met een vriendenploeg die ontstond in zijn Groningse studententijd, en waar zich in de loop der jaren diverse spelers bij aansloten of weer afhaakten. “Ook toen ik in de Verenigde Staten werkte, gooide ik bij bezoeken aan Nederland altijd mijn voetbalschoenen in de koffer. Je bent altijd weer welkom. Nee hoor, de andere spelers gaan niet minder hard het duel aan omdat ze denken: *Voorzichtig met de staatssecretaris*. Lekker voetballen en daarna een paar biertjes. Ik heb die ontspanning echt nodig.”

Onhandige yoga-poses

Het gesprek met Snel is doorspekt met sport-en-spel-jargon. “Ik kan er niks aan doen, hier op het ministerie worden ze er ook gek van. Inzicht in spelletjes, een andere hobby van me, is hartstikke handig. Ik wil niet het hele leven een spel noemen, maar er zijn wel patronen in groepsverbanden en bij

onderhandelingen. Mensen die veel spelletjes spelen hebben ook de ervaring: niet elke slag hoeft voor jou te zijn om wel het eindspel te kunnen winnen.”

Nog zo’n vaste afspraak in de agenda: vrijdagmorgen sporten met het kabinet. “Om half acht staan we in sportkleding klaar voor een work-out van ruim een uur. Spinnen, oefeningen, circuitje lopen. We worden door de trainster flink over het parcours gejaagd. Gemiddeld zijn we met z’n achten, een beetje giechelig zitten we dan in de meest onhandige yoga-poses. Er worden weleens wat werkzaken besproken, maar het is vooral ontspannen; samen ontbijten, beetje geinen. De sfeer is te vergelijken met die van je plaatselijke voetbalteam.”

En toen belde Wouter

Staatssecretaris van Financiën worden; het was een onverwachte afslag in zijn loopbaan. “Ik had het in mijn functie hiervoor, bij de Waterschapsbank, enorm naar mijn zin. Na een aantal tropenjaren bij het IMF, waarvoor ik de hele wereld over vloog, waren we als gezin net weer een beetje geland in Den Haag. Mijn dochters zitten er op de middelbare school. Het idee was dat we wat meer samen zouden kunnen zijn en daar leent mijn huidige functie zich natuurlijk minder voor.” Toch zei Snel ‘ja’ toen Wouter Koolmees hem in de herfst van 2017 polste voor een positie in het nieuwe kabinet. “Ik was heel verrast toen hij belde. We kenden elkaar uit de tijd dat we allebei als ambtenaar op het Ministerie van Financiën werkten en we hebben last van hetzelfde gen: we zijn diep verknocht aan de techniek, *de bouten en moeren* van de Rijksbegroting.

Dat dit een regeerakkoord met lef in de fiscale paragraaf is, gaf voor mij de doorslag. Mijn motivatie zit echt op de portefeuille die ik heb. Er zijn twee zaken uit het regeerakkoord die ik dan met name wil noemen: vergroenen en het aanpakken van belastingontwikking.”

Op televisie

Het politieke leven bevalt hem goed. Snel kende het al vanuit de ambtelijke bankjes. “Ik heb destijds zeker acht belastingplannen door de Tweede en Eerste Kamer begeleid. Het verschil is dat ik het debat nu – met plezier – zélf voer, in plaats van dat ik argumenten meegeef aan de bewindspersoon. Wat ik leuk vind, is om een begrijpelijk verhaal te vertellen aan mensen die niet zo in een thema thuis zijn. Het onderwerp belastingen is gecompliceerd, maar ook superpolitiek. Heel veel plannen, zoals nu bij de gesprekken rondom het Klimaatakkoord, lopen via fiscale maatregelen, bijvoorbeeld door het anders inrichten van het stelsel. Het raakt iedereen: personen, bedrijven, sectoren.” In zijn dossiers trekt hij samen op met zijn collega’s in het kabinet. “Bijvoorbeeld met Stientje van Veldhoven rondom elektrisch rijden, met Sigrid Kaag over handelsbelangen, met Wouter Koolmees over ZZP en pensioenvraagstukken.” Dat we de staatssecretaris niet zo vaak in de media zien, is een bewuste keuze, zegt hij. “Toen ik aan deze baan begon, had ik het vaste voornemen om het op mijn eigen manier te doen, door te zijn wie ik ben. Ik wil echt iets nieuws te melden hebben als ik op tv kom, zoals met het belastingplan of de vliegbelasting. Ik wil niet een politicus zijn die op elke golf van publieke

verontwaardiging of applaus meelift. Dat mensen denken: *Daar heb je hém weer.*”

Knettervervuilend

Hoewel hij pas ruim een jaar staatssecretaris is, is hij blij met de voortgang op een aantal van zijn dossiers. Eind vorig jaar loodste hij het nieuwe Belastingplan door Tweede en Eerste Kamer en er worden meters gemaakt bij het tegengaan van belastingontwikking, zoals maatregelen tegen internationale brievenbusfirma’s. Ook bij het realiseren van vergroening zijn stappen gemaakt, zoals de verhoging van de belasting op het verbranden en storten van afval. Tevreden is Snel ook met de plannen

“Belasting is superpolitiek. Heel veel plannen, zoals nu bij de gesprekken rondom het Klimaatakkoord, lopen via fiscale maatregelen”

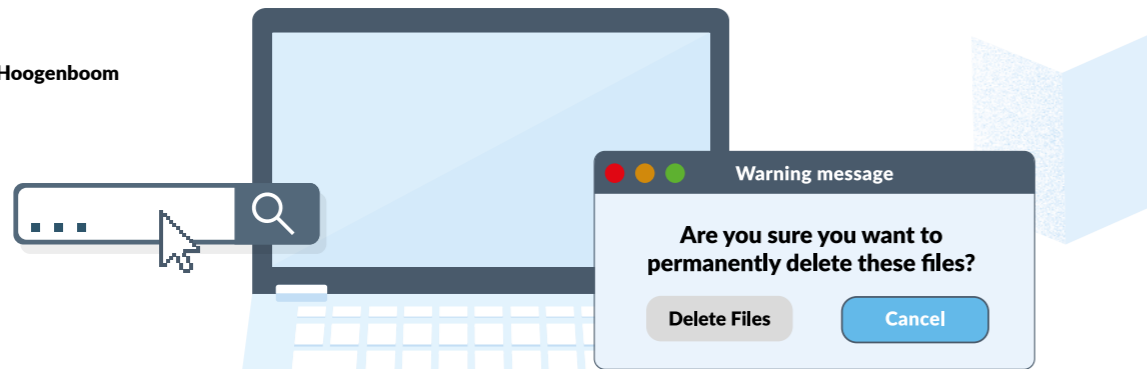
voor de zogenoemde vliegtaks. “Bij het voltanken van een Fiat Panda betaal je belasting, terwijl vliegen op geen enkele manier belast wordt – maar wel knettervervuilend is. Gelukkig groeit het bewustzijn dat de trein naar veel Europese bestemmingen een goed en verantwoord alternatief is. *Vliegschaamte* dong in 2017 mee naar Woord van het Jaar; mensen vinden het niet leuk om meer te betalen voor een vliegreis, maar ze voelen wel aan dat het té goedkoop is om voor 30 euro naar Zuid-Europa te vliegen. We denken met z’n allen te makkelijk *Het kost niks*, terwijl de echte kosten worden gedumpt op het milieu, en dus op de toekomstige generatie.”

Indrukwekkend congres

Over bovenstaande thema’s sprak Snel ook op het najaarscongres van D66, op 6 oktober in Den Bosch. Zijn eerste plenaire congresoptreden. “Ik had weinig tijd om mijn optreden goed voor te bereiden. De avond ervoor heb ik nog wat spreekkaarten aan elkaar gelijmd met *Pritt* stift. Toen ik die zaterdag het podium zag, met die 1500 mensen in de zaal, vond ik dat echt indrukwekkend. Het ging uiteindelijk heel goed, ook omdat ik dacht: *We staan hier als het goed is met z’n allen voor min of meer hetzelfde. Waar ik vóór ben, daar zijn deze mensen ook voor.* Ik voelde me erbij thuis.”

Als het gaat over de samenwerking in het kabinet komen er al snel weer sportmetaforen op tafel. “De sfeer is prettig, er is een klik en Rutte speelt daar een goede rol in. Hij vindt het belangrijk dat je niet te voorzichtig bent en dat ben ik met hem eens. Elkaar durven aanspreken op sterktes, maar ook op zwaktes, is essentieel, maar dan wel op de goede manier. Positieve coaching in teamverband is succesvoller dan elkaar verwijten maken. We hebben allemaal een andere baan, in een ander krachtenveld en met een andere agenda. Voor zover ik het kan overzien zit het tussen de mensen in het kabinet goed, we kunnen wel een stootje hebben. Als D66-bewindspersonen hebben we trouwens ook regelmatig onderling overleg. We bespreken de partijlijn, los van de waan van de dag. Ik vind dat we zaken professioneel bedenken en regelen, D66 is geen amateurclub. In zo’n team speel ik graag!” ■

tekst
Jessica Hoogenboom

Opslaan en verder gaan

Joost van Koutrik

Tom Kunzler

Informatiespecialisten Tom Kunzler en Joost van Koutrik maken zich zorgen over het digitale informatie-beheer van lokale D66-afdelingen. “Een doos met oude papieren gooi je niet zomaar weg; een verdwaald mapje op je bureaublad wel. Ik vrees daarom dat we straks een enorm gat hebben in onze partijgeschiedenis.”

Zijn motie Ontsluit de partijgeschiedenis! werd tijdens het najaarscongres in 2017 aangenomen. Een nogal ambitieuze titel, beaamt indiener Tom Kunzler, bestuurslid communicatie bij D66 Utrecht en adjunct-directeur van Open State Foundation. Het idee voor de motie ontstond tijdens het vijftigjarig bestaan. “Toen konden we nog uitbundig putten uit papieren archieven. Maar hoe gaan we dat doen in 2066? Sinds de jaren negentig is er van alles op cd-roms, floppy’s, thuis-pc’s en online omgevingen gezet. Een deel van dat materiaal is niet meer leesbaar, verweesd of onvindbaar. Ik vrees daarom dat we straks een enorm gat hebben in onze partijgeschiedenis, met name op lokaal en regionaal niveau.”

Vóór we onze partijgeschiedenis kunnen ontsluiten, moeten we dus eerst zorgen dat er wat te ontsluiten valt, zegt Kunzler. Hij doelt op het duurzaam bewaren van de huidige digitale informatiestroom, waar veel organisaties – en dus ook D66-afdelingen – mee worstelen. “Een doos met oude papieren gooi je niet zomaar weg; een verdwaald mapje op je bureaublad wel. Daarom roept onze afdeling met deze motie het Landelijk Bestuur op om hier beleid op te formuleren. Daarnaast is het belangrijk dat afdelingen zélf inzien dat ze hun informatiebeheer op orde moeten hebben. Niet alleen voor later, als je een jubileum te vieren hebt; maar ook voor nu – als je wilt nagaan wanneer en door wie een bepaald besluit is genomen.”

Handreiking & nieuw MijnD66

Het landelijk bureau van D66 werkt, samen met de thema-afdeling Digitaal66, aan een handreiking voor lokale afdelingen met aanbevelingen voor de (digitale) opslag van gegevens. Deze zal beschikbaar worden gemaakt voor alle bestuursleden in het vernieuwde MijnD66.

Meer weten over het vernieuwde MijnD66?

Ga naar MijnD66.nl en log in met uw e-mailadres. U kunt hier uw profiel beheren; uw lidmaatschappen (thema-afdelingen, nieuwsbrieven) aanpassen; de bestuurders en nieuwsberichten van uw afdelingen opzoeken; of meer lezen over onze campagnes en opleidingen. Bestuurders kunnen in deze omgeving ook veilig documenten opslaan en delen. Vragen? Mail naar: online@d66.nl

Meer weten over privacy en wachtwoorden: helpdesk.d66.nl/bescherm-jezelf-digitaal
Meer weten over CC-licenties: creativecommons.nl/uitleg

Vraag je eerst af: wat doen wij?

“En dat is helemaal niet zo moeilijk”, zegt Joost van Koutrik. Hij werkt bij Het Utrechts Archief en houdt toezicht op het informatiebeheer van de gemeenten Utrecht en Nieuwegein, de provincie Utrecht, en hun gemeenschappelijke regelingen. “Vraag jezelf eerst af: wat zijn onze taken en activiteiten? En baseer dáárop je informatiebeheer. Zorg vervolgens dat iemand in jouw afdeling of werkgroep, bijvoorbeeld de secretaris, deze beheertaak uitvoert. Ik was bijvoorbeeld secretaris van de werkgroep Cultuur van D66 Utrecht. Wat deden wij? Wij vergaderden en we organiseerden kennissessies, voor onze leden en voor het raadslid met cultuur in de portefeuille. Dus ik maakte twee mappen aan: een mapje Vergaderingen en een mapje Bijeenkomsten. Die vulde ik consequent met datummapjes en die vulde ik weer met documenten met een herleidbare naam: eerst een datum, dan een titel en vervolgens de versie. Dat klinkt heel simpel, maar het zal je verbazen hoeveel mensen dat niet doen. Na een tijdje zie je dan door de bomen het bos niet meer.”

Zet het in de cloud

Waar zet je die mapjes vervolgens neer? Kunzler: “Zorg in elk geval dat het niet op één fysieke plek staat, zoals op je pc thuis of op je laptop. Dat is niet veilig, want stel: je computer crasht of je laptop wordt gejat. Het bestuur van D66 Utrecht werkt bijvoorbeeld met Nextcloud, een Europese cloudopslag à la Google Drive. Want we willen niet dat privacygevoelige informatie op een Amerikaanse server terecht komt. Belangrijk is om die te beveiligen met een goed wachtwoord en om af en toe een back-up te maken. Wat eigenlijk idealer zou zijn, is als het landelijk bureau een veilige, digitale opslagomgeving zou kunnen bieden, waarin alle afdelingen hun mappen kunnen uploaden. Dan hoeven bestuurders niet allemaal zélf een oplossing te zoeken.” Als dat niet haalbaar blijkt, kun je ook denken aan een selectie die je landelijk verzamelt en opslaat, zegt Kunzler. “Dan denk ik vooral aan lokale nieuwsbrieven. Dat zijn mooie historische bronnen. Ze geven een vrij compleet beeld van wat er zowel politiek als organisatorisch binnen afdelingen speelt in een bepaalde periode. Bewaren dus!”

Naar het lokale archief

Goed, dan staat al dat materiaal keurig en veilig opgeslagen. En dan? Van Koutrik: “Dan kun je denken aan verder selecteren en beschikbaar stellen, binnen en buiten de partij. Elke gemeente en elke provincie heeft een archiefbewaarplaats. Daar worden – naast de blijvend te bewaren informatie van de

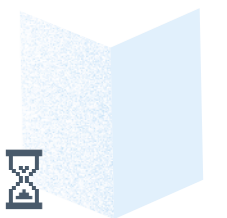
overheid – ook archieven van lokale organisaties bewaard, zoals politieke partijen. Of de archiefinstelling van jouw gemeente jouw notulen van de afgelopen vijftig jaar wil aannemen, hangt echter af van haar taak en haar acquisitiebeleid. Mijn advies: neem contact met ze op om dit te bespreken.”

“Sinds de jaren negentig is er van alles op floppy’s, cd-roms en thuis-pc’s gezet”

Horen de fractie- en afdelingsarchieven bij elkaar? Van Koutrik: “Ik zou zeggen van wel. Alles wat met de raadsorganen van doen heeft, zoals moties en raadsbesluiten, wordt door de griffie beheerd en op termijn overgebracht naar de archiefbewaarplaats – als het blijvend moet worden bewaard. Dat is zo geregeld in de Gemeentewet en de Archiefwet. Maar een motie wordt vaak voorbereid in samenwerking met werkgroepen van de lokale afdeling. Dus als je later de context van zo’n motie wilt nagaan, hoe die tot stand is gekomen, dan wil je dat materiaal idealiter aan elkaar gerelateerd hebben. Dit geldt uiteraard ook op provinciaal niveau, dus voor Statenfracties en regionale afdelingen.”

Regel gebruiksrechten

Een andere consequentie van de huidige digitale informatiestroom is dat de aard en de inhoud van het materiaal verandert. Kunzler: “Als je kijkt naar campagneposters: vroeger stond daar een inhoudelijke boodschap of een bijzonder grafisch ontwerp op. Tegenwoordig wordt de politieke boodschap veel meer via sociale media verspreid. Dan kun je wel leuk al je affiches bewaren, maar foto’s, filmpjes en tweets zijn straks eigenlijk belangrijker.” Als je die bewaart, zorg dan wel dat je de gebruiksrechten goed regelt en bijhoudt, zegt Kunzler. “Als je foto’s of filmpjes laat maken, spreek dan af dat de gebruikslicentie bij D66 ligt en leg dat vast. Of het nu door een vrijwilliger of door een professional is gemaakt. Dan kun je ze bijvoorbeeld op flickr.com plaatsen, een handige website om beeldmateriaal te delen. Zet de gebruiksrechten (bijvoorbeeld een CC-licentie, zie kader, red.) in de beschrijving; dan hoef je later niet eindeloos na te gaan of zo’n foto nou rechtenvrij is of niet.” Maar nu treden we misschien wat teveel in de details, besluit Kunzler. “Het gaat er vooral om dat we als partij goed nadenken over: wat willen we kunnen terugvinden als D66 honderd jaar bestaat? Want als we nu niets doen, dan zal dat niet veel zijn.” ■

↓ Eerste editie van
Democraat, 1967

Landelijk en lokaal archief

Het landelijke partijarchief van D66 is gedeponereerd bij het Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP). Er wordt momenteel gewerkt aan de digitale ontsluiting van een gedeelte van dit (grotendeels papieren) archief. Landelijke D66-publicaties (zoals affiches, verkiezingsprogramma’s en ledenblad Democraat) zijn al wél (grotendeels) digitaal beschikbaar via de eigen collecties van het DNPP. Meer informatie: dnpp.ub.rug.nl/collecties

Het DNPP neemt geen archieven van lokale afdelingen op. Uitzonderingen daarop zijn: affiches (posters) en promotie-artikelen (stickers, pennen etc.). Dus: heeft u nog oude affiches op zolder liggen? Mail naar: dnpp@rug.nl

Contact met uw lokale/regionale archiefinstelling? Kijk op: vng.nl/onderwerpenindex/dienstverlening-en-informatiebeleid/archieven

Voor mensen die iets willen doen

tekst Marcella Heijboer

Wethouder Eelco Eerenberg (Enschede) knapt een basisschool op

D66

D66 Nijmegen

Op 15 en 16 maart – het laatste weekend voor de Provinciale Statenverkiezingen – vindt NLdoet plaats. Tientallen afdelingen, fracties en wethouders doen al jaren mee aan deze grootste vrijwilligersactie van Nederland. “D66 vindt vrijwilligerswerk belangrijk en we geven graag het goede voorbeeld.”

Elk jaar in maart halen ze traditiegetrouw het NOS *Journal*: leden van de koninklijke familie die de handen uit de mouwen steken in het kader van NLdoet. Prinses Beatrix met een verfkwas in de hand; Koning Willem-Alexander die pannenkoeken bakt in een verzorgingstehuis; Koningin Maxima die enthousiast meedoet met gezelschapsspelletjes. Niet zonder reden: zij zijn het beschermbaar van het Oranje Fonds, dat deze grootste vrijwilligersactie van Nederland elk jaar organiseert. D66-afdelingen doen ook al jaren mee met acties in de buurt. Schoolpleinen opknappen, een bijenhotel bouwen, uitstapjes maken met bewoners van een zorginstelling – het is slechts een greep uit de vele activiteiten die D66'ers de afgelopen jaren ondernamen tijdens NLdoet.

Bijenhotel bouwen

“Het is vooral heel leuk om te doen”, zegt Brecht Weerheijm, duo-raadslid in Lansingerland. “Er is op die dag een positieve *vibe* in de gemeente, want overall zijn vrijwilligers aan de slag. Wij hebben vorig jaar met een aantal actieve D66-leden in de tuin van een woonzorgcomplex voor mensen met een verstandelijke beperking gewerkt. Ook de bewoners zelf hielpen mee; die vonden het mooi om nieuwe gezichten te zien. Na afloop kregen ze een oorkonde, dat hadden de medewerkers van het complex voor hen geregeld.” Dennis Groenewold, D66-raadslid in Den Haag, deelt het enthousiasme van Weerheijm: “Wij doen al sinds 2011 mee. D66 vindt vrijwilligerswerk belangrijk en we geven graag het goede voorbeeld. We hebben tijdens de actie meestal meerdere teams, en de klussen variëren van het ophalen van producten voor de Voedselbank tot het versieren van cupcakes voor en met ouderen. Ook veel andere politieke partijen in de stad leveren een bijdrage. Daar wordt positief op gereageerd, ook door de lokale media.”

Alda van Zijl, fractievoorzitter van D66 Buren, kon in 2018 via NLdoet een vervolg geven aan de ‘bijenmotie’ die zij in de gemeenteraad had ingediend. “Die motie leverde destijds nogal wat lacherige reacties op, maar vorig jaar werd de grote afname van het aantal wilde bijen landelijk nieuws. In en rond Buren hebben we veel fruitbomen en de bij is daar hard nodig. Met een groep vrijwilligers hebben we van bamboescheuten en blokken hout een bijenhotel gebouwd en bloemen gezaaid, als voedsel voor vlinders en bijen. Er was een heel gemoedelijke sfeer; iedereen werkte voor hetzelfde doel. En... de bijen zijn al snel in het nieuwe hotel getrokken!”

D66 Zaanstad

De Jonge Democraten doen mee met D66 Westland

Wethouder in kluskleiding

In sommige gemeenten doet de wethouder als lid van het college van B&W mee aan een actie. Zo schepte Eelco Eerenberg, D66-wethouder en locoburgemeester in Enschede, met een collega-wethouder zand bij een honk- en softbalvereniging (“We whatsappten elkaar de dag erna over onze spierpijn”). Bij andere edities hielp hij mee bij het opknappen van een schoolplein en zette hij de historische stadsbus opnieuw in de lak. Eerenberg: “Voor zowel de lokale afdeling als het college is NLdoet een mooie dag om de organisaties die de stad draaiende houden te erkennen, te helpen en te ontmoeten. Vooral de ontmoeting is enorm leuk. Tijdens het werk aan de bus kreeg ik van de vaste vrijwilligers de prachtigste verhalen over de historie van Enschede te horen. Bij het opknappen van het schoolplein hadden de ouders gehoord dat de wethouder zou komen. Die zal wel in zijn nette pak komen, op de foto gaan en na tien minuten weer vertrekken, dachten ze. Maar ik arriveerde in mijn kluskloffie en hielp mee tot de klus geklaard was. Dat geeft toch een ander beeld, haha.”

“Voor zowel de lokale afdeling als het college is NLdoet een mooie manier om de organisaties die de stad draaiende houden te erkennen, te helpen en te ontmoeten”

Maaïke Veening, nu wethouder in Almere, deed in Amstelveen meerdere keren met het college – collega-wethouders en de burgemeester – aan NLdoet mee. “We namen kinderen met het Syndroom van Down mee naar de geitenboerderij in het Amsterdamse Bos. Het was voor iedereen een mooie dag: voor de kinderen, voor de medewerkers van de zorginstelling, de vaste vrijwilligers en voor ons. Er is onderling veel waardering voor elkaars inzet.”

Campagnejas aan of uit?

In 2018 vond NLdoet vlak voor de gemeenteraadsverkiezingen plaats. Dit jaar spelen verkiezingen weer een rol. Hoe gaan

afdelingen daarmee om? Trokken zij vorig jaar tijdens NLdoet massaal hun campagnejasjes aan? “Wij twijfelden”, zegt Matthie van Merwerode, destijds wethouder in Uden. “We wilden laten zien dat we de handen uit de mouwen steken: niet alleen woorden maar ook daden. Maar het was ook in de aanloop naar de verkiezingen, dus we wilden niet té introvert zijn. Wij hebben onze D66-jassen daarom toch aangetrokken. Daar hebben we overigens geen opmerking of wanklank over gehoord.” De organisatie van NLdoet geeft desgevraagd aan dat er geen regels voor kleding zijn: “Iedereen mag dragen wat hij wil”. De meeste afdelingen kiezen echter voor eigen kluskleiding of voor de t-shirts die NLdoet beschikbaar stelt. Meestal om praktische redenen (“bij veel klussen word je flink vies, dus een witte jas is niet handig”) en soms om principiële redenen. Wethouder Eerenberg, die als kind al vrijwilligerswerk deed, zegt daarover: “Je moet niet aan NLdoet meedoen om stemmen te halen. Het is vooral een geweldige manier om mensen te spreken. En onderschat de mond-tot-mondreclame niet. Wij klusten op vrijdag op een schoolplein; dat zagen veel ouders en kinderen, en die hebben het daar ter plekke over met elkaar en misschien later ook op een verjaardag.” ■

Ook meedoen aan NLdoet op 15/16 maart?

Zoek een klus in de buurt, en meld je aan via: nl.doet.nl/zoeken

D66 IJsselstein

Maatschappelijke actie

Op de voorzijde van het Strategisch Plan 2017-2021, de meerjarenvisie van het Landelijk Bestuur op de vereniging, staat prominent: *Voor mensen die iets willen doen*. Het idee: samen met andere (maatschappelijke) organisaties aan de slag om onze idealen te verwezenlijken. Tjeerd Dierckxsens heeft namens het Landelijk Bestuur ‘maatschappelijke actie’ in zijn portefeuille. “Een initiatief als NLdoet past natuurlijk heel goed bij die visie. Met z’n allen aan de slag in je gemeente, bij organisaties die belangrijk zijn voor de gemeenschap. Laten zien dat je niet alleen praat maar ook doet, en kennis maken met inwoners. Heel waardevol!”

Strategisch Plan lezen? Kijk op: d66.nl/leden

foto Jeroen Mooijman

Congres 109 10 maart 2019 | Zaandam

Op zondag 10 maart heeft het 109de D66-congres plaats in Zaandam. Tijdens dit congres wordt het verkiezingsprogramma van D66 voor de Europese Parlementsverkiezingen van 23 mei 2019 vastgesteld door de leden. Ook kunt u stemmen op kandidaten voor diverse landelijke functies, zoals het Landelijk Bestuur, de Landelijke Verkiezingscommissie, de Besluitvormingscommissie en de Financiële Commissie. Daarnaast zijn er op dit congres natuurlijk ook weer interessante sprekers en inhoudelijke sessies!

Lees het concept-programma op: verkiezingsprogramma.d66.nl/europa
Meer informatie over Congres 109: d66.nl/congres-109
d66.nl/congres

Maak kennis met D66! Vrijdag 12 april 2019

Thema: Europa

D66 organiseert regelmatig kennismakingsbijeenkomsten in de Tweede Kamer. U maakt kennis met de partij, het sociaal-liberale gedachtegoed en de mogelijkheden om actief te worden. Als nieuw lid ontvangt u automatisch een uitnodiging. Leden die al langer lid zijn, zijn ook welkom.

Meer informatie & aanmelden:
d66.nl/nieuweleden

Biografie Hans Gruijters

Iedereen kent D66-oprichter Hans van Mierlo, maar wie weet nog wie Hans Gruijters was?

Dat vroeg D66'er Rogier Verkoost zich ook af. Eind vorig jaar verscheen zijn biografie over Hans

Gruijters (1931-2005) getiteld *Een dwarse democraat*. Verkoost beschrijft hierin het leven van de eigenzinnige journalist/kroegbaas uit Helmond, die zijn politieke loopbaan begon als VVD-raadslid en een van de oprichters werd van D'66 – ja, toen nog met apostrof. In 1973 werd Gruijters de eerste minister namens D66, in het kabinet-Den Uyl. Hoe het hem verder verging in de politiek en bij D66...? De biografie is verkrijgbaar via diverse websites, waaronder bol.com.

Bart Vink

D66 steunt Water Natuurlijk

D66 doet als partij niet mee aan de waterschapsverkiezingen; in plaats daarvan steunt D66 de landelijke waterschapspartij Water Natuurlijk.

Op 20 maart zijn er niet alleen verkiezingen voor de Provinciale Staten, maar ook voor de waterschappen. En die zijn belangrijk in ons natte, laaggelegen land. De waterschappen richten zich daarbij niet meer alleen op 'droge voeten' en op omstandigheden voor een zo groot mogelijke agrarische productie, maar steeds meer op klimaat, milieu en duurzaamheid. Denk bijvoorbeeld aan het terugwinnen van grondstoffen uit afvalwater, het mogelijk maken van 'kringlooplandbouw', en aan schoon water waarin veilig gezwommen kan worden. De landelijke waterschapspartij Water Natuurlijk zet gezondheid en duurzaamheid centraal in het waterbeheer. En dat is wat D66 belangrijk vindt. Oud-partijleider Jan Terlouw is al tien jaar ambassadeur van Water Natuurlijk en op de kieslijsten van alle 21 waterschappen treft u D66'ers aan die deze partij steunen. Naast D66, zijn ook GroenLinks en diverse natuur- en milieuorganisaties aangesloten. Bart Vink, de D66-liason in het landelijke bestuur van Water Natuurlijk: "Water Natuurlijk zorgt ervoor dat water een drijvende kracht wordt voor gezonde steden en een duurzaam land. Die ambitie verdient onze steun."

Meer informatie:
waternatuurlijk.nl

Save The Dates

Onderwijssymposium 6 april 2019

Op zaterdag 6 april 2019 vindt de zesde editie van het Landelijk Onderwijssymposium plaats in Rotterdam met als thema: 'Grenzen verleggen'.

Binnen het centrale thema wordt aandacht besteedt aan zowel internationale visies als aan de uitdagingen binnen het onderwijs in Nederland. De symposiumcommissie zorgt voor een gevarieerd programma met toonaangevende sprekers, waaronder D66-ministers Ingrid Van Engelshoven (Onderwijs) en Sigrid Kaag (Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking) en lijsttrekker voor de Europese verkiezingen Sophie in 't Veld.

Programma

Opening: Ingrid van Engelshoven, minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

TedX talks: een aantal 18 minuten durende sessies, variërend per onderwijsniveau

Lunch: aangeboden op locatie

Verdiepende workshops: er worden diverse workshops aangeboden

Afsluitende borrel: een gezellig moment om na te praten met sprekers en deelnemers

De ticketprijs is inclusief koffie en thee, lunch én borrel!

Aanmelden en meer informatie:

onderwijssymposium.d66.nl

foto Jeroen Mooijman

Kaderdag 22 juni 2019

Op zaterdag 22 juni vindt de jaarlijkse kaderdag plaats voor verenigingsbestuurders.

Met inspirerende sprekers en interessante trainingen belooft het weer een interessante dag te worden voor al onze verenigingsbestuurders. Meer informatie over de locatie en het programma ontvangt u te zijner tijd via de bestuurdersnieuwsbrief.

Els Borst Netwerk Event

29 juni 2019

Op zaterdag 29 juni organiseert het Els Borst Netwerk (EBN) haar jaarlijkse netwerk-event.

Tijdens het jaarlijkse EBN-event zijn er weer inspirerende workshops en EBN-Talks en is er volop ruimte om te netwerken. Tijdens deze vierde editie zal er ook een nieuwe voorzitter worden gekozen.

Toegangsprijs voor EBN-leden is gratis. D66-leden die geen lid zijn betalen 10 euro (en voor hetzelfde bedrag bent u meteen lid van het EBN!) Meer informatie en aanmelden: d66.nl/elsborstnetwerk of mail naar: elsborstnetwerk@d66.nl

Nieuw Verenigingshuis

Het Landelijk Bureau van D66 gaat (weer) verhuizen!

Per 1 april 2019 is het nieuwe bezoekadres van het Landelijk Bureau van D66 (en de Van Mierlo Stichting): Lange Houtstraat 11, 2511 CV Den Haag. Reden van de verhuizing: minder vaste lasten en méér vierkante meters. U vindt ons nieuwe onderkomen – een monumentaal 18de eeuws pand – schuin tegenover het Tweede Kamergebouw. Het is niet de eerste keer dat het Landelijk Bureau van D66 verhuist: na diverse locaties in Amsterdam, verhuisde het 'partijsecretariaat' in 1978 definitief naar Den Haag. Na de Javastraat, de Bezuidenhoutseweg, de Noordwal, de Laan van Meerdervoort en Hoge Nieuwstraat 30 (huidige locatie, sinds 2009), is Lange Houstraat 11 het zesde onderkomen van D66 in de Hofstad.

(Stage-)vacatures!

Altijd al willen weten hoe het er bij D66 achter de schermen aan toegaat?

Het Landelijk Bureau heeft – evenals het wetenschappelijk bureau en de fracties (Eerste en Tweede Kamer, Europese delegatie) – regelmatig stage-vacatures voor studenten die voor een langere periode beschikbaar zijn. Daarnaast vindt u ook vacatures voor medewerkers en vrijwilligers op onze vacaturepagina: d66.nl/werken-bij-d66

Debatreeks Rechtvaardige Inkomensverdeling

De thema-afdeling Sociaal-Liberalisme heeft als doel bij te dragen aan de uitwerking van sociaal-liberale beginselen naar concreet beleid. Op dit moment focust de thema-afdeling zich op de D66-richtingwijzer *Beloon prestatie en deel de welvaart*. Daartoe organiseerde zij recent twee debatavonden over 'Rechtvaardige inkomensverdeling'.

Wat is een prestatie, welke beloning hoort daarbij en hoe deel je dan de welvaart? Deze vragen stonden centraal in de twee debatavonden die de thema-afdeling Sociaal-Liberalisme samen met de thema-afdeling Economie organiseerde. De eerste bijeenkomst was in september vorig jaar in Utrecht; het vervolgdebat vond plaats op 28 januari in Amsterdam. Sprekers tijdens het laatste debat waren (zie foto, v.l.n.r.): D66-Tweede Kamerlid Steven van Weyenberg, D66-senator Alexander Rinnooy Kan, Bastiaan van Apeldoorn (SP-senator) en Ingrid Robeyns (Hoogleraar Universiteit van Utrecht). De inhoudelijke bijdragen van de sprekers gaven, vanwege de verschillende invalshoeken, aanleiding tot veel discussie in de zaal. Heet hangijzer bleek vooral de magere beloning en de personeelstekorten in sectoren waar de maatschappij veel waarde aan toekent – zoals zorg en onderwijs. Ook ontwikkelingen in de inkomens- en

vermogensongelijkheid, en de gevolgen daarvan op 'gelijke kansen', kwamen aan de orde. Er bleken ook verschillen van inzicht over hoe misstanden opgelost kunnen worden. Kan dit overgelaten worden aan de vakbeweging en initiatief van betrokken burgers, of heeft de overheid hierin een sturende taak? Kortom: onderwerpen waar nog veel meer over te zeggen is. De betrokken thema-afdelingen gaan dan ook verder met de uitwerking van deze richtingwijzer. Geïnteresseerde D66'ers zijn van harte welkom om mee te denken en praten.

Aanmelden of meer informatie
mail naar [Emiel Althuis \(bestuurslid\)](mailto:EmielAlthuis@bestuurslid.nl): D66bpeddw@gmail.com
Website thema-afdeling: sociaalliberalisme.d66.nl

Lid worden van een thema-afdeling? Meld u aan via: MijnD66.nl. U vindt alle thema-afdelingen van D66 op: d66.nl/partij/thema-afdelingen

Cadeaulidmaatschap

Op zoek naar een origineel cadeau?
Geef een D66-lidmaatschap!

Het cadeaulidmaatschap wordt verstuurd in een leuke cadeauverpakking, met een kleine verrassing. Hij of zij wordt ook meteen uitgenodigd voor de eerstvolgende 'Maak kennis met D66-dag' en het landelijk partijcongres van D66. Het lidmaatschap kost 15 euro en is één jaar geldig. Het enige wat de ontvanger hoeft te doen, is het cadeaulidmaatschap te activeren.

d66.nl/cadeaulidmaatschap

#ingesprekmet

Op zaterdag 2 maart gaan de campagne-teams van D66 weer de straat op en de deuren langs om het gesprek met Nederland aan te gaan.

Welke kansen zien bewoners voor een betere wijk, gemeente, provincie of land? Benieuwd naar welke ideeën er in uw gemeente zijn opgehaald? Klik op de kaart: ingesprekmet.d66.nl
Meedoen? Neem contact op met uw lokale afdeling via MijnD66.nl of via: d66.nl/partij/d66-in-het-land

Ledenpagina

Wilt u graag weten hoe onze politieke vereniging in elkaar steekt? Of bent u op zoek naar specifieke (contact)informatie, afdelingen, commissies of parlementariërs? U vindt het via: d66.nl/partij

Ledenadministratie

Een verhuizing doorgeven? Aan- of afmelden voor een nieuwsbrief? Uw lidnummer opzoeken? Ga naar MijnD66.nl en voer zelf uw wijzigingen door in onze ledenadministratie. Is uw emailadres (tevens uw gebruikersnaam) gewijzigd of heeft u andere vragen? Stuur een mail naar ledenadministratie@d66.nl of bel 070 356 60 66.

Contributie / donaties

Uw lidmaatschap betaalt u per (digitale) acceptgiro of automatische incasso. Acceptgiro kwijt? Stort uw contributie op NL 11 RABO 019 199 6807 t.n.v. Democraten 66 o.v.v. 'contributie' en uw 'lidnummer' (zie boven). Een extra gift aan de partij kunt u overmaken naar NL 11 RABO 011 304 2396 t.n.v. Democraten 66 o.v.v. 'gift'. Meer weten? Kijk op d66.nl/doneren of mail naar fondsenwerving@d66.nl

Lid worden / maken

Kijk op d66.nl/cadeaulidmaatschap of ga naar wordlid.d66.nl

Maak kennis met D66

D66 organiseert regelmatig een kennismakings-bijeenkomst met de partij in de Tweede Kamer. Alle leden zijn welkom; als nieuw lid ontvangt u automatisch een uitnodiging. Meer informatie: d66.nl/nieuweleden

Landelijk congres

Het volgende congres (Congres 109) is op zondag 10 maart 2019 in Zaandam. Elk lid krijgt voor elk landelijk congres een uitnodiging (per e-mail) toegestuurd. Voor meer info, kijk op d66.nl/congres of mail naar: congres@d66.nl

Campagne / vrijwilliger worden / meedoen

Wilt u graag meedoen aan onze campagnes? Neem contact op met uw lokale of regionale afdeling via d66.nl/partij/d66-in-het-land, met ons landelijke campagne-team via campagne@d66.nl of kijk eens op d66.nl/doe-mee. Uw lokale afdeling doet overigens veel meer dan alleen campagne voeren: ga ook eens naar een borrel, workshop of ledenvergadering van uw eigen afdeling!

Bestuur- en verenigingsondersteuning (BVO)

Bent u actief bij uw lokale of regionale afdeling en heeft u daar vragen over of ondersteuning bij nodig, neem dan contact op met de afdeling BVO van het Landelijk Bureau via: vereniging@d66.nl

Talentontwikkeling / opleidingen

D66 organiseert opleidingen en trainingen voor verschillende doelgroepen. Kijk voor meer informatie op d66.nl/partij/opleidingen of mail naar opleidingen@d66.nl
Interesse in het jongerentalentenprogramma van D66? Elk najaar kunt u zich aanmelden voor de selectie via: route66.d66.nl

Thema-afdelingen

Interesse in een specifiek thema? En wilt u daar graag over discussiëren en meepraten, kijk dan eens op d66.nl/partij/thema-afdelingen
U kunt zich aanmelden voor een TA via: MijnD66.nl

Els Borst Netwerk

Voor 10 euro per jaar kan elk D66-lid zich aanmelden bij dit diversiteitsnetwerk: d66.nl/elsborstnetwerk

D66 Internationaal

Wilt u meer weten over of meedoen aan het internationale netwerk van D66? Kijk op internationaal.d66.nl of mail naar: internationaal@d66.nl
Gaat u verhuizen naar (of woont u in) het buitenland? Kijk eens op buitenland.d66.nl of mail naar secretaris@d66inhetbuitenland.nl

Mr. Hans van Mierlo Stichting

De Van Mierlo Stichting (VMS) is het onafhankelijke wetenschappelijk bureau van D66. Meer informatie over haar activiteiten en publicaties (zoals tijdschrift *idee*), vindt u op vanmierlostichting.d66.nl

Meer info

d66.nl/partij | info@d66.nl | 070 356 60 66

Politiek inhoudelijke vragen?

WhatsApp: 06 11 91 25 48
mail: d66@tweedekamer.nl

Democraat is het ledenmagazine van de politieke vereniging Democraten 66 en wordt verspreid onder al haar leden. Democraat verschijnt drie keer per jaar. Niets uit deze uitgave mag zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van D66 worden openbaar gemaakt of vervoelvoudigd.

Wilt u een adreswijziging doorgeven? Of wilt u de Democraat niet meer per post ontvangen? Ga naar MijnD66.nl of stuur een e-mail naar: ledenadministratie@d66.nl

eindredacteur

Jessica Hoogenboom

redactie

Milan Assies
Frans Dijkstra
Jan Remmert Fröling
Marcella Heijboer
Jan Vincent Meertens
Marishka Neekilappillai
Reyer van der Vlies

fotografie / illustraties

Jan Remmert Fröling
Jeroen Mooijman

beeld voorzijde

Maarten Thieboou

ontwerp

Studio Maanzaad,
de ontwerpvloot

druk

Senefelder Misset

oplage

25.000 exemplaren
Den Haag, februari 2019

redactieadres

Landelijk Bureau D66
Postbus 660
2501 CR Den Haag

Heeft u een vraag of opmerking voor de redactie? Stuur dan een e-mail naar democraat@d66.nl

Ik ben D66

Bas van Klompenburg (27) is de nummer 5 van D66 Flevoland. Als hij op 20 maart wordt verkozen tot Statenlid, wil hij zich onder andere inzetten voor “de 1 procent van D66”.

Wie is die 1 procent van D66? “Ik hoorde van mijn vriendin, zij is ook lid van D66, dat maar één procent van de D66-leden een mbo-opleiding heeft. Laat ik nou net tot die één procent behoren! Ik ben daar trots op en wil dat ook graag uitdragen.”

Wat heb je na jouw opleiding gedaan? “Ik heb in Almere een mbo-artiestenopleiding gevolgd. Daarna heb ik hier allerlei culturele activiteiten op poten gezet, waaronder cultuureducatieprojecten voor jongeren. Daarnaast treed ik op met Ongeremd, een cabaretgezelschap dat ik opgericht heb. Vorig jaar zijn we zelfs tot de halve finale van het Cameretten Festival gekomen! Verder werk ik op dit moment als projectmanager voor een organisatie die Nederlandse les verzorgt voor mensen die buiten de inburgering vallen.”

Hoe kwam je bij D66 terecht? “Voor mij was dat eigenlijk niet meer dan logisch. D66 vindt cultuurbeleid vreselijk belangrijk. Ik heb de D66-fractie in Almere op dit onderwerp geadviseerd en ook binnen de Provinciale Staten is cultuur een portefeuille waar ik me graag actief mee bezig zou willen houden.”

Wat speelt er nog meer in Flevoland? “Openbaar vervoer, dat is hier niet goed geregeld – zeker in de avond niet. Stel je voor dat je een student bent in Zeewolde en je wilt 's avonds in Almere een college volgen aan de Hogeschool Windesheim: dat gaat niet. Voor D66 Flevoland, die duurzaamheid hoog in het vaandel heeft, een dankbare taak om dit onder de aandacht te brengen én te houden. Want de provincie is dé bestuurslaag voor dit onderwerp.”

Je bent ook campagneleider voor D66 Flevoland. Heb je nog tips? “De belangrijkste tip voor alle campagneleiders in het land: doe het niet alleen. Je hebt een ijzersterk landelijk campagne-apparaat achter je staan en in elke provincie een vat vol enthousiaste vrijwilligers en campagnecoördinatoren. Het is onze taak om de kiezer naar de stembus te krijgen en de lokale afdelingen daar zo goed mogelijk in te coachen, te faciliteren en te motiveren. Als je je daar bewust van bent, is campagnevoeren echt een feestje!” ■

Democraat

D66

Voor Europa

Hang
de
poster
op!

p. 4 Aangenomen!

**Ons programma voor de
Europese verkiezingen**

p. 8 Even voorstellen...

**Ons (nieuwe) team
voor Europa**

p. 24 Wouter Koolmees

**Onze minister van
Gelijke Kansen**

Democraten, nog een paar weken en dan gaan we, voor de tweede keer in korte tijd, naar de stembus. Deze keer om ons jawoord aan Europa te geven. Een overtuigd 'ja', voor een democratisch, transparant en stabiel Europa, dat de wereld aankan. Om te kiezen voor de toekomst. Voor Europa.

In ons dagelijks leven, in gemeenten en provincies is Europa elke dag dichtbij. In concrete en zichtbare verbeteringen die, mede door miljoenen financiering uit 'Brussel' en door grenzeloze samenwerking zijn gerealiseerd. Het snelfietspad bij u in de buurt, maatwerkbegeleiding voor jongeren met een afstand tot de arbeidsmarkt, innovatie in de landbouw.

Maar u en ik weten: voor lang niet iedereen is Europa een vanzelfsprekendheid, een 'ja' waard. Veel Nederlanders ervaren Europa als 'ver van mijn bed' of juist als een bedreiging voor de eigen zekerheden dicht bij huis.

"We gaan naar de stembus om ons jawoord aan Europa te geven"

In de campagne voor de Provinciale Statenverkiezingen zijn veel D66'ers van deur tot deur gegaan, in gesprek met kiezers. De reacties op straat waren positiever dan een jaar geleden. En hoewel de uitslag nog niet zo goed was als we hoopten, hebben we de dip in de peilingen van toen verslagen! Deze opgaande lijn en de enorme drive en het enthousiasme onder de campaigners geven mij, en hopelijk u ook, de motivatie en het plezier om nu weer op pad te gaan. Om het gesprek aan te gaan, goed te luisteren en om ons persoonlijke en positieve verhaal over Europa te vertellen.

Zelf denk ik nog regelmatig terug aan een korte vakantie naar Cluj-Napoca, één van de grootste steden van Roemenië. Een bruisende, tolerante stad met elf universiteiten die toekomstig talent klaarstomen voor de toekomst. Het Silicon Valley van Europa. Een eye opener voor mij was dat wij zoveel met hun inwoners gemeen hebben. Het gemak waarmee de inwoners Engels spreken. De dromen voor de toekomst die we delen. Over vrijheid, jezelf kunnen zijn, een goede opleiding, ontwikkelkansen hebben. De wereld schoner achterlaten voor toekomstige generaties. Er is veel meer dat ons bindt dan dat ons scheidt.

Ik weet het zeker: ieder van u heeft een eigen verhaal bij Europa. Een reden om dat jawoord opnieuw te geven. Laten we deze verhalen delen. Met onze kinderen en vrienden, aan collega's, van deur tot deur. Zo schrijven we met elkaar een volgend Europees hoofdstuk voor D66.

Anne-Marie Spierings
Partijvoorzitter D66

foto Jeroen Mooijman

Raamposter!

Op 23 mei 2019 vinden de Europese Parlementsverkiezingen plaats. Bijgesloten in de (bio)seal van dit nummer vindt u onze raamposter. Doe mee en hang 'm voor uw raam of deur! ↓

Democraten, de enige echte Europa-partij van Nederland maakt zich op voor Europese verkiezingen in een waar sleuteljaar. Op het moment van schrijven is het Verenigd Koninkrijk nog lid van de Europese Unie, maar hoe en wanneer de Brexit afloopt is onduidelijk.

"Onze Europese Unie staat voor ingrijpende keuzes"

Laten we lessen trekken uit het Brexit-drama. De belangrijkste les voor mij is dat zogenaamd verstandige politici dachten fanatici een halt toe te roepen, door hen naar de mond te praten. Onterecht. Zij verloren de controle over de Europese toekomst van 66 miljoen Britten, aan diegenen die *take back control* propageerden. Nu in Nederland een heuse Nexit-partij de grootste is geworden, is de vraag: wat doen wij?

Europa moet ook weer bij de les komen. De aandacht moet van het dringende weer terug naar het belangrijke. Onze Europese Unie staat voor ingrijpende keuzes. De stilstand op grote thema's als immigratie, veiligheid en de digitale revolutie begint nijpend te worden. In al het Brexit-geweld zijn deze onderwerpen ondergesneeuwd, waardoor we de werkelijke staat van onze Europese Unie uit het oog zijn verloren

In Europa worden tegenwoordig vooral grenzen opgetrokken, in plaats van grenzen weggenomen. Hoe we de kunst van het grenzen

Historische tijdslijn

In deze *Democraat* volgt u de geschiedenis van Europese samenwerking aan de hand van 42 gebeurtenissen die hebben geleid tot de huidige Europese Unie van 28 lidstaten. Een unieke gemeenschap waarin we met ruim 500 miljoen mensen samenleven. Tekst & research **Jasper Simons**

wegnemen weer in de vingers krijgen, moet de hoogste prioriteit krijgen. Hoe we van Europa een continent maken dat zich niet van de ene naar de volgende crisis sleept, is de puzzel die we snel moeten gaan leggen. Hoe de Europese Unie weer een Unie wordt die zorgt voor haar mensen, dat is het verhaal dat we de kiezer moeten kunnen vertellen.

In Zaandam hebben we daartoe een programma aangenomen dat beoogt Europa fit te maken voor de toekomst. Voor een krachtig, verenigd Europa tussen de grote machtsblokken in de wereld. Voor een Europese Unie die verantwoordelijkheid neemt voor de vervuiling van de enige planeet die we hebben. In ons Europa is de Democratie de baas, niet de bedrijven of de schimmige koehandel van het oude Europa.

De politieke keuzes zijn weer scherper dan bij de vorige verkiezingen. Tegenover ons sociaal-liberale gedachtegoed vinden we nationalist die terug willen in de tijd. Tegenover gelijkheid staat straks de vurige wens om de macht in de hand van sterke mannen te houden. Progressieve, pro-Europese stemmen moeten straks in het stemhokje luid en duidelijk klinken. Populisten zijn weliswaar luid, maar ze zijn niet de meerderheid.

Ik pak die handschoen graag op. Nieuwe gezichten staan met mij te trappelen om in Europa de toekomst te maken. Gesteund door één oude bekende: onze lijstduwer en bron van inspiratie, Jan Terlouw. Doe met ons mee. Schrijf mee aan een nieuw Europees hoofdstuk voor D66!

Sophie in 't Veld
D66-lijsttrekker Europese verkiezingen

- 4. **aangenomen!**
verkiezingscongres
- 8. **onze top-10 voor Europa**
- 13. **borrelpraat**
- 14. **ALDE's Spitzenteam**
- 17. **voorpublicatie**
Mr. Hans van Mierlo Stichting
- 20. **Buitenlandse Zaken**
Kees & Sjoerd
- 23. **5 vragen aan...**
Constantijn Dolmans
- 28. **onze top-10 voor de Eerste Kamer**
- 32. **bijzondere bedrijven**
- 35. **terug op het nest**
- 36. **burgemeester in beeld**
- 38. **onderwijs & arbeidsmarkt**
- 41. **MijnD66.nl**
- 42. **uit de vereniging**
- 46. **D66-koppel**
- 47. **ledenpagina**
- 48. **ik ben D66**

Aangenomen!

Het 109de D66-congres stond in het teken van de toekomst – evenals onze campagnes. Maar bovenal stond 10 maart in het teken van meebeslissen. Want tijdens dit verkiezingscongres werd het Europees verkiezingsprogramma door de leden vastgesteld. Redacteur Marishka Neekilappillai was erbij.

tekst Marishka Neekilappillai
foto's Jeroen Mooijman

Democratie Mei 2019

1948

Congres van Europa in Den Haag

Na de Tweede Wereldoorlog bespreken ruim 750 afgevaardigden uit 26 Europese landen politieke, economische en culturele samenwerking. Dit congres in de Ridderzaal leidt tot de oprichting van de Raad van Europa (RvE) in 1949. Tegenwoordig telt deze intergouvernementele organisatie (geen onderdeel van de Europese Unie) 47 leden, waaronder Rusland en Turkije.

1951
1952

Verdrag van Parijs: EGKS

De Benelux-landen, West-Duitsland, Frankrijk en Italië ('de Zes') richten de Europese Gemeenschap van Kolen en Staal (EGKS) op en beginnen Europese integratie op basis van supranationalisme. De voorlopers van de Europese Commissie, het Europees Parlement, de Raad van de Europese Unie en het Hooggerechtshof worden hierbij geïntroduceerd.

Het regent pijpenstelen als ik op zondag 10 maart om negen uur arriveer op de congreslocatie in Zaandam. Vandaag wordt het D66-programma voor de Europese Parlementsverkiezingen vastgesteld door de leden. Daarnaast worden diverse organisatorische en politieke moties behandeld, die van tevoren zijn ingediend. Ik ben vaak op een partijcongres geweest, maar niet om te stemmen – meestal kom ik voor de interessante thema-sessies en om (oude) bekenden te ontmoeten. Maar vandaag ga ik voor het eerst mijn stemkaart de hele dag gebruiken!

Na de warme openingstoespraak van partijvoorzitter Anne-Marie Spierings, gevolgd door de presentatie van de kandidaten voor het Landelijk Bestuur en partijcommissies, zetten de congresgangers het op een draffe naar de ochtendsessies – een aardig eindje lopen vanaf de plenaire zaal, zo blijkt.

“De ervaring leert dat het congres ongeveer tien amendementen per uur kan behandelen”

Afgeraden en aangenomen

Ik ga naar de pre-behandeling van moties over onderwijs en zorg. Als ik de zaal binnenkom, is Dennis van Driel – voorzitter van de Jonge Democraten – net bezig zijn motie te verdedigen, waarin hij de Eerste Kamer oproept om tegen de verhoging van de rente op de studieschuld te stemmen. Namens het Landelijk Bestuur en de Permanente Programmacommissie (PPC) legt Tjeerd Dierckxsens uit waarom de motie ontraden wordt: niet in lijn met het regeerakkoord. De sfeer is gemoedelijk, er is voor iedereen voldoende ruimte om zijn of haar standpunt toe te lichten. Ook Tweede Kamerlid Paul van Meenen, onderwijswoordvoerder, mengt zich in de discussie. Hij vindt het niet handig dat er in de motie zowel een verzoek aan de Eerste als aan de Tweede Kamerfractie staat. Twee verschillende verzoeken; twee aparte moties zou beter zijn, vindt Van Meenen. Toch wordt de motie door meer dan 70 procent van de aanwezigen gesteund. Dit betekent dat deze niet meer plenair in stemming wordt gebracht: direct aangenomen! Er wordt flink gejuicht en geapplaudisseerd – er zijn veel Jonge Democraten in de zaal.

← Lijsttrekker voor de Europese Parlementsverkiezingen Sophie in 't Veld tijdens Congres 109, waar het definitieve verkiezingsprogramma werd vastgesteld door de leden.

Na de speech van fractievoorzitter Rob Jetten, die daarna meteen afreist naar de Klimaatmars in Amsterdam, begint de plenaire behandeling van de amendementen op het conceptprogramma van de Europese Parlementsverkiezingen. Omdat veel congresgangers aan het lunchen zijn, is de zaal nog niet vol. Ik zit vooraan, naast een partijlid uit Utrecht. Hij vindt de lege stoelen geen bezwaar: “Met hoe minder we zijn, hoe meer invloed we hebben!” Inderdaad: *One person, one vote* – elke stem telt even zwaar mee bij D66. Maar dan moet je wel meedoen, natuurlijk.

Ondertussen aan de BVC-tafel

Achter de tafel die naast het congrespodium is opgesteld, zit Bastiaan Winkel. Hij is voorzitter van de landelijke Besluitvormingscommissie (BVC), die er tijdens het congres op toeziet dat de besluitvorming ordentelijk verloopt. Er wordt gestemd over de invoering van een tekstregel over het afschaffen van de btw op treinkaartjes door de thema-afdeling Duurzaam. De stemkaarten gaan omhoog. Met zijn wijsvinger telt Winkel de opgestoken stemkaarten. Korte afstemming met zijn tafelgenoten, die instemmend knikken. “Aangenomen!”, klinkt het door de microfoon. “Aangenomen”, bevestigt congresvoorzitter Alexandra van Huffelen, die achter een tafel op het podium zit. Applaus stijgt op uit de zaal. “We gaan door met het volgende amendement.” Het tempo zit er goed in.

De Besluitvormingscommissie (BVC) staat er garant voor dat op het congres voldoende tijd voor besluitvorming is, en dat deze besluitvorming volgens de regels in het huishoudelijk reglement verloopt. De BVC-leden: **Bastiaan Winkel (voorzitter)**, Stephan de Vos, Maarten van Gaans, Emmy Elgersma, Stefan Pack, Jitske Steigenga, Azar Moshaver. Winkel: “Toen ik in 2015 aantrad bestond de BVC uit een club van vijf blanke mannen van middelbare leeftijd. Gelukkig is er nu meer diversiteit, zowel in kleur, als in geslacht als in leeftijd. Die diversiteit brengt – ook bij besluitvorming – echt een andere dynamiek met zich mee.”

Bijna 300 amendementen werden er ingediend op het concept-verkiezingsprogramma. Een flinke uitdaging, zegt Winkel, als ik hem na het congres spreek. “De ervaring leert dat het congres ongeveer tien amendementen per uur kan behandelen. Plenaire behandeling van alle amendementen zou dus dertig uur duren. Dat kan natuurlijk niet. Om die reden werken we met e-voting: een groot deel van de amendementen wordt vóór het congres digitaal in stemming gebracht. Alleen wijzigingen die in de e-voting geen tweederde meerderheid voor of tegen krijgen, worden alsnog plenair aan de orde gesteld.”

Groene mandjes en geschillen

Het tellen van de stemkaarten is niet altijd eenvoudig, zegt Winkel. “Soms hoor je gemor in de zaal. Als we vanachter onze tafel niet duidelijk kunnen zien of een meerderheid voor of tegen is, dan kunnen we overgaan tot een schriftelijke stemming. Met de bekende groene mandjes worden dan de stembriefjes opgehaald en geteld.” Een belangrijke taak die snel,

maar vooral ook zorgvuldig moet gebeuren, zegt Winkel. “Ik ben wel altijd opgelucht als een motie dan wordt aangenomen of verworpen met minder dan twintig stemmen verschil. Dan weet het congres: dat had je inderdaad vanachter die tafel niet kunnen zien.”

“Soms hoor je gemor in de zaal. Als we het niet duidelijk kunnen zien, dan worden de stembriefjes opgehaald en snel geteld”

Ook in de voorbereiding zijn er weleens geschillen. Als een lid het niet eens is met een besluit van de BVC, dan kan beroep worden aangetekend bij de Geschillencommissie. Winkel: “Meestal gaat het dan over de APM’s, de actueel politieke moties. Het huishoudelijk reglement is daar vrij strikt over: die moeten gaan over politieke feiten die zich hebben voorgedaan ná de sluitingstermijn van de PM’s, de reguliere politieke moties. Maar er zijn afdelingen die gewoon te laat zijn met het indienen van een politieke motie en er dan een actuele motie van proberen te maken. Daar trappen we natuurlijk niet in.”

Geen chocola van te maken

De voorbereiding van een verkiezingscongres vereist behoorlijk veel tijd, vertelt Winkel. De BVC wordt hierbij ondersteund door medewerkers van het Landelijk Bureau. “Eerst moeten alle ingediende moties en amendementen worden bekeken op formele vereisten: wordt het voorstel voldoende ondersteund? Bevat het niet meer dan het maximum aantal woorden? Daarna kijken we naar de inhoud: is het duidelijk wat het besluit inhoudt? Is het dictum (*de uiteindelijke uitspraak van de motie, red.*) zelfstandig leesbaar? Bevatten de constatering en de overwegingen echt feiten en de overwegingen echt meningen?” Dat gaat meestal heel goed, maar zo niet, dan wordt er contact opgenomen met de indieners. “Sommigen maken het wel heel gortig; dan krijgen we teksten waar we zelfs na drie keer lezen geen chocola van kunnen maken.”

Winkel vindt het voorzitterschap van de BVC de mooiste functie die je binnen D66 kunt hebben. “Besluitvorming is de hoofdtaak van het congres. Ik vind het elke keer weer een eer om daarvoor verantwoordelijk te zijn. En het is ook leuk: je leert de partij goed kennen en je hebt regelmatig contact met de politiek secretaris van het Landelijk Bestuur en de fracties in Tweede en Eerste Kamer en het Europees Parlement.” Maar er is ook een groot nadeel, zegt hij: “Als kandidaat voor het Europees Parlement (*Winkel staat op nummer 10, red.*) had ik natuurlijk graag m’n zegje willen doen bij sommige amendementen op dit verkiezingsprogramma. Maar als BVC-lid kan en mag ik helaas niet meedoen met de discussies in de zaal.”

Moties en amendementen
Hoe werkt het?

Ieder stemgerechtigd D66-lid kan voor een congres een motie of amendement indienen. Deze moet worden ondersteund door een ledenvergadering (regio of afdeling) of door ondertekening van minimaal 25 stemgerechtigde leden.

Met een **motie** wordt het congres gevraagd om een bepaald standpunt in te nemen over de partij-organisatie (organisatorische motie) of een politiek onderwerp (politieke motie). Een **amendement** is een voorstel tot aanpassing (wijziging, toevoeging of schrappen van een tekstdeel) van een congresvoorstel, zoals een concept-verkiezingsprogramma.

Voor Congres 109 werden 271 amendementen ingediend op het conceptprogramma voor de Europese Parlementsverkiezingen.

Gejuich uit Groningen

Later in de middag, tijdens de plenaire behandeling van de moties die niet in de ochtendessies zijn afgehandeld, wordt er gestemd over een politieke motie die voor Groningse partijen politiek én emotioneel flink beladen is. De motie gaat over een ‘generaal pardon voor bevestigsschade’. Politiek secretaris Henk Beerten licht namens het Landelijk Bestuur en de Permanente Programmacommissie toe waarom de motie ontraden wordt: bij een automatische vergoeding zonder causaliteitsvraag bestaat kans op misbruik. Achter de microfoons staat een rij insprekers, vrijwel allemaal uit Groningen, die hun partijgenoten proberen te overtuigen wel vóór de motie te stemmen. De Groninger in mij – als je in Groningen gestudeerd hebt, blijven de stad en provincie altijd in je hart – wacht in spanning af als de stemkaarten worden geteld. Er klinkt luid gejuich en applaus als de congresvoorzitter “Aangenomen!” roept. ■

Lees het definitieve (door de leden vastgestelde) D66-programma voor de Europese Parlementsverkiezingen op: verkiezingsprogramma.d66.nl/europa

Nieuwe politiek secretaris

Tijdens dit congres werd er ook een nieuwe politiek secretaris van het Landelijk Bestuur gekozen: Jieskje Hollander (foto rechts). Zij is concessie-manager bij Arriva Nederland en heeft diverse functies binnen D66 vervuld, waaronder lid van de landelijke Permanente Programmacommissie (PPC). Scheidend politiek secretaris Henk Beerten nam tijdens dit congres na bijna vijf jaar afscheid van het Landelijk Bestuur van D66.

Aangenomen!

Deze amendementen werden tijdens Congres 109 aangenomen:

- AM109.07**
Geen btw op treinkaartjes (aanvulling op belasting vlieguren)
- AM109.08**
Trein btw-vrij (aanvulling op goedkoper maken treinreizen)
- AM109.10**
Iedereen vrij op 9 mei! (Dag van Europa als jaarlijkse vrije dag EU-burgers)
- AM109.12**
Regels publiek debat (regels voor advertentie-campagnes digitale media)
- AM109.13**
Geoblocking (uitbreiding tekst, over het terugdringen van geoblocking)
- AM109.16**
Digitaal recht (universele mensenrechten als basis van wereldwijd web)
- AM109.17**
Weg met het vetorecht-1 (buitenlandbeleid)
- AM109.20**
Plichten van EU-lidmaatschap (criteria lidmaatschap)

- AM109.23**
Zonnecentrales in ontwikkelingslanden (over Europese investeringen in)
- AM109.25**
EU-lijst met veilige herkomstlanden (centrale lijst i.p.v. per lidstaat)
- AM109.33**
Weg met het vetorecht-2 (geen uitzonderingen op)
- AM109.34**
Trots op federalisme (federale inrichting van de EU als politieke unie)
- AM109.35**
Verlagen kiesgerechtigde leeftijd (vanaf 16 jaar bij Europese verkiezingen)
- AM109.36**
Kies de president (direct gekozen voorzitter Europese Commissie)
- AM109.38**
Parlementaire controle op Eurozonebegroting
- AM109.40**
Eurobonds (als voorbeeld van risicodeling EU-lidstaten)

Kijk voor alle aangenomen en verworpen amendementen op: d66.nl/congres-archief

1952

Verdrag van de Europese Defensie Gemeenschap (EDG)

‘De Zes’ tekenen voor een gemeenschappelijk Europees Leger, een initiatief van de Franse minister-president René Pleven. Maar uiteindelijk ratificeert het Franse parlement het verdrag zelf niet. Vandaag de dag is er marginale samenwerking op het gebied van defensie, welke verbleekt bij dit beoogde Europese leger.

1957
1958

Verdrag van Rome: EEG-6

Oprichting van de Europese Economische Gemeenschap (EEG), die in 1967 samenvalt met de EGKS en Euratom. Deze ‘EEG-6’ tekenen de start van de gemeenschappelijke douane-unie met het verwijderen van interne handelstarieven. Al snel wordt de EEG het belangrijkste onderdeel van samenwerking en, volgens sommigen, hét instrument om verdere integratie te bevorderen.

Ons team voor de toekomst

1. Sophie in 't Veld
2. Raoul Boucke
3. Samira Rafaela
4. Felix Klos
5. Emily van de Vijver
6. John Nederstigt
7. Sjoerd Warmerdam
8. Raquel Garcia Hermida-van der Walle
9. Susanne Caarls
10. Bastiaan Winkel

Even voorstellen...

Op 23 mei 2019 vinden de Europese Parlementsverkiezingen plaats. D66-delegatieleider Sophie in 't Veld, die voor de vierde keer werd verkozen tot lijsttrekker, is trots op ons team voor Europa. Op de kandidatenlijst zien we veel jonge, nieuwe gezichten (en een oude bekende). We stellen er graag vijf aan u voor.

foto Jeroen Mooijman

02 Raoul Boucke (43) Rotterdam

Huidige functie: Transportraad bij de Nederlandse Permanente Vertegenwoordiging bij de Europese Unie
Voor D66: Landelijke congresvoorzitter en ambassadeur Diversiteitsnetwerk

1. In 2002 werd ik lid van D66 omdat: "De vrijheid en vooruitstrevendheid mij aanspreken. Bij D66 kon ik echt zijn wie ik ben. Dat was en is heel mooi en bijzonder voor een LHBT'er uit Suriname. Na acht jaar studeren aan de TU Delft werd ik Nederlander én lid van D66. Eindelijk mocht ik echt meedoen!"

2. Mijn slogan voor deze verkiezingen: "Knokken voor een schoon en rechtvaardig Europa!"

3. Denkend aan Europa... "Zie ik een continent dat voorop loopt in de wereld. Schoon, rechtvaardig met kansen voor iedereen."

4. Favoriete Europese (vakantie) bestemming: "Rotterdam is voor mij de stad die Europa het beste symboliseert: divers, spannend, zonder pretentie en altijd in ontwikkeling met een plek voor iedereen."

5. Dit wist u nog niet van Raoul: "Ik ben getrouwd met Jurgen, een echte Hollander en liberaal tot op het bot. Samen met zijn twee kids, die bij hun twee moeders wonen, heb ik hier een familie. Dat dit op deze manier mogelijk zou zijn, had ik in 1993, toen ik vanuit Suriname naar Nederland kwam, nooit durven dromen."

03 Samira Rafaela (30) Uitgeest

Huidige functie: Landelijk projectleider Inclusie bij Politie Nederland; moderator en debatleider
Voor D66: Ambassadeur Diversiteitsnetwerk

1. In 2012 werd ik lid van D66 omdat: "Ik niet meer aan de zijlijn wilde staan. Ik kreeg al heel jong mee dat gelijke kansen geen vanzelfsprekendheid zijn. Zeker als dochter van een Afrikaanse man die zelf ooit naar Europa kwam om een beter leven te krijgen. Ik heb Joodse en Afro-Caribische roots. Van beide kanten heb ik het verhaal over de strijd voor erkenning als mens meegekregen."

2. Mijn slogan voor deze verkiezingen: "Samen bouwen we aan een Sterk, Sociaal en Veilig Europa."

3. Denkend aan Europa... "Denk ik aan een verbonden Europa, een voorbeeld voor de wereld als het gaat om mensenrechten, solidariteit en welvaart. Onze veiligheid is gewaarborgd door meer samenwerking van de lidstaten en gelijkwaardigheid in Europa."

4. Favoriete Europese (vakantie) bestemming: "Barcelona! Vanwege het heerlijk zonnige en cultuurrijke karakter van deze Spaanse stad."

5. Dit wist u nog niet van Samira: "In 2017 heb ik de Prinsjesdag-jurk van Eerste Kamerlid Petra Stienen ontworpen, samen met ontwerper Steve French uit Ghana. Als ik niet bezig ben met politiek of werk, ben ik graag bezig met ontwerpen."

04 Felix Klos (27) Amsterdam

Huidige functie: auteur / schrijver
Voor D66: Speechschrijver en woordvoerder voorzitter Tweede Kamerfractie D66 (tot dit voorjaar)

1. In 2012 werd ik lid van D66 omdat: "Ik volwassen werd in het tijdperk-Pechtold. Als student mocht ik stage lopen bij het Bureau Internationaal, ondergebracht bij de Van Mierlo Stichting. De democratische vonk sloeg definitief over."

2. Mijn slogan voor deze verkiezingen: "Eerlijk delen in een schoon Europa."

3. Denkend aan Europa... "Deze Europese verkiezingen worden de belangrijkste ooit. Er staat iets fundamenteels op het spel. Het Europese ideaal. Het moet leven, ademen, groeien."

4. Favoriete Europese (vakantie) bestemming: "Oxford. De poorten van de universiteit dragen de zware last van de geschiedenis, maar de stad ademt optimisme, jeugdige nieuwsgierigheid en vooruitgangsgeloof. Fijner en Europees dan dat wordt het niet. Aan mijn generatie de schone taak onze Britse vrienden weer binnenboord te halen."

5. Dit wist u nog niet van Felix: "Mijn eerste baantje was jazzpianist. Van het Amstel Hotel tot de Club Med in Chamonix, en van veilinghuizen tot verjaardagspartijtjes: ik kwam overal aan met goede moed en ging weer weg met blaren op mijn vingers."

05 Emily van de Vijver (43) Den Haag

Huidige functie: Zelfstandig adviseur / eigenaar (communicatie) adviesbureau
Voor D66: Voorzitter D66 Den Haag

1. In 1998 werd ik lid van D66 omdat: "Ik D66-lijsttrekker Els Borst wilde steunen! D66 dreigde na vier jaar verantwoordelijkheid te hebben genomen in Paars I de verkiezingen te verliezen. Ongehoord onrechtvaardig in mijn ogen."

2. Mijn slogan voor deze verkiezingen: "Voor een ondernemend en eerlijk Europa!"

3. Denkend aan Europa... "Voel ik vrijheid en geborgenheid, zie ik kansen voor iedereen. Dit democratisch Europa wil ik koesteren en beschermen tegen nationalisme, protectionisme en willekeur."

4. Favoriete Europese (vakantie) bestemming: "Manchester! Ja, ondanks de regen. Mijn zusje woont er met haar gezin. Mijn zoons en onze neefjes zien geen grenzen tussen Nederland en Engeland of in Europa. Europa zonder grenzen is ons thuis."

5. Dit wist u nog niet van Emily: "Ik ben geboren en getogen in Zuid-Afrika. De acht jaren daar en de verhuizing naar Nederland hebben mij gevormd. Al heel jong was ik ervan doordrongen hoe onrechtvaardig en ongelijk de wereld is. Maar ook in Europa worden de vrijheden van mensen bedreigd en groeien de (welvaarts)verschillen. Voor ons vrije en eerlijke Europa wil ik met hart en ziel strijden."

25 Jan Terlouw (87) Twello

Huidige functie: Schrijver
Voor D66: inspirator, spreker en lijstduwer EP2019

1. In januari 1967 werd ik lid van D66 omdat: "Omdat het sociaal-liberalisme dat D'66 - toen nog mét apostrof - uitdroeg, in de afgelopen eeuwen de democratische rechtsstaat gestalte heeft gegeven. Ik kwam toen net terug uit Zweden, waar ik onderzoek had gedaan aan de technische universiteit van Stockholm."

2. Mijn slogan voor deze verkiezingen: "Vooral in het kader van de Europese Unie kan Nederland in de wereld iets betekenen."

3. Denkend aan Europa... "Zie ik een werelddeel dat door de eeuwen heen altijd oorlog voerde, en nu door de Europese Unie in vrede weet te leven."

4. Favoriete Europese (vakantie) bestemming: "Het Ortameer in Noord-Italië, vol herinneringen aan de kindertijd van mijn nakomelingen."

5. Dit wist u nog niet van Jan: "Ik heb onder andere gewoon en gewerkt in Zweden en in Frankrijk, en ik heb daar genoten van de culturele rijkdom en verscheidenheid, van de creativiteit en de innovatiekracht, van de bossen, de bergen en de vlaktes, de rivieren en de zeeën - van de natuur in Europa. Wat een rijk werelddeel." ■

1962

Gemeenschappelijk Landbouwbeleid: GLB

Agricultuur is een belangrijk onderdeel van de (met name Franse en Nederlandse) naoorlogse economieën en deze samenwerking dient voedseltekort te voorkomen. Boeren worden vanaf nu decennialang direct gesubsidieerd, met grote overschotten tot gevolg. Na aanhoudende kritiek wordt het GLB aan het eind van de 20ste eeuw grondig hervormd.

1963

Frans veto Britse toetreding

De eigenzinnige Franse president Charles de Gaulle spreekt een gedecideerd *non* uit tegen Britse toetreding. De reden hiervoor is ambigu, maar duidelijk is dat De Gaulle vreest voor het terugdraaien van het genereuze Gemeenschappelijk Landbouwbeleid en dat hij de Britse overzeese vrienden - de Verenigde Staten - als wereldmacht beoogt te ondermijnen.

ondertussen in... Brussel

Esplanade Solidarność 1980: ingang van het Europees Parlement in Brussel © European Union 2019 - Source EP

Onze verkozen Europarlementariërs werken in Brussel – met uitzondering van de plenaire vergaderingen in Straatsburg. De D66-delegatie wordt daarbij ondersteund door een team van twintig medewerkers, onder aanvoering van politiek secretaris Rinke Brussel. Redacteur Jan Vincent Meertens ging bij hem langs.

tekst **Jan Vincent Meertens**

Rinke Brussel – *what's in a name* – loodst zijn bezoek routineus door de beveiliging van het imposante Europese Parlementsgebouw aan het Luxemburgplein in Brussel. “Vroeger ging het wat makkelijker”, zegt hij bijna verontschuldigend. “Jammer dat we ons zo moeten afsluiten tegenwoordig, het zou een vrij toegankelijke ontmoetingsplaats voor de Europese burger moeten zijn.” Hij kan met recht van ‘vroeger’ spreken, want hij is inmiddels al tien jaar werkzaam bij de D66-delegatie in het Europese Parlement.

De D66-delegatie: zo heet het Europese D66-team – en dus niet de D66-fractie – om verwarring te voorkomen met de ALDE-fractie, waar D66 met 4 zetels deel van uitmaakt.

Vliegende start

Rinke ademt Europa. Europa is zijn passie. Zijn Poolse vrouw, die hij in Warschau tijdens het *postgraduate*

College of Europe ontmoette, werkt bij de Europese Commissie. “Zij is wel door het concours gekomen”, lacht hij. “Maar ik ben hier beter op mijn plek; meer op de politieke inhoud in plaats van het ambtelijke commissiewerk.”

Zijn Europese loopbaan begon in 2009, toen hij medewerker werd van Gerben-Jan Gerbrandy, die dit jaar afzwaait als D66-Europarlementariër. “In de eerste week al vroeg hij me een brief op te stellen voor de Eurocommissaris Visserij. Aan het eind van die week zaten we samen bij de desbetreffende Griekse Eurocommissaris – een vliegende start. Ik heb in die vijf jaar als medewerker van Gerben-Jan enorm veel geleerd.” En nu is hij alweer vijf jaar politiek secretaris van de D66-delegatie. Een manager van de inhoud, zou je kunnen zeggen.

Een van zijn kerntaken is ervoor te zorgen dat de D66-delegatie op één lijn zit en als zodanig stemt. “Vervolgens probeer ik, samen met onze Europarlementariërs en onze beleidsmedewerkers, ervoor te zorgen dat de ALDE-fractie op onze D66-lijn komt.” Wat daarbij helpt: onze Europarlementariërs zitten in minstens drie themacommissies, waardoor D66 in een groot deel van de zestien commissies van het Europees Parlement is vertegenwoordigd. “Gerben-Jan, Marietje Schaake en Matthijs van Miltenburg zijn binnen hun commissies ook coördinator. Dat zijn sleutelposities. Gerben-Jan is bijvoorbeeld coördinator van de Milieucommissie, daarmee is hij aanvoerder van de liberalen in die commissie.” D66-delegatieleider Sophie in 't Veld is daarnaast vicevoorzitter van de ALDE-fractie en daarmee ook verantwoordelijk voor de stemdiscipline binnen de fractie, die onder leiding staat van voorzitter Guy Verhofstadt.

↑
**Rinke
Brussel**

Verkiezingsprogramma is leidend

Het programma voor de Europese Parlementsverkiezingen, dat tijdens het D66-congres werd vastgesteld door de leden (zie ook p. 4-7), is leidend voor de Europese D66-delegatie. Het programma is geschreven door de Verkiezingsprogramma commissie (VPC), waar Europarlementariër Gerben-Jan Gerbrandy deel van uitmaakte. Rinke werkte er als politiek secretaris, indirect, ook aan mee. “Door veel gesprekken te voeren, toelichtingen te geven en teksten te controleren. Maar het is uiteindelijk een programma van de leden van de partij. Onze Europarlementariërs krijgen het politiek mandaat van de kiezers, maar zijn verkozen op het programma. Alle parlementsleden stemmen vrij van last en ruggespraak en kunnen hun eigen afwegingen maken. Maar daarbij volgen ze zoveel mogelijk de partijlijn – het programma dus. En als die lijn

er nog niet is op een bepaald onderwerp, dan maken wij die zelf. Dat is leuk om te doen, want dan zit je op onontgonnen terrein.”

“De conservatieve vleugel binnen de ALDE-fractie is duidelijk in de minderheid, dat zie je aan de stemdiscipline”

Natuurlijk zijn er meningsverschillen binnen de ALDE-fractie. Die is ideologisch breed; tussen sociaal-liberaal en conservatief-liberaal zit nogal wat ruimte. Maar het is nooit vijandig, zegt Rinke. “Gelukkig zit de overgrote meerderheid van de partijen in de wedstrijd zoals wij. Onder het bestuur van Guy en Sophie is dat gemakkelijk voor ons. Beide zijn uitsproken pro-federalistische sociaal-liberale Europeanen. Uiteindelijk wijkt de ALDE-fractielijn maar weinig af van de D66-lijn en heeft onze delegatie een stemdiscipline van 95 procent”, zegt Rinke met gepaste trots. “De conservatieve vleugel binnen de fractie is duidelijk in de minderheid, dat zie je ook aan de stemdiscipline. De VVD zit rond de 80 procent, omdat ze vaak niet zover willen gaan als wij op thema's zoals klimaat, milieu, vrouwenrechten, homorechten.”

Vergaderen in 23 talen

Het Europees Parlement kent commissieweken, fractieweken en ‘Straatsburg-weken’ – dat zijn de plenaire weken. Dat is een soort cyclus van pakweg vier weken, legt Rinke uit. “In de commissieweek zijn er allerlei commissievergaderingen waarin het voorbereidende werk gedaan wordt. Dan wordt er gestemd over amendementen, gediscussieerd tussen de delegatieleden. Tijdens deze periode komt naar voren of er knelpunten zijn.” Die zaken bespreekt Rinke dan met zijn evenknieën van andere delegaties, zodat het beleid zoveel mogelijk de D66-kant op gaat tijdens besluitvorming in de fractievergadering van ALDE. Tijdens mijn korte bezoek aan zo'n fractievergadering valt me op dat er niet alleen heel veel mensen aanwezig zijn, maar dat er niet wordt gedebatteerd; er is ook geen interruptiemicrofoon. “Dat is ook zo bij de commissievergaderingen. Je zit met de vertaling in 23 talen want iedereen mag zijn eigen taal spreken. Dus hier zeggen de mensen één voor één wat ze vinden, waardoor er minder debat is dan we in Nederland gewend zijn. Dat is wel jammer”, stelt Rinke met groot gevoel voor eufemisme vast.

Daarna volgt de Straatsburgweek, waarin het Europees

1964

GATT: de Kennedy Ronde

Deze internationale onderhandelingsronde over tariefreducties – GATT is de voorloper van de Wereldhandelsorganisatie (WTO) – is één van de belangrijkste in de geschiedenis van internationale handelsliberalisering, waarin de Europese Gemeenschap voor het eerst als één groep acteert en voor het algemeen belang gunstige afspraken maakt met o.a. de VS.

Lege Stoel Crisis en Akkoord van Luxemburg

De Gaulle trekt zijn delegatie terug uit de Raad van Ministers. Stemmen met gekwalificeerde meerderheid (niet unaniem) en versoering van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid zijn voor hem onbespreekbaar. Na zes maanden overleg met een lege Franse stoel spreekt men af dat een lidstaat een veto kan uitspreken wanneer een nationaal kernbelang in het geding is.

1965
1966

Rinke Brussel in de grote vergaderzaal van het Europees Parlement in Brussel

Parlement plenair bijeenkomt en stemt in Straatsburg. "Dat zijn veruit mijn drukste dagen. Ik zorg er voor dat alle stemlijsten gecontroleerd zijn, dat de fractievergaderingen voorbereid zijn, dat ons delegatieoverleg voorbereid is. Het is nu ook een stuk drukker. We gaan in maart bijvoorbeeld twee keer naar Straatsburg, omdat we aan het einde van deze legislatuur komen en er nog heel wat wetgevend werk uitonderhandeld, afgehamerd en gestempeld moet worden. Ja, dat gebeurt allemaal in Straatsburg, helaas." Tenslotte zijn er ongeveer zes vergadervrije weken, de *constituency weeks*, achterbanweken. "Voor ons is het geen probleem om onze achterban op te zoeken, maar een afgevaardigde van een Grieks eiland bijvoorbeeld, is wel een tijdje onderweg. Daar wordt dan tijd voor vrijgemaakt. In die relatief rustige weken lees ik bij en schrijf ik strategische nota's."

Non-stop-overleg

De D66-Europarlementariërs moeten zich grondig voorbereiden voor de commissie-, fractie- en plenaire vergaderingen, en beschikken daarom elk over een eigen team, met Rinke als aanvoerder. "In totaal hebben we het dan over ongeveer twintig mensen. Iedere Europarlementariër heeft drie beleidsmedewerkers, die gespecialiseerd zijn in een bepaald thema. Die zijn formeel in dienst van het Europees Parlement, net als ik." De meeste medewerkers in het delegatieteam zijn Nederlands en lid van D66. "Maar soms hebben we specialisten uit andere landen in het team, zoals onlangs een Vlaming die gespecialiseerd is in cybersecurity. En nu hebben we tijdelijk een Roemeense in dienst die alles weet van de Roemeense rechtspraak."

reportage

Daarnaast heeft de delegatie twee woordvoerders, Stefan de Koning en Vincent Stuer, die zorgen voor de communicatie met de achterban en de pers. "Ik ga meer over de inhoud, de woordvoerders over de verpakking en het verkopen."

Iedere week is er een medewerkersoverleg met de beleidsmedewerkers, de woordvoerders en de stagiaires. "Daaruit haal ik de belangrijkste zaken en die bespreek ik met de Europarlementariërs, zodat het op politiek niveau wordt afgestemd in het delegatieoverleg." Maar het team overlegt eigenlijk non-stop, zegt Rinke. "De communicatie gaat de hele dag door, veelal via Whatsapp." Ook is er continue afstemming met de Tweede Kamerfractie van D66, via liaison Roel van den Tillaart die regelmatig in Brussel is. De delegatie wordt ondersteund door Janneke Stalenhoef, die onder andere de boekhouding van de delegatie doet. De Europarlementariërs krijgen een kantoorvergoeding waarover geen verantwoordingsplicht geldt. "D66 vindt dat dat wel zou moeten en voert daarom uit eigen beweging een degelijke boekhouding die door een accountant wordt gecontroleerd", vertelt Rinke.

Brexit: in- en intriest

Hij kijkt met vertrouwen uit naar de aanstaande Europese Parlementsverkiezingen. Hij ziet een belangrijkere rol voor de liberalen weggelegd na de verkiezingen. "De christendemocraten en de sociaal-democraten vormen samen de overgrote meerderheid en kunnen nu alles samen regelen; van het verdelen van de baantjes tot en met het beleid. Maar die meerderheid zijn ze straks kwijt, als we de peilingen mogen geloven. Bovendien kunnen wij een graantje meepikken van de zetels die de Britten achterlaten bij de andere fracties als ze straks vertrekken. Een mooie kans voor ons meer voor elkaar te krijgen."

Hoe wordt er hier gekeken naar de Brexit? "Het is natuurlijk in- en intriest dat de Britten willen gaan. Dat vindt eigenlijk iedereen hier. Voor Nederland, en dus ook voor ons, is het Verenigd Koninkrijk bovendien een natuurlijke bondgenoot binnen de Europese Unie. Maar we zijn hier ook een beetje Brexit-moe. Er is heel veel werk blijven liggen omdat het niet duidelijk is of de Britten blijven of niet. En we willen graag verder met ons werk. Er is een nieuw elan, we willen weer vooruit. Niet zozeer door het mogelijke vertrek van de Britten, maar door de dreiging van de populist. Partijen als CDA en VVD zaaien bovendien twijfel door steeds te roepen dat alles de schuld van Brussel is. Dan is het niet zo raar dat mensen ook gaan twijfelen. We moeten ons daarom – juist nu – duidelijk uitspreken vóór Europa." ■

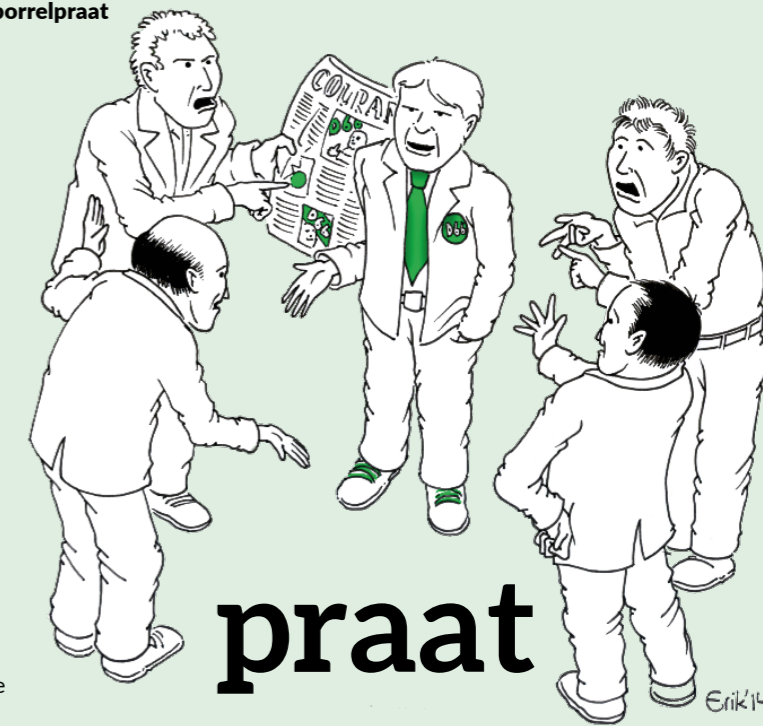
Lees meer over de ALDE-fractie in het Europees Parlement op p. 14-16.

borrelpraat

tekst Jan Vincent Meertens
illustratie Erik Haverkort

Wilt u tijdens de borrel het liefst 'Vóór Europa!' roepen, maar houdt u zich toch maar weer in? Vijf veelgehoorde en actuele stellingen waar elke D66'er natuurlijk meteen een antwoord op heeft. Proost!

Borrel

praat

We moeten niet méér bevoegdheden naar de Europese Unie overhevelen

Grote uitdagingen als klimaatverandering, migratie en terrorisme kan Nederland niet alleen aan. Daar moeten we in Europa voor samenwerken. Want samen sta je sterker, helemaal nu Donald Trump de NAVO dreigt te verlaten en Vladimir Poetin oorlogen begint aan de grenzen van Europa. Terroristen houden zich niet aan landsgrenzen. D66 weet dat we Europa nodig hebben voor deze grote uitdagingen. Daarom willen wij een Europese Energie Unie, een Europese krijgsmacht, inlichtingendiensten die de handen ineenslaan en een Europese aanpak van migratie.

De Europese Unie kan geen vluchtelingen meer opnemen

Lang niet iedere vluchteling komt naar Europa. 85 procent van de Syrische vluchtelingen wordt opgevangen in grenslanden als Libanon, Jordanië of Turkije. In Libanon is 1 op de 4 inwoners vluchteling. Europa moet altijd een veilige plek zijn voor iedereen die vlucht voor oorlog en geweld. Laten we vluchtelingen opvangen zoals we zelf ontvangen willen worden. Met een asielbeleid dat werkt voor de hele EU, met taalless vanaf dag één en toegang tot werk.

Andere Europese landen doen véél minder aan het klimaat

We zouden eerst naar onszelf moeten kijken voordat we naar andere landen gaan wijzen. We zijn een van de vliegende jongetjes van de klas. Het is belangrijk dat we weer vooroplopen. Vervuiling stopt niet bij de grens en de strijd tegen klimaatverandering vraagt daarom om het bundelen van alle Europese krachten. D66 ziet het als de taak van Europa om de vervuiler te laten betalen en met oplossingen te komen die bijdragen aan een schone economie. We willen strenge doelstellingen met betere controle voor natuur, schone lucht, schone energie en schoon water.

Een democratische EU is een illusie met 28 landen

Geen illusie, maar de Europese Unie kan zeker beter en democratischer. Hoe? D66 wil een kleinere Europese Commissie en meer

bevoegdheden voor het Europees Parlement. Daarnaast willen we Europese kieslijsten, waar een Nederlander bijvoorbeeld ook op een Fransman of een Zweed kan stemmen. Ook willen we af van het vetorecht in de Europese Raad (van regeringsleiders) en van de maandelijkse verhuizing naar Straatsburg: het Europees Parlement moet gewoon in Brussel vergaderen.

Europese subsidies worden verspild, en wij betalen ervoor

De Europese Unie gebruikt haar geld voor tal van belangrijke onderwerpen: van goede treinverbindingen tot het wegnemen van handelsbarrières, van natuurbehoud tot de opvang van vluchtelingen. Ook in Nederland profiteren we hier ruimschoots van. D66 wil dat het subsidiebeleid beter wordt gecontroleerd en strengere voorwaarden krijgt. Een lidstaat moet voldoen aan onze gezamenlijke Europese waarden, zoals een gezonde rechtsstaat en democratie, om recht te hebben op Europees geld. ■

Voor Europa

- ★ Eén Europese Energie Unie
- ★ Een realistisch asielbeleid voor de hele EU
- ★ Een gezamenlijke krijgsmacht en een Europese Inlichtingen & Veiligheidsdienst
- ★ Investeren in innovatie, onderzoek en duurzame voedselvoorziening
- ★ Meer EU-handelsverdragen met liberaal democratische landen

Voltooiing Douane-unie

Alle interne douanekosten en handelstarieven worden afgeschaft en een gemeenschappelijk extern tarief wordt geïntroduceerd. 'De Zes' zetten hiermee de eerste stap naar een gemeenschappelijke (interne) markt binnen de Europese Economische Gemeenschap (EEG).

1968

1973
1975

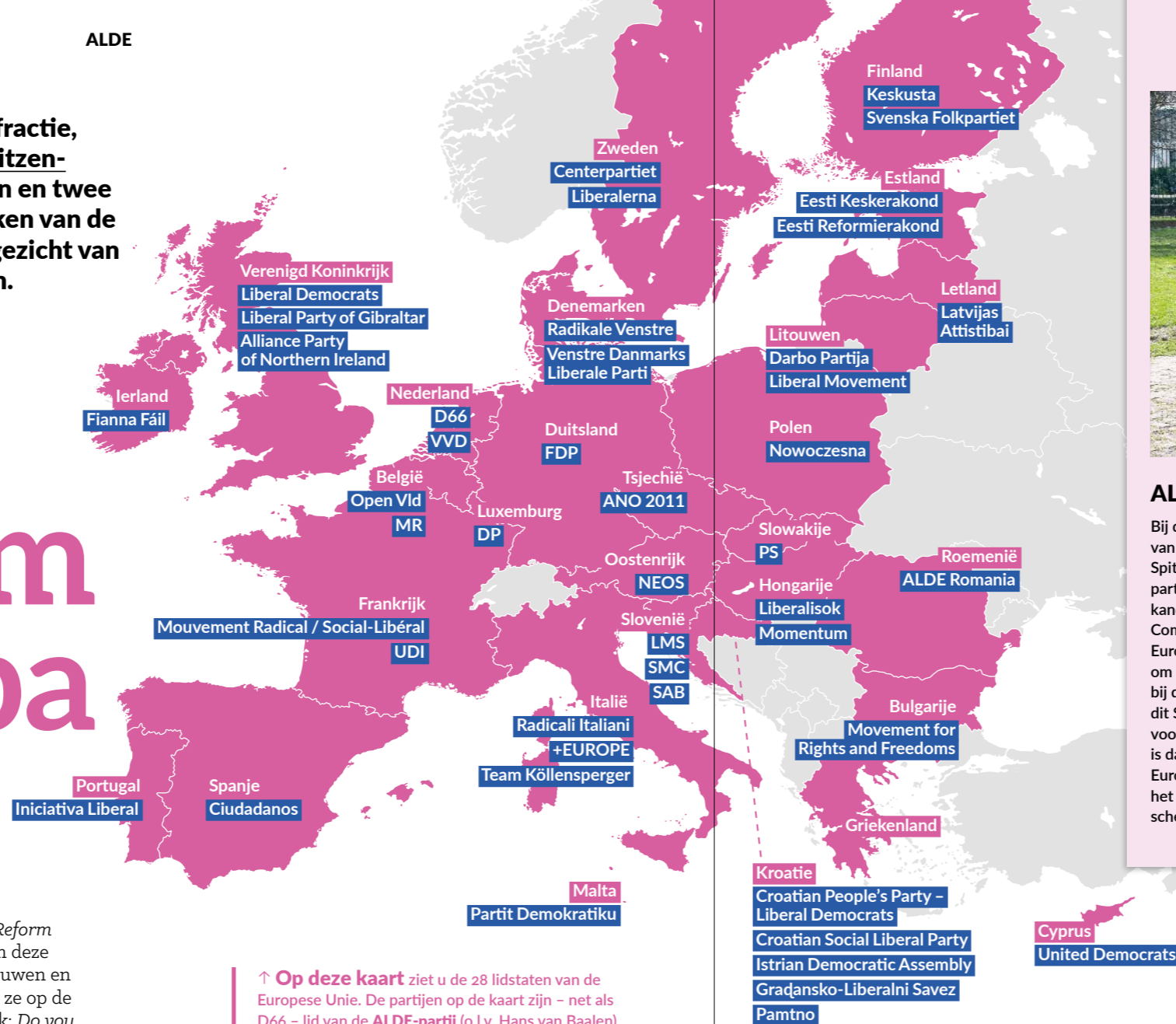
Eerste uitbreiding: EEG-9

De EEG-9 is een feit: Denemarken (inclusief Groenland), Ierland en het Verenigd Koninkrijk treden toe, waarbij de drie landen een nationaal referendum houden. Ook in Noorwegen wordt gestemd; het Noorse volk zegt voor de twee keer 'nee'. (Groenland treedt na een referendum in 1985 weer uit de EEG, nadat het van Denemarken in 1979 zelfbestuur heeft gekregen).

Op 21 maart presenteerde de ALDE-fractie, waarin D66 vier zetels heeft, haar **Spitzen-team: Team Europa**. Deze vijf vrouwen en twee mannen, afkomstig uit alle windstreken van de Europese Unie, vormen het liberale gezicht van de Europese Parlementsverkiezingen.

tekst Milan Assies

Team Europa

Volgens ALDE zijn het de *Seven Leaders to Reform Europe*: het 'Spitzen-team' dat het liberale gezicht van deze Europese Verkiezingen zal vormen. Dat deze vijf vrouwen en twee mannen voor een grote opdracht staan, maken ze op de verkiezingswebsite (teameurope.eu) meteen duidelijk: *Do you want order or chaos? Fear or hope? Make your choice!*

Die tegenstelling is niet uit de lucht gegrepen. Mochten recente peilingen kloppen, dan gaan er grote veranderingen plaatsvinden in het Europees Parlement na de verkiezingen van 23-26 mei. Populisten en eurosceptici winnen terrein, terwijl de twee grootste fracties – de Europese Volkspartij (217 zetels) en de Progressieve Alliantie van Socialisten en Democraten (186 zetels) – kleiner worden. Daarbij heeft het er alle schijn van dat de populistische partijen, in tegenstelling tot voorgaande jaren, beter georganiseerd hebben. Bij de vorige Europese verkiezingen in 2014 waren deze partijen niet aangesloten bij een Europese fractie; sinds 2015 vormen zij samen één fractie: Europa van Naties en Vrijheid (37 zetels). Tot de leden behoren o.a. de PVV en het Front National.

↑ **Op deze kaart** ziet u de 28 lidstaten van de Europese Unie. De partijen op de kaart zijn – net als D66 – lid van de **ALDE-partij** (o.l.v. Hans van Baalen). In totaal telt deze Europese partij 67 leden (member parties), óók van buiten de Europese Unie (niet te zien op deze kaart). Daarnaast kunnen mensen ook op individuele basis lid worden van de ALDE-partij (individual members).

Samen met de gekozen leden van de Europese Democratische Partij (EDP) vormen de gekozen leden van de ALDE-partij de **ALDE-fractie** (o.l.v. Guy Verhofstadt), momenteel de op drie na grootste fractie (68 van de 751 zetels) in het Europees Parlement.

ALDE-partij: aldeparty.eu
ALDE-fractie: alde.eu

Presentatie ALDE-Spitzenteam op 21 maart 2019. © ALDE Party

ALDE'S Spitzen-team

Bij de Europese Parlementsverkiezingen van 2014 werden voor het eerst Spitzenkandidaten geïntroduceerd. Elke partij wijst een 'lijsttrekker' aan, die tevens kandidaat-voorzitter is voor de Europese Commissie, het dagelijks bestuur van de Europese Unie. Voorheen lag het initiatief om een kandidaat-voorzitter voor te dragen bij de Europese Raad. Het idee achter dit Spitzenkandidaten-systeem is om de voorzitter van de Europese Commissie (nu is dat Jean-Claude Juncker, namens de Europese Volkspartij, de grootste fractie in het Europees Parlement) meer democratische legitimiteit te geven.

In plaats van één Spitzenkandidaat presenteert ALDE nu een Spitzen-team: *Team Europa*. Dit team bestaat uit Nicola Beer (FDP, Duitsland), Emma Bonino (+EUROPE, Italië), Violeta Bulc (Stranka Modernega Centra, Slovenië), Katalin Cseh (Momentum, Hongarije), Luis Garicano (Ciudadanos, Spanje), Guy Verhofstadt (Open Vld, België) en Margrethe Vestager (Radikale Venstre, Denemarken). ALDE gelooft dat het met een team beter in staat is om een bredere groep kiezers aan te spreken. In de aanloop naar de Europese Parlementsverkiezingen zal het team aan meerdere verkiezingsdebatten deelnemen om hun visie op Europa uiteen te zetten.

nieuwe progressief-liberale groep? Nadat LREM het afgelopen jaar wegzakte in de peilingen, was er sprake van een sterke toenadering tot ALDE. Maar na Macrons succesvolle *Le Grand Débat National*, voert LREM definitief een eigen campagne onder de naam 'Europese Renaissance'. Met een goede kans om met maar liefst 20 Europarlementariërs in het Europees Parlement te komen, zullen ze waarschijnlijk een belangrijke Europese stem gaan vertolken. Binnen of buiten ALDE – een Europees sterk vertegenwoordigd LREM is goed nieuws voor D66. De twee partijen delen een visie van een krachtig, progressief en hervormingsgezind Europa en ze onderhouden warme banden, zoals de inspirerende speech van LREM-medeoeplichter Astrid Panosyan op het D66-congres op 10 maart in Zaandam al uitwees.

Succes in Slowakije en Hongarije

Dat deze optimistische, progressieve visie op steeds meer steun kan rekenen in Europa, blijkt wel uit de recente successen

Europese Renaissance

Positieve geluiden zijn er zeker ook: zo is er een grote kans dat de ALDE-fractie na deze verkiezingen de derde 'groep' in het Europees Parlement wordt, onder andere door het vertrek van de Britten (zie kader op pagina 16), waardoor zij als samenwerkingspartner moeilijker te negeren is. Bovendien gaat het goed met de liberalen in Europa. Denk aan de pro-Europese hervormers van La République En Marche (LREM), de partij van de Franse president Macron. Na de monsterzege in eigen land, doet de LREM dit jaar voor het eerst mee aan de Europese Parlementsverkiezingen. De afgelopen jaren werd er veel gespeculeerd over hun positie: zullen ze zich aansluiten bij ALDE of kiezen ze voor een

1974

Top in Parijs: oprichting Europese Raad

Deze historische top leidt tot de oprichting van de Europese Raad, waarin regeringsleiders bijeenkomen om o.a. verdragen te maken of te veranderen. Daarnaast wordt besloten om een Europees Regionaal Ontwikkelingsfonds op te zetten en directe verkiezingen voor het Europees Parlement te houden (Europarlementariërs werden tot dan toe benoemd door de lidstaten).

1979

Directe Europese Parlementsverkiezingen

Dit is het D66-affiche voor de Europese Parlementsverkiezingen van 7 juni 1979. De partij neemt voor het eerst deel aan de (eerste directe) Europese Parlementsverkiezingen. D66 behaalt 9 procent van de stemmen en krijgt daarmee twee (van de 25) Nederlandse zetels in 'Brussel', die worden ingenomen door lijsttrekker Aar de Goede en Suzanne Dekker.

1979:
D66 2 zetels

D66 Internationaal & ALDE

Wie tijdens het D66-congres op 10 maart in Zaandam goed heeft opgelet, merkte op dat er in de plenaire zaal een tolkencabine stond opgesteld. Dat was niet voor niets: naast internationale gast en LREM-oprichter Astrid Panosyan, waren er ook parlementariërs van de Bosnische politieke partij Naša Stranka op het D66-congres aanwezig. Deze sociaal-liberale partij is de een-na-grootste partij in Sarajevo, maar is ook in de rest van Bosnië-Herzegovina (geen lid van de Europese Unie) bezig met een gestage opmars.

D66 Internationaal organiseert jaarlijks tientallen democratiseringsprojecten met gelijkgezinde partijen in landen in Oost- en Zuidoost-Europa en de Arabische regio. Met Naša Stranka, eveneens lid van de ALDE-partij, heeft D66 in de afgelopen jaren een sterke band opgebouwd. Zo sprak één van de congresgasten, Sabina Cudic, op de I Am Europe Convention in Brussel dit voorjaar. Ook bracht een groep D66'ers in 2018 een bezoek aan Naša Stranka, in de aanloop naar verkiezingen in Bosnië-Herzegovina.

Lees meer op: internationaal.d66.nl

foto's: Jeroen Mooijman

↑ Astrid Panosyan (LREM) tijdens het D66-congres
→ en Katalin Cseh (Momentum) tijdens de I Am Europe Convention

van nieuwe ALDE-leden. Een prachtig voorbeeld komt uit Slowakije, waar de kandidaat van de in 2017 opgerichte partij *Progresívne Slovensko*, Zuzana Čaputová, onlangs overweldigend de presidentsverkiezingen won. Als liberale, uitgesproken pro-Europese burgerrechtenadvocate versloeg ze het nationalisme en populisme dat in deze regio ook veel aanhang kent. Ook in buurland Hongarije timmeren liberalen aan de weg. Zo is Katalin Cseh – mede-oprichter van de liberale partij Momentum, eveneens opgericht in 2017 – één van de zeven leden van ALDE's *Team Europe*. Als plenair spreker tijdens de I Am Europe Convention in Brussel dit voorjaar, liet zij een heel ander geluid horen dan we gewend zijn van het Hongarije van de eurosceptische en populistische premier Viktor Orbán. En hoewel Momentum nog geen deel uitmaakt van het nationale parlement, lijkt Orbán de komende jaren verzekerd van een stevig liberaal tegengeluid van deze snelgroeiende *member party* van ALDE! ■

Tenzij de Britten vóór 23 mei de uittredingsovereenkomst ratificeren, zullen zij gewoon meedoen aan de Europese Parlementsverkiezingen van 23-26 mei 2019.

Het Europees Parlement na de Brexit

Wanneer het Verenigd Koninkrijk de Europese Unie verlaat, dan zal het Europees Parlement er anders uit gaan zien. Zo heeft het VK op dit moment recht op 73 van de 751 zetels. In 2014 werden deze zetels gewonnen door het eurosceptische UKIP (24 zetels), Labour (20 zetels), de Conservative Party (19 zetels) en een aantal kleinere partijen.

Na uittreding is er de mogelijkheid om de vrijgekomen zetels te verdelen over de andere 27 lidstaten via een standaardformule. Er zijn echter ook alternatieve voorstellen, zoals het gebruiken van een deel van de zetels voor transnationale lijsten – iets wat op dit moment nog niet bestaat. Hoe de zetels ook verdeeld gaan worden; het vertrek van de Britse Europarlementariërs zal grote gevolgen hebben – onder andere voor de groepen waar zij lid van waren (de Sociaal-Democraten en de Europese Conservatieven en Hervormers; resp. de tweede en derde fractie in het Europees Parlement).

De toekomst van Europa

Vijf denkers over de EU van morgen

Met een inleiding door Coen Brummer

Samengesteld door Milan Assies

Luuk van Middelaar (NL)

Caroline de Gruyter (NL)

Ulrike Gúrot (DE)

Bruno Maçães (PT)

Mujtaba Rahman (GB)

Mr. Hans van Mierlo Stichting

De fragmenten op p. 18-19 zijn een bewerking van de interviews uit de nieuwe publicatie *De toekomst van Europa* van de Mr. Hans van Mierlo Stichting. Het boek is gratis te downloaden (e-book) via: vanmierlostichting.nl/detoeekomstvaneuropa.

Met dank aan **Vincent Hoffmans**

Hoe dichter de week nadert waarin alle Europeanen naar de stembus gaan, hoe minder de campagnes draaien om de grote vragen over de toekomst van ons continent. Daarom publiceert de **Mr. Hans van Mierlo Stichting** in de aanloop naar de Europese Parlementsverkiezingen op 23 mei het gratis e-book *De Toekomst van Europa*. Met vijf prikkelende interviews met vooraanstaande denkers over de staat van de Europese Unie en de stappen die nieuwe Europese leiders moeten zetten. Een voorpublicatie.

Europees Monetair Stelsel (EMS)

Na de turbulentie door het uiteenvallen van de goudwisselstandaard gaan de negen lidstaten over op een wisselkoersstelsel dat beter beschermt tegen speculatie en onzekerheid, en tegelijkertijd ruimte overlaat om de waarde van individuele munten aan te passen. Nationale munten vormen een eenheid (de ECU) die als voorloper van de euro gezien kan worden.

1979

1981

Tweede uitbreiding: EEG-10

Na de val van de dictatuur van het 'kolonelsregime' treedt Griekenland als tiende lid toe tot de Europese Economische Gemeenschap. Datzelfde jaar komt de socialistische premier Andreas Papandreu aan de macht, die hevig gekant is tegen Europese integratie omdat Griekenland hierdoor "geconsolideerd wordt tot een satellietstaat in het kapitalistische systeem".

© Koljacz/Wikipedia

Luuk van Middelaar is hoogleraar aan de Universiteit Leiden en columnist van *NRC Handelsblad*. Hij schreef het veelgeprezen *De passage naar Europa: geschiedenis van een begin*. Zijn meest recente werk is *De nieuwe politiek van Europa* (onlangs in het Engels verschenen als *Alarums & Excursions: Improvising politics on the European stage*).

Wat voor vraagstukken bepalen de nieuwe politiek van Europa? "De afgelopen tien jaar zijn er vraagstukken naar voren gekomen van een radicaal andere aard. Het zijn vraagstukken die niet kunnen worden afgetikt tussen de Europese Commissie, het Europees Parlement en de Raad van Ministers. Denk aan de bankencrisis, de eurocrisis, de houding van de Europese Unie jegens Rusland inzake Oekraïne, migranten, etc. Politieke thema's waar verdeeldheid over is tussen én binnen Europese samenlevingen. Kwesties zoals deze zijn niet te beslechten met de vertrouwde instrumenten uit de Brusselse gereedschapskist: de depolitiserende, het ontwijzen van de politiek door het proberen te vangen in technocratische vraagstukken, in problemen die je kunt oplossen."

"Het risico is dat je bevestigt waar zoveel mensen allergisch voor zijn, die morele superioriteit van Europa"

"Het zijn vraagstukken waar het publiek ook wat van vindt, waar men over mee wil praten. Maar vooral; ze willen er vooral over van mening kunnen verschillen! De Europese Unie moet meer ruimte bieden aan oppositie, aan tegenstemmen en tegengeluid, aan kritiek. Tegenstemmen die niet meteen buiten de orde verklaard moeten worden onder het mom van 'u heeft het niet begrepen', of 'u bent geen echte Europeaan'. Dat is een nogal sterke neiging, die ik in Brussel heb gevoeld, die wellicht ook wat in D66 zit."

Hoe kunnen Europese partijen hun bijdrage leveren aan dit verlangen van de burgers, naar een daadwerkelijk democratisch debat? "De politieke strijd moet niet worden versimpeld tot een voor of tegen Europa. Ik begrijp de aantrekkingskracht op korte termijn vanuit electoraal perspectief. Maar het probleem is het *en bloc* diaboliseren van alle kritische stemmen jegens de Europese Unie. Ze wegzetten als 'slechte Europeanen'. Dat heeft als risico: je bevestigt precies waar zoveel mensen moeite mee hebben, of allergisch voor zijn geworden, namelijk de morele superioriteit van Europa."

Ulrike Guérot is een Duitse politicologe. In 2017 publiceerde ze het boek *Warum Europa eine Republik werden muss*. Ze stelt dat de Europese Unie een rigoureuze systeemwijziging nodig heeft om weer een project ván en vóór burgers te worden.

Het idee van een Europese Republiek suggereert een post-nationale democratie. Moeten we afscheid nemen van de natiestaat? "We hebben geen post-nationaal Europa nodig. We moeten streven naar een transnationale Europese staat. De natie heeft daarin een plek. Het woord republiek gebruiken we als we een staat willen maken, Nederland als monarchie natuurlijk uitgezonderd. Naties en een republiek kunnen naast elkaar bestaan. Een natie behoeft twee elementen: het moet een Grondwet hebben en er moet sprake zijn van gedeelde, geïnstitutionaliseerde solidariteit. We moeten dus een onderscheid maken tussen nationaliteit en burgerschap. Als je dat doet, dan ligt de weg open voor een Europese republiek."

Het idee van een republiek gaat niet alleen over democratie, maar ook over het algemeen belang. In uw boek stelt u dat we dat uit het oog zijn verloren. "De huidige Europese Unie is een belichaming van een post-democratisch systeem. In het huidige systeem zijn de Europese burgers niet de soeverein. Ze kunnen stemmen, maar ze bepalen niet wie er gaat regeren of welk beleid er wordt gemaakt. En dan rijst de vraag: wat is de legitimiteit van de huidige Europese Unie?"

"Waarom zouden Europese burgers gaan stemmen als ze het beleid niet kunnen bepalen?"

"In mijn boek breek ik een lans voor republikeins liberalisme, gebaseerd op de *res publica*. Het is een liberalisme dat oog heeft voor ongelijkheid, voor iedereen die niet mee kan in de republiek. Om zichzelf in stand te houden heeft een republiek in deze visie een plicht om verschillen in inkomens en vermogens te matigen en waar nodig te bestrijden. Op Europees niveau domineert niet het republikeinse maar het geperverteerde neo-liberalisme. Feitelijk beschermt de Unie alleen markten, geen burgers. Als je iets aan de ongelijkheid in Europa wilt doen, dan zal er op Europees niveau werkelijk sociaal beleid moeten komen, mét belastingen. Gebeurt dat niet, dan verliezen mensen hun vertrouwen in het systeem. En dat leidt tot de erosie van het idee van het algemeen belang, van de *res publica*."

Bruno Maçães is voormalig Europa-minister van Portugal, politicoloog en schrijver van het boek *The Dawn of Eurasia*. Hij waarschuwt: wil Europa relevant wil blijven, dan moet het buitenlandbeleid radicaal anders.

In uw boek staat de vervagende grens tussen Europa en Azië centraal. Waarom is die zo relevant? "De scheiding tussen Europa en het Oosten, zoals deze jaren geweest is, kende zijn oorsprong in de verschillende snelheden waarin beiden zich ontwikkelden. Deze scheiding bestaat niet meer. We leven in een wereld waarin de oude verhoudingen, die ons eeuwenlang hebben geholpen onze wereld vorm te geven, niet langer gelden. We moeten nu gaan nadenken over wat de plek van Europa in deze nieuwe wereld wordt."

Waar liggen de mogelijkheden voor die verandering? "Waar vroeger de oorzaken voor verandering binnen Europa met name intern waren, zijn ze nu vooral extern. We zijn niet langer in staat ons lot onafhankelijk van de rest van de

wereld vorm te geven. In de vluchtelingen crisis en immigratieproblemen is dit duidelijk te zien. Uit de onvrede daarover halen populistten een groot deel van hun stemmen. We zijn gewend dat wij de wereld onze eisen konden dicteren. Dat is niet langer het geval. In reactie daarop moeten we onszelf niet steeds verder isoleren, maar leren hoe we kunnen leven in een wereld waarin niemand de baas is. Als we dat nu niet doen, zullen we ermee geconfronteerd worden als de situatie vele malen erger is."

"Europa lijkt te geloven dat het de crises van de afgelopen jaren allemaal kan negeren"

En het beeld van Europa als gemeenschap van waarden? Is Europa's rol als actieve promotor van waarden dan ook voorbij? "Om eerlijk te zijn is Europa nooit erg succesvol geweest in het verspreiden van waarden. Ik denk dat Brussel dat inmiddels ook wel heeft opgegeven."

Hoe krijg je kiezers uit wijken waar de opkomst doorgaans laag is naar de stembus op 23 mei? Organiseer een leuke spelmiddag of -avond!

In navolging van Gemeenteraadsels, heeft de Mr. Hans van Mierlo Stichting nu ook een 'serious game' ontwikkeld voor de Europese verkiezingen: Europese Raadsels. Een leuk en leerzaam gezelschapsspel waarbij de deelnemers op speelse wijze ontdekken hoe Europese politiek werkt. Elke speler krijgt een rol toegewezen, zoals: de Eurocommissaris, de Europarlementariër of lid van een actiecomité. Samen zoeken de spelers, onder begeleiding van een spelleider, naar oplossingen voor Europese kwesties, zoals milieuzones, vluchtelingenopvang of uploadfilters.

Europese Raadsels
(twee spelborden!)

€ 19,95
(incl. btw, excl. verzendkosten)

Bestellen:
vmswebshop.nl

Meer info: vanmierlostichting.d66.nl/europese-raadsels-informatiepagina

Top in Fontainebleau

Na vijf lange jaren van obstructiepolitiek door premier Margaret Thatcher (*I want my money back*) wordt een overeenkomst bereikt om de Britse bijdrage aan het Europese budget te verminderen én eerder overgemaakt geld terug te geven: de beruchte Britse *Rebate*. Bij de Europese Parlementsverkiezingen van 14 juni 1984 raakt D66 haar beide zetels kwijt.

Derde uitbreiding: EEG-12

De EEG-12 is een feit nadat Portugal en Spanje tot de Europese Economische Gemeenschap toetreden na de omverwerping van de dictatoriale regimes van Caetano (Portugal) en Franco (Spanje). De EEG hoopt dat toetreding zal leiden tot meer vrijheid, welvaart en democratie bij de zuiderburen. In 1996 worden beide landen in de douane-unie opgenomen.

tekst Jan Vincent Meertens
foto's Jeroen Mooijman

Buitenlandse Zaken

Voor
een sterk Europa
mét de Britten

D66

Bij de Europese Unie denken we vooral aan interne verhoudingen; die van Nederland met de EU en die van de lidstaten onderling. Maar buitengrenzen en buitenlandbeleid zijn net zo belangrijk. Een gesprek met Kees Verhoeven (Europese Zaken) en Sjoerd Sjoerdsma (Buitenlandse Zaken) over de rol van de EU op het wereldtoneel.

De recente ontwikkelingen op het politieke wereldtoneel vragen om een nieuwe, grotere rol voor de Europese Unie, vinden Tweede Kamerleden en voormalig campagneleiders Kees Verhoeven (o.a. Europese Zaken) en Sjoerd Sjoerdsma (o.a. Buitenlandse Zaken). "Ik denk dat nu Amerika zijn voorttrekkersrol laat varen, het belangrijk is dat de EU die voorttrekkersrol op zich neemt", zegt Sjoerdsma. "Als lichtend voorbeeld op het gebied van bijvoorbeeld mensenrechten, democratie in de wereld, innovatie en klimaatverbetering." Maar beiden vrezen ook dat de EU zich de kaas van het brood laat eten door een gebrek aan eensgezindheid. Verhoeven: "Landen als China en Rusland hebben beïnvloeding en het uit elkaar spelen van Europa als strategie om hun doelstellingen te bereiken. Die beide landen moeten we – juist – eensgezind te weer gaan."

Grootste buurland

Een voorbeeld van dat gebrek aan eensgezindheid? Neem de Venezolaanse crisis, die Sjoerdsma op de voet volgt. Niet veel Nederlanders zullen zich er bewust van zijn, maar Venezuela is ons grootste buurland. Het Zuid-Amerikaanse land ligt op slechts enkele tientallen kilometers zee van de ABC-eilanden (Aruba, Bonaire en Curaçao) en grenst daarmee direct aan Nederland.

"28 commissarissen is niet meer werkbaar. We moeten naar een Europese Commissie die niet gekoppeld is aan een land maar aan een doel"

– Kees Verhoeven

Het optreden van de Europese Unie in deze crisis noemt Sjoerdsma teleurstellend. "Je ziet dat een aantal landen – het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk, Duistland en Nederland – gezamenlijk optreedt en Guaidó erkennen als interim-president. Maar de EU als geheel doet geen uitspraak." De EU heeft indertijd wel de hervorming van Maduro als onrechtmatig verklaard, maar het is goed om nu ook een positieve toekomst te schetsen, vindt Sjoerdsma – doelend op nieuwe verkiezingen. Hij betreurt het dat de EU niet de kans heeft gegrepen een voorttrekkersrol te nemen en bijvoorbeeld bij de Verenigde Naties te pleiten voor noodhulp. "De VN zijn een neutrale bron,

die Maduro eigenlijk niet kan weigeren. Nu is er een ongemakkelijk verbond met de VS, die van noodhulp zomaar kan opschalen naar militaire interventie." Sjoerdsma constateert dat de landen afzonderlijk, meer dan de Europese politiek als geheel, hierbij de besluitvaardigheid van de EU beperken. "Nederland is natuurlijk sterk betrokken, en Spanje van oudsher ook, maar verder voelen de lidstaten weinig urgentie. Het duurde ook heel lang voor er sancties kwamen. Dat kwam omdat Griekenland dwars lag; die had de oren laten hangen naar China. En de Hongaarse premier Orban luistert vooral naar Rusland. En die beide grootmachten steunen Maduro."

Institutionele hervormingen

Hoe voorkom je dat de Europese Unie klem raakt tussen grootmachten die hun confrontaties zoeken in de handel, technologie en in conflictgebieden? D66 is voorstander van institutionele hervormingen, zoals een kleinere Europese Commissie, zegt Verhoeven. "Wij vinden 28 commissarissen niet werkbaar meer. Geef Europa gewoon de macht, de soevereiniteit, op grote grensoverschrijdende zaken, zoals buitengrensbewaking, migratie en buitenlandbeleid. We moeten naar een Europese Commissie die niet gekoppeld is aan een land maar aan een doel. Daarnaast moeten we af van het vetorecht waarmee landen via de Europese Raad besluitvorming kunnen blokkeren. Dat is het grote risico van het consensusbeleid in de EU, het maakt ons buitenlandbeleid kwetsbaar voor beïnvloeding van buitenaf, en te traag om adequaat te reageren op ontwikkelingen in de wereld. Het vetorecht moet afgeschaft worden."

De verhoudingen in de wereld worden medebepaald door wie het beste en snelste is in technologieën waarvan we verwachten dat die leidend worden – zoals kunstmatige intelligentie, zegt Verhoeven. "De VS investeren in deze technologie via enorme bedrijven, en China heeft een staatsgeleid programma om een leidende rol te krijgen. Europa dreigt hierbij achterop te raken, wat uiteindelijk onze concurrentiekracht en welvaart bedreigt." Daardoor worden we afhankelijk van (staats)bedrijven uit landen die niet alleen voor het financiële rendement komen, maar ook voor onze kennis en gegevens. Toepassingen van kunstmatige intelligentie kunnen grondrechten, burgerrechten en maatschappelijke waarden onder druk zetten, waarschuwt

"Kijk naar de Brexit: de Britten zijn er verschrikkelijk ingetuind, door leugens en beïnvloeding via sociale media"

– Sjoerd Sjoerdsma

Sjoerdsma. "Kijk naar de Brexit: het besluit van de Britten om de EU de rug toe te keren, is uitgelopen op een drama. De mensen zijn er verschrikkelijk ingetuind, door leugens en beïnvloeding via sociale media." Maar de term 'nepnieuws' dekt de lading niet, zeggen beide Kamerleden. Sjoerdsma: "Het lijkt of er niets groters aan de hand is, maar dat is er wel. Vanuit Rusland wordt er wel degelijk

1986
1987

Europese Akte (Single European Act)

Het eerste grote verdrag na 'Rome' (1957) behelst het voornemen om vóór 1993 een volledige interne markt te creëren, zonder handelsbarrières, zodat economische groei binnen de EEG aan blijft houden. Na vertraging door ratificatieproblemen in Ierland treedt de akte op 1 juli 1987 in werking en worden de doelstellingen grotendeels voor 1993 bereikt.

1989

Delors-Rapport EMU

De Europese Commissie, o.l.v. Jacques Delors, presenteert het driestappenplan voor de Economische en Monetaire Unie (EMU). Eerste stage: het convergeren van economische factoren, zoals inflatie, en het liberaliseren van kapitaalstromen. Later wordt (de voorloper van) de ECB opgezet en het Stabiliteits- en Groeipact met de beruchte 3%- en 60%-normen getekend.

structureel geprobeerd om onze democratieën te beïnvloeden. Daar moeten we echt iets tegen doen.”

Digitale grenzen trekken

Met zijn Techvisie 2.0 (zie kader) brengt Kees Verhoeven een aantal maatregelen naar voren om die ‘digitale dreiging’ aan te pakken. “In Nederland én in Europa. Want we moeten voorkomen dat elk land zijn eigen wet of beleid gaan maken. Die gezamenlijke aanpak zal een combinatie moeten zijn van burgerbewustzijn, bedrijfsverantwoordelijkheid en waar nodig overheidsingrijpen. In die volgorde. Dus eerst moet de burger weten hoe hij meerdere bronnen kan checken en niet alles voor ‘waar’ aannemen; hij moet weten hoe een algoritme werkt en zich realiseren dat hij op zijn *timeline* slechts bepaalde berichten ziet; vervolgens moeten die platforms meer transparantie verschaffen door te laten zien hoe content en advertenties worden geregeld; en als er dan nog steeds een groot probleem blijkt te zijn, dan moet je als overheid wat gaan doen. Maar ik ben enigszins terughoudend met de overheid. Wat vind jij, Sjoerd?”

Sjoerdsma wil er vooral voor waken dat onze open samenleving wordt beschermd met reflexen die voortkomen uit autocratische samenlevingen. “Dat is het gedrag dus overneemt van diegenen die ons proberen te beïnvloeden. Dat is het grootste risico. En we hebben het nu over digitale beïnvloeding, maar dat geldt natuurlijk ook voor de invloed via religie, onderwijs en via geld. We moeten dus niet te krampachtig te zijn, maar wel heel scherp.” Verhoeven: “Waar ik radicaler in sta, is de macht van de grote bedrijven. Die macht moeten we breken. Het gaat niet meer alleen over mensen beïnvloeden, maar ook over het ontlopen van belasting, onderdrukken van mensen en schending van auteursrechten. Ook daarin moeten we in Europa samen optrekken.” En dat kan, zegt Sjoerdsma. “De Commissaris Mededingen is de krachtigste commissaris die we hebben in de EU.” Verhoeven: “Gelukkig zien we op dit vlak meer eensgezindheid dan op andere dossiers. Wij nemen met Duitsland, Verenigd Koninkrijk, Scandinavië en Frankrijk in de digitale strategie een leidende rol. Landen die achterlopen, volgen ons.”

Middenpolitiek vs flanken

“In Nederland moet D66 vanuit de huidige regeringscoalitie laten zien dat de middenpolitiek echt iets voor elkaar kan krijgen, dat we mee kunnen gaan in de ontwikkelingen die Kees noemt”, zegt Sjoerdsma. “Of het nu de industriepolitiek, nieuwe technologieën, klimaat, buitenlandbeleid of het beschermen van je eigen grenzen is. Maar hetzelfde geldt natuurlijk voor de EU. Je kan de richting waarin Europa gaat niet overlaten aan de flanken. Als je in de wereld een leiderschapsrol wilt vervullen, dan moet dat vanuit het midden komen. Dat moeten wij met onze ALDE-fractie in het Europees Parlement laten zien.” Verhoeven: “Inderdaad, vanuit de ene flank kan je de andere flank niet bedienen. Er zijn veel mensen die het gevoel hebben dat er niet naar hen geluisterd wordt. Het komt er dus op aan naar die mensen te luisteren zonder te vervallen in populisme en valse beloftes.”

Een Europese renaissance, om de woorden van de Franse president Emmanuel Macron te gebruiken, is wat we nodig hebben. Institutionele hervormingen en een daadkrachtige gezamenlijke aanpak in ons buitenlandbeleid. Ondertussen blijven Verhoeven en Sjoerdsma hopen dat de grens met het Verenigd Koninkrijk geen Europese buitengrens wordt. “Teveel koesteren Britse politici het verleden, en denken niet aan morgen. Als individueel land kun je niet in je eentje Rusland, China en de VS aan. De Brexit leidt tot een steeds groter wordende chaos. De Britten mogen blijven. Graag zelfs.” ■

Op 10 april werd bekend dat de EU-lidstaten en het Verenigd Koninkrijk het eens zijn geworden over een nieuwe Brexit-deadline: 31 oktober 2019.

Techvisie 2.0

Kees Verhoeven

D66

Voor de toekomst

Techvisie 2.0

In de Techvisie 2.0 beschrijft D66 een politieke agenda voor de digitale toekomst. Ons doel is dat Nederland niet achterop loopt, maar juist tot de digitale koplopers behoort.

Want nieuwe technologieën veranderen de wereld in sneltreinvaart en hebben voor mensen en bedrijven onomkeerbare gevolgen. Doorgaans positief, maar soms ook negatief. D66 vindt: technologie hoeft ons niet te overkomen, de mens kan het zelf vormgeven. Dit vraagt wel om politieke keuzes. In Nederland én in Europa. En daar kunnen we niet langer mee wachten. China en de VS streven ons voorbij en digitalisering bedreigt onze autonomie, onze democratie en onze economie.

Lezen? d66.nl/techvisie-2-0

Welke vorm de Brexit krijgt, is nog altijd niet duidelijk. Hoe dan ook zullen de gevolgen groot zijn, niet alleen voor burgers maar ook voor bedrijven. Hoe bereiden zij zich voor op de diverse ‘afscheidsscenario’s’? Constantijn Dolmans is – naast fractievoorzitter van D66 Rijswijk – werkzaam voor de Europese tak van het Britse verzekeringsbedrijf MS Amlin.

tekst
Milan Assies

5 vragen aan...

Op welk Brexit-scenario hoopt een bedrijf als MS Amlin?

“Je hoopt natuurlijk dat het helemaal niet doorgaat. Maar als het doorgaat, dan zou het goed zijn als de Europese Unie en het Verenigd Koninkrijk de tijd nemen om een speciale relatie te ontwikkelen. Denk bijvoorbeeld aan een relatie zoals de EU die met Zwitserland heeft. Daarbij wordt per dossier bekeken hoe men het beste met elkaar kan omgaan. Het grote probleem is natuurlijk dat op het moment dat je deel wilt nemen aan de interne markt, zoals Zwitserland doet, daar een heleboel regels bij horen. Die moet je overnemen, zonder er iets over te zeggen te hebben. Dat is voor het VK een lastige situatie.”

Welke bedrijven zullen het hardst geraakt worden door de Brexit?

“De impact van de Brexit verschilt enorm per sector. Met name in de industriële en de agrarische sector zullen, zeker in het geval van een no-deal-Brexit, harde klappen vallen. Het is voor hen moeilijker om in te schatten welke maatregelen ze moeten nemen dan bijvoorbeeld de dienstensector. Die laatste – denk

aan verzekeraars, banken, betaalinstanties, maar ook transportbedrijven – hebben zich redelijk goed kunnen voorbereiden. Men gaat daar uit van het allergenste, dan kan het altijd nog meevallen.”

Welke concrete maatregelen nemen deze bedrijven?

“Als je als bedrijf in het Verenigd Koninkrijk gevestigd bent, zoals MS Amlin, dan weet je dat je bij een no-deal-Brexit niet meer actief kunt zijn in de Europese Unie – en andersom. Het is niet fijn, maar je weet waar je aan toe bent. Het betekent dat je moet zorgen dat je zowel in het VK als in de EU gevestigd bent; dat je in beide gebieden vergunningen hebt om te opereren. Maar exporteurs, bijvoorbeeld van industriële en agrarische producten, zitten met een veel groter probleem. Die kunnen bijvoorbeeld hun bloemen niet meer kwijt.”

Je bent voor je werk veel in Londen, waar de meerderheid Remain stemde. Hoe kijken jouw collega's daar tegen de situatie aan?

“Ze kijken echt met schaamte naar de besluiteloosheid in de eigen, Britse

politiek. Dat er bijvoorbeeld van de acht moties geen enkele een meerderheid haalde (tijdens de stemming in het Lagerhuis over alternatieve Brexit-deals op 27 maart, red.)... Toch is er bij mijn collega's ook wel de perceptie dat de EU zich veel te hard heeft opgesteld. Ik leg dan uit dat de EU niet anders kan, omdat je geen uitzondering kan maken op regels van een interne markt. Maar er heerst – na twee jaar van moeizame onderhandelingen – toch wel een gevoel van ‘jullie bekijken het maar’, merk ik.”

Zijn er voor Nederlandse of Britse bedrijven nog positieve kanten aan de Brexit? Kan het ze ook nog iets opleveren?

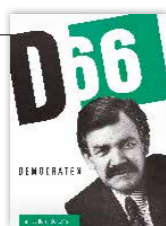
“Nou, laat ik het zo zeggen: als een bedrijf – door goede voorbereidingen – na een no-deal-Brexit zowel in het VK als in de EU zal kunnen blijven werken, en dus aan beide kanten van het Kanaal klanten kan blijven bedienen, dan geeft dat wel een piepklein voorsprongetje op bedrijven die dat niet kunnen. Toch zijn er vooral nadelen. Kijk naar de grote bedrijven die hun activiteiten uit het Verenigd Koninkrijk verplaatsen. Die haasten zich dan om te zeggen dat het niks met de Brexit te maken heeft. Daar moet ik dan altijd even om glimlachen.” ■

... Constantijn Dolmans

1989

1994:
D66 1 zetel

Val van de Muur en omwenteling Oost-Europa

Op 9 november 1989 valt de Berlijnse Muur. De ‘val’ maakt een einde aan de Koude Oorlog en het IJzeren Gordijn in Europa. De Duitse eenwording en de start van de normalisering van betrekkingen met het voormalig communistische ‘Oostblok’ begint. Bij de Europese Parlementsverkiezingen van 15 juni 1989 haalt D66 1 zetel met lijsttrekker Jan Willem Bertens.

1992
1993

Verdrag van Maastricht

Het ‘Verdrag betreffende de Europese Unie’, ondertekend op 7 februari 1992 in Maastricht, is gebaseerd op drie pijlers van samenwerking: Europese Gemeenschappen; gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid; en politieke en justitiële samenwerking. De Europese Economische Gemeenschap (EEG) verandert hiermee in de Europese Gemeenschap (EG).

tekst Marishka Neekilappillai
foto's Jeroen Mooijman

Na zeven jaar Kamerlidmaatschap kwam de jongensdroom van **Wouter Koolmees** in 2017 uit: hij werd minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Het zijn lastige dossiers, die op zijn bord liggen. De rode draad in zijn denken en doen: van *outsiders* weer *insiders* maken.

Minister van Gelijke Kansen

Een vooruitgangsoptimist die zich inzet voor gelijke kansen voor iedereen. Dat is het beeld dat ontstaat als je interviews met en toespraken van Wouter Koolmees leest. Wat daarbij opvalt, is dat de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid de ervaringen uit zijn jeugd vaak aanhaalt om te illustreren hoe belangrijk het is om iedereen gelijke kansen te bieden: kans op succesvolle integratie; kans op een zeker pensioen; kans op vast werk.

Wouter Koolmees weet hoe belangrijk het is om die kansen te krijgen – én te pakken. Geboren in 1977 als oudste in een gezin met drie kinderen, groeide hij op in Capelle aan den IJssel. Vader was onderhoudsman bij de RET in Rotterdam, moeder was huisvrouw. Toen hij negen jaar was, scheidden zijn ouders en kwam zijn moeder in de bijstand terecht. Een moeilijke tijd. Toch wist Koolmees zich door het onderwijs omhoog te 'stapelen': na de mavo mocht hij in één keer door naar 5 vwo, vanwege zijn hoge cijfers. Op zijn negentiende werd hij lid van de Jonge Democraten en begon hij aan zijn studie Sociale en Institutionele Economie, gevolgd door een bliksemcarrière op het Ministerie van Financiën. Terwijl hij daar een jaar eerder was aangesteld als hoofd begrotingsbeleid, haalde Alexander Pechtold hem over om zich kandidaat te stellen voor de Tweede Kamerverkiezingen van 2010. Aldus geschiedde.

Van *outsiders* weer *insiders* maken

Met zijn typerende grote, brede lach verschijnt hij bij de deur van zijn werkkamer op de vijfde verdieping van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid in Den Haag. "Het is een jongensdroom", zegt Koolmees als ik hem vraag hoe het ministerschap hem bevalt. "Maar ook heel erg druk. Ik heb ontzettend veel problemen op mijn bord liggen. Dossiers zoals arbeidsmarkt, pensioenen, zzp, en inburgeringsbeleid." Zijn rode draad bij al deze dossiers: van *outsiders* weer *insiders* maken. Zo wil hij een nieuw inburgeringsstelsel dat nieuwkomers de kans biedt om vanaf dag één Nederlands te leren en zo snel mogelijk aan het werk gaan. "Ik vind dat het huidige stelsel dat niet goed regelt. Met het risico dat mensen niet goed de taal spreken, niet actief zijn op de arbeidsmarkt, niet goed integreren. Vóór de zomer moet het ontwerpplan voor het nieuwe stelsel klaar zijn. Dat doen we overigens samen met veel partijen, zoals gemeenten en asielzoekerscentra."

Chagrijn over het pensioenstelsel

Een van zijn ingewikkeldste dossiers is het pensioenstelsel. Dat stelsel moet echt veranderen om toekomstbestendig te kunnen zijn, vindt Koolmees. "Er is heel veel chagrijn over het huidige stelsel, bijvoorbeeld de potentiële generatieconflicten. In een vergrijzende samenleving hebben we steeds minder werkenden en steeds meer gepensioneerden. Met ons huidig pensioenstelsel wordt het steeds ingewikkelder om op deze demografische ontwikkeling te reageren."

In het verlengde daarvan speelt ook de discussie over de 'zware beroepen'. "Dat gaat over mensen die vroeg zijn begonnen met

Koolmees 'stapelde' zich door het onderwijs omhoog: na de mavo mag hij in één keer door naar 5 vwo

werken in een fysiek zwaar beroep, en misschien daardoor niet in volle gezondheid de pensioenleeftijd kunnen halen. Ook daarover ben ik in gesprek met werkgevers en vakbonden om voor hen oplossingen te vinden. Datzelfde geldt voor de stijging van de AOW-leeftijd. In de huidige wet gaan we ervan uit dat op de lange termijn elk jaar een stijging van de levensverwachting gepaard gaat met een jaar stijging van de AOW-leeftijd. De terechte vraag die dan rijst, is of het extra jaar in levensverwachting ook een jaar in goede gezondheid is. Dus of je dat extra jaar wel langer kunt werken." Het pensioendossier in een notendop, aldus Koolmees.

Kloof tussen vast en flex

De arbeidsmarkt is het andere grote dossier met veel uitdagingen. Zo wil Koolmees de kloof tussen vast contract en flexibel contract verkleinen. De eerste groep geniet relatief veel bescherming die de tweede niet of nauwelijks heeft, zoals loondoorbetaling bij ziekte, goede ontslagbescherming, pensioenopbouw en de mogelijkheid om hypotheek te nemen. Koolmees: "Ik ben ervan overtuigd dat we naar een systeem moeten waar in de sociale zekerheid en het arbeidsrecht minder onderscheid wordt gemaakt naar wat voor arbeidscontract je precies hebt. Het moet gaan over het doel dat we willen beschermen en welke risico's we graag willen verzekeren." Met het oog op 'meer vast', heeft Koolmees met werkgeversorganisaties en het Verbond van Verzekeraars een overeenkomst gesloten over het aanbieden van een MKB verzuim-ontzorgverzekering. "Werkgevers zijn huiverig om een vast contract te geven vanwege het risico dat zij lopen wanneer een werknemer langdurig ziek wordt. De werkgever moet dan twee jaar het loon doorbetalen. En wanneer een werknemer na ziekte terugkomt,

1993

Criteria van Kopenhagen

Toetreding van kandidaat-lidstaten zal vanaf nu worden getoetst aan de hand van een aantal politieke en economische criteria, zoals het respecteren van mensenrechten en het hebben van een functionerende markteconomie. Aanleiding hiervoor is het vooruitzicht van aanvragen tot toetreding van de voormalig communistische landen in Oost-Europa.

1994:
D66 4 zetels

1995

Vierde uitbreiding: EU-15

Oostenrijk, Finland en Zweden treden toe tot de Europese Unie, met referenda-uitslagen van resp. 66,4%, 57% en 52,2%. Noorwegen wordt geen lid; in het referendum wordt voor de derde keer 'nee' gestemd. De 15 lidstaten omvatten nu bijna heel West-Europa, met als opvallende uitzondering: de Zwitsers, die al in 1992 met 50,3% tégen toetreding stemden.

heeft de werkgever de verplichting om deze te helpen met re-integreren. Deze verzekering helpt vooral kleine werkgevers bij hun re-integratieverplichting. Ook heb ik 450 miljoen euro beschikbaar gesteld als financiële tegemoetkoming voor de kosten van loondoorbetaling.”

Harde scheidslijnen doorbreken

Maar het arbeidsmarktdossier is complexer dan alleen de kloof tussen ‘vast’ en ‘flex’. De arbeidsmarkt wordt ook steeds heterogener, zegt Koolmees. “Het onderscheid tussen werknemer en ondernemer is minder duidelijk. Er zijn steeds meer verschillende tussenvormen, zoals payroll. De nieuwe ‘platformeconomie’ zorgt ook voor onzekerheid, met name aan de onderkant van de arbeidsmarkt. Denk aan de maaltijdbezorgers

Daarnaast heb je ook nog te maken met combifuncties, zoals drie dagen loondienst en twee dagen werkzaam zijn als zzp’er of ondernemer. Of mensen die de arbeid-zorg-combinatie anders willen organiseren. Wat betekenen al deze ontwikkelingen? En wat betekent het dat deze ontwikkelingen ook steeds sneller gaan? Om al deze vragen goed in kaart te brengen, heb ik de commissie *Regulering van werk* geïnstalleerd die aan mij, de polder én de politiek advies moet geven over de toekomst van de arbeidsmarkt.”

Ontspannen is een uitdaging

Ligt hij wel eens wakker van deze grote uitdagingen voor de toekomst? “Nee, ik slaap ontzettend goed, want ik ben vaak gewoon moe. Wat ik wel merk, is dat het werk doorgaat in mijn hoofd als ik slaap; ik droom soms bijvoorbeeld over de door-sneesystematiek van pensioenen en zzp’ers.”

Als minister sta je altijd ‘aan’, je bent altijd bereikbaar, en je maakt lange dagen, vertelt Koolmees. “Ontspannen is daarom best wel een uitdaging, eerlijk gezegd. Zeker als er wat gebeurt op mijn terrein, heb ik vaak ‘s avonds en in het weekend telefoontjes met mensen uit de polder met wie ik moet bijpraten. Maar ik probeer toch zoveel mogelijk het weekend vrij te houden om bij de kinderen en vriendin te zijn. Mijn zoon voetbalt zaterdagmorgen om half negen, en ik sta dan langs de kant van het veld. Mijn sociaal leven staat verder stil. Dat is gewoon keuzes maken. Tijd met mijn gezin is de ontspanning.”

Elke zondagmorgen gaat hij ook naar de sportschool; even bewegen en zweten. “Ik ben zo’n fanaat dat ik dat echt in mijn agenda blok.” Met het sportclubje van het kabinet kan hij helaas niet meedoen. “Dat is op vrijdag- en dinsdagochtend. Ik probeer de ochtenden vrij te houden om de kinderen naar school te brengen, omdat ik er ‘s avonds eigenlijk nooit ben. ‘s Ochtends sta ik op, haal de kinderen van bed, geef hen eten, pak hun spullen in, en ik breng ze naar school. Daarna word ik opgehaald door een chauffeur om naar mijn werk te gaan.”

Kansengelijkheid onder druk

Koolmees greep de kans die de stapelaarsroute in het onderwijs hem bood. Maar dat stapelen is de afgelopen jaren steeds moeilijker geworden. De kansen die je krijgt worden nog te vaak, of misschien wel weer steeds vaker, bepaald door je achtergrond of de positie van je ouders, stelde hij in januari in zijn toespraak op de Jan Brouwer Conferentie, over migratie en integratie. De kansengelijkheid in Nederland staat onder druk, concludeerde ook de Mr. Hans van Mierlo Stichting in haar essay in de vorige editie van *Democraat*.

Hoe kunnen we die kansen keren? Als overheid én als samenleving? Koolmees: “Dit is een soort ‘waartoe-bent-u-op-aarde-vraag’. Een hele mooie vraag. Het heeft zoveel raakvlakken met verschillende terreinen; met arbeidsmarkt, onderwijs, kinderopvang, stapelen van diploma’s. Een holistisch antwoord kan ik helaas niet geven. Maar heel zwart-wit gesteld, kun je stellen: hoogopgeleid trouwt met hoogopgeleid. Die mensen hebben vaak een goede baan, een vast contract, pensioenopbouw,

“Het ontstaan van de sociale welvaartsstaat maakte het mogelijk om van een dubbeltje een kwartje te worden. Dat stukt nu een beetje”

en taxichauffeurs die je via de app kunt bestellen. Deze mensen zouden een dienstverband moeten krijgen; dit zijn geen zzp’ers. Er moet dus een duidelijk onderscheid komen tussen wie nou zelfstandige is en wie werknemer is. Want al die verschillen leiden tot een tweedeling – of zelfs driedeling – op de arbeidsmarkt.” Om die harde scheidslijnen te kunnen doorbreken, werkt Koolmees aan nieuwe wetgeving voor de arbeidsmarkt van de toekomst. “*De Wet arbeidsmarkt in balans* ligt nu in de Eerste Kamer, en heeft als doel om de verschillen tussen contractvormen te verminderen.” Aan de bovenkant van de arbeidsmarkt wil Koolmees juist méér ondernemersvrijheid creëren. “Denk aan de zzp’er die een uurtarief kan rekenen vanaf 75 euro. Dat plan werk ik nu uit.

Minister Wouter Koolmees in Utrecht tijdens de campagne voor de gemeenteraadsverkiezingen van 2018

een hypotheek, toegang tot allerlei – ook professionele – netwerken, de LinkedIn-achtige netwerken. Hún kinderen gaan vervolgens naar een kinderopvang waar ze de taal goed leren, met andere kinderen leren spelen, maar ook de sociale gewoonten en ongeschreven regels leren. Kortom: zij hebben een grote kans dat zij ook hoogopgeleid zullen zijn.”

“We moeten van outsiders weer insiders maken. Dat zorgt soms voor weerstand, zowel in de maatschappij als in de polder”

Van een dubbeltje naar een kwartje

Het ontstaan van de sociale welvaartsstaat na de Tweede Wereldoorlog maakte het mogelijk om van een dubbeltje een kwartje te worden. “Die opwaartse mobiliteit was een van de kenmerken van de Nederlandse samenleving. En die stukt nu een beetje, zien we. Deels heeft dit te maken met het feit dat hoogopgeleid vooral met hoogopgeleid omgaat; dat was vroeger minder. En deels heeft dat te maken met de door onszelf gecreëerde scheidingswanden – zoals de groeiende kloof tussen vast en flexibel, tussen wel en geen pensioenopbouw. Als je

afhankelijk bent van een uitkering, dan gaan de kinderen niet naar de kinderopvang, leren ze de taal minder goed, leren ze minder goed netwerken.”

Het kabinet werkt hard aan het verkleinen van deze sociaal-economische ongelijkheid, zegt Koolmees. “We investeren bijvoorbeeld in gratis kinderopvang voor mensen die een afstand hebben tot de arbeidsmarkt. Zodat hun kinderen geen taal- of cognitieve achterstand hebben als zij naar de basisschool gaan. We doen dat ook door te investeren in het onderwijs, en met name in het primair onderwijs, omdat dit een belangrijke start vormt voor je ontwikkeling. Verder willen we het verschil maken door de ruimte tussen vast contract en flexibel contract te verkleinen, om zo de kans op een vaste baan te vergroten.”

Maar deze ambities van het kabinet stuiten ook op weerstand. En dan komen we weer terug op de eerder genoemde rode draad: van *outsiders* weer *insiders* maken. “Bepaalde groepen vallen nu buiten de boot. Met een breed scala aan maatregelen proberen we de kloven te dichten, maar dat leidt ook tot heel veel weerstand. In de maatschappij, maar ook in de polder. Omdat het over rechten gaat. Als je bijvoorbeeld het ontslagrecht wil hervormen, dan zegt een groot deel van de mensen die een vast contact heeft – en die dus een *insider* zijn – dat zij dit niet willen. Mijn analyse is echter dat als je dat niet doet, je ervoor zorgt dat de *outsider* nooit meer *insider* kan worden. ■

1995

Verdrag van Schengen

Het verdrag uit 1985 treedt eindelijk in werking en het Schengengebied is nu realiteit. Dit betekent onder andere het opheffen van douanecontroles en visa en gemeenschappelijke bestrijding van grensoverschrijdende drugscriminaliteit. ‘Schengen’ staat deels los van de Europese Unie; niet-lidstaten zoals Noorwegen en Zwitserland mogen ook ‘meedoen’.

1997
1999

Verdrag van Amsterdam

Het Verdrag van Maastricht (1992) wordt gewijzigd en uitgebreid. Er komen meer regels om het EU-burgerschap, individuele rechten en – met meer macht voor het Europees Parlement – de democratische basis van de Europese Unie te versterken. Met het oog op verdere uitbreiding moeten de instituties slagvaardiger worden en moet de kans op stilstand verkleind worden.

1999:
D66 2 zetels

Even voorstellen...

Op 27 mei kiezen de nieuwe leden van de Provinciale Staten (en die van de kiescolleges op Bonaire, Sint Eustatius en Saba) de nieuwe leden van de Eerste Kamer. In onze **top-tien** ziet u vijf nieuwe en vijf vertrouwde kandidaten. Wie zijn zij en wat doen zij in het dagelijks leven?

foto Jeroen Mooijman

01 Annelien Bredenoord (39) Utrecht

“Sinds 2015 combineer ik mijn baan als professor in de medische ethiek met het lidmaatschap van de Eerste Kamer. Een prachtige combinatie! Als ethicus is het mijn dagelijkse werk om complexe morele afwegingen te maken, en ook het werk in de Eerste Kamer vraagt een dergelijke bedachtzaamheid. Ik kijk ernaar uit om ook in de komende periode het verbindende en vrijzinnige geluid van D66 een stem te mogen geven.”

Beroep

Hoogleraar ethiek van biomedische innovatie Universiteit Utrecht / UMC Utrecht (sinds 2017)

Functies voor D66

- Lijsttrekker Eerste Kamerverkiezingen 2019 (sinds 2018)
- Lid Eerste Kamer (sinds 2015)
- Landelijke Talentcommissie (sinds 2013)

Nevenfuncties

- Bestuurslid ZonMw; Zorgonderzoek Nederland / Medische Wetenschappen (sinds 2018)
- Voorzitter Raad van Toezicht Metropole Orkest (sinds 2018)
- Lid Koninklijke Hollandse Maatschappij der Wetenschappen (sinds 2017)
- Lid Raad voor Medische Wetenschappen, KNAW (sinds 2017)
- Lid L'Oréal UNESCO: For Women in Science Award Committee (sinds 2016)
- Voorzitter van de Ethics Committee International Society for Stem Cell Research (sinds 2015)
- Lid Scientific Board European Meeting on Psycho-Social Aspects of Genetics (sinds 2014)
- Lid De Jonge Akademie, KNAW (sinds 2014)
- Lid Nationale Indicatiecommissie Preimplantatie Genetische Diagnostiek (sinds 2012)
- Lid Medisch Ethische Toetsingscommissie UMC Utrecht (sinds 2009)

02 Joris Backer (65) Den Haag

“Ik ben een koersvaste jurist met veelzijdige wetgevingservaring en passie voor politiek. In moeilijke tijden heb ik D66 haar woorden teruggegeven: in onze verkiezingsprogramma's (2006-2010) én als geestelijk vader van onze Vijf Richtingwijzers. Samen hebben we D66 sindsdien weer opgebouwd. Maar wie wint kan ook weer verliezen. Dan moet je strijd kunnen leveren. Ik kan daarbij met wijsheid koers houden en doe dat sinds 2011 als senator voor D66, waarbij ik onze hervormingsagenda in diverse portefeuilles bepleit.”

Beroep

Zelfstandig adviseur (eigenaar/directeur Roodhoorn Consultants BV, sinds 2012)

Functies voor D66

Lid Eerste Kamer (sinds 2011)

Nevenfuncties

- Voorzitter Raad van Toezicht VO Haaglanden (sinds 2018; lid sinds 2016)
- Voorzitter Raad van Commissarissen Dunea (sinds 2017)
- Voorzitter Raad van Toezicht Maag Lever Darm Stichting (sinds 2016)
- Lid Toezichthoudend Bestuur Stichting Werkplaats Kindergemeenschap Bilthoven (sinds 2015)
- Bestuurslid Stichting Luchtman's-Koninklijke Brill NV (sinds 2008)
- Bestuurslid Stichting Fundatie Notelaers (sinds 2004)

03 Alexandra van Huffelen (50) Utrecht

“Tijdens mijn studie bestuurskunde werd ik lid van D66. Daarna ben ik op verschillende manieren (politiek) actief geweest voor onze partij, onder andere als bestuurslid en als wethouder in Rotterdam. Daar heb ik mij ingezet voor CO₂-reductie, een leefbare binnenstad, luchtkwaliteit en natuurontwikkeling. Graag zou ik weer politiek actief zijn, en graag ook weer op deze belangrijke (klimaat)thema's. Verder hebben gezondheidszorg, participatie, overheidsfinanciën, innovatie en cultuur mijn bijzondere belangstelling.”

Beroep

Algemeen directeur GVB Amsterdam (sinds 2014)

Functies voor D66

Voorzitter Fondsenwervingscommissie van het Landelijk Bestuur D66 (sinds 2015)

Nevenfuncties

- Lid sectortafel Mobiliteit - Klimaatakkoord (sinds 2018)
- Voorzitter Raad van Toezicht Waarborgfonds voor de Zorgsector Utrecht (sinds 2014)
- Vicevoorzitter Raad van Toezicht (en voorzitter audit committee) Catharina Ziekenhuis Eindhoven (sinds 2012)

Lees ook het interview met Alexandra van Huffelen en Roger van Bostel op p. 32-34.

04 Petra Stienen (53) Utrecht

“Elke dinsdag, voor de vergadering begint, knipoog ik naar de ‘Kinderen van de Staat’ die door de middelste plafondschildering de plenaire zaal van de Eerste Kamer in kijken. Ik denk dan aan onze kiezers en leden, die zich graag gehoord willen voelen door politici en zich beschermd willen weten door onze rechtstaat. Ik draag graag uit dat de politiek er voor iedereen is, welke achtergrond je ook hebt. Dat doet ik in die plenaire zaal, maar ook bij bijeenkomsten en in publicaties, o.a. in samenwerking met de Van Mierlo Stichting en diversiteitsnetwerken.”

Beroep

Zelfstandig adviseur, publicist, toezichthouder en sociaal ondernemer (sinds 2011)

Functies voor D66

- Landelijke Talentcommissie (sinds 2019)
- Lid Eerste Kamer (sinds 2015)
- Ambassadeur Diversiteitsnetwerk (sinds 2015)
- Adviseur en gespreksleider jaarlijkse Midden-Oostendag (sinds 2012)

Nevenfuncties

- Voorzitter Raad van Toezicht Bonnefantenmuseum, Maastricht (sinds 2019; lid sinds 2018)
- Voorzitter Raad van Toezicht Atria, Kennisinstituut voor Emancipatie en Vrouwengeschiedenis (sinds 2019)
- Voorzitter Stichting What Design Can Do (sinds 2017)
- Bestuurslid Action for Hope (sinds 2016)
- Voorzitter Stichting Vrienden van Rutgers (sinds 2015)
- Lid Adviesraad filmcollectief Syrische filmmakers Bidayyat (sinds 2014)
- Lid European Council on Foreign Relations (sinds 2014)
- Lid Steering and Advisory Board Apeldoorn: British-Dutch Dialogue Conference (sinds 2013)

1999

Derde stage EMU / introductie euro

Elf van de vijftien lidstaten krijgen de euro, maar alle lidstaten zijn verplicht de munt aan te nemen. De Zweden, Denen en Britten stemmen tégen invoering, alleen de laatste twee krijgen een uitzonderingsregeling. In 2001 voegt Griekenland zich als twaalfde lidstaat bij de euro-groep. Op 1 januari 2002 worden de nieuwe munten en biljetten gelijktijdig ingevoerd.

2001
2003

Verdrag van Nice

'Nice' wordt beschouwd als het minst belangrijke EU-verdrag, omdat in dit verdrag slechts de onvolmaaktheden van het Verdrag van Amsterdam worden aangepast. De Ieren stemmen in een referendum (54%, met een zeer lage opkomst van 35%) eerst tegen. Na verscheidene toezeggingen accepteren de Ieren met 63% (48% opkomst) het verdrag alsnog.

2004:
D66 1 zetel

HET ANDERE GELUID

05 **Boris Dittrich (63)**
Amsterdam

“Als oud-fractievoorzitter van D66 in de Tweede Kamer, en door mijn jarenlange werk voor Human Rights Watch, heb ik veel nationale en internationale ervaring met politiek, diplomatie, onderhandelingen en wetgevingsprocessen. Het beoordelen van wetten trekt mij – als voormalig advocaat en rechter – bovendien zeer aan. In de Eerste Kamer wil ik graag het gedachtegoed van D66 uitdragen. Daarbij hebben mensenrechten, de bescherming van de rechtsstaat, Europa, cultuur, non-discriminatie en diversiteit mijn bijzondere interesse.”

Beroep
Schrijver

Functies voor D66
Bestuurslid D66-afdeling Berlijn, Duitsland (sinds 2013)

- Nevenfuncties**
- Lid Raad van Advies Comenius Museum (sinds 2019)
 - Consultant Human Rights Watch Internationaal (sinds 2018)
 - Ambassadeur Nelson Mandela 100 jaar (sinds 2018)
 - Voorzitter bestuur Stichting MySyria (sinds 2017)
 - Ambassadeur Johan Ferrier Stichting (sinds 2015)
 - Columnist VertrekNL (sinds 2010)
 - Columnist Gaykrant (sinds 2005)

06 **Henk Pijlman (64)**
Groningen

“Vanuit onze idealen wetten controleren op transparantie en uitvoerbaarheid. Dat is het werk van de Eerste Kamer. Maar, en dat wordt nog wel eens vergeten, de Eerste Kamer is ook politiek. Denk aan de Wet minimalisering gaswinning. Politiek-bestuurlijke ervaring naast inhoudelijke kennis is dan belangrijk. Die ervaring breng ik mee en heeft tot resultaten geleid. Want terwijl minister Kamp tegen was, is het mij gelukt om een opkoopregeling te realiseren voor burgers in het Groningse aardbevingsgebied die hun huizen niet meer konden verkopen.”

Beroep
Voorzitter College van Bestuur Hanzehogeschool te Groningen (sinds 2004)

Functies voor D66
Lid Eerste Kamer (sinds 2015)

- Nevenfuncties:**
- Lid Raad van Toezicht New Energy Coalition (sinds 2018)
 - Lid Strategic Board Avebé (sinds 2016)
 - Ambassadeur Eurosonic-Noorderslag (sinds 2016)
 - Lid Strategic Board Energy Valley (sinds 2015)
 - Lid Raad van Toezicht Groninger Museum (sinds 2013)
 - Voorzitter Raad van toezicht Noord Nederlands Orkest (sinds 2012)

07 **Paul Schnabel (70)**
Zeist

“Als oud-directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau heb ik veel kennis op het gebied van de verzorgingsstaatvraagstukken in Nederland. Denk aan: zorg, onderwijs, sociale zekerheid, werkgelegenheid, wonen, cultuur, integratie en emancipatie. Ik wil deze kennis – en mijn ervaring als medewetgever in de senaat – graag inzetten voor een tweede periode in de Eerste Kamerfractie van D66.”

Beroep
Hoogleraar Universiteit Utrecht (Emeritus per 1 augustus 2019)

Functies voor D66
Lid Eerste Kamer (sinds 2015)

- Nevenfuncties**
- Voorzitter accreditatiecommissie NVZD, beroepsvereniging voor zorgbestuurders (sinds 2019)
 - Lid klankbordgroep Centrale Raad van Beroep (sinds 2019)
 - Bestuurslid Fondation Constant (sinds 2016)
 - Voorzitter Raad van Toezicht Nederlands Openluchtmuseum (sinds 2015)
 - Voorzitter Raad van Toezicht Stichting Internet Domeinregistratie Nederland (sinds 2014)
 - Voorzitter Innovatiefonds Zorgverzekeraars (sinds 2014)
 - Wetenschappelijk adviseur Instituut GAK (sinds 2013)
 - Lid Raad van Toezicht ING Nederland (sinds 2013)
 - Penningmeester Koninklijk Concertgebouwkest (sinds 2012)
 - Lid College van Adviseurs Prins Bernhard Cultuurfonds (sinds 2012)
 - Bestuurslid Stichting Ons Erfdeel (België, sinds 2012)
 - Voorzitter Stichting Bredius Genootschap (sinds 2006)
 - Lid Koninklijke Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen (sinds 2002)
 - Voorzitter Stichting Synthesis (sinds 1998)

08 **Carla Moonen (56)**
Breda

“Duurzaamheid heeft altijd een belangrijke rol gespeeld in mijn werk. Voorheen als Dijkgraaf en als raadadviseur van het Kabinet Minister-President. Als voorzitter van de Ingenieursbranche heb ik goed zicht op het tegengaan van klimaatverandering en het versnellen van de energietransitie. Afkomstig van een agrarisch bedrijf uit Limburg weet ik bovendien goed wat er speelt in de buitengebieden, waar veel transities gaan plaatsvinden. Ook draag ik graag bij aan economische en financiële onderwerpen, zoals pensioenen en wonen, waar ik ervaring in heb.”

Beroep
- Bestuursvoorzitter brancheorganisatie Koninklijke NLIingenieurs (sinds 2018)
- Dagelijks Bestuur VNO-NCW (sinds 2018)

- Nevenfuncties**
- Executive Board Member NewsConsole (sinds 2019)
 - Advisory Board Member World Pension Summit (sinds 2017)
 - Lid Comité van Aanbeveling en vrijwillig docent bij Stichting Brood en Rozen (sinds 2017)
 - Medeoprichter en lid kerngroep NL2025 Breda (sinds 2016)
 - Lid Comité van Aanbeveling Watersnoodmuseum Ouwkerk Zeeland (sinds 2016)
 - Lid Raad van Toezicht (en voorzitter audit-commissie) Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen Nederland (sinds 2013)

09 **Peter van der Voort (54)**
Boksum

“Mijn persoonlijk motivatie komt voort uit mijn start in een arbeidersgezin, waarbij de maatschappij mij de ruimte heeft gegeven om te komen waar ik nu ben. Ik ben een ervaren zorgprofessional die weet wat er in het veld speelt, en die zorggerelateerde en medisch-ethische vraagstukken op een hoger abstractieniveau kan beschouwen. In het bestuur van D66 Fryslân ben ik politiek ervaren geworden en de stap naar de Eerste Kamer voelt daarom als passend en tijdig. Ik vertegenwoordig daar graag de provincie.”

Beroep
- Hoogleraar Health Care TIAS School for Business & Society (sinds 2014)
- Internist-intensivist OLVG Amsterdam (sinds 2006)

Functies voor D66
Bestuurslid (tevens plv voorzitter) regio-bestuur D66 Fryslân (sinds 2017)

- Nevenfuncties**
- Secretaris Gemeenschappelijke Intensivisten Commissie (sinds 2017)
 - Voorzitter European Working Group on Health Economics van de European Society of Intensive Care Medicine (sinds 2016)

D66 heeft momenteel (sinds juni 2015) tien leden in de Eerste Kamer. Huidig senatoren Hans Engels (fractievoorzitter), Alexander Rinnooy Kan, Margo Andriessen, Anita Vink en Marion Gout-van Sinderen stelden zich niet opnieuw verkiesbaar. Senatoren Thom de Graaf, Henriëtte Prast en Herman Schaper traden tijdens de zittingsperiode terug als Eerste Kamerlid.

Huidige fractie: d66.nl/personen/eerste-kamerfractie
Volledige kandidatenlijst: d66.nl/definitieve-lijst-ek-bekend

10 **Carinne Elion-Valter (56)**
Bergen op Zoom

“Naast de controle op de rechtstatelijke kwaliteit van wetgeving, vervullen senatoren een schakelfunctie tussen politiek en samenleving. Door mijn lokale ervaring weet ik hoe nationaal beleid uitwerkt in een lokale en regionale context. Door mijn theoretische achtergrond kan ik de ontwikkelingen in een brede context bezien. Ik word gedreven door de wens het vertrouwen in politiek en bestuur te herstellen. Dat vraagt om versterking van de democratische en politieke cultuur en verbetering van de kwaliteit van wetgeving en beleid.”

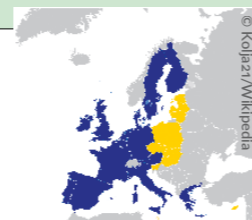
Beroep
Universitair docent vakgroep Rechts-sociologie, -theorie en -methodologie, Erasmus Universiteit Rotterdam (sinds 2017)

Functies voor D66
Fractievoorzitter D66 Bergen op Zoom (sinds 2017)

Nevenfuncties
Lid Raad van Toezicht Stichting Katholiek Voortgezet Onderwijs Breda e.o. (sinds 2014)

Vijfde Uitbreiding: EU-25

The Big Bang: Cyprus, Tsjechië, Estland, Hongarije, Letland, Litouwen, Malta, Polen, Slowakije en Slovenië treden toe tot de EU na nationale referenda, bevestigd met een 'ja' variërend van 53,6% (Malta) tot 92,5% (Slowakije). In relatie tot Turkije, dat al in 1987 lidmaatschap aanvroeg, wordt besloten dat het land nog niet aan de Criteria van Kopenhagen voldoet.

'Nee' tegen Europese Grondwet

Om de Europese Unie democratisch te versterken en te stroomlijnen wil men een echte Grondwet. Frankrijk en Nederland stemmen echter 'nee' in een referendum (resp. 54,9% en 61,7%), waarna het 'Verdrag tot vaststelling van een Grondwet voor Europa' wordt verlaten. In Nederland wordt de ferme 'nee' beschouwd als een uiting van onvrede met Balkenende II.

foto Frank Hylkema

Bijzondere bedrijven

tekst Marcella Heijboer

Ze kennen elkaar al jaren via D66, maar tegenwoordig spreken ze elkaar vooral over openbaar vervoer: GVB-directeur Alexandra van Huffelen en NS-topman Roger van Boxtel. Hoe is het om aan het roer te staan van zo'n grote publieke organisatie, waar iedereen altijd een mening over heeft? "Wij zijn allebei heel actief op sociale media, een bewuste keus."

In 2018 werd Alexandra van Huffelen herbenoemd – opnieuw voor vier jaar – als algemeen directeur van GVB. Datzelfde jaar werd de Noord/Zuidlijn geopend, de metrolijn die de hoofdstedelijke gemoederen jarenlang bezig hield. Ook Roger van Boxtel zag zijn aanstelling als president-directeur van de Nederlandse Spoorwegen (tot twee keer toe) verlengd, terwijl hij aanvankelijk maar een jaar zou blijven – om het bedrijf in rustig vaarwater te brengen na het Fyra-debacle en de onregelmatigheden bij de aanbesteding van het openbaar vervoer in Limburg. De twee D66'ers lijken helemaal op hun plek als OV-bestuurders. Hoe is het om aan het roer te staan van zo'n groot publiek bedrijf, waar iedereen altijd een mening over heeft?

Zien zij veel raakvlakken tussen de politiek en het besturen van deze semioverheidsorganisaties? "O ja!", klinkt het eensgezind, als we deze vragen voorleggen aan voormalig wethouder Duurzaamheid van Rotterdam (Alexandra) en oud-Kamerlid en voormalig minister in het kabinet-Kok II (Roger).

Alexandra "Beide bedrijven opereren in een heel politieke context. We hebben met alle gezindten te maken, je moet met iedereen goed kunnen samenwerken. En de diensten die we verlenen, zijn heel erg in het publieke zicht. Zonder een goed functionerend OV staat de stad – en het land, in Rogers geval – stil. Dus ja, daar heeft iedereen een mening over. Maar dat vind ik ook zo leuk en interessant aan dit werk; ik zou niet ergens willen werken waar wat je doet anoniem is en het nooit zichtbaar is waar je mee bezig bent."

Roger "Alle grote organisaties kennen een vorm van bedrijfs-politiek, belangenafwegingen tussen afdelingen, tussen wensen en verlangens. NS is oorspronkelijk een overheidsbedrijf, nu zijn we een staatsdeelneming. Dat betekent dat we worden afgerekend als een echt bedrijf, maar de aandelen zijn in handen van de overheid. Je staat dus altijd met één been in het politieke debat. De concessie voor het hoofdrailnet krijgt NS van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat. We hebben een stakeholder-relatie met zowel dát ministerie als met het ministerie van Financiën – daarmee hebben we ook een zeggenschapsrelatie. De aandeelhouder is uiteindelijk degene die

in de aandeelhoudersvergadering zegt of hij het beleid goed of slecht vindt. Het huishoudboekje beheren we zelf. We hebben een Raad van Commissarissen die daarop toeziet, ons kritisch bevraagt en van advies dient, en mensen ontslaat of benoemt."

Alexandra "Ik vind het goed dat we door onze opdrachtgevers, de concessieverlenende overheden, scherp gehouden worden. Tegelijkertijd is het ontzettend belangrijk om te zien dat zo'n publieke dienst heel goed kan functioneren zonder dat je daar elke keer een aanbesteding overheen moet doen. Teveel handen aan het bed werkt niet, om het maar zo te zeggen."

Roger "Ik vind ook dat de marktwerking zijn werk nu wel gedaan heeft. NS en ProRail hadden het vroeger helemaal alleen voor het zeggen en zijn de afgelopen jaren goed wakker geschud. We zijn nu marktgedreven, concurrerend, met meerdere vervoerders op het spoor. We leveren hoogwaardige kwaliteit, goed en betrouwbaar vervoer. De klantwaardering is nog nooit zo hoog geweest als in 2018. Ons motto is ook niet voor niets: *We zetten de reiziger op één, twee en drie*. Maar uiteindelijk zijn we toch maar een punaise op de wereldbol, en als je daar ál het vervoer opknipt, met een enorme hoeveelheid aanbieders die allemaal hun eigen ding gaan doen, sla je door en wordt die versnippering voor de klant heel verwarrend."

Alexandra "Mee eens. GVB heeft een meerjarige concessie tot 2024; onze medewerkers worden heel zenuwachtig van de mogelijkheid dat die niet vanzelfsprekend verlengd wordt. Daarbij hebben die bedrijven ook niet de kennis van de stad die wij hebben. We rijden al bijna 120 jaar in Amsterdam. Wij zijn verbonden met de stad. Wat dat betreft zijn GVB en de NS ook heel bijzondere bedrijven. Onze medewerkers zijn allemaal heel betrokken. Bij ons werken mensen soms met hun hele familie, al generaties lang. Die trots op het bedrijf is onbetaalbaar, dat is niet in geld uit te drukken. Als er extreme stront aan de knikker is – denk aan hevige sneeuw of een ongeluk – zijn we op ons best. Medewerkers zetten de schouders eronder, komen extra werken, klagen niet over lange diensten."

Roger "Dat herken ik. Bij NS werken ruim 30.000 mensen. We zijn een trots Nederlands bedrijf, we appelleren met ons geel-blauw aan het oranje gevoel. We verbinden heel Nederland, maar ook grensoverschrijdend worden goede verbindingen steeds belangrijker. Ik ben bijvoorbeeld heel blij dat we nu, ondanks de dreigende Brexit, met de Eurostar een geweldige treinverbinding naar Londen hebben. Dat past ook in onze duurzaamheidsagenda; de trein wordt – in Europa – een steeds beter alternatief voor het vliegtuig. In Nederland rijden we met onze treinen overigens sinds 2017 honderd procent op windstroom, daar ben ik ook erg trots op."

Alexandra "In deze sector moet je altijd blijven nadenken over het zetten van een stap verder. In de tijd dat de huidige concessie voor GVB afgesloten werd, waren er nog geen emissieloze

bussen en boten. Dat is inmiddels veranderd. Als directeur van een publieke dienst zeg ik dan: *daar gaan we nu wél mee aan de slag*. Net als dat enorme groene stroom-contract van NS, waardoor treinen volledig op windstroom kunnen rijden. Zo'n deal zou bij een ander type bedrijf niet zo gauw gebeuren, omdat het niet direct leidt tot een verbetering van de financiën. Er zijn trouwens nog veel meer maatschappelijke thema's, waarbij we als publieke bedrijven onze betrokkenheid kunnen laten zien. Bij GVB hebben we bijvoorbeeld specifiek beleid op het gebied van diversiteit. Ons personeelsbestand is al behoorlijk divers en we letten bij het aannemen van mensen op onder andere seksuele geaardheid en religieuze achtergrond. Dat onderwerp leeft, we willen helder maken dat iedereen bij ons welkom is. In ons bedrijf en in onze voertuigen. We doen ook altijd mee aan

"We worden afgerekend als een bedrijf, maar de aandelen zijn in handen van de overheid. Je staat dus altijd met één been in het politieke debat"

– Roger van Boxtel

Pride Amsterdam. Niet met een eigen boot, maar met een tram of veerpont in regenboogkleuren. Als één van de weinige bedrijven haalt GVB het landelijk streefcijfer van 30 procent vrouwen in zowel de raad van bestuur als de raad van commissarissen. Daar ben ik supertrots op!"

Roger "Bij die grote maatschappelijke opgave en de relevantie die we hebben voor de inwoners van dit land hoort – helaas – ook een minder leuke kant, die we ook uit andere publieke sectoren kennen: onze medewerkers hebben met verbale en fysieke agressie te maken. Ik vind dat onacceptabel en spreek

Internationaal spoorplan

D66 wil dat het voor mensen makkelijker wordt om de trein te nemen in plaats van het vliegtuig. Daarom presenteert Tweede Kamerlid Rutger Schonis zeven plannen voor het internationale spoor. Daarmee wil D66 de internationale trein een écht alternatief maken voor het vliegtuig. Dat is beter voor het klimaat en biedt meer comfort voor de reiziger.

Lees de 7 plannen op: d66.nl/internationaal-spoorplan

2007

EU-27 / Verdrag van Lissabon

Bulgarije en Roemenië treden toe, maar openstelling van grenzen voor vrij verkeer van werknemers wordt uitgesteld tot 2014. In 2007 wordt ook het laatste en belangrijkste EU-verdrag getekend. Hierin wordt de drie-pilarenstructuur van 'Maastricht' (1992) opgeheven, het Europees Parlement krijgt een grotere rol en de Europese Raad krijgt een officiële voorzitter.

© Kolja/Wikipedia

2009

2009:
D66 3 zetels

Eurocrisis

De wereldwijde kredietcrisis mondt uit in een Europese staatsschuldencrisis als Griekenland zijn schulden niet meer kan financieren en failliet dreigt te gaan. In maart 2010 wordt een tijdelijk noodfonds opgericht, het EFSF, dat in 2011 wordt vervangen door het Europees Stabiliteitsmechanisme (ESM). Dit permanente noodfonds bevat 700 miljard euro.

Yusef van #GVB is testrijder op de Noord-Zuidlijn. Soepele rit!

Uitwaaien? NS President-directeur Roger van Boxtel laat zien hoe! | NS

me daar scherp tegen uit, óók via sociale media. Als iemand mij aanvalt over vertraging of over een trein die uitvalt, zeg ik: *U praat over ons bedrijf, met 30.000 personeelsleden, als een abstractie. Maar het gaat om mensen.* Ik heb nog geen NS'er ontmoet die 's morgens opstaat met de gedachte: *we gaan er vandaag eens een lekkere puinhoop van maken.* Je mag van de reiziger vragen om fatsoensnormen in acht te nemen."

Alexandra "We moeten onze medewerkers beschermen tegen dit soort wangedrag en waken dat de toon goed blijft. Onze klantenservice heeft daar een actieve rol in; zij reageren ook op sociale media-uitingen. Daar wordt vaak behoorlijk stevig gereageerd en als we die mensen vervolgens bellen, schrikken ze meestal – en is er ook wel het besef dat ze wel érg bot waren. Natuurlijk hebben wij ook onze dienstverleners op straat die toezien op een goede sfeer op de stations en in de voertuigen."

Roger "Alexandra en ik zijn allebei heel actief op sociale media, een bewuste keus. Ik maak veel vlogfilmpjes als ik ergens op werkbezoek ben en onderweg in de trein. Het is niet alleen

belangrijk om te communiceren met de buitenwereld, maar ook om intern de verbinding te leggen. En er op die manier aan bij te dragen dat medewerkers met uiteenlopende functies en op verschillende locaties elkaar leren kennen en verstaan."

Alexandra "Ha! En na het zien van die NS-commercials met jou als kitesurfer en vastgebonden aan een molenwiek vragen ze bij het GVB of ik niet óók dat soort filmpjes op wil nemen... Je wordt bedankt, Roger!"

"Diversiteit vinden we heel belangrijk. Als één van de weinige bedrijven haalt GVB het landelijk streefcijfer van 30 procent vrouwen in de top"

- Alexandra van Huffelen

In een interview met *Het Parool*, over haar mogelijke toetreding tot de Eerste Kamer, vertelt Alexandra van Huffelen – nummer 3 op de D66-kandidatenlijst – dat ze haar huidige toezichthoudende functies (bij het Catharina Ziekenhuis in Eindhoven en bij het Waarborgfonds voor de Zorg) zal beëindigen als ze in de senaat wordt gekozen. Heeft oud-senator Roger van Boxtel nog tips voor zijn collega en partijgenoot?

Roger "In het publieke debat is momenteel veel discussie over nevenfuncties van Eerste Kamerleden. Terwijl het orgaan nu juist bedoeld is voor mensen die midden in de samenleving staan, die iets náást hun senatorschap doen. Daarom is het belangrijk om ervoor te waken dat je je niet bemoeit met zaken die raakvlakken hebben met je andere bezigheden; je moet zelfs de schijn van belangenverstrengeling vermijden. Bij mij was dat destijds de zorg, omdat ik in het dagelijks leven bij zorgverzekeraar Menzis werkte. Bij Alexandra is dat het OV. In dat kader heb ik nog een boekentip: *Tweede Kamer: lam of leeuw* van oud-minister Anne Vondeling. In de jaren zeventig verschenen, maar nog steeds actueel!"

Alexandra "Mijn band met D66 bestaat al heel lang; ik voel me met hart en ziel verbonden met de partij. Ik ben ontzettend trots dat ik zo hoog op de kandidatenlijst sta en dat ik kan helpen om onze idealen waar te maken. De tips van Roger neem ik uiteraard ter harte!"

Tijd voor een andere actualiteit. Alexandra moet snel door naar de Sporenfabriek in Amsterdam waar een tiental gemeenteraadsleden een werkbezoek brengt. Roger stapt op de Intercity direct, op de hogesnelheidslijn (HSL) tussen Amsterdam en Breda. "Ik maak dan een aantal ritten, om te praten met allerlei direct betrokkenen en zo ook weer even *rock bottom* te ervaren wat er op deze lijn speelt." ■

↑ foto European Union

2012

Nobelprijs voor de Vrede

De Europese Unie ontvangt de Nobelprijs voor de Vrede voor haar inzet voor vrede, verzoening, democratie en mensenrechten in Europa. In 2012 wordt ook de Europese Bankenuie opgericht. Hiermee wordt de supervisie op banken en overheden versterkt en striktere begrotingsregels afgesproken, in de nasleep van Eurocrisis die in 2009 uitbrak.

Terug op het nest (en nog net zo radicaal!)

Lees zijn bijdragen over het gedachtegoed van D66 op: fokkinko.home.xs4all.nl/Publicaties.htm

tekst en foto **Jessica Hoogenboom**

Vorig jaar werd Pieter Fokkink (79) – na bijna twintig jaar – opnieuw lid van de partij waar hij zich in 1966 bij aansloot. Wat bezielt deze 'radicaal-democraat' en Europeaan uit Markelo?

We ontmoeten elkaar op Den Haag Centraal. Net als in 2016. Want hoewel hij al jaren geen lid meer was, zorgde het vijftigjarige bestaan van 'zijn' partij voor onrust in zijn gemoed. Hij stuurt een mail en er volgt een ontmoeting, waarbij hij zijn archief beschikbaar stelt voor het jubileumcongres. Daar komt hij op uitnodiging ook naartoe. Daarna blijft het stil. Tot hij vorig jaar mailt: *Ik wil mijn lidmaatschap hervatten!*

Democratische vernieuwing

Want Pieter Fokkink is bezorgd. Over de ondermijning van democratische rechtsstaten wereldwijd. "Overall komen autoritaire anti-democraten aan de macht. Het is een hardnekkig misverstand dat elke gekozen leider ook een democratisch leider is. Verkiezingen zijn onderdeel van een goed functionerende democratie, maar

dat geldt niet per se omgekeerd." Hij noemt zichzelf een 'radicaal-democraat'. Hij is dan ook blij met de D66-resolutie *Democratie van Nu*, hoewel hij had gehoopt op een voorstel tot wijziging van de evenredige vertegenwoordiging. "Dit kiesstelsel werkt niet meer in onze ontzuilde samenleving. In 1966 hadden we daar trouwens al een prima oplossing voor: het districtenstelsel. 150 zetels voor 150 kiesdistricten."

Terug naar 15 september 1966, de dag van de presentatie van het *Appèl*. De 26-jarige Fokkink uit Amsterdam herkent zich in elke letter van het pamflet en meldt zich een dag later meteen aan voor het oprichtingscongres in de RAI. In "het fatale jaar 1974" – waarin D66 bijna werd opgeheven – krijgt hij een aanstelling bij de vakgroep Wijsbegeerte & Geschiedenis aan de Universiteit Twente. Het jonge gezin verhuist naar Markelo, waar Fokkink nog steeds woont. Maar hij blijft actief voor het Opleidingscentrum en het Wetenschappelijk Bureau in Den Haag. In 1976 krabbelt de partij op, en stromen de leden weer toe. "Die nieuwe leden moesten weten wat onze achtergronden waren. Ik ben docent in hart en nieren dus ik heb toen *Geschiedenis en achtergronden van D'66* geschreven, gebaseerd op gesprekken met Hans van Mierlo, en gaf daar overal in het land cursussen over."

Idiotie identiteitsdiscussies

In die tijd begonnen ook de identiteitsdiscussies, vertelt Fokkink. "Die zie ik regelmatig terugkeren en ik snap daar niets van. Dan hoor je termen als linksliberaal of sociaalliberaal... We zijn gewoon democraten! Ons doel: democratischer maken wat niet democratisch is. Overal in het land hoor je mensen zeggen dat ze zich niet gehoord voelen en dat ze geen zeggenschap hebben. Dáár zit onze *raison d'être*."

Van 1982 tot en met 1995 was Fokkink lid (en voorzitter) van de Statenfractie van D66 in Overijssel. "Een heel nuttige bestuurslaag, mits je 'm niet uitholt", waarschuwt hij. Hij zou daarom graag zien dat senatoren niet alleen *door* maar ook *uit* de provincies worden gekozen. "Zodat de regionale stem beter gehoord kan worden. Zeker nu het traject van gemeentelijke herindelingen is ingezet. Want daarmee komt de wens om de burger zo dicht mogelijk bij het bestuur betrokken te houden in gevaar."

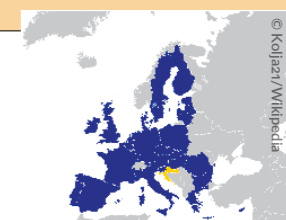
In 1998 gaat het mis tussen Fokkink en D66. Lang verhaal kort: hij was intensief betrokken bij de campagne voor Paars II, die resulteerde in tien zetels verlies. Toen het Landelijk Bestuur vervolgens inzette op een ideologische koerswijziging – "wéér zo'n idiotie identiteitsdiscussie" – voelde de radicaal-democraat zich niet meer seneng bij de partij. Hij zegde zijn lidmaatschap op maar bleef wel trouw stemmen op D66, want: *"Right or wrong, it's my party."*

Nu is hij terug. Hij is verheugd dat Sophie in 't Veld, "de Grande Dame van de Europese burgerrechten", is herkozen tot lijsttrekker. Europa moet een zelfstandige, democratische rechtsstaat worden, vindt Fokkink. "En elke hoofdstad moet een Europese rechtbank en gerechtshof krijgen. Zodat mensen rechtstreeks toegang hebben tot het Europees recht." Hij weet niet of In 't Veld het met hem eens is: "Ze heeft nog geen tijd gehad om op mijn voorstellen te reageren." ■

2013

EU-28 / 'Maidan'

In de zomer van 2013 treedt Kroatië – tien jaar na de aanvraag – toe als 28ste lidstaat van de Europese Unie. In november van dit jaar breken in Oekraïne grote protesten uit op het Onafhankelijkheidsplein (Maidan) in Kiev, als president Janoekovitsj weigert het associatieverdrag met de EU te ondertekenen. Janoekovitsj vlucht en wordt afgezet.

© Kollaz/Wikipedia

Voor kouwe drukte moet je niet bij de Texelaars zijn, weet **Michiel Uitdehaag**, sinds 2016 burgemeester van het Noord-Hollandse Waddeneiland. Hoewel... de vondst van een onbekend scheepswrak zette het leven van deze nuchtere eilandbewoners toch even flink op zijn kop.

tekst Marcella Heijboer

Waddeneiland in het wereldnieuws

foto Liselotte Schoo

Hij is komen lopen, van Amsterdam CS naar het Rijksmuseum. "Minder dan twee uur reizen en zó'n contrast tussen de rust van het eiland en de hectiek van de stad. Het verwondert me nog steeds", zegt Michiel Uitdehaag. Dat we op deze bijzondere locatie hebben afgesproken, heeft een bijzondere aanleiding – waarover later meer.

In 2015 solliciteerde Uitdehaag – destijds wethouder in Wageningen – naar zijn huidige baan als burgemeester van het Noord-Hollandse Waddeneiland Texel. Samen met 62 anderen. Tijdens het tweede gesprek met de vertrouwenscommissie droeg de D66'er zijn pas aangeschafte gele schoenen. "Zou je dat nou wel doen?, vroeg mijn partner. Maar het was een bewuste keus. Ik dacht: *als ze me om die reden niet aannemen, dan pas ik niet in die gemeenschap. Ik wilde mezelf kunnen zijn.*" Dat bleek prima te kunnen want als hij nu een school bezoekt, wordt van hem verwacht dat hij zijn ambtsketen én zijn beroemde gele schoenen draagt. Inmiddels vervult Uitdehaag de burgemeestersrol alweer drie jaar en weten de eilanders en hij wat ze aan elkaar hebben. Nuchterheid boven alles; voor kouwe drukte of gevoel voor decorum moet je niet bij de Texelaars zijn. "Toen ik pas burgemeester was, kwam een inwoner een boeket bloemen terugbrengen dat hij van de gemeente had gekregen. Hij vond het een lullig bossie, zei hij. Eigenlijk kon ik hem alleen maar gelijk geven; ik heb het budget voor zulke attenties verhoogd."

Europa is heel dichtbij

Dat hij ook impopulaire thema's durft te agenderen, bleek kort na zijn beëdiging. "Ik ben vrij snel over het belang van regionale samenwerking begonnen. Iedereen was tegen, er was veel angst

dat het eiland z'n onafhankelijkheid zou kwijtraken. Maar ik zei: *Straks missen we de boot.* Met een fatsoenlijk en integer bestuur en een ordentelijke financiële huishouding hebben we een goede onderhandelingspositie. Er zijn zoveel lijnen met het vasteland: onderwijs, zorg, bedrijfsleven. Je kunt niet zonder elkaar." Dat geldt overigens ook voor Europa, zegt Uitdehaag. Want hoewel de internationale politiek voor veel Texelaars als een ver-van-mijn-bed-show voelt, is Europa juist heel dichtbij. "Een Brexit heeft direct invloed op een groot deel van de Texelse kotters, die veel in Engelse wateren varen. De pulsvisserij is door de Fransen in Europa aan banden gelegd en dat treft een groot deel van de vissers hier. Als burgemeester heb ik aan de ene kant een zakelijke rol, door hierin op te trekken met andere gemeenten die met deze problematiek te maken hebben. Aan de andere kant is de burgervaderrol heel belangrijk: luisteren naar de zorgen van gedupeerden. Er voor hen zijn. Hele families zijn, al generaties lang, afhankelijk van de visserij." Europa is ook dichtbij op een positieve manier, in de vorm van toerisme. "In de vakantieperiodes zijn er vier keer zoveel mensen op Texel als buiten het seizoen, dat geeft een bijzondere dynamiek", zegt Uitdehaag. Het eiland haalt ook regelmatig het wereldnieuws. "We hebben hier een aantal topsporters van internationale allure, zoals windsurfer Dorian van Rijsselberghe

Krimcrisis / MH17

Na de machtswisseling in Kiev, verplaatst de onrust in Oekraïne zich naar het oosten (Donbass) en het zuiden (de Krim), waar (pro-)Russische separatisten actief zijn. De Krim wordt in maart geannexeerd door Rusland. Op 17 juli 2014 wordt vlucht MH17, afkomstig uit Amsterdam, boven (Oost-)Oekraïne uit de lucht geschoten. Rusland ontkent elke betrokkenheid.

2014

Bron: Rijksverheid

Michiel Uitdehaag (derde van links) en leden van Duikclub Texel bij de presentatie van de pronkbeker in het Rijksmuseum

Komt dat zien!

De provincie Noord-Holland is eigenaar van de bijzondere vondst die de Texelse duikers in 2014 deden. Tot een permanente expositie kan worden gerealiseerd in Museum Kaap Skil in Oudeschild, zijn diverse objecten – waaronder de zijden japon en de zilveren pronkbeker – nu al te zien in de tentoonstelling *Duiken in Details*, over het onderzoek naar de vondst uit het Palmhoutwrak.

Meer info: kaapskil.nl

die Olympisch goud won, en topgolfer-in-wording Hugo Groothuis. De publiciteit rondom hen heeft een enorme marketingwaarde voor het eiland."

Slapeloze nachten

Dat hij als 36-jarige door de gemeenteraad van Texel werd gekozen, kwam voor hemzelf destijds als een – aangename – verrassing. Hoe kijkt hij aan tegen de idee van een direct gekozen burgemeester? Uitdehaag: "De grondwet van 1848 en de bijbehorende bestuurlijke indeling is gebouwd op de realiteit van toen; op de rolopvatting die de centrale overheid voor zichzelf zag. Daar paste een kroonbenoemde burgemeester bij. Nu moeten we onszelf de vraag durven stellen of we dat hele fundament niet eens moeten herzien." Hij is er principieel op tegen dat burgemeesters zich steeds meer een rol van *crimefighter* aanmeten. "Bestuursrechtelijk optreden gericht op de openbare orde is prima, maar niet omdat het Openbaar Ministerie geen capaciteit heeft, of omdat vervolging anders te lang duurt. De focus ligt nu te veel op de

beveiliging van burgemeesters. Het risico op verplaatsing van bedreigingen en agressie naar andere overheidsmedewerkers is groot en minstens zo verwerpelijk."

Aan burgemeesterskandidaten wil hij meegeven dat je in dit ambt niet kunt rekenen op wittebroodsweken. "Ik kwam er bijvoorbeeld achter dat ik voorzitter van het bestuur van de openbare school voor voortgezet onderwijs was. Dat was in de sollicitatieprocedure niet aan de orde geweest. Er waren allerlei gevoeligheden, inhoudelijke en financiële problemen en ik had er geen verstand van. Gelukkig is de school inmiddels zelfstandig, maar ik heb er slapeloze nachten van gehad."

"Een inwoner kwam een boeket bloemen van de gemeente terugbrengen; hij vond het een 'lullig bossie'"

De bijzondere 'eilandsituatie' zorgt soms ook voor hoofdbrekens. "Veel landelijke regelgeving past hier niet, dus er is nogal eens sprake van bestuurlijke spaghetti. Neem bijvoorbeeld de recente situatie rondom die honderden containers die op de Waddenzee overboord sloegen, en waarvan de lading op de eilanden aanspoelde. Alle eilandburgemeesters, meerdere provincies, de landelijke politiek, de media, justitie; iedereen is er mee bezig. En dan is de samenhang vaak ver te zoeken."

De schatten uit het Palmhoutwrak

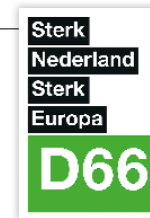
Terug naar het Rijksmuseum, waar we vandaag hebben afgesproken. In 2014 ontdekten Texelse duikers een – tot op dat moment – onbekend 17de eeuws scheepswrak, dat inmiddels de naam *Palmhoutwrak* heeft gekregen. Met daarin honderden kostbaarheden, in uitzonderlijk goede staat. Zo kwam een schitterende japon boven water; gemaakt van pure zijde, 350 jaar oud, beschermd door het waddenzand. Het was wereldnieuws. Tijdens ons gesprek, in het museumrestaurant, krijgen vier leden van Duikclub Texel hun burgemeester in het oog. "Hé Michiel!", roepen ze enthousiast. Als blijkt dat zij wél weten welk pronkstuk vanmiddag tijdens de feestelijke plechtigheid zal worden onthuld, en Michiel niet, hebben ze extra lol. Later vertellen de duikers dat het wrak hun leven heeft veranderd. "Wij zijn jutters, we hebben de spullen gevonden en overgedragen. Wat er vervolgens bij kwam kijken – aan procedures, media-aandacht en een leger aan internationale experts – heeft onze wereld op zijn kop gezet. Wat heel mooi én terecht is, is dat de vondsten in het Texelse museum Kaap Skil hun thuis hebben gevonden (*zie kader, red.*)" Burgemeester Uitdehaag zit even later op de eerste rij bij de onthulling van een prachtig gerestaureerde zilveren pronkbeker. Maar het podium is – letterlijk en figuurlijk – voor de duikers. De zaal zit vol Texelaars; 'hun' wrak haalt vandaag het *NOS Journaal*. ■

2014

Spitzenkandidaten

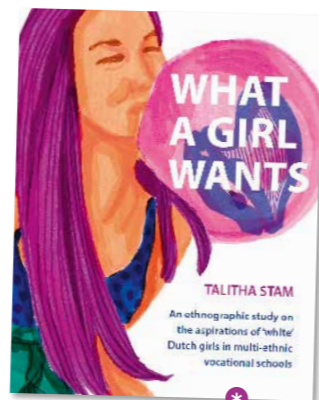
Bij de Europese Parlementsverkiezingen van 2014 wordt de Spitzenkandidaten-procedure geïntroduceerd: Europese politieke partijen wijzen elk een eigen 'lijsttrekker' aan als kandidaat-voorzitter voor de Europese Commissie, het dagelijks bestuur van de EU. Voorheen lag het initiatief om een kandidaat-voorzitter voor te dragen bij de Europese Raad.

2014:
D66 4 zetels

Haar promotieonderzoek naar 'onzichtbare witte mbo-meisjes' kreeg veel media-aandacht. Redacteur Reyer van der Vlies nodigde D66'er Talitha Stam uit voor een gesprek met Tweede Kamerlid en onderwijswoordvoerder Paul van Meenen. "In de praktijk blijken onderwijs en arbeidsmarkt nog te vaak gescheiden werelden te zijn."

tekst Reyer van der Vlies

Startkwalificatie: onvoldoende

Voor haar promotieonderzoek aan de Erasmus Universiteit Rotterdam volgde antropologe Talitha Stam 'witte' meisjes op grootstedelijke, multi-etnische vmbo- en mbo-scholen. Op papier waren deze studentes succesvol, want ze haalden hun diploma en dus hun 'startkwalificatie' voor de arbeidsmarkt. In de statistieken over voortijdig schoolverlaten zie je ze dan ook niet terug. Maar in haar onderzoek zag Stam een grote kloof tussen deze 'succescijfers' en de ambities en levens van deze meisjes. Want hun uiteindelijke (zorg)diploma op mbo 2-niveau leidde meestal niet tot het gedroomde beroep of tot economische zelfstandigheid. 'Stapelen' of doorstromen blijkt bovendien lastig: omdat mbo-2-niveau geldt als startkwalificatie, wordt doorleren op mbo-3-niveau niet meer vergoed. Stam: "In de praktijk blijken onderwijs en arbeidsmarkt nog te vaak gescheiden werelden te zijn."

Tweede Kamerlid en onderwijswoordvoerder van de D66-fractie Paul van Meenen begon veertig jaar geleden als docent in het voorbereidend hoger beroepsonderwijs. "Dat was een schakelopleiding tussen lager en hoger beroepsonderwijs. De leerlingen kwamen van de lagere technische school en de huishoudschool. Alleen al over al die verschillende termen kun je een boek vol schrijven. In die tijd kon je elk vak op je eigen niveau volgen. Ik zou dat maatwerk graag weer terugzien, want het gaf leerlingen met ambitie de kans om door te stromen naar het hbo, ook als hun talenten niet meteen werden opgemerkt. Toen ik docent werd in het mbo, zag ik dat het onderwijs niet voor iedereen vanzelfsprekend is."

"De overgang naar een baan is groot, óók als deze jongeren hun startkwalificatie halen"

- Talitha Stam

Ruimte voor verschillen

Paul: "Jongeren gaan bij ons in Nederland op hun twaalfde een sjoelbak in, waar ze moeilijk uitkomen. Zodra ze aan een opleiding beginnen, is hun schoolcarrière eigenlijk al bepaald, ook als later blijkt dat

hun talenten beter passen bij een andere opleiding. We doen alsof er een maar paar soorten mensen zijn, maar dat is natuurlijk waanzin. We moeten veel meer ruimte geven aan verschillen."

Talitha: "Daar ben ik het mee eens. Een deel van mijn onderzoek vond plaats in Engeland, waar leerlingen op de middelbare school vakken op elk niveau kunnen volgen. Hoewel uit mijn onderzoek blijkt dat die leerlingen op (v)mbo-niveau uiteindelijk tegen vergelijkbare kansen en beperkingen aanliepen als de (v)mbo-leerlingen in Nederland, leefden ze binnen de school minder in gescheiden werelden."

Paul: "Veel problemen in het onderwijs beginnen vaak al op jonge leeftijd. Veel leerlingen komen bijvoorbeeld al met een achterstand op de basisschool. Hun situatie is voor een groot deel afhankelijk van wat er buiten school gebeurt. Niet iedereen krijgt van huis uit hetzelfde mee. Een school kan niet alles doen, maar vanuit het onderwijs kunnen we wel veel regelen, zoals huiswerkbegeleiding. Ik zou ook graag zien dat leerlingen op school een warme maaltijd krijgen. In landen om ons heen is dat heel normaal."

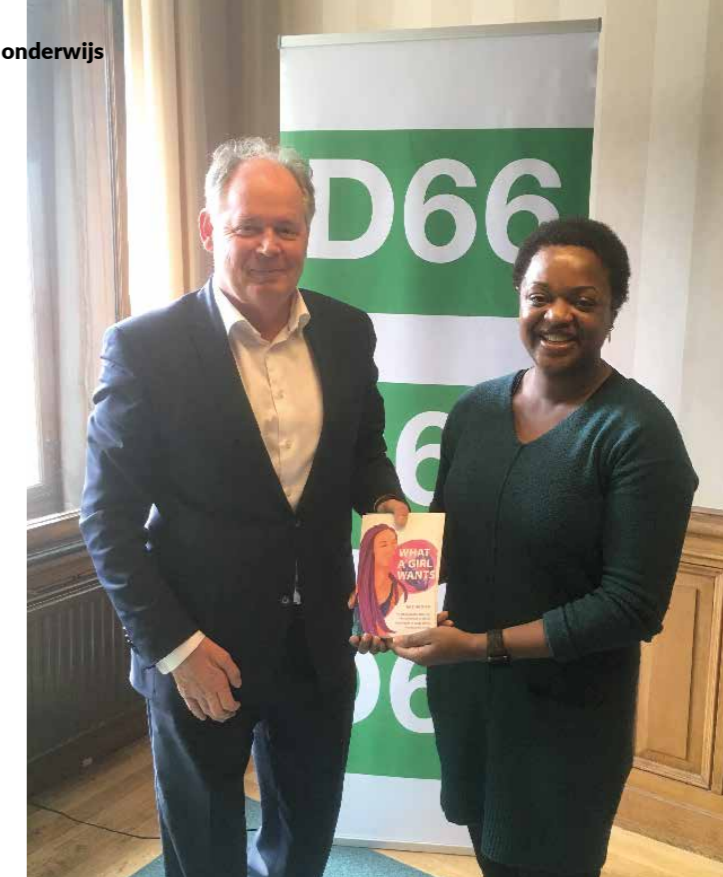
Talitha: "We moeten wel uitkijken dat we geen *boarding schools* creëren, waarbij alle activiteiten in en rondom de school plaatsvinden. Dan is er geen ruimte meer voor een leven buiten de school. In mijn onderzoek zag ik dat veel leerlingen geen fijne schooltijd hebben gehad. Door méér activiteiten te organiseren op en rondom de school, ontmoedigen we deze groep, terwijl ze juist door buitenschoolse activiteiten ook weer andere kinderen leren kennen."

Aansluiting arbeidsmarkt

Talitha Stam maakt zich vooral zorgen om de aansluiting van het mbo – in het bijzonder van mbo-2-opleidingen – op de arbeidsmarkt. Er gaat volgens haar teveel aandacht naar het halen van de startkwalificatie (een diploma op havo-, vwo- of mbo-2-niveau – of hoger) in plaats van hoe studenten vervolgens passend werk kunnen vinden. "Uit mijn onderzoek blijkt dat de overgang naar een baan groot is, óók als jongeren hun startkwalificatie halen."

Paul: "Het lijkt inderdaad een afrekenmoment te zijn geworden. Ooit was de startkwalificatie bedoeld als middel om te voorkomen dat jongeren zonder diploma van school gaan. Nu is het echter vaak een doel op zich."

Talitha: "Precies. In het beroepsonderwijs is niet het diploma, maar de start op de arbeidsmarkt het doel. Een stage moet bijvoorbeeld een positieve ervaring zijn en kansen op de arbeidsmarkt vergroten. Nu is die stage nog te vaak een verplicht onderdeel van de opleiding, dat te weinig verbonden is met de overstap naar de arbeidsmarkt. In mijn onderzoek

"De startkwalificatie was bedoeld als middel om te voorkomen dat jongeren zonder diploma van school gaan. Nu is het een doel op zich"

- Paul van Meenen

zag ik bijvoorbeeld dat met name mbo-opleidingen op niveau 1 en 2 wel stageprogramma's aanbieden, die echter niet altijd aansluiten op de wensen van studenten. Zo kwam ik meisjes tegen die nog heel jong waren – tussen 16 en 23 jaar – en die graag in de kraamzorg wilden werken. Hun opleiding bood echter alleen stages aan in de ouderenzorg. Om dan ineens ouderen te wassen – terwijl ze tijdens hun opleiding bovendien alleen met poppen hadden geoefend! – is nogal een stap."

Paul: "Voor veel jongeren blijkt het volgen van een stage inderdaad een teleurstelling. Ik zie daar een verantwoordelijkheid voor de opleidingen. Zij moeten er zijn voor hun studenten, die hun weg nog niet weten te vinden en geen netwerk hebben. Ik vind dat schoolbesturen ook meer kunnen doen om stages

Lees het volledige proefschrift van Talitha Stam op: repub.eur.nl/pub/109918

2015
2016

Vluchtelingen crisis / Turkijedeal

De aanzwellende vluchtelingenstroom uit het door oorlog geteisterde Syrië zorgt voor grote verdeeldheid in de Europese Unie. Er wordt een akkoord met Turkije bereikt over de opvang én het tegenhouden van vluchtelingen die de oversteek wagen. In ruil krijgt Turkije miljarden euro's en worden (her)onderhandelingen over EU-lidmaatschap in het vooruitzicht gesteld.

Brexit-referendum

Na het Nederlandse 'nee' bij het Oekraïne-referendum in april, zegt 51,9% van de Britten op 23 juni 'ja' in het referendum over uittreding van het Verenigd Koninkrijk uit de Europese Unie. Premier David Cameron treedt af, partijgenoot Theresa May volgt hem op. Op 29 maart 2017 wordt de Artikel 50-procedure (opgenomen in het Verdrag van Lissabon) in gang gezet.

2016

Tweede Kamerlid Paul van Meenen en Europees lijsttrekker Sophie in 't Veld tijdens de paneldiscussie op het D66-onderwijsymposium op 6 april in Rotterdam (zie ook p. 45).

mogelijk te maken. Ik zou bijvoorbeeld graag zien dat zij samen met de arbeidsmarkt kijken welke plekken er zijn, zodat studenten daarop kunnen intekenen. Dan is het ook niet meer nodig om te werken met sollicitaties.”

Talitha: “Over solliciteren gesproken: uit mijn onderzoek bleek ook dat wanneer studenten na het afronden van hun opleiding weer aanklopten bij hun oude stageplaats, ze te horen kregen dat ze een niveau-3-diploma nodig hadden. Hun startkwalificatie voldeed dus niet aan de eisen van de arbeidsmarkt. Aan de andere kant sprak ik dan weer met mensen in de zorg, die vertelden dat ze voor studenten op mbo-2-niveau wel vacatures hadden. Kennelijk vindt men elkaar niet.”

“Studentes die graag in de kraamzorg wilden werken, moesten voor hun stage ouderen wassen”

– Talitha Stam

Dominante bestuurscultuur

Moeten de meisjes die Talitha Stam voor haar onderzoek volgde straks ook nog vrezen voor zorgrobots, die hun werk misschien gaan overnemen?

Paul: “We moeten in elk geval niet proberen om van hen robots te maken. We moeten juist hun eigen vaardigheden versterken. In de zorg speelt menselijk contact bijvoorbeeld een grote rol, die zorgrobots maar

voor een beperkt deel kunnen overnemen. Dit vraagt wel van werkgevers dat zij de kernwaarden van hun organisatie blijven nastreven. Bestuurders zijn vaak meer bezig met de continuïteit van de instelling of met huisvesting. Dat gaat ten koste van de primaire doelstelling, zoals goed onderwijs of goede zorg. We lossen het lerarentekort niet op met robots, ook al beweren sommigen van wel.”

Talitha: “Ik hoor van schoolbesturen juist dat ze vaak worden afgerekend op resultaten die de politiek belangrijk vindt.”

Paul: “Die kritiek was ooit heel terecht, in de tijd van de prestatieafspraken. Het is echter de vraag of dat nog steeds zo is. De bestuurscultuur is in het onderwijs heel dominant geworden. Er gaat veel geld naar toe. Ik vind het te makkelijk om te zeggen dat het vooral aan de overheid ligt. Onlangs heb ik een voorstel gedaan om het geld rechtstreeks naar schoolvestigingen te laten overmaken in plaats van naar schoolbesturen. Dat raakt echter aan de bestuurscultuur, waarin men risico's mijdt en alles moet worden verantwoord.”

Talitha: “Maar met geld los je niet alles op.”

Paul: “Nee, dat klopt. Ik werd ooit docent, omdat het me een geweldig en vrij beroep leek. Dat laatste is allang niet meer het geval. Iedereen vertelt hoe je je werk moet doen. Toen ik Kamerlid werd, stelde ik mezelf steeds dezelfde vraag: helpt dit jongeren? Bestuurders hebben andere verantwoordelijkheden dan leraren, maar de vraag blijft hetzelfde.” ■

Lees meer over het recente initiatiefwetsvoorstel van Paul van Meenen op: d66.nl/initiatiefwet-onderwijsgeld

2017

Europa van meerdere snelheden?

De Europese Commissie stelt een rapport op met vijf scenario's voor de toekomst van Europa. De politiek leiders van de Grote Vier – Duitsland, Frankrijk, Italië en Spanje – geven een verklaring af waarin ze aangeven te kiezen voor een Europese Unie waarin sommige lidstaten verder kunnen gaan met Europese integratie dan andere lidstaten, indien zij dat wensen.

tekst Jessica Hoogenboom

ik ben D66

Mijn D66

Roger Hendriks ontwikkelde met zijn bedrijf Fenêtre het nieuwe MijnD66, het ledenportaal waarin u al uw gegevens kunt beheren (en nog veel meer!). Een bijzonder project voor Hendriks, want hij is al jaren (actief) lid van de partij. “Dit was geen gewoon extranetje.”

Lastig zaken doen, lijkt me, als je actief lid bent van je opdrachtgever? “Haha, dat klopt wel een beetje, ja. Maar D66 heeft het professioneel aangepakt. Ik werd in 2016 benaderd door Lodi van Brussel, destijds projectmanager digitalisering op het Landelijk Bureau. We kennen elkaar van de afdeling D66 Leiden. Of ik een offerte wilde doen voor het ontwerpen en bouwen van een nieuw veilig en snel ledenportaal. Wij waren uiteraard niet de enige kandidaat; uiteindelijk heeft een selectiecommissie ons bod als beste beoordeeld. Deze klus was ons ook echt op het lijf geschreven. Wij bouwen complexe, zakelijke online applicaties, voor klanten die niet uit de voeten kunnen met een standaard systeem.”

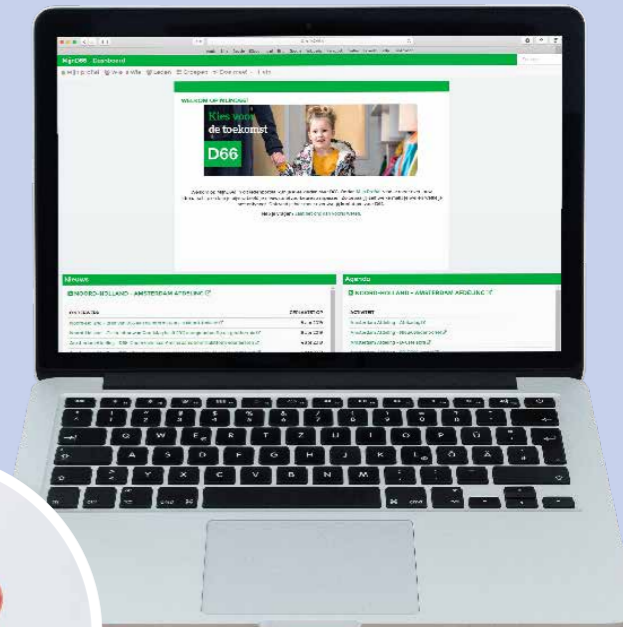
Wat is er zo bijzonder aan dit systeem? “Het belangrijkste voor D66 is veiligheid en privacy. Een politieke partij beheert zogenaemde ‘bijzondere persoonsgegevens’; in dit geval gaat het om de politieke voorkeur van mensen. Nou, dat hebben we geweten! We kregen een zeer uitgebreide toegangslijst, met voor elk stukje informatie aangegeven welke functie wel en welke functie geen toegang en rechten kan krijgen tot die informatie. Een flinke uitdaging om uit te werken; geen gewoon extranetje, zeg maar. Maar dat vinden onze mensen – ik wil hier graag Jan-Pieter, Henri en Natasja noemen – juist leuk. Het is echt puzzelen, geen standaardopdracht. Daar zijn wij goed in.”

Wat zijn de belangrijkste wijzigingen in het nieuwe ledenportaal? “Zoals gezegd: veiligheid en privacy zijn de basis. Zo moet elke bestuurder of medewerker die toegang

heeft tot ledeninformatie inloggen via een twee-factor-authenticatie. Daarnaast is het niet langer mogelijk om excellijsten met mailadressen te downloaden; alle mailings gaan nu via MailCamp. Dit om te voorkomen dat persoonlijke gegevens extern opgeslagen worden. Voor leden geldt dat ze nu vrijwel al hun gegevens zelf kunnen wijzigen en bijwerken, én kunnen aangeven wat zichtbaar is voor andere leden en wat niet. Ook nieuw: elke groep, denk aan thema-afdelingen of campagnecommissies, kan veilig documenten delen en opslaan in dit portaal. Deze leden hoeven ook niet meer apart in te loggen voor de diverse dashboards – die zitten nu allemaal onder dezelfde inlog. En het Landelijk Bureau kan nu zelf menu's vullen en content toevoegen, bijvoorbeeld een speciale campagnepagina in de aanloop naar verkiezingen. Dat maakt het portaal een stuk levendiger en actueler dan voorheen.”

Je was voorzitter van D66 Leiden, hoe kwam je bij D66 terecht? “Ik werd lid in de periode dat Wilders opkwam, ik voelde

een enorme urgentie om iets te doen. Ik werd al snel actief voor de afdeling Leiden; ik heb de lokale website gebouwd en ik schreef mee aan het verkiezingsprogramma. In 2010 werd ik afdelingsvoorzitter. Tweede Kamerlid Paul van Meenen was toen onze fractievoorzitter. Een geweldige tijd, met name de verkiezingsavond in de Pieterskerk staat me nog zo goed bij! We gingen van 2 naar 10 zetels, voor ons een enorm feest dus – ondertussen werd het gezicht van onze PvdA-burgemeester per minuut somberder (*de PvdA ging van 10 naar 6 zetels, red.*). Ja, ik heb wel overwogen om me verkiesbaar te stellen, toen ik voorzitter-af was, voor de verkiezingen van 2014. Maar ik heb altijd geleerd: succes is een kwestie van focus. Ik besloot daarom om vol voor ons bedrijf te gaan. Maar ik ben en blijf actief voor de afdeling. Ik ben nu bijvoorbeeld vertrouwenspersoon voor de afdelingsleden.”

Neem eens een kijkje in ons nieuwe ledenportaal! Log in met uw e-mailadres of uw lidnummer op: MijnD66.nl Er wordt de komende maanden gewerkt aan verdere vernieuwingen en verbeteringen. Heeft u vragen, opmerkingen of suggesties? Mail: online@d66.nl

2017

Artikel 7 tegen Polen & Hongarije

De Europese Commissie start de artikel 7-procedure tegen Polen om het land het stemrecht in de Europese Raad te ontnemen, vanwege verregaande aantasting van de (eigen) rechtsstaat. In 2018 wil het Europees Parlement deze procedure ook tegen Hongarije starten. Beide procedures hebben echter geen kans van slagen omdat unanimitie is vereist.

Kent u mensen in uw omgeving die onze Europese idealen delen? Attendeer hen op de mogelijkheid om Supporter van Europa te worden! Voor € 12,- per jaar steunen zij onze Europese idealen én onze Europese campagnes, zonder lid van D66 te worden. Supporters van Europa worden wel uitgenodigd voor congressen en Europa-events en krijgen een welkomstcadeau en de speciale Europeanewsbrief toegestuurd. Als D66'er kunt u trouwens ook Europa-supporter worden – bovenop uw lidmaatschap!

Informatie en aanmelden:
supporter.d66.nl/europa

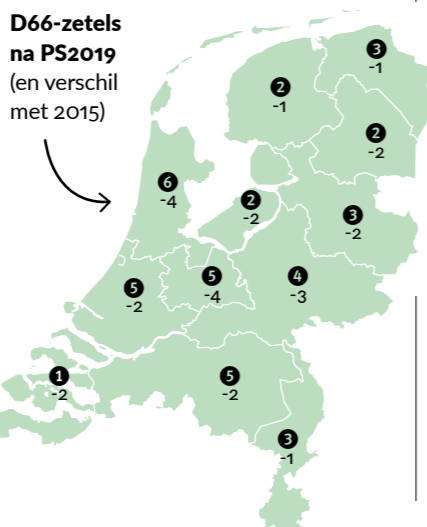
PS2019: Gouden Gymp

Tijdens de uitslagenavond voor de Provinciale Statenverkiezingen op 20 maart in de Verkade-fabriek in Den Bosch werd de eerste Gouden Gymp uitgereikt aan... D66 Vught!

De Gouden Gymp is de prijs voor de beste lokale D66-campagne. De prijs werd uitgereikt vóór het mooie verkiezingsresultaat bekend werd: met bijna 14 procent van de stemmen werd D66 de tweede partij in Vught. D66 behaalde hier zelfs het hoogste percentage D66-stemmers in Zuid-Nederland! Campagneleider Fons Potters (zie foto) nam de prijs trots in ontvangst.

Met een verlies van in totaal 26 zetels ten opzichte van 2015, was de uitslag wel even slikken. Maar... de zeteldaling kwam voor D66 niet onverwacht, stelde landelijk campagneleider Jan Paternotte na afloop. Hij is dan ook niet ontevreden: "Als je gaat regeren, kun je het flink voor de kiezen krijgen. Maar deze uitslag is beter dan in de laatste opiniepeilingen is voorspeld."

Ansichtkaart!

Bijgesloten in de (bio)seal van dit nummer vindt u deze Ansichtkaart. Stuur 'm voor 23 mei naar een vriend(in) of familielid dat ook zeker vóór Europa is, maar misschien nog twijfelt over zijn of haar stem!

Uitslagenavond EP2019

23 mei 2019

Op donderdagavond 23 mei, de dag van de Europese verkiezingen, verzamelt D66 in Concertgebouw De Vereniging in Nijmegen.

Samen met D66 Rijk van Nijmegen volgen we de exitpolls en kijken we terug op een fantastische campagne! Vanaf 20.00 uur zijn de deuren open en vanaf 20.30 uur is er een programma met verschillende sprekers. Wil je erbij zijn? Meld je aan via: d66.nl/agenda/uitslagenavond-ep2019

Doe mee / steun onze campagne!

Op woensdagavond 8 mei organiseert D66 de 'Nacht van Europa' – tevens de start van de eindsprint van de campagne voor de Europese Parlementsverkiezingen op 23 mei. Meer info: d66.nl/agenda

Wilt meedoen met onze campagnes voor de Europese verkiezingen?

- Ga naar MijnD66.nl en klik op: 'Doe mee' → 'Campagne voeren' en vul het contactformulier in. Of klik op 'Wie is wie' en neem zelf contact op met de campagneleider in uw afdeling of regio
- Of mail naar het landelijke campagneteam: campagne@d66.nl

Geen tijd (of zin) om de straat op te gaan?

Hang de raamposter op, verstuur de Ansichtkaart (zie onder) of doe mee met onze (crowdfunding)acties! Kijk voor meer informatie op: doemee.d66.nl

Save The Dates

Congres 110

Zaterdag 9 november 2019

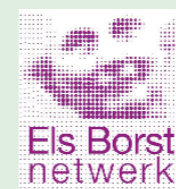
Meer informatie: d66.nl/congres

Politieke Tweedaagse

6 & 7 september 2019

Nu alle gemeenteraadsfracties een jaar aan de slag zijn en de nieuwe Provinciale Statenfracties geïnstalleerd zijn, is dit een mooi moment om vooruit te kijken. Dit doen we op de jaarlijkse Politieke Tweedaagse in Sportcentrum Papendal in Arnhem. Alle politiek vertegenwoordigers en bestuurders (inclusief fractieondersteuners en commissieleden) zijn welkom. Er staan veel nieuwe kennis- en vaardigheidstrainingen op het programma, dus houd uw mailbox in de gaten voor de uitnodiging!

Els Borst Netwerk Event

29 juni 2019

Op zaterdag 29 juni organiseert het Els Borst Netwerk (EBN) haar jaarlijkse netwerk-event.

Tijdens dit EBN-event zijn er weer inspirerende workshops en EBN-Talks en is er volop ruimte om te netwerken. Tijdens deze vierde editie zal er ook een nieuwe voorzitter worden gekozen. Toegangsprijs voor EBN-leden is gratis. D66-leden die geen lid zijn betalen 10 euro (en voor hetzelfde bedrag bent u meteen lid van het EBN!).

Meer informatie en aanmelden: d66.nl/elsborstnetwerk of mail naar: elsborstnetwerk@d66.nl

Kaderdag

22 juni 2019

Op zaterdag 22 juni vindt de jaarlijkse Kaderdag plaats voor verenigingsbestuurders.

Het Landelijk Bestuur nodigt alle verenigingsbestuurders uit voor de Kaderdag die dit jaar in Woerden plaats vindt. Een dag die in het teken staat van persoonlijke ontwikkeling, inspireren en ontmoeten. Op het programma staan TedTalks, interactieve sessies en een gezellige netwerkborel. Houd uw mailbox in de gaten voor de uitnodiging!

Maak kennis met D66!

Vrijdag 21 juni 2019

Thema: Onderwijs

Vrijdag 20 september 2019

Thema: Vrijzinnigheid

D66 organiseert regelmatig kennismakings-bijeenkomsten in de Tweede Kamer. U maakt kennis met de partij, het sociaal-liberale gedachtegoed en de mogelijkheden om actief te worden. Als nieuw lid ontvangt u automatisch een uitnodiging. Leden die al langer lid zijn, zijn ook welkom.

Meer informatie & aanmelden:
d66.nl/nieuweleden

(Stage-)vacatures!

Altijd al willen weten hoe het er bij D66 achter de schermen aan toegaat?

Het Landelijk Bureau, het wetenschappelijk bureau en de politieke fracties hebben regelmatig stage-vacatures voor studenten (mbo/hbo/wo) die voor een langere periode beschikbaar zijn. Daarnaast vindt u ook vacatures voor medewerkers en vrijwilligers op onze vacaturepagina: d66.nl/werken-bij-d66

2018

Herziening steunpakket Griekenland

De gevreesde Grexit is uitgebleven; Athene heeft zich aan de afspraken gehouden en het internationale steunprogramma (ESM-fonds) wordt beëindigd. De Griekse schuldenlast – 257 miljard euro – wordt aangepast, onder andere door verschillende leningen in looptijd te verlengen. In 2019 verkoopt Griekenland weer tienjarige staatsobligaties.

2018

Populisme & euroscepsis

Na de formatie van diverse populistische en eurosceptische regeringen, in o.a. Finland en Oostenrijk, komt in Italië een bizarre coalitie tot stand tussen de rechts-populistische Lega en de links-populistische Vijfsterrenbeweging. Deze regering schendt meteen de EU-begrotingsregels, maar na aanpassingen besluit de EU de ingezette strafprocedure tegen Italië in te trekken.

Route66

Meedoen aan Route66, het talentontwikkelprogramma van D66?

Route66 is een tweejarig talentontwikkelingsprogramma dat wordt georganiseerd door de deelnemers. Elk jaar ronden 20 'Routers' het traject af en stromen 20 nieuwe deelnemers in. Het programma richt zich op D66-leden tussen de 25 en 33 jaar. De inschrijving voor de nieuwe lichting (2020-2021) sluit weer in het najaar (houd de website in de gaten voor de deadline).

Meer informatie: route66.d66.nl

PRIDE66

Op zaterdag 11 mei organiseert PRIDE66 (voorheen GAY66) een Regenboogevent in het kader van de Europese Verkiezingen.

Naast de maandelijkse Roze Borrel in Amsterdam en deelname aan de jaarlijkse botenparade (Canal Pride) in Amsterdam en Utrecht, organiseert de D66-regenboogafdeling PRIDE66 ook regelmatig thema- en discussiebijeenkomsten. Het thema van deze Europa-bijeenkomst is hetzelfde als die van Pride Amsterdam 2019: *Remember the Past & Create the Future*.

Meer info: facebook.com/PRIDE66

Vraag naar visie is het thema van de nieuwe editie van *idee*, het politiek-wetenschappelijk tijdschrift van de Mr. Hans van Mierlo Stichting. In een interview stelt psychiater Damiaan Denys dat wij leven in een visievacuüm. Er dreigt een leeg pragmatisme over te blijven. In de politiek is dit ongemak zichtbaar. De vraag is: moeten we dat wel willen, ons politiek handelen baseren op een afgebakende visie? Met bijdragen van o.a. Thijs Kleinpaste, Merijn Oudenampsen, Winnie Sorgdrager, Damiaan Denys en Joris Backer.

Word ook abonnee, vanaf € 21 per jaar: vanmierlostichting.d66.nl/idee

Nieuw! De vijf richtingwijzers nu ook gebundeld!

Sociaal-liberalen staan voor vrijheid in verbondenheid. Maar wat betekent dat in de praktijk? De vijf richtingwijzers in deze bundel zijn de basis van het politieke gedachtegoed van D66. Elke dag opnieuw geven deze uitgangspunten richting aan het denken en handelen van D66'ers. Lokaal, regionaal, landelijk en in Europa. In dit boek zijn de vijf essays voor het eerst gebundeld.

Tip: interesse om een training te organiseren over de richtingwijzers voor uw afdeling of fractie?
Mail: vanmierlostichting@d66.nl
voor een combi-deal!

€ 14,95

(inclusief btw, exclusief verzendkosten)

Bestellen: vmswebshop.nl

Nieuwe Podcast

De Mr. Hans van Mierlo Stichting heeft haar eigen podcast gelanceerd!

In de podcast-serie 'Appèl' zoekt de VMS de verdieping bij actuele politieke onderwerpen, altijd geïnspireerd door het sociaal-liberale gedachtegoed. Met interessante gasten, goede analyses en zorgvuldige redeneringen. In de eerste drie afleveringen zijn te gast: hoogleraar Tom van der Meer over de crisis van onze democratie en Meine Henk Kleinsma over de Vrijzinnig-Democratische Bond.

Beluister via: Spotify, iTunes of vanmierlostichting.nl/podcast

Welkom in ons nieuwe verenigingshuis!

Op dinsdag 2 april werd het nieuwe onderkomen van het Landelijk Bureau van D66 geopend door burgemeester van Den Haag Pauline Krikke en partijvoorzitter Anne-Marie Spierings.

Dit ruime 18de eeuwse pand ligt op steenworp afstand van het Binnenhof en is een echt verenigingshuis. Het is niet alleen een nieuw onderkomen voor de medewerkers van het Landelijk Bureau; de diverse ruimtes zijn in de avonden en in het weekend ook beschikbaar voor fracties, thema-afdelingen, trainingen en vergaderingen. Ook de Jonge Democraten (JD) en de Mr. Hans van Mierlo Stichting zijn hier gevestigd. Daarnaast houdt Happy Tosti, een horecabedrijf waar mensen met een arbeidsbeperking kunnen werken, kantoor in ons nieuwe verenigingshuis!

Nieuw adres:
Lange Houtstraat 11 | 2511 CV Den Haag
Telefoonnummer (ongewijzigd): 070 356 60 66

foto's Jeroen Mooijman

D66 Onderwijssymposium

Op zaterdag 6 april 2019 vond de zesde editie van het Landelijk Onderwijssymposium plaats in Rotterdam met als thema: 'Grenzen verleggen'.

Tijdens de plenaire paneldiscussie werd het vuur aan de schenen gelegd van Tweede Kamerlid en onderwijswoordvoerder Paul van Meenen, Europarlementariër en lijsttrekker Sophie in 't Veld en minister van Onderwijs Ingrid van Engelshoven. Het panel bestond uit leerlingen uit het talentenklasproject, leerlingen van het Hofstad Lyceum en een studente van de Universiteit Utrecht. De twee overkoepelende thema's waren kansengelijkheid (hoe bereiken we dit in het onderwijs?) en internationalisering (hoe te gebruiken en hoe herkennen we de risico's?).

onderwijssymposium.d66.nl

D66 Internationaal

Wilt u een keer mee naar een ALDE-partijbijeenkomst? Sluit aan bij de D66-delegatie!

De ALDE Party Meeting is op 28 en 29 juni 2019 in Zürich; het jaarlijkse ALDE Congres vindt plaats van 24-26 oktober in Athene. D66-leden zijn van harte welkom om zich aan te sluiten bij de D66-delegatie die onder leiding staat van Internationaal Secretaris Tjeerd Dierckxsens. Aanmelden kan via aldeparty.eu; deelname geschiedt op eigen kosten.

Vragen? Mail onze International Officer: martine.vanschoor@d66.nl

Cadeaulidmaatschap

Op zoek naar een origineel cadeau? Geef een D66-lidmaatschap!

Het cadeaulidmaatschap wordt verstuurd in een leuke cadeauverpakking, met een kleine verrassing. Hij of zij wordt ook meteen uitgenodigd voor de eerstvolgende 'Maak kennis met D66-dag' en het landelijk partijcongres van D66. Het lidmaatschap kost 15 euro en is één jaar geldig. Het enige wat de ontvanger hoeft te doen, is het cadeaulidmaatschap te activeren.

d66.nl/cadeaulidmaatschap

2019 Verdere uitbreiding?

In 2019 zijn Albanië, Montenegro, Servië en Noord-Macedonië (voorheen: Macedonië) in onderhandeling met de Europese Unie over een mogelijk lidmaatschap. De onderhandelingen met kandidaat-lid Turkije liggen stil, maar zijn niet officieel beëindigd. Bosnië-Herzegovina en Kosovo zijn 'potentiële' kandidaten, maar zij zijn (nog) niet in de onderhandelingsfase.

Europese Parlementsverkiezingen (met of zonder de Britten?)

Na twee jaar onderhandelen zonder resultaat geeft de Europese Commissie op 10 april voor de tweede keer uitstel, nu tot 31 oktober. Hiermee is een harde ('no deal') Brexit voorlopig afgewend. Tenzij het Britse Parlement vóór 23 mei de uittredingsovereenkomst ratificeert, zullen de Britten dus gewoon meedoen aan de Europese Parlementsverkiezingen van 23-26 mei.

Zoals in elke vereniging, bloeit ook bij D66 regelmatig iets moois op tussen actieve leden. In dit nummer portretteren we **Emma en Eva Laurijssens van Engelenhoven uit Etten-Leur**, die vorig jaar in het huwelijksbootje stapten.

tekst & foto Jan R Emmert Fröling

Hoe hebben jullie elkaar leren kennen?

Emma - "Mijn toenmalige partner had ons gezin verlaten en ik kwam tot de conclusie dat het tijd werd voor mezelf. Zo kwam ik op een internetforum voor transgenders terecht, dat Eva met anderen had opgezet."

Eva - "De manier van schrijven zegt iets over een persoon. En haar manier van schrijven viel mij meteen op. In 2014 werden mijn toenmalige vrouw en ik heel erg ziek. Emma had me geschreven dat ze een keer langs wilde komen..."

Emma - "...maar Eva reageerde daar erg terughoudend op, dus dacht ik: laat dan maar..."

Eva - "Nadat mijn vrouw was overleden, vroeg ik of ze als nog langs wilde komen. Toen ze binnenkwam - 1 meter 95 lang met een hak van 9 centimeter - ging ik volledig om!"

Emma - "Bij mij was dat niet zo. Ik kwam iemand helpen, ik was niet op zoek naar een nieuwe relatie. Ik had het van Eva wel door hoor, maar ik hield in het begin wat afstand."

Hoe zijn jullie toch een koppel geworden?

Emma - "Wij organiseren ontmoetingsavonden voor transgenders in Breda en Amersfoort. Eva deed dat destijds in Amersfoort, maar was daarmee gestopt vanwege haar ziekte. Ik wilde dat wel oppakken."

Eva - "Ik kreeg daar lucht van en heb tegen Emma gezegd dat ze dat beter niet in haar eentje kon doen."

Emma - "Na een paar maanden samenwerken, kwamen we tot de conclusie dat het tóch wat geworden was tussen ons!"

Jullie zijn allebei actief voor D66?

Eva - "Ja, nadat we tijdens een nieuwjaarsreceptie van

de gemeente Etten-Leur kennis hadden gemaakt met de D66-fractie aldaar."

Emma - "Ik heb me diezelfde avond opgegeven. Eva een paar dagen later, ik was haar te vlug af, haha."

Eva - "Wel jammer dat onze lidmaatschapsnummers daarvoor niet op elkaar aansluiten."

Emma - "Nu zijn we allebei actief in het afdelingsbestuur. Eva als secretaris en ik als voorzitter."

En jij staat ook op nummer 15 op de lijst voor de Europese verkiezingen!

Emma - "Ja, maar ik kom er natuurlijk niet in. Dat is ook niet erg: we hebben een hele goede lijst en ik ga me voor de volle honderd procent inzetten voor de campagne. Het feit dat ik niet als vrouw geboren ben, wil ik daarbij gebruiken. Ik wil uitdragen dat mensen kunnen kiezen voor een partij die hun rechten en hun bestaan erkent en daar ook voor wil vechten. Want ook als ik niet zelf gekozen word, dan komt er wel een D66'er in het Europees Parlement die oog heeft voor hun situatie. Kijk maar naar de wetwijziging waar de Eerste Kamer onlangs mee instemde: dankzij D66 worden transgender en intersekse personen nu expliciet in de wet beschermd tegen discriminatie."

Eva - "Ik had het niet beter kunnen zeggen!"

OPROEP:

Heeft u uw partner ook leren kennen bij D66?

En willen jullie samen geportretteerd worden in de *Democraat*? Stuur een mail met uw contactgegevens naar: democraat@d66.nl

Ledenpagina

Wilt u graag weten hoe onze politieke vereniging in elkaar steekt? Of bent u op zoek naar specifieke (contact)informatie, afdelingen, commissies of parlementariërs? U vindt het via: d66.nl/partij

Ledenadministratie

Een verhuizing doorgeven? Aan- of afmelden voor een nieuwsbrief? Uw lidnummer opzoeken? Ga naar MijnD66.nl en voer zelf uw wijzigingen door in onze ledenadministratie. Is uw emailadres (tevens uw gebruikersnaam) gewijzigd of heeft u andere vragen? Stuur een mail naar ledenadministratie@d66.nl of bel 070 356 60 66.

Contributie / donaties

Uw lidmaatschap betaalt u per (digitale) acceptgiro of automatische incasso. Acceptgiro kwijt? Stort uw contributie op NL 11 RABO 019 199 6807 t.n.v. Democraten 66 o.v.v. 'contributie' en uw 'lidnummer' (zie boven). Een extra gift aan de partij kunt u overmaken naar NL 11 RABO 011 304 2396 t.n.v. Democraten 66 o.v.v. 'gift'. Meer weten? Kijk op d66.nl/doneren of mail naar fondsenwerving@d66.nl

Lid worden / maken

Kijk op d66.nl/cadeaulidmaatschap of ga naar wordlid.d66.nl

Maak kennis met D66

D66 organiseert regelmatig een kennismakingsbijeenkomst met de partij in de Tweede Kamer. Alle leden zijn welkom; als nieuw lid ontvangt u automatisch een uitnodiging. Meer informatie: d66.nl/nieuweleden

Landelijk congres

Het volgende congres (Congres 110) is op zaterdag 9 november 2019 (ovb). Elk lid krijgt voor elk landelijk congres een uitnodiging (per e-mail) toegestuurd. Voor meer info, kijk op d66.nl/congres of mail naar: congres@d66.nl

Campagne / vrijwilliger worden / meedoen

Wilt u meedoen met onze campagnes? Neem contact op met ons campagneteam via campagne@d66.nl of met uw lokale of regionale afdeling via MijnD66.nl. Of kijk eens op d66.nl/doe-mee. Uw afdeling doet overigens veel meer dan alleen campagne voeren: ga ook eens naar een borrel, workshop of ledenvergadering van uw afdeling!

Bestuur- en verenigingsondersteuning (BVO)

Bent u actief bij uw lokale of regionale afdeling en heeft u daar vragen over of ondersteuning bij nodig, neem dan contact op met de afdeling BVO van het Landelijk Bureau via: vereniging@d66.nl

Talentontwikkeling / opleidingen

D66 organiseert opleidingen en trainingen voor verschillende doelgroepen. Kijk voor meer informatie op d66.nl/partij/opleidingen of mail naar opleidingen@d66.nl. Interesse in het jongerentalentenprogramma van D66? Elk najaar kunt u zich aanmelden voor de selectie via: route66.d66.nl

Thema-afdelingen

Interesse in een specifiek thema? En wilt u daar graag over discussiëren en meepraten, kijk dan eens op d66.nl/partij/thema-afdelingen. U kunt zich aanmelden voor een TA via: MijnD66.nl

Els Borst Netwerk

Voor 10 euro per jaar kan elk D66-lid zich aanmelden bij dit diversiteitsnetwerk: d66.nl/elsborstnetwerk

D66 Internationaal

Wilt u meer weten over of meedoen aan het internationale netwerk van D66? Kijk op internationaal.d66.nl of mail naar: internationaal@d66.nl. Gaat u verhuizen naar (of woont u in) het buitenland? Kijk eens op buitenland.d66.nl of mail naar secretaris@d66inhetbuitenland.nl

Mr. Hans van Mierlo Stichting

De Van Mierlo Stichting (VMS) is het onafhankelijke wetenschappelijk bureau van D66. Meer informatie over haar activiteiten en publicaties (zoals tijdschrift *idee*), vindt u op vanmierlostichting.d66.nl

Meer info

d66.nl/partij | info@d66.nl | 070 356 60 66

Politiek inhoudelijke vragen?

WhatsApp: 06 11 91 25 48
mail: d66@tweedekamer.nl

Democraat is het ledenmagazine van de politieke vereniging Democraten 66 en wordt verspreid onder al haar leden. *Democraat* verschijnt drie keer per jaar. Niets uit deze uitgave mag zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van D66 worden openbaar gemaakt of vervoelvoudigd.

Wilt u een adreswijziging doorgeven? Of wilt u de *Democraat* niet meer per post ontvangen? Ga naar MijnD66.nl of stuur een e-mail naar: ledenadministratie@d66.nl

eindredacteur

Jessica Hoogenboom

redactie

Milan Assies
Frans Dijkstra
Jan R Emmert Fröling
Marcella Heijboer
Jan Vincent Meertens
Marishka Neekilappillai
Reyer van der Vlies

fotografie / illustraties

Jan R Emmert Fröling
Jeroen Mooijman

beeld voorzijde

Jeroen Mooijman

ontwerp

Studio Maanzaad,
de ontwerpvolto

druk

Senefelder Misset

oplage

24.000 exemplaren
Den Haag, mei 2019

redactieadres

Landelijk Bureau D66
Postbus 660
2501 CR Den Haag

Heeft u een vraag of opmerking voor de redactie? Stuur dan een e-mail naar democraat@d66.nl

Thijs van Asperdt uit Wijk bij Duurstede werd op zijn 12de verjaardag combi-lid van de JD en D66. Fotograaf Jeroen Mooijman kwam hem tegen tijdens het partijcongres in Zaandam.

Waar is deze foto genomen? "Ik sta hier op het podium van de plenaire zaal tijdens het D66-congres in Zaandam op zondag 10 maart. Ik was daar met mijn vader, die is fractievoorzitter van D66 Wijk bij Duurstede."

Best bijzonder, wat deed je daar? "Op 19 februari werd ik twaalf. En toen ben ik meteen combi-lid geworden van de Jonge Democraten en D66 – dat kan pas als je twaalf bent, vandaar. Ik wil politiek kunnen meebeslissen en D66 sluit het beste bij mij aan. Waarom? Ik vind vrij denken heel belangrijk. En onderwijs en klimaat. Andere partijen treuzelen daar te veel mee. Dit was dus mijn eerste partij-bijeenkomst en ik mocht meteen meepraten en meestemmen!"

Wat vond je het leukst? "Tijdens de Q&A met de lijsttrekkers heb ik met Annelien, Sophie en Rob gesproken en daarna heb ik in de plenaire zaal meegestemd. En ik heb een uitnodiging gekregen om Sophie te bezoeken in het Europees Parlement in Brussel! Maar het allerleukste was dat ik Jan Terlouw heb ontmoet. We hebben gepraat en hij heeft mijn *Koning van Katoren* gesigneerd."

Wat vind jij belangrijk aan Europa? "Nou, de Brexit bijvoorbeeld. Als die doorgaat, dan is het wel belangrijk dat het goed geregeld wordt. Anders hebben we er allemaal last van. En deze zomer gaan we naar Frankrijk; toch handig dat ik mijn zakgeld in euro's krijg en daar gewoon kan uitgeven, zonder eerst te wisselen."

Wie is jouw grote voorbeeld? "Ik heb niet echt een groot voorbeeld. Lid worden van D66, dat heb ik echt zelf bedacht. Maar eigenlijk is mijn vader natuurlijk mijn voorbeeld. Ze zeggen ook dat ik op hem lijk."

Wat wil je later worden? "Dat weet ik nog niet, want ik zit nu nog op de basisschool. Maar na de zomer ga ik naar het gymnasium in Utrecht. Daar hoop ik te ontdekken wat ik wil worden. Ik weet al wel wat ik leuk vind: wiskunde, taal, nieuws en politiek." ■

Ik ben
D66

Democraat

D66

Voor de klas

Nieuw!
Canon
Sociaal-
liberalisme

p. 9 Praat mee over...
**een nieuwe visie op
onderwijs (po/vo)**

p. 15 D66'ers over...
**wetenschappelijk
onderwijs (wo)**

p. 21 Kajsa Ollongren...
**wil meer vrouwen in
politiek en bestuur**

“Het congres op 9 november staat in het teken van kansen voor iedereen”

Democraten,

Met het najaarscongres in Breda voor de deur denk ik terug aan een jaar geleden, toen ik de voorzittershamer overnam van Letty Demmers. Er is veel gebeurd in een jaar: twee verkiezingen, met voorafgaand daaraan intensieve campagneperiodes, veel activiteiten in het land. Onlangs nog drukbezochte en uitstekend georganiseerde regiocongressen in Zeeland, Gelderland, Overijssel, Midden-Nederland, Noord- en Zuid-Holland en Conferentie Zuid. Mooie momenten om elkaar te ontmoeten, te discussiëren en deel te nemen aan trainingen.

Ik ben onder de indruk van de grote hoeveelheid tijd die onze leden in de vereniging steken: de vele vrijwilligers, bestuursleden, politiek vertegenwoordigers en bestuurders die zich met hart en ziel voor de partij inzetten. Het enthousiasme en de volle zalen bij inhoudelijke sessies over *Democratie van Nu* en de bijeenkomsten ter voorbereiding op het landelijk verkiezingsprogramma 2021-2025. Ik geef ons als vereniging een dikke voldoende, waarbij er natuurlijk altijd ruimte voor verbetering is. We zouden bijvoorbeeld nog meer (toekomstige) leden aan ons kunnen binden met een diversiteit aan activiteiten. Niet alleen de traditionele – gezellige! – D66-borrel, maar ook andere evenementen die een breed en divers publiek aanspreken. Denk aan het meehelpen bij een lokale maatschappelijke activiteit, deelnemen aan een werkbezoek of themabijeenkomst, een gezamenlijke fietstocht. Nieuwe mensen actief verwelkomen en hen wegwijs maken als zij de wens hebben om mee te doen op een terrein dat hen aanspreekt.

Het D66-congres op zaterdag 9 november in Breda staat in het teken van kansengelijkheid; kansen voor iedereen. Bijvoorbeeld op het gebied van wonen, werk, opleiding.

foto Jeroen Mooijman

Tijdslijn sociaal-liberalisme

Met dank aan Vincent Hoffmans

In deze *Democraat* volgt u de geschiedenis van het sociaal-liberalisme aan de hand van 41 bijzondere momenten en mensen. Deze 'tijdslijn' is gebaseerd op de 41 hoofdstukken uit *De canon van het sociaal-liberalisme*, die op 9 november wordt gepresenteerd op het D66-congres in Breda. Lees ook het interview met samenstellers Coen Brummer en Daniël Boomsma op pagina 4-5.

6. Brief van Rob

Van mijn ouders, die zelf nooit de mogelijkheid hebben gehad om door te leren, kregen mijn broer, zus en ik mee dat opleiding heel belangrijk voor onze toekomst was. En dat het belangrijk was dat we iets zouden gaan doen waar we gelukkig van werden. Pak de kansen die bij *jou* passen, hielden ze ons voor. Als we nog huiswerk hadden, hoefden we na het eten niet af te was- sen. Daar maakte ik graag gebruik van!

Wat ik van huis uit ook meekreeg, is om voor iedereen respect te hebben; om mensen niet als groep maar als individu te beschouwen. Dat ik studeren wilde, moedigden ze aan, maar ze zouden net zo trots zijn geweest als ik een andere keuze had gemaakt. Want, ik zeg het regelmatig: “Waar zouden we zijn zonder de loodgieter, de kapper, de automonteur?”

Vanuit mijn jeugd weet ik dat ‘kansen voor iedereen’ betekent dat je in nieuwe omstandigheden mensen in je omgeving nodig hebt die jou een steuntje in de rug geven. Mijn vader en moeder konden mij niet uit eigen ervaring op weg helpen toen ik eerst naar het vwo en later naar de universiteit ging. Dan heb je andere mensen uit je omgeving nodig; ouders van vrienden, docenten en studiebegeleiders. Of het nou binnen een politieke partij is, waarvan iemand net lid is geworden, of op een middelbare school met een diversiteit aan leerlingen: het is belangrijk om je te verplaatsen in de ander. Wat voor jou bekend is, hoeft dat voor iemand anders niet te zijn. Vaak is het stellen van vragen, niet van je eigen kennis uitgaan, meer toelichting geven belangrijk om de ander echt welkom te heten en een goede start te geven.

Ik wens u veel leesplezier met deze *Democraat* en vraag uw speciale aandacht voor de prachtige sociaal-liberale canon die door Coen Brummer en Daniël Boomsma is samengesteld. Uiteraard kijk ik uit naar het vervolg, waarin zeker een grotere rol voor vrouwen zal zijn weggelegd. In lijn met de woorden van Kajsa Ollongren op pagina 21: een betere man-vrouw balans in het openbaar bestuur en natuurlijk de eerste vrouwelijke premier. Bij voorkeur met een sociaal-liberale achtergrond natuurlijk!

Anne-Marie Spierings

21. Door het plafond

4. nieuwe canon

9. visie op onderwijs

14. 4 vragen over... burgerschapsonderwijs

15. D66'ers over: wo

18. Alexander Rinnooy Kan

24. D66 USA meets Sigrid Kaag

26. D66 Internationaal

28. ondertussen in... Kapelle

30. in gesprek met... Mohan & Salima

33. D66-koppel

34. ondertussen in... Limburg

36. Abdeluheh Choho

39. essay Mr. Hans van Mierlo Stichting

42. Democratie van Nu

44. uit de vereniging

47. ledenpagina

48. ik ben D66

1844

Wikimedia Commons / Vysotsky

Thorbecke bepleit sociale vooruitgang

In zijn lezing *Over het hedendaagsch staatsburgerschap* zet het pas gekozen liberale Kamerlid J.R. Thorbecke zich af tegen het heersende idee dat sociale ongelijkheid een natuurlijk gegeven zou zijn en dat het kiesrecht voorbehouden dient te blijven aan een elite. In 1848 ontwierp Thorbecke de nieuwe grondwet, de basis voor onze huidige parlementaire democratie.

In deze editie volgt u de geschiedenis van het sociaal-liberalisme aan de hand van 41 bijzondere momenten en mensen. Deze 'tijdlijn' is gebaseerd op de 41 vensters in het nieuwe boek *De canon van het sociaal-liberalisme* van **Coen Brummer** en **Daniël Boomsma**. "We staan in een politieke traditie die door drie eeuwen loopt."

tekst **Marishka Neekilappillai**
foto **Jeroen Mooijman**

Een pleidooi voor ontevreden liberalen

Je zou het niet verwachten van een partij uit 1966, maar de basis van het gedachtegoed van D66 ligt in de negentiende eeuw. In hun nieuwe boek *De canon van het sociaal-liberalisme* nemen Coen Brummer en Daniël Boomsma dan ook een toespraak van de liberale staatsman Johan Rudolph Thorbecke als beginpunt van de geschiedenis van het sociaal-liberalisme. Thorbecke betoogde namelijk dat kiesrecht slechts van symbolische waarde was, als mensen niet hogerop konden komen in de maatschappij. Het is een van de 41 vensters uit de canon. Samen laten ze zien dat weinig politieke stromingen meer vernieuwing brachten in de Nederlandse politiek dan het sociaal-liberalisme, schrijven Brummer en Boomsma in hun inleiding. "Met deze canon tonen we aan dat D66 niet zomaar uit de lucht kwam vallen", zegt Brummer, directeur van de Mr. Hans van Mierlo Stichting, het wetenschappelijk bureau van D66. "We staan in een politieke traditie die door drie eeuwen

"Deze canon vertelt een nieuw verhaal over de liberale voorhoede..."

– Daniël Boomsma (rechts)

"... en inspireert ons hopelijk om altijd te kiezen voor politiek lef"

– Coen Brummer (links)

De Canon van het sociaal-liberalisme (uitgeverij Boom) wordt op 9 november 2019 gepresenteerd op het D66-congres in Breda met een korte film over de geschiedenis van het sociaal-liberalisme. Het boek is te bestellen op de website van de Van Mierlo Stichting en verkrijgbaar in de boekhandel. D66-afdelingen die naar aanleiding van de publicatie een politiek café willen organiseren, kunnen contact opnemen met de Van Mierlo Stichting: vanmierlostichting.d66.nl

loopt. Al sinds de tweede helft van de negentiende eeuw waren er bevoegen liberalen die vrijheid en kansengelijkheid nastreefden voor zoveel mogelijk mensen, via emancipatie en meer democratie."

Liberalen voorhoede

22 auteurs schreven mee aan het boek, waaronder Tweede Kamerlid Joost Sneller en voormalig Kamerlid Boris van der Ham. Het beslaat een waaier aan onderwerpen; van het Kinderwetje van Samuel van Houten en de oprichting van de Vrijzinnig-Democratische Bond tot de ideeën van onderwijsvernieuwer Gerrit Bolkestein en de Paarse kabinetten. "Eigenlijk is het sociaal-liberalisme als stroming te lang onderbelicht geweest", zegt Boomsma, tot voor kort wetenschappelijk medewerker bij de Van Mierlo Stichting. "Dat is misschien typisch Nederlands. Hier werd de VVD lang als 'liberaal' gezien, met hun pleidooi voor een kleine overheid, lage belastingen en veel asfalt. Deze canon vertelt een nieuw verhaal: dat het meestal de liberale voorhoede was die met vooruitstrevende plannen kwam om de samenleving rechtvaardiger te maken."

Een rode draad door de verhalen in de canon is de hervormingsgezindheid van sociaal-liberalen. Zo wordt de oprichting van de Radicale Bond in 1882 besproken. Een partij die zich richtte op nieuwe sociale en democratische hervormingen om onrechtvaardige klasse- en standenverschillen te bestrijden. Enkele jaren later zag onder leiding van Nicolaas Pierson 'het kabinet der sociale rechtvaardigheid' het licht. Politici als Cornelis Lely, Pieter Cort van der Linden en Hendrik Goeman Borgesius realiseerden de eerste werknemersverzekering in Nederland, de moderne kindbescherming en jeugdzorg en de Leerplicht. "Dat politieke lef is prachtig. Je herkent er de geest van D66 in", zegt Boomsma.

Politiek lef

Dat de Van Mierlo Stichting deze canon heeft gemaakt, heeft twee redenen, vertelt Brummer. "In de eerste plaats zijn

zoveel momenten uit de Nederlandse politieke geschiedenis verbonden met het sociaal-liberale gedachtegoed, zonder dat dit algemeen bekend is. Weinig mensen staan erbij stil dat Aletta Jacobs een sociaal-liberaal was. En premier Rutte staat wel te boek als de eerste liberale premier in honderd jaar, maar wie denkt er nog aan Willem Schermerhorn? Een vrijzinnig-democraat, de eerste premier na de Tweede Wereldoorlog." Maar er is nog een belangrijke reden. "Deze canon moet ook inspireren en D66'ers aanzetten tot actie. Het is eigenlijk een pleidooi voor ontevreden liberalen. Juist D66'ers zijn vaak redelijke en genuanceerde mensen. Het gevaar van technocratisch politiek bedrijven ligt dan op de loer. Maar dan vergeten we waartoe we op aarde zijn: om voorop te lopen, om veranderingen te bepleiten. Van onderwijs tot democratie en van de woningmarkt tot zorg. Overal in Europa worstelen liberalen met die balans. Deze canon inspireert ons hopelijk om altijd te kiezen voor politiek lef", zegt Brummer. Boomsma: "En na de periode Pechtold komen we nu op open zee. Dan is het best fijn om over je schouders heen terug te kijken. Dit boek laat zien wat door onze voorgangers al is gerealiseerd. Het is belangrijk die bronnen in het vizier te houden."

Wat is, tot slot, hun eigen favoriete episode uit het boek? "Inspirerend vind ik de wereldreis die arts en feministe Aletta Jacobs in 1912 maakte om de strijd voor vrouwenkiesrecht te steunen en te bevorderen. Jacobs schreef brieven die in *De Telegraaf* werden gepubliceerd en inspireerde een nieuwe generatie aan activistes voor gelijke rechten en kansen voor de vrouw. Het vrouwenkiesrecht werd in 1919 realiteit", vertelt Boomsma. Brummer: "Ik vind het stuk over het Paleis voor Volksvlijt van Marthe Hesselmans erg mooi. Dat ook architectuur in het hart van Amsterdam politieke ideeën symboliseerde is geweldig. Daarom staat het inmiddels afgebrante Paleis ook op het omslag van het boek." ■

1859

On Liberty verschijnt in het Nederlands

In 1859 verschijnt *On Liberty*, John Stuart Mills vurige pleidooi voor individuele vrijheid en ontplooiing. Het essay van de Engelse filosoof en econoom blijkt verregaande invloed te hebben op liberalen overal ter wereld, ook in Nederland. Enkele maanden na de Engelse publicatie verschijnt het boek ook in Nederlandse vertaling: *Gedachten over vrijheid*.

1864

Paleis voor Volksvlijt

Sinds de bouw in 1864 domineert het Paleis voor Volksvlijt aan het Frederiksplein de horizon van Amsterdam. Tot het markante tentoonstellingsgebouw in 1929 in vlammen opgaat. Het ontwerp, gemaakt door de vooruitstrevende arts en filantroop Samuel Sarphati, symboliseerde een nieuwe tijd van vernieuwing en vooruitgang voor alle burgers.

Democraten,

Op een zaterdagochtend in september sloeg ik mijn huiskrant open. Daarin stond een verhaal over de politiek, en over D66 in het bijzonder. Het spel en de knikkers. Wie wordt lijsttrekker? Hoe staan de Democraten ervoor na twee jaar coalitiepolitiek? Hoe en waarmee profileren de sociaal-liberalen zich?

Er zijn wel eens stukken verschenen over D66 en over mijzelf waar ik niet vrolijk van werd. Even hield ik mijn adem in. Maar het viel alleszins mee. Sterker nog: ik kon een brede glimlach al snel niet meer onderdrukken. Want wat was het geval? In de passages over D66 was het bijvoeglijk naamwoord 'gretig' prominent aanwezig.

Mijn geluk kon niet op. Dat is precies wat we proberen te bereiken. Wat we zijn. *Gretig.*

Noem het ongeduldig. Enthousiast. Energiëk. Allemaal goed. Allemaal toepasbaar. Gretigheid proef ik deze herfst op alle regiocongressen. Wij willen de levens van mensen verbeteren. De politiek opschudden met radicale voorstellen. Scherpe keuzes maken. Ons land verbeteren, versterken en verfijnen. Dan past het nu eenmaal niet om tevreden achterover te leunen in de wetenschap dat er al heel veel goed gaat. Dan moet je wel gretig zijn.

De vraag is dan nog alleen: waar ga je met die gretigheid naartoe? Wat moeten we nu doen?

In de eerste plaats: samenwerken. Dat zit in ons bloed. Met andere partijen werken we aan de oplossingen van vandaag. Dat doen we op lokaal niveau, zoals ik de eer had als raadslid te mogen doen in mijn studentenstad Nijmegen. Dat doen we in de provincie, waar onze Statenleden de komende maanden het bestuur mogen aanvuren om de stikstofproblematiek te lijf te gaan. Dat doen we in het Europees Parlement, waar we een nieuwe fractie hebben gevormd met de pro-Europese hervormers van Macron. En dat doen we in Den Haag, waar een middenkabinet – gestuwd door de progressieve motor die D66 heet – niet bang is te handelen naar voortschrijdend inzicht.

Het is voor D66 nooit gemakkelijk geweest te regeren met CDA en VVD. En met ook de ChristenUnie erbij is het nog harder werken voor vooruitstrevende politici. Regeren is überhaupt nooit makkelijk geweest voor een progressieve partij die de macht wil vernieuwen. Maar regeren kun je leren.

De bewijslast ligt er niet om. We hebben de conservatieve partijen zover om te beginnen aan wat de Volkskrant noemt 'de grootste natuurhersteloperatie sinds mensenheugenis'. We hebben de boerenpartijen zover om een nieuwe, duurzame manier van boeren te omarmen die zal leiden tot een kleinere veestapel. Bedrijven gaan betalen voor lagere lasten voor mensen. En de 'vroem-vroem

foto: Martijn Beekman

partij' (dixit Mark Rutte) hebben we overtuigd van de invoering van een CO₂-heffing, een onderzoek naar rekeningrijden en de snelle uitwerking van het eerste concrete klimaatplan ter wereld.

Dat progressieve perspectief levert inmiddels de waardering en steun op van onze progressieve geestverwanten van GroenLinks.

Maar die vooruitstrevendheid komt niet uit de lucht vallen. Het rolt niet onze kant op omdat we er zo lief bij kijken. D66 moet er iedere dag voor vechten. Dat vraagt om politici in stad en land die de mouwen opstropen en gretig aan het werk gaan. Wie op schone handen zit, staat met lege handen. Dat is niets voor ons. Wat zijn idealen waard als je ze nooit een stapje dichterbij kunt brengen?

“Genoeg reden het kabinet op de hielen te zitten. Gretig te blijven. Of zoals Van Mierlo het zou formuleren: oppositie te voeren vóór het kabinet”

Eerlijk is eerlijk: wij hebben nog lang niet alles bereikt wat we zouden willen. De minister voor het basisonderwijs zal met onorthodoxe maatregelen moeten komen om het lerarentekort op te lossen. De staatssecretaris van migratie moet aan tafel zitten bij de landen die een einde willen maken aan het menselijk leed dat het resultaat is van een compleet gebrek aan verenigd Europese migratiepolitiek. De ministers van Financiën en Economische Zaken moeten na al het gefilosofeer bij knetterend haardvuur nu vooral gaan investeren in kennis, wetenschap, infrastructuur en innovatie. En voor onze eigen minister van Onderwijs zal dan ongetwijfeld gelden: alle wetenschap is van het hoogste en gelijke belang.

Genoeg reden het kabinet op de hielen te zitten. Gretig te blijven. Of zoals Van Mierlo het zou formuleren: oppositie te voeren vóór het kabinet.

Daar hoort ook bij dat D66 het kabinet bij de hand neemt. In de beste traditie van onze partij kijken wij verder dan de dag van vandaag. Wij zijn het aan onze geschiedenis verplicht de toekomst te verbeelden.

In het Nederland van de toekomst ligt Schiphol op Zee. Opent kunstmatige intelligentie nieuwe deuren voor kankeronderzoek. Kiezen we onze burgemeester en onze premier zelf én direct. Reis je van Amsterdam naar Almere met een snelle metro onder het IJmeer door. Laad je je auto op met de energie van de zonnepanelen op het dak van je huis. Verdienen Nederlandse ondernemers goed geld aan de groene techniek van de toekomst. Hebben we in Europa de opvang van vluchtelingen eindelijk zo geregeld dat mensen op het rijkste continent ter wereld niet langer in mensonterende Griekse kampen zitten.

In het Nederland van de toekomst krijgt elk kind dezelfde kansen. Bouwen we voldoende betaalbare huur- en koopwoningen. Is iedereen verzekerd van toegang tot het recht. Zijn vaste contracten niet de uitzondering maar de norm. Is het 'vrouwenquotum' ingehaald door de vanzelfsprekendheid van vrouwelijk leider-

1869

Kritiek op de tevreden liberalen

Aan het eind van de jaren zestig van de 19de eeuw mengt een nieuwe generatie vooruitstrevende liberalen zich in het publieke debat. Samuel van Houten en Jan Kappeyne van de Coppello (zie buste) willen hun liberalisme in lijn brengen met de veranderende maatschappij; de staat moet actie ondernemen op het gebied van gezondheidszorg, openbare werken en onderwijs.

Wikimedia Commons / Effelsanders

1874

De Kinderwet van Van Houten

In 1874 wordt het fameuze 'Kinderwetje' van Samuel van Houten aangenomen, dat fabrieksarbeid voor kinderen jonger dan twaalf verbiedt. De wet heeft grote (symbolische) waarde voor de liberalen, die vinden dat de overheid een belangrijke taak heeft bij het bestrijden van sociale misstanden. Dat tegenstanders beperkende wijzigingen aan de wet toevoegen, doet daar niet aan af.

brief van Rob

schap. Mag ieder individu waardig oud worden én waardig sterven. Is je achternaam nooit een belemmering voor je baankansen. En laten we vragen over samenleven in een land van minderheden niet langer kapen door conservatieve politici.

Dat klinkt misschien allemaal ver weg. Utopisch. U kunt me verwijten dat ik niet alleen een drammer ben, maar ook een dromer. En daarin zou u dan ook gelijk hebben. Maar u zou niet tot dit punt van de *Democraat* zijn gekomen als u niet een beetje van dat optimisme deelt.

Nu heeft de partij uw optimisme nodig. Dat wil zeggen: de partij heeft uw strijd lust nodig. We kunnen onze borst natmaken. Het gaat weer beginnen. De campagne voor de Tweede Kamerverkiezingen van maart 2021 is in volle voorbereiding. In 2017 boekten wij forse winst. We werden de grootste progressieve partij van Nederland.

Nu is er werk aan de winkel om het deze keer nog weer beter te doen. We kunnen mensen met ons verhaal voor de toekomst inspireren. We kunnen ze binden. Maar dan mogen we het niet voor lief nemen. Het is nu tijd voor actie. Tijd om de straat op te gaan. Onze zolen verslijten in de wijken. Onze oren te luister leggen. Onze vleugels uitslaan op plekken waar we nog nooit zijn geweest. Harten en zielen winnen én heroveren.

Totdat niet alleen kranten, maar nog veel meer mensen in Nederland tot de conclusie komen: D66 is gretig. Daar wil ik aan bijdragen. Meedoen. Mee bouwen. Aan onze toekomst. Voor onze toekomst!

Rob Jetten

“Eerlijk is eerlijk: wij hebben nog lang niet alles bereikt wat we zouden willen...”

Maar dit hebben onze bewindspersonen al voor elkaar gekregen:

- 1 **Kajsa Ollongren** → Woningbouwprogramma van 2 miljard euro voor snellere en meer betaalbare woningbouw
- Vernieuwing van het kiesstelsel, waarbij de

kiezer straks een stem kan uitbrengen op een partij of op een individuele kandidaat

- 2 **Sigrid Kaag** → Onderwijs terug in het hart van ontwikkelingssamenwerking, 100 miljoen euro voor wereldwijd fonds om (toegang tot) onderwijs in landen die achterblijven te verbeteren
- Meer aandacht voor geestelijke gezondheid en psychosociale zorg in crisissituaties en -gebieden na oorlog, geweld en natuurrampen, o.a. door internationale conferentie

- 3 **Wouter Koolmees** → Pensioenakkoord (vernieuwing pensioenstelsel, minder snelle stijging AOW-leeftijd, arbeidsongeschiktheidsverzekering voor zelfstandigen, maatregelen voor zwaar werk)
- Uitbreiding extra geboorteverlof voor partners

- 4 **Ingrid van Engelshoven** → Halvering collegegeld eerstejaars studenten hoger onderwijs
- Nieuw cultuurstelsel met aandacht voor andere kunstvormen en nieuwe generatie makers

- 5 **Menno Snel** → Maatregelen tegen belastingontwijking en -ontduiking
- Verhoging van de belasting op spaargeld, zodat 1,35 miljoen spaarders geen belasting meer hoeven te betalen

- 6 **Stientje van Veldhoven** → Klimaatakkoord (pakket aan maatregelen om in 2030 49% minder CO₂ uit te stoten ten opzichte van 1990)
- Plastic Pact: ambitieus akkoord met voorlopers onder bedrijven en milieuorganisaties over minder plastics en meer recycling

1881

De strijd voor anticonceptie

In 1881 wordt de Nieuw-Malthusiaanse Bond opgericht. De oprichters geloven vurig in het belang van zelfbeschikkingsrecht en openheid over anticonceptie om de emancipatie van vrouwen in alle sociale klassen te bevorderen. Een van leden is feminist Aletta Jacobs, de eerste vrouwelijke arts van Nederland, die spreekuren voor geboorteregeling organiseert.

nieuwe onderwijsvisie

tekst Caine Roland

D66 werkt aan een nieuwe visie op het basis- en voortgezet onderwijs. Daarvoor gaat de partij in gesprek: met leden, niet-leden, ouders, leraren, leerlingen en directies. Wat is er nodig om ieder kind de beste kansen en het beste onderwijs te geven? Wat gaat goed en wat moet echt beter? En hoe dan? De *Democraat* sprak met vier D66'ers die hun hart verpand hebben aan onderwijs.

Voor de klas

Docent maatschappijleer en D66-raadslid Anke Buurman-Kuiper uit Harderwijk voor de klas. De schoolfoto's in deze reportage (en op het omslag) zijn allemaal op dezelfde school gemaakt.

fotografie Jeroen Mooijman

1886

Richting en beleid der liberale partij

In 1886 reikt de latere premier Pieter Cort van der Linden af met het verouderde *laissez-faire* liberalisme in zijn bekendste tractaat *Richting en beleid der liberale partij*. Hierin stelt hij dat het liberalisme de samenleving moet moderniseren, omdat de industrialisatie in de tweede helft van de 19de eeuw de verhoudingen in de samenleving fundamenteel heeft veranderd.

D66 wil dat ieder kind het beste onderwijs krijgt. Waarbij kansen en talenten centraal staan en leraren baas zijn over hun eigen vak. De afgelopen twintig jaar is er meer geld naar onderwijs gegaan, maar is de kwaliteit ervan niet per se verbeterd. Soms is het zelfs verslechterd. Dit komt volgens ons door het centraal stellen van systeem, rendement en gemiddelden. De leerling moet zich aanpassen aan het onderwijs, in plaats van dat iedere leerling het onderwijs krijgt dat bij hem of haar past. Het beroep van leraar is steeds verder uitgehold, terwijl de werkdruk hoger is geworden. Met een groeiend lerarentekort als gevolg. Daarom stellen wij onszelf de vraag: Wat is er nodig om ieder kind de beste kansen en het beste onderwijs te geven? Wat moet de overheid doen om dat mogelijk te maken? Welke vastgeroeste patronen en regels staan het onderwijs nu in de weg? Hoe moet de Nederlandse school er over één, vijf of tien jaar uitzien? Daarbij kijken we specifiek naar de samenwerking met de kinderopvang, de koppeling met buitenschoolse activiteiten, de overgangen, de leraren en de samenwerking tussen onderwijs en zorg.

Lees op pagina 13 hoe u mee kunt praten over een nieuwe visie op onderwijs.

Anke Buurman-Kuiper (30) is docent maatschappijleer en maatschappijwetenschappen (MAW) op een christelijke middelbare school en D66-raadslid in Harderwijk.

Ze kwam in het onderwijs terecht na haar studies sociologie en algemene sociale wetenschappen. Haar grote passie is het geven van maatschappijleer en maatschappijwetenschappen: "Daar stop ik mijn ziel en zaligheid in."

Leerlingen leren beter wanneer je de praktijk dichtbij ze brengt. Anke Buurman-Kuiper doet dat met quizzen, samen live de troonrede kijken en door veel vakmensen uit te nodigen in haar les: "Politieagenten, veteranen, een behandelaar van een TBS-kliniek, het COC, diplomaten, we hebben echt al van alles gehad. Mijn school staat op de Veluwe, het is daar redelijk beschermd dus ik wil ze iets van de wereld laten zien. Daarnaast vind ik het zelf heel erg leuk!" Ze merkt dat leerlingen vaak behoefte hebben aan context en informatievaardigheden. "Je hoort nog steeds heel vaak 'dat heeft op Facebook gestaan'. Het is dus superbelangrijk dat je informatie op waarde leert schatten."

Het wordt nog te vaak onderschat hoe hard een leraar werkt, vindt ze. Ja, ook door de politiek. "Ik sta nu

ongeveer zes jaar voor de klas en we liggen altijd onder vuur. We moeten meer presteren en bij een probleem liggen we meteen onder een vergrootglas. Sommige politici trekken onze integriteit zelfs in twijfel, dan zijn we 'die linkse hobby'. Daar schrik ik soms best van. Ik ben zelf overigens openlijk politiek actief maar als docent ben ik natuurlijk neutraal." Haar passie werkt aanstekelijk, ook sommige leerlingen zijn politiek actief geworden. "Helaas wel altijd voor een andere partij", zegt ze lachend.

"Het onderwijs heeft behoefte aan flexibiliteit"

Flexibiliteit is een van de grootste dingen waar het onderwijs behoefte aan heeft volgens Buurman-Kuiper. Dat geldt voor meerdere zaken. Zoals de invulling van lessen: "Ik weet nu met wie ik in welk lokaal zit tot en met eind juli." Maar ook voor het niveau van de vakken: "Het is een keurslijf, als je een vier staat voor wiskunde kun je eigenlijk al niet slagen. Leerlingen zouden standaard per vak een niveau moeten kunnen kiezen, dat zou het beste uit ze halen." En het geldt ook voor gemengde klassen: "Nu is er een grote kloof tussen verschillende niveaus. Het is goed om met elkaar op te trekken en tijdens lessen te discussieren. Opvattingen mixen is belangrijk."

Ze probeert er zo veel mogelijk te zijn voor haar leerlingen, en dat gaat verder dan een gesprekje na de les: "Ik ben vrij idealistisch, ik draag daarom vaak een regenboogvlaggetje of armbandje om steun te geven aan leerlingen die worstelen met hun geaardheid. De school support diversiteit en volgens mij doen veel collega's dit soort kleine dingen, we proberen allemaal verschil te maken."

Beppie Smit (42) is directeur van een Jenaplan-basisschool in Goirle en fractievoorzitter van D66 Tilburg.

Beppie Smit wilde altijd al het onderwijs in. Haar grote voorbeeld vroeger was haar oudere zus, die is ook juf. Haar liefde voor lesgeven, wat ze deed voor ze directeur was, is ook de reden dat ze bij D66 terecht kwam.

Een van de belangrijkste positieve veranderingen voor het onderwijs is digitalisering, zegt Smit. De tijd van het krijt en bord is echt voorbij. "Vroeger maakten we een rooster zodat kinderen op een van de twee computers teksten konden verwerken en konden googelen. Nu ligt de wereld aan je voeten. Het is onderdeel van onderwijs op maat en stimuleert kinderen om zich meer te ontwikkelen en zich te presenteren."

"De maatschappij vraagt om brede scholen"

Om hun ontwikkeling verder te bevorderen zijn brede scholen, of inclusieve kindcentra, zoals Smit ze noemt, nodig. Dit is volgens haar geen keuze meer, maar iets waar de maatschappij om vraagt. "Ik groeide op in een gezin van vijf kinderen, je leerde thuis ruzie

maken en samen spelen. Er was altijd iemand. Nu komen die taken in het onderwijs terecht, die moeten goed verdeeld worden." Op haar school werken pedagogen, instanties, ouders én kinderen daarom al samen. Zo zijn oudere leerlingen de mentor van de jongere.

Kinderen van jongs af aan met elkaar op laten trekken heeft nog meer voordelen, volgens Smit: "De kansen van kinderen zijn bij de geboorte niet gelijk. Door ouders, kinderdagverblijven en peuterspeelzalen meer bij het onderwijsproces te betrekken kun je veel meer bereiken." Natuurlijk gebeurt dit niet met peuterproefwerken, sterker nog: we moeten minder toetsen en stoppen met resultaten vergelijken. "Wat heeft een kind daar aan? Kijk naar hun groei, er hoeft geen CITO aan te pas te komen om uit te vogelen of een kind het alfabet kent."

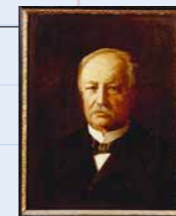
Ook het dagprogramma mag diverser, zoals ze bijvoorbeeld in Scandinavië doen. Natuurlijk met een goede basis, maar ook meer variatie. "Door minder uren les te geven wisselen inspanning en ontspanning meer af. Leerlingen zijn juist wel meer op school, maar ze krijgen in die tijd sportlessen, drama, koken, muziek of cultuur. Zaken waar ouders niet altijd geld voor hebben." Die vakken horen gegeven te worden door gespecialiseerde docenten. "Je hebt gepassioneerde rolmodellen nodig die daarin doorleefd zijn. Wie herinnert zich niet die leraar die zo fantastisch kon vertellen over poëzie, geschiedenis of kunst?"

Telegram aan De Koo

Op 8 augustus ondertekent een uniek verbond van veertig Amsterdammers een telegram dat de oprichting van de Radicale Bond markeert. Het telegram is een dankbetuiging aan Johannes de Koo, die als hoofdredacteur van weekblad *de Amsterdammer* (later: *De Groene Amsterdammer*) steevast liberale politici steunt die radicale hervormingen op sociaal-economisch gebied bepleiten.

1889

1894

De strijd om de kieswet

Tussen 1891 en 1894 probeert de liberale minister van Binnenlandse Zaken Johannes Tak van Poortvliet het kiesrecht zo ver mogelijk uit te breiden. Conservatieve krachten zijn tegen en amenderen zijn wetsvoorstel, waarop Tak van Poortvliet de Kamer ontbindt. Bij de daaropvolgende verkiezingen zien vrijwel alle partijen zich verdeeld in 'Takianen' en 'anti-Takianen'.

Jan van de Ven (37) is basisschoolleraar op een Montessorischool in Venray. Daarnaast is hij oud-voorman van PO in actie en voormalig Statenlid voor D66 in Limburg.

Hij rolde toevallig het onderwijs in nadat hij als student van verschillende studies (en het Utrechtse kroegleven) geproefd had. Na zijn eerste praktijkstage in een kleuterklas was Jan van de Ven meteen verkocht.

Wel is hij kritisch, hij wil terug naar de kern: "Het maakt niet uit welke maatschappelijke discussie er speelt, het is altijd 'ze moeten er op school maar wat aan doen'. Er wordt van alles over de schutting gooid. Van de vijftienjarige kinderen heeft 18 procent onvoldoende leesniveau. Daarom moet de focus weer op rekenen, lezen en spelling. Aangevuld met burger-schap, sociale ontwikkeling en wereldoriëntatie."

"Leraren moeten van speelbal weer speler worden"

Ongeveer elf jaar geleden was er een personeelsoverschot, dat is nu bijna niet meer voor te stellen. PO in actie zette zich in om het zwaartepunt van de beslissingen weer bij de leraar te krijgen. "Er komt veel meer geld vanuit Den Haag, maar dat blijft hangen. Wij docenten zijn geen uitvoerders, maar zelfbewuste onderwijsprofessionals. Daarnaast moet de onuitgeblebare salariskloof tussen primair en voortgezet onderwijs eraan natuurlijk!"

Van de Ven is nog niet klaar met het aanjagen van een lerarenrevolutie. Na PO in actie is hij nu als kwartiermaker aan de slag met een nieuwe beroepsgroep-organisatie: Het Lerarencollectief. "In het onderwijskrachtenveld zijn docenten nergens te bekennen, daarom wordt het tijd om vanaf de werkvloer weer zelf het heft in handen nemen. Als leraren zich verenigen, werkt dat door op ons vak, ons onderwijs en ons beroepsbeeld. We moeten het samen doen, van speelbal weer speler worden."

Daar hoort ook een gepaste trots op het vak bij, vindt Van de Ven. Dit begint op de pabo: "Het is een ambacht dat je niet in zes weken zij-instroom onder de knie hebt. Een hartchirurg of automonteur laat je ook niet zomaar aanmodderen. Met onderwijs wordt totaal anders omgegaan." Toch is het niet terecht dat er vaak negatief gesproken wordt over lesgeven, vindt hij. "Het vak is fantastisch mooi. Het is het waard om je druk om te maken en voor te vechten. Niks maakt me blijer dan om kinderen een basis mee te geven. Ik zou echt geen ander beroep liever willen."

1895

Wethouder Wim Treub

Als wethouder van Financiën van Amsterdam begrenst Wim Treub de tot dan toe weinig betugelde vrije markt met radicale sociale maatregelen, waarmee hij voor die tijd ongekend vooruitstrevende stappen zet om de positie van arbeiders en armen te verbeteren. Als Tweede Kamerlid en minister bouwde Treub later voort aan de basis van de moderne verzorgingsstaat.

Wouter Versluijs (32) is docent geschiedenis in het regulier en speciaal onderwijs in Zeeuws-Vlaanderen en is actief voor D66 Hulst en D66 Zeeland.

Het vak geschiedenis leeft onder leraren; ook Wouter Versluijs is docent geworden door zijn passie voor historie. Naast het speciaal onderwijs heeft hij ook altijd in het regulier onderwijs gewerkt.

Versluijs' leerlingen uit het speciaal onderwijs volgen lessen op een reguliere school, het doel is om uiteindelijk over te stappen. In zijn klassen zitten rond de zestien leerlingen en de nadruk ligt op persoonlijke aandacht en maatwerk. Zo krijgen ze de beste kansen. Hoe belangrijk dit is, wordt zichtbaar bij kinderen die thuis komen te zitten door een onderwijsvrijstelling. Dit kan voorkomen wanneer het kind om psychische of lichamelijke redenen niet in staat is naar school te gaan, vertelt Versluijs. In 2016 ging het om 5.500 kinderen, nog eens 4.300 leerlingen waren al drie maanden niet naar school geweest en 5.100 hadden niet eens een inschrijving.

"Al het onderwijs zou speciaal onderwijs moeten worden"

Volgens Versluijs begint het bij kinderen die niet meekomen in het regulier - en vervolgens het speciaal onderwijs, die durven niet meer. "Dat is zo schrijnend, als kinderen uitvallen kunnen ze later vaak niet zelfstandig mee in de maatschappij. En dat terwijl ze zoveel potentie hebben! Een oud-leerling die bij mij op het speciaal onderwijs heeft gezeten is nu mijn

stagiaire om docent geschiedenis te worden. Een andere jongen kon overstappen, haalde zijn vwo cum laude en doet onderzoek naar sterren aan de TU Eindhoven. Deze kinderen zijn wereldveranderaars."

Dit is wat hem betreft het bewijs dat ieder kind meer behoefte heeft aan persoonlijke hulp en aandacht. Grote klassen zijn hierom een van de grootste problemen voor de kwaliteit van ons onderwijs. "Iemand uitgebreid uitleg geven zit er met 33 leerlingen niet in. Ondertussen is er nog steeds een toename van leerlingen in het passend onderwijs. Wat zegt dat?" Veel kinderen kunnen goed mee als er maar hulpmiddelen en begeleiding zijn, zegt Versluijs: "Je moet de behoefte van het kind echt zien. Iedereen is uniek. In het speciaal onderwijs heb je veel tijd voor één op één gesprekken. Ik werk nu meer in het regulier onderwijs en dat mis ik echt. Al het onderwijs zou speciaal onderwijs moeten worden." ■

Praat mee!

Scholenreis

D66 werkt aan een **nieuwe visie** op het primair- en voortgezet onderwijs (po/vo). Daarvoor gaat de partij in gesprek. Met leden én niet-leden. Met ouders, leraren, pedagogisch medewerkers, leerlingen, schooldirecties en andere betrokkenen en geïnteresseerden.

Deze gesprekken houden we tijdens onze **Scholenreis**: van november tot april bezoekt D66 diverse scholen door het hele land. Daar gaan we zowel in de klas als in de aula in verschillende sessies in gesprek met betrokkenen en geïnteresseerden.

De kick-off van deze Scholenreis is de **speciale congressessie** over onderwijs op het aanstaande D66-congres op zaterdag 9 november in Breda. Naast D66-leden zijn ook niet-leden van harte welkom om deze (en alle andere sessies van de Scholenreis) bij te wonen. Kent u iemand die betrokken is bij het onderwijs (po/vo) en graag mee zou willen praten over een nieuwe visie op onderwijs? Neem hem of haar vooral mee!

Meer informatie:
Congres 110: d66.nl/congres
Scholenreis: d66.nl/scholenreis

1897

Kabinet der sociale rechtvaardigheid

Bij de Tweede Kamerverkiezingen van 1897 behalen liberalen maar liefst 48 zetels. Uit deze (laatste) liberale parlementaire meerderheid wordt het kabinet-Pierson geboren. Dit 'kabinet der sociale rechtvaardigheid' was niet alleen succesvol in het tot stand brengen van sociale wetgeving, waaronder de leerplichtwet, maar vormde ook een mijlpaal in de vernieuwing van het liberalisme.

Hoewel scholen al sinds 2006 verplicht zijn om burgerschapsonderwijs te geven, komt het niet goed van de grond, blijkt uit onderzoek. Minister Slob wil daarom de wet wijzigen om de opdracht aan te scherpen. Op initiatief van D66-raadslid **Ilana Rooderkerk** maakt Amsterdam nu al werk van de verbetering van het burgerschapsonderwijs in de stad.

4 vragen aan...

1 Vorig jaar werd jouw voorstel om het burgerschapsonderwijs in Amsterdam te verbeteren met een ruime meerderheid aangenomen.

"Ja, mijn voorstel viel in vruchtbare aarde omdat uit recent onderzoek van de Onderwijsinspectie blijkt dat burgerschapsonderwijs in Nederland te wensen overlaat. Uit de ranglijst van de Europese Commissie blijkt bovendien dat Nederlandse scholieren burgerschapsvaardigheden veel minder onder de knie hebben dan jongeren in het buitenland. Bij de meeste partijen was en is er dus het besef dat we met burgerschap aan de slag moeten. Juist in Amsterdam, omdat er zoveel mensen met verschillende achtergronden samenleven. De meningen over de vorm verschillen soms, maar daar gaat de raad niet over. Het is aan de scholen en de leraren om het plan uit te werken. Zij zijn de experts."

2 Wat is de essentie van goed burgerschapsonderwijs volgens jou?

"Het gaat voor mij om drie vragen: Wie ben ik zelf? Wie is de ander? En hoe werk je samen in onze democratie? Op school leer je niet alleen om iets te worden, maar ook om iemand te worden. Burgerschap gaat bijvoorbeeld over hoe

ver de vrijheid van meningsuiting reikt, hoe je een debat voert zonder boos te worden, en hoe je met anderen een sociaal vraagstuk oplost. Daarvoor moet je met elkaar samenwerken in de klas. Het gesegregeerde onderwijs – dat we ook in Amsterdam zien – vormt daarvoor een belemmering. Het tegengaan van segregatie is dan ook onderdeel van dit plan. Een veilige omgeving creëren voor kinderen om zich uit te kunnen spreken is daarbij essentieel. We moeten de verschillen bespreekbaar maken en ze niet vermijden omdat het lastig, ongemakkelijk of bedreigend kan zijn."

3 De scholen en leraren gaan over de inhoud; wat is de rol van de gemeente bij dit plan?

"Wij geven hen alle middelen om het burgerschapsonderwijs verder te ontwikkelen. En alle scholen in Amsterdam worden gestimuleerd hiermee aan de slag te gaan. Ik ben trots dat we hier 11 miljoen euro in investeren, een verdubbeling ten opzichte van de vorige periode. Daarbij werken we ook samen met lerarenopleidingen. Want goed burgerschapsonderwijs begint bij goed opgeleide docenten. Daarnaast heb ik een apart voorstel gedaan om te meten wat effectief is en om een

kennisplatform op te richten voor leraren. Ik wil dat Amsterdam zo een broedplaats wordt voor experimenten met burgerschapsonderwijs. Door lokaal te laten zien hoe het kan, en de resultaten en ervaringen te delen, kan onderwijs in burgerschap vorm krijgen. Want burgerschapsonderwijs kun je bij alle schoolvakken inzetten; niet alleen bij maatschappijleer. Denk bij wiskunde bijvoorbeeld aan het samen maken van een praktisch som die gebaseerd is op een vraagstuk in de samenleving."

4 Welke burgerschapsvaardigheid is bij jou sterk ontwikkeld?

"Voordat ik politicologie studeerde, was ik actrice. Wat ik daar vooral van heb meegenomen is het inzicht in hoe emoties werken en hoe je daar mee omgaat. Die ervaring gebruikte ik ook bij het geven van toneellessen op scholen in Amsterdam. Door iemand anders te spelen, leren kinderen zichzelf beter kennen. Tegelijkertijd leren ze zich in te leven in een ander. Dat vond ik prachtig om te zien. Op die manier kun je verschillen overbruggen en samenwerken om een doel te bereiken. Dat zijn belangrijke vaardigheden om te ontwikkelen." ■

... Ilana Rooderkerk

tekst Jan Vincent Meertens | foto Marco Keyzer

D66'ers over...

wetenschappelijk onderwijs

Sinds deze zomer is **Jan Paternotte** woordvoerder Hoger Onderwijs & Wetenschap namens de D66-fractie. In het wetenschappelijk onderwijs (WO) lopen de gemoederen al een tijdje op, zo werd duidelijk tijdens de opening van het academisch jaar in Leiden. Redacteur **Marishka Neekilappillai** vroeg hem én vijf betrokken D66'ers naar de stand van zaken.

tekst Marishka Neekilappillai

Denken over koloniale politiek

In 1899 veroorzaakt publicist Conrad van Deventer een aardverschuiving in het denken over koloniale politiek met zijn artikel *Een eereschuld* in het liberale tijdschrift *De Gids*. Deze politiek van gebruik en misbruik, zoals het delven van grondstoffen, moet volgens Van Deventer plaatsmaken voor 'ethische politiek', met als doel de weg naar zelfstandigheid van de koloniale bevolking.

1899

Haagse Vredesconferenties

In mei 1899 gaat, ondanks de tegenzin van zowel Europese grootmachten als koningin Wilhelmina, de eerste Haagse Vredesconferentie van start. Voor het eerst tekenden de liberale principes van internationale politiek – vrede, veiligheid en voorspoed op basis van een rechtsorde – zich af. 'Den Haag' wordt zo het symbool van het principe 'vrede door recht'.

1899

Op 2 september vond de traditionele opening plaats van het academisch jaar van de oudste universiteit van Nederland: de 444-jarige Universiteit Leiden. Ingrid van Engelshoven, minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW), was er gast. Op een steenworp afstand van de Pieterskerk verzamelden zich honderden wetenschappers, docenten en studenten uit het hele land voor een alternatieve opening. Deze 'Ware Opening van het Academisch Jaar' werd georganiseerd door de actiegroep WO in Actie en de vakbonden FNV, VAWO en LSVb.

Alles staat onder druk

Ook ik, auteur van dit artikel, demonstreerde hier mee voor meer geld voor de Nederlandse universiteiten. Als promovendus en docent bij de Leidse rechtenfaculteit, en als fractievoorzitter van een personeelspartij in de Leidse Universiteitsraad, zie ik hoe de universiteit uit haar voegen barst door de hoge studentaantallen en ondermaatse financiering van het wetenschappelijk onderwijs en onderzoek.

Jan Paternotte 1, sinds deze zomer woordvoerder Hoger Onderwijs & Wetenschap namens de D66-fractie, luisterde aandachtig vanaf een stoeltje op de tweede rij naar de demonstranten. "Ik wilde luisteren naar de zorgen die leven onder onderzoekers en docenten. De werkdruk is hoog, en dat werd goed duidelijk uit de verhalen die zij vertelden. Ook prikkelend vond ik het betoog van Paul de Beer, bijzonder hoogleraar Arbeidsverhoudingen aan de Universiteit van Amsterdam, die stelde dat de discussie niet alleen over geld moest gaan. De Beer vindt dat er eerst een discussie zou moeten plaatsvinden over de gewenste organisatie van de wetenschap."

Remco Breuker 2, hoogleraar Koreastudies aan de Universiteit Leiden, boegbeeld van de protestbeweging WO in Actie en ceremoniemeester tijdens de 'Ware Opening', ziet dat anders.

"WO in Actie is ontstaan uit het besef dat er veel mis is in het WO. Er is geen adequate financiering, werkdruk blijft maar oplopen en oplopen, er komen meer studenten maar er is minder geld per student, onderwijskwaliteit daalt diensgevolge, onderzoekstijd verdwijnt. Alles staat onder druk en dat heeft nare gevolgen."

Geen bèta's maar delta's

Een van de pijnpunten is het kabinetsbesluit om geld over te hevelen van alfa-, gamma-, en medische wetenschappen naar de bètawetenschappen. Aanleiding hiervoor is het advies van de Commissie-Van Rijn die in haar rapport stelt dat de Nederlandse arbeidsmarkt behoefte heeft aan technici. Sprekers op de 'Ware Opening van het Academisch Jaar' benadrukten dat studenten aan de universiteit niet alleen worden opgeleid voor de tekorten die op de arbeidsmarkt bestaan.

Het is ouderwets, twintigste eeuwse denken dat Nederland alleen bèta's voor de arbeidsmarkt nodig heeft, zegt

Mark Sanders 3, universitair hoofddocent economie en duurzaamheid aan de Universiteit Utrecht. "Nederland heeft geen bèta's, maar delta's nodig. Het leren van een vast, technisch curriculum is geen doel op zich. Ons onderwijs moet mensen voorbereiden op constante verandering. Dat is het enige wat je jongeren kunt garanderen: verandering. Daarvoor moet je je snel complexe materie eigen kunnen maken en daarmee uit de voeten kunnen. Dit is zeker geen verlaging van de ambities in het onderwijs. Eerder een verhoging."

Paternotte vindt ook dat de ene discipline niet nuttiger is dan de andere: "Bèta's spelen een belangrijke rol bij technische innovatie, maar de alfa- en gammawetenschappen helpen ons te bepalen wie wij zijn. De Chinezen zijn hun land bijvoorbeeld nu op technisch gebied in hoog tempo aan het ontwikkelen, maar de ontwikkeling van vrijheid van denken, bijvoorbeeld door literatuur, een alfawetenschap, is daar geen onderdeel van."

"Veel van de problemen zijn te herleiden tot de groei in het studentenaantal"

- Charlotte de Roon

Groeïende studentenaantallen

Op de officiële opening van het academisch jaar in de Leidse Pieterskerk luisterde Charlotte de Roon 4, voorzitter van de Leidse Universiteitsraad en promovendus politieke wetenschap, naar de toespraak van minister Van Engelshoven. De Roon: "Wat mij aansprak in de toespraak van de minister is dat we het geheel van de alfa-, bèta- en gammawetenschappen nodig hebben om onze maatschappij verder te brengen; dat ze elkaar in dat opzicht aanvullen. Dit moet weerspiegeld worden in nationaal beleid."

Op de agenda van de Universiteitsraad en het College van Bestuur van de Universiteit Leiden keerden de afgelopen jaren steeds dezelfde problemen terug, en deze zijn niet typisch Leids, zegt De Roon: "Denk bijvoorbeeld aan sociale veiligheid, werkdruk, studentenvoorzieningen, de (on)wenselijkheid van tijdelijke contracten en internationalisering. Veel van het besprokene is te herleiden tot de groei in het studentenaantal. Discussies in de Universiteitsraad leggen een spanningsveld bloot: enerzijds vindt men de toegenomen

toegenomen bloot: enerzijds vindt men de toegenomen toezettend belangrijk, anderzijds ziet men de druk die dat legt op de onderwijskwaliteit, het personeel, de universitaire gebouwen en de stad. Hanteren we bepaalde capaciteit- en selectiecriteria voor opleidingen? Moet de universiteit het aantal internationale studenten

1

afremmen? Hoe kan de universiteit bijdragen aan een oplossing voor de woningnood onder studenten? Dit soort vragen houden de gemeederen wel bezig. Maar ook studentenweldzijn, duurzaamheid en diversiteit zijn belangrijke thema's die vaak aan bod komen."

Doorgeschooten competitie

Door de internationale oriëntatie van Nederlandse universiteiten komen veel buitenlandse studenten en wetenschappers naar Nederland. Rianne Letschert 5 is rector magnificus van de Universiteit Maastricht – de meest internationale universiteit van Nederland met 51 procent buitenlandse studenten en 40 procent buitenlandse wetenschappelijke medewerkers. "Wij leiden heel veel ambassadeurs op voor Nederland. Als deze buitenlandse studenten weer naar hun land teruggaan, zijn zij onze ambassadeurs daar." Ze deelt de opvatting van Sanders dat de overheveling van geld van alfa-, gamma-, en medische wetenschappen naar de bètawetenschappen getuigt van een beperkte visie van het kabinet op de functie van het wetenschappelijk onderwijs. Wel is Letschert blij dat de minister af wil van de doorgeschooten competitie tussen universiteiten om onderzoeksgeld en studenten. De financiering van het wetenschappelijk onderwijs is grotendeels afhankelijk van het aantal studenten. Voor een universiteit is het daarom rationeel om de instroom van

"Opleidingen moeten geen financiële noodzaak voelen om steeds meer buitenlandse studenten aan te trekken"

- Jan Paternotte

studenten – waaronder buitenlandse – en de uitstroom van diploma's te vergroten. Letschert: "De Universiteit Maastricht heeft gekozen voor een internationale identiteit, omdat wij in de Euregio zijn ingebed en geloven in de meerwaarde van internationalisering. Opleidingen bieden wij alleen in het Engels aan als het vakgebied daarvoor geschikt is en als het van nut kan zijn voor de arbeidsmarkt, die zich niet alleen tot Nederland beperkt voor onze studenten.

Maar het zou kunnen dat sommige opleidingen overgeschakeld zijn naar het aanbieden van Engelstalige opleidingen, zodat de instelling kan groeien en het marktaandeel behouden blijft of vergroot wordt. Dit kun je universiteiten niet kwalijk nemen, omdat dit het systeem is waarbinnen gewerkt moest worden. Ik ben daarom heel blij dat de minister die perverse prikkel uit het bestofstingsmodel van het hoger onderwijs gaat halen."

5

Nutteloos Engels

Jan Paternotte: "Als je als Nederland mee wil doen in de wereld, denk aan Europese onderzoeksfinanciering, dan moeten Nederlandse studenten in staat zijn zich uit te drukken in de wereldtaal. Dat bachelors en masters voor een groot deel Engelstalig zijn is dus alleen maar goed. Maar het wordt wel een beetje gek als een student zijn eigen vak niet meer in het Nederlands kan uitleggen. Of als je een master Vaderlandse geschiedenis of Nederlands recht in het Engels moet volgen. Nutteloos Engels vind ik dat.

Een klas met een mooie mix van Nederlandse en internationale studenten heeft voor iedereen meerwaarde. Alleen moeten opleidingen niet een financiële noodzaak voelen om steeds meer buitenlandse studenten aan te trekken."

Annabel Broer 6, masterstudent Environmental Sciences aan de Wageningen Universiteit en voorzitter van de Jonge Democraten, ziet nog een ander probleem bij internationalisering: "Ik heb meerdere buitenlandse medestudenten meegemaakt die colleges niet of nauwelijks konden volgen en geen deel konden nemen aan discussies. Dit is schadelijk voor zowel de kwaliteit van het onderwijs – door moeizame groepsgesprekken en samenwerking – als voor de individuele student. Ik denk dat de taalvaardigheidseisen te laag zijn en de begeleiding vanuit universiteiten beter kan."

Flinke strijd

Bij de bekendmaking van de tegenbegrotingen op Prinsjesdag werd volgens Paternotte pijnlijk duidelijk dat het wetenschappelijk onderwijs bij andere politieke partijen weinig prioriteit heeft. Paternotte: "Alle oppositiepartijen konden hun eigen plannen inbrengen. In de tegenbegroting van GroenLinks, PvdA en SP staan miljarden aan belastingverhogingen, maar van al die gewenste nieuwe belastingen gaat geen cent naar het WO. Gewoon niets. Het woord 'onderwijs' kwam niet eens voor in de hele tegenbegroting van die drie partijen. Zij staan dus wel hun steun te betuigen op demonstraties, zoals op 2 september in Leiden, maar zij willen geen extra geld investeren. Ongetwijfeld zeggen deze partijen bij het debat over de onderwijsbegroting dat er meer geld naar het WO moet gaan, maar als ze keuzes moeten maken, dan kiezen ze daar niet voor. Voor D66 zijn universiteiten onmisbaar in een democratische samenleving. Daar leiden we de denkers en vernieuwers van morgen op. Daarom hebben we in het regeerakkoord bedongen dat tweehonderd miljoen euro naar de wetenschap moet gaan, vooral via de Nationale Wetenschapsagenda. We hebben ook een flinke strijd moeten leveren om te voorkomen dat dit geld alleen naar innovatie en topsectoren zou gaan. Het zou dus zo maar kunnen dat D66 de enige partij is die onder aan de streep echt meer geld voor het wetenschappelijk onderwijs wil."

6

De VDB wordt opgericht

De oprichting van de Vrijzinnig-Democratische Bond in 1901 verenigt het grootste deel van de vrijzinnige links-liberale vleugel in de Nederlandse politiek in één partij. De beginselverklaring van de partij opent met het uitspreken van het streven naar algemeen kiesrecht, voor mannen én vrouwen. In de Kamer maakt de VDB meteen een vliegende start met een fractie van 13 leden.

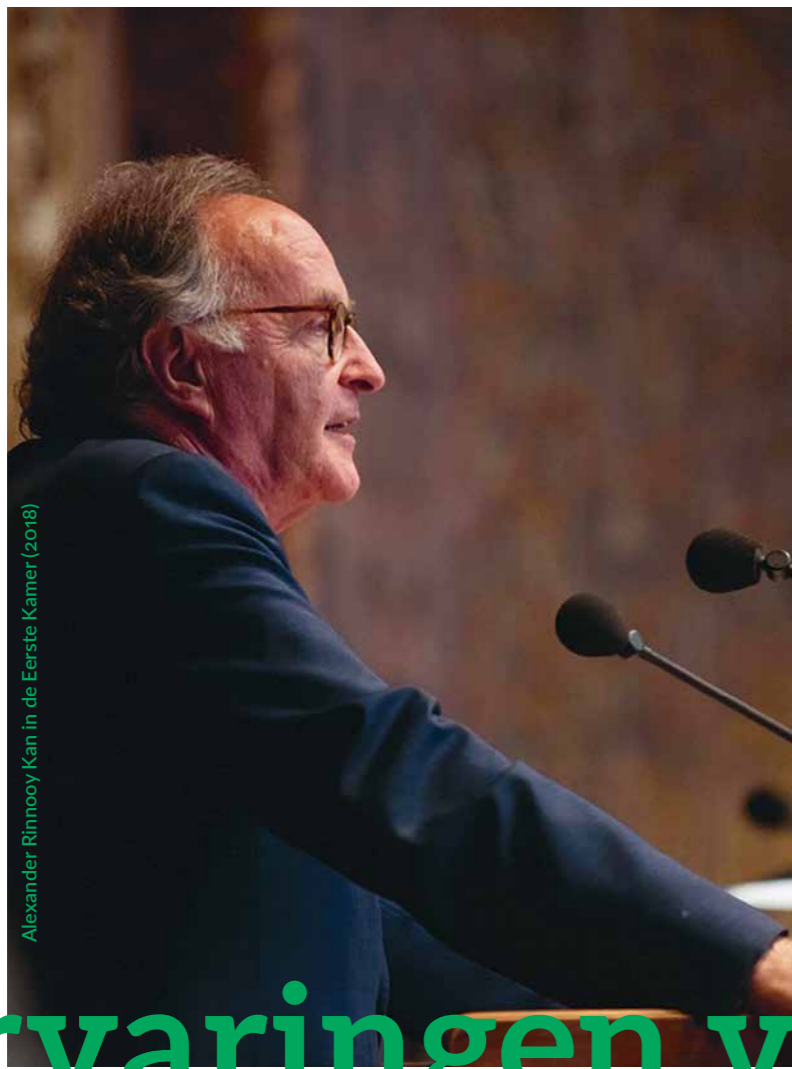
1901

1912

De wereldreis van Aletta Jacobs

Tussen juni 1911 en oktober 1912 onderneemt arts en feministe Aletta Jacobs samen met de Amerikaanse Carrie Chapman een wereldreis die een generatie aan activistes voor gelijke rechten en vrouwenemancipatie zou inspireren. Tijdens de reis worden haar brieven gepubliceerd in *De Telegraaf*, die haar strijd voor vrouwenkiesrecht alleen maar meer bevorderen en steunen.

Alexander Rinnooy Kan in de Eerste Kamer (2018)

Prof. dr. Rinnooy Kan

Na zijn studies wiskunde aan de Universiteit Leiden en econometrie aan de Universiteit van Amsterdam, promoveerde Rinnooy Kan in 1976 aan de UvA tot doctor in de wiskunde. In 1980 werd hij benoemd tot hoogleraar in de econometrie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam; in 1986 werd hij hier benoemd tot rector magnificus. Na zijn rectoraat voerde Rinnooy Kan van 1991 tot 1996 het woord namens het Nederlandse bedrijfsleven als voorzitter van de Vereniging van Nederlandse Ondernemers (vanaf 1996: VNO-NCW). Daarna werd hij lid van de raad van bestuur van ING Groep. Van 2006 tot 2012 was Rinnooy Kan voorzitter van de Sociaal-Economische Raad (SER). In 2015 kwam hij in de Eerste Kamer namens D66. Bij de verkiezingen van 2019 stelde Rinnooy Kan zich niet opnieuw beschikbaar. Van 2007 tot oktober 2019 was hij tevens universiteitshoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam.

Ervaringen van een optimist

Afgelopen juni nam universiteitshoogleraar **Alexander Rinnooy Kan** (1949) afscheid van de Eerste Kamer, waar hij namens D66 senator was. In zijn boek *Bordjes duiken* beschrijft hij zijn ervaringen in de wereld van de wetenschap, het bedrijfsleven en de politiek. Redacteur Marishka Neekilappillai las zijn memoires en schoof aan bij een boekbesprekingsdiner mét de auteur.

tekst Marishka Neekilappillai

Op een zomerse avond deelt Alexander Rinnooy Kan zijn ervaringen en ideeën met een groepje politiek geïnteresseerde twintigers en dertigers. Dit 'boekbesprekingsdiner' vindt plaats in een restaurant vlakbij het Academiegebouw van de Universiteit Leiden. Dezelfde universiteit waaraan Rinnooy Kan in de jaren zeventig wiskunde studeerde. Het gespreksonderwerp is zijn onlangs gepubliceerde boek *Bordjes duiken. Ervaringen van een optimist*. Hierin schetst hij zijn ervaringen in (onder andere) de wereld van de wetenschap, het bedrijfsleven en de politiek.

Afgelopen juni nam Rinnooy Kan afscheid van de Eerste Kamer. Naast het parttime senatorschap voor D66 was hij universiteits-hoogleraar Economie en Bedrijfskunde aan de Universiteit van Amsterdam. Ondanks de wens van D66 om de Eerste Kamer af te schaffen, heeft de senaat volgens Rinnooy Kan een nuttige en belangrijke functie. "Veel malen heb ik meegemaakt dat een verduidelijking of precisering vanuit de Eerste Kamer wezenlijk heeft bijgedragen aan de praktische bruikbaarheid van een wet." Gevraagd naar een hoogtepunt in zijn vier jaar Kamerlidmaatschap noemt hij de nieuwe donorwet (actieve donorregistratie) van partijgenote Pia Dijkstra, die vorig jaar een nipte meerderheid in de Eerste Kamer haalde na een spannende hoofdelijke stemming (38 stemmen vóór en 36 stemmen tegen).

Snurkend lid

Sinds de jaren tachtig is Rinnooy Kan lid van D66. Vlak voor zijn eerste ontmoeting met de pers als nieuwe voorzitter van de Vereniging van Nederlandse Ondernemers (VNO), in 1991, werd zijn lidmaatschap bekend. "Voor D66 betekende het een doorbraak in een circuit dat traditioneel gedomineerd werd door CDA en VVD, en Hans van Mierlo liet geen kans voorbijgaan om mij bij elke gelegenheid zo zichtbaar mogelijk als partijgenoot aan de borst te drukken", schrijft Rinnooy Kan met enige ironie. Tegenover journalisten omschreef hij zichzelf als 'snurkend lid'. Een uitspraak uit zijn VNO-tijd, die later regelmatig in de media werd herhaald tijdens zijn SER-tijd (2006-2012).

In de aanloop naar de Tweede Kamerverkiezingen van juni 2010 was er van snurken echter geen sprake meer. Samen met lijsttrekker Alexander Pechtold en oud-minister Hans Wijers sierde Rinnooy Kan het omslag van de campagne-editie van de *Democraat* (zie afbeelding). Een maand eerder sprak hij de leden toe tijdens het D66-congres. Helaas liepen de onderhandelingen

1913 Het kabinet-Cort van der Linden

Koningin Wilhelmina stelt de partijloze liberaal Pieter Cort van der Linden voor de ogenschijnlijk onmogelijke missie een extraparlamenteir kabinet tot stand te brengen. Uiteindelijk zou dit liberale kabinet de geschiedenis ingaan als de regering die het algemeen mannenkiesrecht invoerde, de schoolstrijd beslechtte én Nederland door de Eerste Wereldoorlog loodste.

voor een Paars-plus-kabinet (VVD, PvdA, D66 en GroenLinks), op niets uit.

Invloedrijke polderman

Met zijn voorzitterschap van de Sociaal-Economische Raad (SER) werd Rinnooy Kan hét gezicht van het Nederlandse poldermodel. *De Volkskrant* riep hem in 2007, 2008 en 2009 uit tot de meest invloedrijke man van Nederland. D66 heeft vaak en openlijk getwijfeld aan de effectiviteit en de legitimiteit van het poldermodel. Rinnooy Kan is echter een overtuigd aanhanger van de Nederlandse naoorlogse overlegtraditie tussen de werkgeversorganisaties, de vakbeweging en de overheid. "De lobby van het georganiseerde Nederlandse bedrijfsleven – werkgevers én werknemers – is door zijn omvang en economische betekenis niet te negeren, en dat komt de politiek niet altijd even goed uit. Maar ondanks venijnige telefoongesprekken en geïrriteerde onderonsjes staat, aan de kant van het bedrijfsleven, het primaat van de politiek nooit ter discussie. De politiek heeft en houdt het laatste woord, maar de vele momenten van daaraan voorafgaande overeenstemming in de polder hebben Nederland in de loop der jaren heel veel opgeleverd." Want de grote hervormingen die van Nederland een moderne welvaartsstaat hebben gemaakt, zijn in Duitsland en Frankrijk nog steeds niet allemaal gerealiseerd, vertelt Rinnooy Kan.

"Ik zie de jongere generatie niet zo gauw lid worden van een vakbeweging, terwijl dat wel verstandig zou zijn"

Na de Tweede Wereldoorlog kreeg het eeuwenoude poldermodel vorm in de Stichting van de Arbeid en de Sociaal-Economische Raad, waarvan Rinnooy Kan in 2006 voorzitter werd. Een lesje geschiedenis: "De historici Maarten Prak en Jan Luiten van Zanden schreven een overtuigend verhaal over de oorsprong van het poldermodel. De wortels van deze Nederlandse overlegtraditie liggen in de vroege middeleeuwen. Anders dan elders in Europa bestond toen in de Lage Landen een stabiel machtsevenwicht tussen de feodale vorsten en de handelssteden. De adel en de stedelijke elite hadden elkaar nodig. De vorsten zochten inkomsten, de steden militaire bescherming. Samenwerking was het enige alternatief voor een doorlopend vruchteloos conflict."

Rinnooy Kan hoopt dat het poldermodel nog lang zal voortbestaan. Tijdens een Route66-bijeenkomst op een D66-congres in 2015 riep Rinnooy Kan de aanwezige twintigers en dertigers op lid te worden van een vakbond. Dat doet hij tijdens dit boekbesprekingsdiner weer. "Ik zie de jongere generatie niet zo gauw lid worden van een vakbeweging, terwijl dat wel verstandig zou

1913 Progressieve kabinetsformatie mislukt

In 1913 krijgt Dirk Bos, medeoprichter van de VDB, de opdracht een meerderheidskabinet te vormen zonder confessionelen. Zodat er wellicht een doorbraak mogelijk zou zijn om de twee grote vraagstukken van die tijd op te lossen: de schoolstrijd en het kiesrecht-vraagstuk. De progressieve kabinetsformatie die daar verandering in moet aanbrengen, mislukt echter.

Collectie SPAARNESTAD PHOTO

zijn. Het is af en toe nuttig en nodig dat je je belangen bundelt. In het geval dat je een vrij listige en sluwe werkgever tegenover je hebt, dan heb je precies zoiets als een vakbeweging nodig om een vuistje te kunnen maken met elkaar.”

“Misschien hebben we te veel op abstract niveau uitgelegd wat het belang van Europa is, en niet voldoende emotionele binding gecreëerd met het idee Europa”

Europeaan in hart en nieren

Naast aanhanger van het poldermodel is Rinnooy Kan ook een overtuigd Europeaan. Somber is hij daarom over de mate van verbondenheid die Nederlandse jongeren voelen met Europa. “Jongeren voelen zich eventueel eerst verbonden met hun regio, dan met Nederland, en vervolgens voelen zij zich eerder wereldburger dan Europeaan. Misschien hebben we te veel op abstract niveau uitgelegd wat het belang van Europa is, en niet voldoende emotionele binding gecreëerd met het idee Europa. Europa heeft veel betekend voor de welvaart van Europese lidstaten. Als je Polen nu ziet, en vergelijkt met het Polen dat ik voor het eerst bezocht in 1978, dan zag je toen een Poolse generatie die doordrenkt was van somberheid en melancholie, en zie je nu een optimistische generatie die allerlei kansen heeft gekregen die toen onvoorstelbaar waren.”

Hij was verrast door de inzichten die Amerikaanse studenten met hem deelden

over hoe de emotionele binding met het ‘project Europa’ versterkt kan worden. “Paul Schnabel en ik hebben in 2014 vier maanden de Queen Wilhelmina Chair van Columbia University in New York vervuld. Aan ons werd gevraagd waarover wij college wilden verzorgen. Wij zeiden ‘Nederland’, en toen was de reactie: *You ain’t China*. Oftewel: je moet je plek in de wereld een beetje kennen. Daarom hebben wij toen maar Europa als uitgangspunt genomen en gebruikten wij Nederland als voorbeeld. Ons publiek bestond uit Amerikaanse en internationale studenten. Na het laatste college zeiden de Amerikaanse studenten dat wij geduld met Europa moeten hebben. Ze zeiden: *Julie zijn pas sinds de jaren zestig bezig met Europa. Toen wij in de Verenigde Staten zestig jaar bezig waren, zaten wij middenin een burgeroorlog. Dus hou maar even vol, was hun advies. Het tweede wat deze studenten adviseerden, was dat wij moeten nadenken over wat symboliek kan opleveren. Een leerzaam Amerikaans voorbeeld hiervan is dat elke school dagelijks begint met de eed op de vlag. Aan de Amerikaanse constitutie hechten Amerikanen ook veel emotionele waarde. Maar helaas: Nederland heeft de Europese Grondwet in 2005 om zeep geholpen.*”

Strijd tegen de tweedeling

Naar Nederland kijkt hij met een optimistische blik. “Nederland is een van de weinige landen die er goed in geslaagd is om binnen een democratische rechtsstaat economische concurrentiekracht te combineren met sociale solidariteit.” Maar hij waarschuwt ook dat er sociaal-economische uitdagingen zijn die onze aandacht verdienen, zoals de toenemende ongelijkheid tussen hoog- en laagopgeleiden en de verschillen in vermogen. In de laatste zomereditie van *Idee*, het tijdschrift van de Mr. Hans van Mierlo Stichting, schrijft Rinnooy Kan in zijn bijdrage met de titel *Welke kloven kunnen sociaal-liberalen dichten?*: “In Nederland is het verschil in levensverwachting tussen de lang en de kort opgeleiden inmiddels opgelopen tot acht jaar. Dat doet schrikken en geeft te denken.” Ook moet er volgens hem een principiële discussie over het verhogen van de erfbelasting worden gevoerd. “In de royale overdracht van gezinsvermogens naar een volgende generatie die er niets aan heeft bijgedragen, schuilt een bron van onredelijkheid waar D66 niet blind voor kan zijn. (...) daarom verdient een fiscale herbezinning in de strijd tegen de tweedeling hoge prioriteit.” ■

Sinds juni 2019 heeft D66 zeven leden in de Eerste Kamer:

Annelien Bredenoord
(fractievoorzitter)

Joris Backer

Alexandra van Huffelen

Petra Stienen

Boris Dittrich

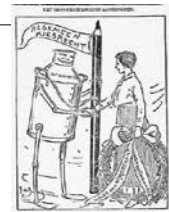

Henk Pijlman

Carla Moonen

1919

Het vrouwenkiesrecht

Na een decennialange strijd krijgen Nederlandse vrouwen in 1919 eindelijk volledig kiesrecht. Op 9 augustus tekent koningin Wilhelmina de initiatiefwet van Hendrik Pieter Marchant, fractievoorzitter van de Vrijzinnig-Democratische Bond, die het mogelijk maakt dat Nederlandse vrouwen kunnen stemmen. 36 jaar nadat Aletta Jacobs zich verkiesbaar had willen stellen.

Afgelopen zomer stuurde minister Kajsa Ollongren een brief naar de Tweede Kamer: haar streven is dat 40 tot 60 procent van de functies in politiek en bestuur in de toekomst door vrouwen bekleed wordt. Elise van Zeeland, sinds deze zomer voorzitter van het Els Borst Netwerk, vraagt de minister naar haar plannen en persoonlijke motivatie. “Ben jij een feminist?”

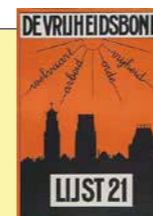
tekst **Marcella Heijboer**
foto's **Jeroen Mooijman**

Het is een vrolijk weerzien: Kajsa Ollongren en Elise van Zeeland kennen elkaar uit de woelige periode tijdens de Tweede Kamerverkiezingen en de kabinetsformatie van 2017. Elise was toen politiek adviseur van Alexander Pechtold, en na diens vertrek van Rob Jetten; Kajsa verliet het college van Amsterdam om minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties te worden in het nieuwe kabinet. Vandaag interviewt Elise Kajsa als voorzitter van het Els Borst Netwerk. Aanleiding is de beleidsreactie die de minister in juli naar de Tweede Kamer stuurde naar aanleiding van een rondetafelgesprek over vrouwen in het openbaar bestuur. Door het actief sturen op de werving en selectie van vrouwelijke kandidaten wil de minister de man-vrouw verhouding in openbaar bestuur beter in balans brengen.

Elise: “Je hebt een mooie carrière in het openbaar bestuur achter de rug. Heb je zelf eigenlijk wel eens drempels ervaren omdat je vrouw bent?”

Kajsa: “Eerlijk gezegd niet. Bij stappen die ik heb gezet, sollicitaties die ik heb gedaan, banen die ik heb gehad, heb ik nooit gedacht dat ik iets niet kreeg omdat ik een vrouw was.”

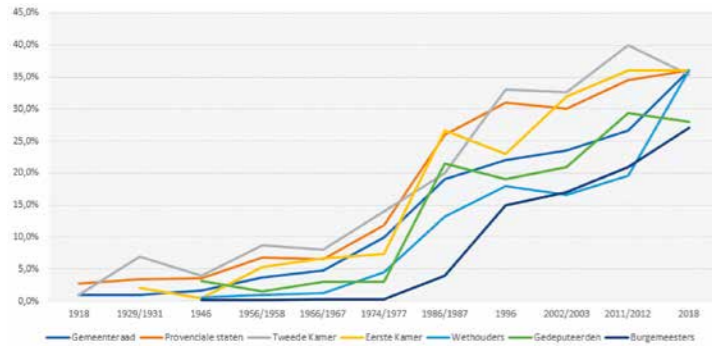
1930

Michel Joëls verlaat de Vrijheidsbond

In 1929 treedt het Haagse raadslid Michel Joëls uit de Vrijheidsbond, waarmee hij de onenigheid tussen liberalen en vrijzinnig-democraten in deze periode belichaamt. Zijn zoektocht naar ‘een sociaal-liberale gedachte’ beweegt hem ertoe de behoudzuchtige ‘oude’ Bond vaarwel te zeggen en over te stappen naar de Vrijzinnig-Democratische Bond (VDB).

Trend: meer vrouwen in het openbaar bestuur; stijging stagneert
Lees de hele Kamerbrief van minister Kajsa Ollongren op: rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2019/07/02/minister-neemt-acties-voor-meer-vrouwen-in-politiek-en-bestuur

Elise: “En andersom? Iets gekregen omdat je vrouw bent?”

Kajsa: “Dat denk ik ook niet, maar het kan natuurlijk zijn dat dat er niet bij werd verteld.”

Elise: “Wat drijft je op dit onderwerp, emancipatie?”

Kajsa: “Hetzelfde wat veel vrouwen van mijn generatie drijft. Tussen mijn 25ste en 40ste, de fase waarin je stappen zet en kansen pakt, zag ik weinig vrouwen in leidinggevende functies. Ik dacht toen nog: dat komt wel goed, want ik was omringd door veel vrouwen zoals ikzelf, met talent en ambitie. Maar naarmate ik verder kwam en nieuwe dingen ging doen, vooral als leidinggevende, moest ik constateren dat ik steeds meer mannen om me heen aantrof en dat er dus toch een glazen plafond is, dat niet vanzelf wordt doorbroken. Ik ben me er meer bewust van geworden en denk: dit kan niet, want de kwaliteit is er wel, ik ken al die vrouwen.”

Elise: “Hoe verklaar je dat?”

Kajsa: “In de omgeving die ik ken, de politiek en de overheid, is te weinig aandacht geweest voor zaken waar nu meer oog voor is: vooroordelen en mechanismen in de selectie, mannen die een kopie van zichzelf aannemen. Daarnaast moeten vrouwen zelf ambitie durven hebben, wél solliciteren op die functie waarvan ze denken: is het nou echt wel wat voor mij?”

Elise: “Zou je jezelf een feminist noemen?”

Kajsa: “Ja!”

Elise: “Wat is voor jou de definitie van een feminist?”

Kajsa: “Een feminist strijdt ervoor dat vrouwen dezelfde rechten als mannen hebben. En dat doe ik voortdurend.”

Elise: “Had je vroeger thuis een rolmodel?”

Kajsa: “Ik ben opgevoed met het idee: mannen en vrouwen, jongens en meisjes moeten dezelfde kansen krijgen en kunnen dezelfde verantwoordelijkheden hebben. Mijn Zweedse moeder was opgeleid tot fysiotherapeut. Ze kwam naar Nederland omdat ze met een Nederlander trouwde. Maar ze kon hier niet werken zonder haar Zweedse nationaliteit te verliezen. Ze wilde toch graag haar vak blijven uitoefenen en loste dat op door tijdens onze zomervakanties in Zweden acht weken lang te werken. Dus de *spirit* was er zeker.”

Elise: “We weten dat Angela Merkel een van je politieke rolmodellen is. Wie is nog meer een inspiratiebron voor jou?”

Kajsa: “Ik volg de Nieuw-Zeelandse premier, Jacinda Ardern, met interesse. Zij combineert haar werk goed en zichtbaar met het moederschap. En Margrethe Vestager, de Deense Eurocommissaris, vind ik ook erg inspirerend.”

Elise: “Bij het aantreden van dit kabinet was er veel te doen over de uitspraak van premier Rutte dat hij – ter verdediging van het gebrek aan vrouwelijke VVD-bewindspersonen – had “gekozen voor kwaliteit”. Praten jullie daar nog wel eens over?”

Kajsa: “Daar hebben we hem hartelijk om uitgelachen. Ik hoop vooral dat ze er binnen de VVD over praten, want hij zei dat toen als VVD-onderhandelaar. In een coalitie draagt elke partij zijn eigen kandidaten aan. Alexander Pechtold en Wouter Koolmees hebben dat heel goed gedaan voor D66, want vier van onze zes bewindspersonen zijn vrouw. Ik geloof er niks van dat er bij de VVD geen goede vrouwen zijn.”

Elise: “Op 2 juli heb je een brief naar de Tweede Kamer gestuurd over de voortgang van de positie van vrouwen in het openbaar bestuur. Er is van de 12 Commissarissen van de Koning maar één vrouw. In je brief zeg je: ik pas de sollicitatieprocedure aan, er moet minimaal één vrouw voorgelegd worden aan de selectiecommissie. Waarom geen ambitieuzer getal?”

Kajsa: “Natuurlijk wil ik méér dan dat, maar het is ook heel Nederlands om het stap voor stap te doen. Bij het voordragen van kandidaat-burgemeesters en Commissarissen van de Koning komt de democratie om de hoek kijken: het is de verantwoordelijkheid van vertrouwenscommissies uit gemeenteraden en Provinciale Staten. Ik heb er niets over te zeggen. Wat ik wél kan doen is aanjagen, betrokkenen spiegelen – *elf mannen en één vrouw, is dat het beeld dat je wilt uitstralen?* – en zorgen dat er geen belemmeringen zijn. Uit wetenschappelijk onderzoek blijkt bijvoorbeeld dat vrouwen liever worden aangesproken op hun drijfveren dan op hun kwalificaties; daar kun je in vacatureteksten rekening mee houden. En ik wil dat in elke selectiecommissie minimaal één vrouw zit. Ook bij politieke partijen ligt een verantwoordelijkheid: zij moeten

“Het vrouwenquotum wringt een beetje in onze partij. Maar soms moet je iets radicaals durven doen om een impasse te doorbreken”

hun lijst met kandidaten op orde hebben; stimuleren dat daar voldoende mensen met een diverse achtergrond op staan.”

Elise: “Je hebt een Scandinavische achtergrond. We kunnen veel leren van deze landen als het gaat om emancipatiebevorderende maatregelen die werken. Waarom nemen we die niet gewoon over?”

Kajsa: “Kinderopvang en verlof zijn daar goed geregeld, daar kunnen we zeker van leren. Maar dat kost natuurlijk wat en dat moeten we ervoor over hebben.”

Elise: “Je hebt een echtgenote die ook fulltime werkt, en jullie hebben twee kinderen. Is die combinatie voor jullie weleens een belemmering?”

Kajsa: “Dat leidt natuurlijk weleens tot discussies thuis, maar het is geen belemmering.”

Elise: “Er zijn veel praktische bezwaren voor drukke ambitieuze vrouwen om ook nog een leven als bijvoorbeeld raadslid mogelijk te maken, denk aan late vergaderingen zonder duidelijke eindtijden. Moeilijk als je kinderen hebt, of de volgende dag om 9.00 uur op je werk moet zijn.”

Kajsa: “Zeker, en dit probleem speelt ook bij mannen. Het is een soort algemene belemmering in de lokale politiek; ik heb dat als wethouder in Amsterdam meegemaakt. Je kunt vergaderingen niet allemaal naar de dag verplaatsen, omdat mensen

dan werken. Maar het is vaak wél mogelijk om de aanvangstijd te verplaatsen, zodat je nog thuis kunt eten. En je hoeft niet te accepteren dat vergaderingen tot diep in de nacht duren.”

Elise: “De D66-fractie wil tijdelijke quota om zo gelijke kansen voor vrouwen na te streven. Hoe kijk jij hiernaar?”

Kajsa: “Het SER-advies vóór vrouwenquota ligt er en collega-minister Ingrid van Engelshoven heeft aangegeven dit zeer serieus te nemen. Het bedrijfsleven heeft het al omarmd. We hebben lang gedacht en gehoopt dat het niet nodig zou zijn. Bij onze sociaal-liberale partij wringt het ook een beetje. Nu we die stap naar tijdelijke quota hebben gezet, moeten we er veel bij uitleggen, want een deel van onze achterban is geen voorstander van quota. Maar soms moet je iets radicaals durven doen om een impasse te doorbreken.”

Elise: “Wat doe je zelf, buiten je ministerschap om, om meer vrouwen politiek actief te maken?”

Kajsa: “Een interview met jou hebben! En door bij netwerkdagen en lokale bijeenkomsten van het Els Borst Netwerk te spreken. Het mooie aan dit netwerk vind ik dat het voor vrouwen én voor mannen is. Want die hebben we ook nodig om het te bevorderen.”

Elise: “Tot slot dan: kunnen we jou volgend jaar namens D66 verwachten als één van de kandidaten voor het lijsttrekkerschap? Eindelijk een vrouwelijke premier?”

Kajsa: (lacht) “Dat weet ik niet. De verkiezingen zijn pas in maart 2021, dat is te ver weg voor mij om er iets over te kunnen zeggen. Maar D66 heeft meer vrouwen dan mannen in het kabinet zitten, er lopen sowieso ontzettend veel goede, getalenteerde, inspirerende vrouwen bij D66 rond. Je ziet overigens dat er bij meer politieke partijen gezegd wordt dat het tijd is voor een vrouwelijke premier, dus wie weet!” ■

Els Borst Netwerk

“De politiek is te belangrijk om alleen aan mannen over te laten”, zei Els Borst. Kort na het overlijden van de geliefde D66-politica, in 2014, lanceerde D66 het Els Borst Netwerk. Het netwerk is bedoeld om vrouwen te faciliteren om zich verder te ontplooiën en om succesvol hun weg te vinden in de politiek en binnen D66. Lidmaatschap staat open voor vrouwen én mannen. Tijdens het (jaarlijkse) Netwerk Event in juni 2019 werd Elise van Zeeland gekozen tot nieuwe voorzitter.

Meer informatie en aanmelden: elsborstnetwerk.d66.nl

Word lid!

1934

De heimelijke bekering van Marchant

In 1934 brengt VDB-leider Hendrik Pieter Marchant Nederland in rep en roer door zijn sensationele overgang naar de Rooms-Katholieke Kerk, die hij aanvankelijk geheim houdt. De veelbesproken vrijzinnigheid van de vrijzinnig-democraten blijkt niet onbegrensd: hij moet zijn ministerschap (Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen) in het kabinet-Colijn II neerleggen.

1936

Het referendum ‘De Groene’

Hoofdredacteur Josephus Jitta besluit het zestigjarige jubileum van weekblad *De Groene Amsterdammer* te vieren met een bijzonder project. Door toenemende spanningen in Europa ziet hij geen reden tot feest; in plaats daarvan begint het weekblad een ‘referendum’ – een onderzoek naar de opvattingen van Nederlanders om zo de valse scheidslijnen van de verzuiling te doorbreken.

tekst Martijn van Aartrijk

D66 USA meets Sigrid Kaag

Bestuur en leden van D66 USA met Sigrid Kaag in hotel The Lexington

Martijn van Aartrijk (vz D66 USA) en Sigrid Kaag

Van 22 tot 26 september was Sigrid Kaag, minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, in New York voor de 74ste zitting van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (AVVN). D66 USA onderschepte haar voor een kort interview én een ontmoeting met de leden van deze actieve en enthousiaste D66-afdeling.

Alle bewoners van New York City weten dat de laatste week van september in het teken staat van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (AVVN). Het betekent immers dat de halve stad is gebarricadeerd, dat de straten van Midtown krioelen van mensen in blauwe uniformen en gezagsdragers in blauw-grijze pakken én dat er veel geprotesteerd wordt. Maar voor ons als D66-afdeling (zie kader) is het natuurlijk een buitenkans. Niet alleen zijn er tijdens deze week diverse politieke bijeenkomsten om naartoe te gaan; er loopt ook menig politiek kopstuk rond. En omdat D66 in de regering zit: ook D66-kopstukken. Wij onderscheppen D66-politici graag als ze in de VS zijn. Zo ontmoetten we eerder senatoren Annellen Bredenoord en Boris Dittrich, en Kamerleden Monica den Boer en Stientje van Velthoven (nu staatssecretaris). En op 26 september hadden we het genoeg om kennis te maken met Sigrid Kaag, onze minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking.

We ontmoeten haar in de lobby van hotel The Lexington, op een paar 'blokken' afstand van het gebouw van de Verenigde Naties. We vragen haar waar deze VN-vergadering (voor haar) om draait. Sigrid Kaag: "Het belangrijkste nu is de Klimaatop, een *push* om de wereld te laten zien hoe urgent het is om nu te handelen. We hebben nog een kans, maar *the clock is ticking*. Qua duurzaamheid en duurzame ontwikkeling lopen we eigenlijk achter. Zo'n Klimaatop is ook een herbevestiging van het belang van internationaal en multilateraal werken. Wij als Nederland moeten en kunnen anderen meenemen. En het leuke is: als je leiderschap neemt, principieel blijft en wat middelen meeneemt, dan kun je echt dingen voor elkaar krijgen als tegenkracht van het rondwaredend conservatisme. Zo hebben we in minder dan 48 uur een verklaring over seksuele rechten en gezondheidszorg gemobiliseerd, dat door zestig landen is gesteund – en steeds meer sluiten zich erbij aan. De aanleiding hiertoe was een verklaring van de VS en twaalf andere landen om het recht op abortus

of seksuele voorlichting te beperken. Het is voor mij enorm belangrijk dat wij tegenwicht bieden aan conservatieve krachten die het recht van vrouwen en meisjes wensen te beperken. Het is eigenlijk niet voor te stellen, maar deze strijd moet opnieuw gestreden worden. Ook in Nederland zien we stemmen opkomen die zich verzetten tegen het recht van vrouwen en meisjes om zelf over hun eigen lichaam te beslissen. We moeten dus overal waakzaam zijn."

Hoe ziet haar agenda er op deze dagen uit? "Ik geloof dat mijn schema het drukste schema is van de hele delegatie. Dagen bij de VN beginnen typisch om half zeven 's ochtends en gaan door tot tien uur 's avonds. Ik bezoek veel *meetings*, onder andere van het World Economic Forum over energie en duurzaamheid. En ik zit zelf in een aantal *boards* namens Nederland. Zo ben ik namens Nederland samen met Costa Rica co-voorzitter van een internationale coalitie van meer dan honderd landen, internationale instellingen als de Wereldbank en NGO's, die ontwikkelingslanden helpt hun klimaatactieplannen uit te werken en uit te voeren. Nederland telt echt mee als het gaat over klimaat, onderwijs en ontwikkelingssamenwerking. Dat komt

door onze decennialange traditie in internationale samenwerking, en omdat elke verstandige Nederlander weet dat Nederland baat heeft bij welvaart en stabiliteit elders."

Laatste vraag: u was een groot deel van uw carrière VN-diplomaat, nu bent u zelf de politiek verantwoordelijke. Hoe is het om aan de andere kant te staan? "Ik probeer bepaalde vormen van gedrag niet te kopiëren waar ik mezelf altijd aan heb geërgerd. Ik heb geen geduld voor de spelletjes, het moet blijven gaan om het doel en de inhoud. Dat is wat ik belangrijk vind, dat is waar ik mij hier in New York op richt." Ondanks haar overvolle agenda, heeft Sigrid Kaag na onze vragen ook nog een half uurtje tijd voor een ontspannen kennismaking met de leden van D66 USA (zie foto). Onze conclusie: wat een warm mens en wat een genadeloos effectief politica! ■

Sigrid Kaag met delegatielid en Klimaatscholier Sara Langeveld

Regio Buitenland is in 2013 opgericht om D66-leden in het buitenland te ondersteunen en met elkaar in contact te brengen. Er zijn momenteel vijf buitenlandse D66-afdelingen actief: België en Luxemburg; Berlijn; Londen; Frankrijk en USA.

buitenland.d66.nl

Biketour in het kader van de Europese verkiezingen, samen met En March (Frankrijk) en Neos (Oostenrijk)

D66 USA

D66 USA is er voor D66'ers die in de Verenigde Staten verblijven of die een bijzondere interesse in de VS hebben. Wij bieden continuïteit en een thuis voor D66'ers die, tijdelijk of voorgoed, naar de VS zijn vertrokken en die graag betrokken blijven bij de partij en de politiek in Nederland en Europa. Daarnaast willen wij graag onze ervaringen, kennis en visie delen, in het bijzonder tussen de Oude en de Nieuwe Wereld. Dit doen wij door bijeenkomsten en activiteiten met Nederlandse of Europese partijen en politici te organiseren, of over een actueel thema. Ook dienen we als afdeling moties en amendementen in op D66-congressen. We zijn vooral actief in en om New York (we borrelen elke maand in het Empire State Building), maar we hebben ook Stadsambassadeurs in o.a. Boston, San Francisco en Washington DC.

usa.d66.nl

Onderwijsvernieuwer Gerrit Bolkestein

In 1939 wordt Gerrit Bolkestein, onderwijsman pur sang, minister van Onderwijs namens de VDB in het kabinet-De Geer II. Vanwege de oorlog kan hij als minister weinig voor elkaar krijgen, maar na de bevrijding staat hij als persoonlijk adviseur van de minister aan de basis van ingrijpende, meer op het individu gerichte onderwijsvernieuwingen.

1943

1946

Het einde van de VDB

Op de golven van de naoorlogse vernieuwingsdrang wordt in 1946 de Partij van de Arbeid opgericht, een fusie van drie partijen waaronder de Vrijzinnig-Democratische Bond. Bij de Tweede Kamerverkiezingen valt het resultaat voor de PvdA echter vies tegen; met slechts 29 zetels wordt zij de tweede partij na de Katholieke Volkspartij (KVP). De nagestreefde 'doorbraak' blijft dus uit.

D66 laat zich graag inspireren door het buitenland. Maar dat geldt ook andersom! De partij organiseert diverse democratiseringsprojecten via **Stichting Internationaal Democratisch Initiatief**, kortweg: Stichting IDI. Hier ziet u vijf inspirerende voorbeelden.

tekst Milan Assies

Denk en handel internationaal

Naast een wetenschappelijk bureau (de Mr. Hans van Mierlo Stichting, kort weg: VMS), is er ook een internationale stichting aan D66 verbonden: Stichting Internationaal Democratisch Initiatief, kortweg: Stichting IDI. Met financiële ondersteuning van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (co-)organiseert en financiert deze stichting democratiseringsprojecten in de MENA-regio (Midden-Oosten & Noord-Afrika), in kandidaat-lidstaten van de Europese Unie, en in diverse (niet-EU-)landen in Oost- en Zuidoost Europa. Door de jaren heen heeft IDI op deze manier politieke talent in verschillende landen kunnen ondersteunen – talenten die niet zelden aan succesvolle politieke loopbanen zijn begonnen en het (democratisch en sociaal-liberaal) verschil maken.

Dit jaar is IDI in acht landen bilateraal (één-op-één) actief, met directe steun aan zusterpartijen (landen in groen

aangegeven op de kaart). Daarnaast werkt IDI binnen internationale netwerken en organiseren we regionale trainingen in het buitenland. Bijvoorbeeld in samenwerking met IFLRY (International Federation of Liberal Youth), Liberal International en European Liberal Forum.

Doe mee!

Stichting IDI organiseert en financiert niet alleen democratiseringsprojecten, maar stuurt ook vaak eigen trainers naar deze projecten om lokale trainers bij te staan. Denk aan trainingen in debat, campagne, politieke theorie. Interesse om voor IDI trainingen te geven? Mail naar: internationaal@d66.nl

Meer informatie over projecten en partners: internationaal.d66.nl

📍 Oekraïne & Wit-Rusland: Liberal Democracy under Pressure

In augustus organiseerden Stichting IDI en de International Federation of Liberal Youth (IFLRY) een interactieve zomerschool voor jonge liberale activisten in Oekraïne en Wit-Rusland. Gedurende vijf dagen spraken deelnemers en trainers elkaar in een informele setting in de buurt van Kiev. Gosse Vuijk en Damiën Storimans gaven namens IDI trainingen over de bedreigingen voor de open democratie (zoals digitale technologie, nationalisme en extremisme) en over de ideeën waarop het liberalisme is gebaseerd.

📍 Bosnië-Herzegovina: Initiative 50%

In dit project ondersteunt IDI een lokale politieke organisatie op het gebied van gelijke politieke representatie van vrouwen en mannen. Jonge, vrouwelijke politieke 'beloftes' en gevestigde politica's worden getraind op het gebied van campagne, debat, het opzetten van een politieke beweging, politieke theorie, en meer. Op deze manier worden er grotere aantallen vrouwen tijdens verkiezingen gekozen én herkozen.

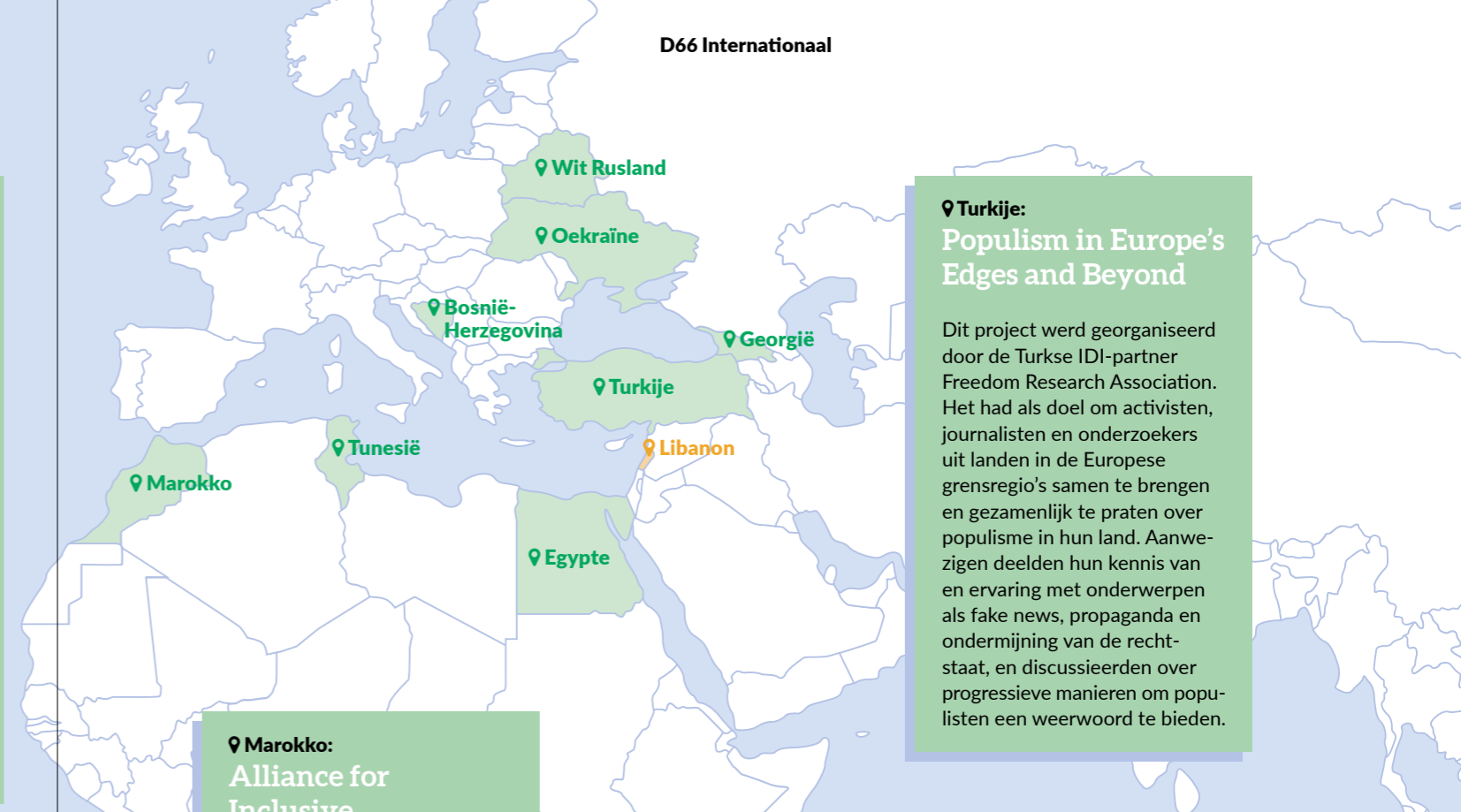

Collectie SPAARNESTAD
PHOTO/INA/
Anaflo/Eric Koch

1946

Willem Schermerhorn premier

Zonder ooit een politiek ambt te hebben bekleed, accepteert Willem Schermerhorn de opdracht van koningin Wilhelmina om een naoorlogse regering te vormen. Schermerhorn wil de verzuiling in Nederland doorbreken door een coalitie te smeden van vernieuwers en vertegenwoordigers van de vooroorlogse orde. Na een jaar vraagt het nood-kabinet ontslag aan om plaats te maken voor een regulier kabinet.

📍 Turkije: Populism in Europe's Edges and Beyond

Dit project werd georganiseerd door de Turkse IDI-partner Freedom Research Association. Het had als doel om activisten, journalisten en onderzoekers uit landen in de Europese grensregio's samen te brengen en gezamenlijk te praten over populisme in hun land. Aanwezigen deelden hun kennis van en ervaring met onderwerpen als fake news, propaganda en ondermijning van de rechtsstaat, en discussieerden over progressieve manieren om populistische een weerwoord te bieden.

📍 Marokko: Alliance for Inclusive Governance

Met organisatie WO=MEN en internationale stichtingen van diverse Nederlandse politieke partijen, draagt IDI bij aan de *Alliance for Inclusive Governance* – een project om jonge Marokkaanse vrouwen voor te bereiden op een toekomst in de politiek. Het kick-off project daarvoor vond afgelopen juni plaats in Rabat. Ambitieuze, jonge vrouwen gingen hier in gesprek met vrouwelijke politici, en praatten over de barrières die hen verhinderen om politiek en maatschappelijk op de voorgrond te treden.

📍 Libanon: Pluralism, Liberalism & Participation: What to Learn from Lebanon – and what to improve!

In dit samenwerkingsproject tussen Stichting IDI en de International Federation of Liberal Youth (IFLRY) kwamen Libanese jongeren dit voorjaar samen in Beiroet voor een seminar over leven in een diverse samenleving. Het project gaf jongeren de kans om ervaringen met elkaar te delen en vanuit een politieke bril te bekijken. Zo praatten ze over wat je als politiek voor een inclusieve samenleving zou kunnen doen, maar ook níet zou moeten doen. ■

1952

Max Kohnstamm en de Europese eenwording

In 1952 wordt de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (EGKS) opgericht, na jaren van diplomatieke ijver en 'missiearbeid' van Max Kohnstamm. De historicus en diplomaat meende dat nieuwe vormen van samenleven moesten worden gezocht: weg van de 'pseudoreligie' van het nationalisme en richting Europese samenwerking door gezamenlijk gedragen instituties.

Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2018 besloot een groepje D66'ers in Kapelle een gooi te doen naar een zetel. Met succes. D66-raadslid **Marc van Opstal** staat nog altijd te kijken van zijn explosieve entree in de gemeentepolitiek.

tekst & foto Frans Dijkstra

Een kleine revolutie

In het Zeeuwse Kapelle kabbelde alles altijd kalmpjes voort. Totdat er – voor het eerst – iemand van D66 in de gemeenteraad kwam. Binnen een maand ontplofte het college van burgemeester en wethouders (VVD, CDA en SGP) door het raadsbesluit dat de winkels ook op zondag open mogen. Dit voorjaar zorgde D66 voor een tweede revolutie: het ambtsgebod aan het begin en einde van de raadsvergaderingen werd geschrapt.

D66-raadslid Marc van Opstal staat nog altijd te kijken van zijn explosieve entree in de gemeentepolitiek. “Over de meeste kwesties zijn de raadsfracties het wel eens. Bijna alle besluiten worden met algemene stemmen aanvaard. Alleen die zondagsopening en het ambtsgebod waren lastig. Maar ik heb ervaren dat je heel ver komt door met iedereen open te praten. In de lokale politiek moet je respect voor elkaar hebben.”

Liberaal buitenbeentje

D66 Kapelle bestaat nog maar een jaar of twee. Bij een gemeentelijke cursus over politiek, raakten twee D66'ers met elkaar in gesprek. Dat leidde tot een ontmoeting van ruim de helft van de elf leden die D66 rijk is in Kapelle. En zij besloten om bij de gemeenteraadsverkiezingen van maart 2018 een gooi te doen naar een zetel in de gemeenteraad. Zeven leden waren bereid om op de kandidatenlijst te staan, waarvan Marc van Opstal de lijsttrekkersrol op zich nam. “Ik stem al 25 jaar op D66 bij landelijke verkiezingen, maar ik werd pas lid na de overwinning

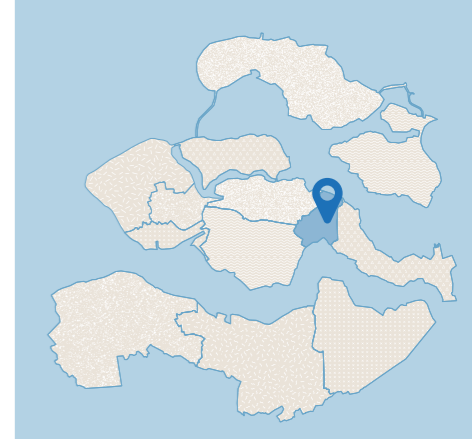
van Donald Trump. Ik dacht: ik ben nu bijna 50 jaar en als ik iets wil bijdragen aan de maatschappij, om te voorkomen dat we te ver naar conservatief en populistisch rechts doorslaan, dan moet ik het nu doen.”

Het raadswerk, dat hem zo'n zestien uur per week kost, kan hij als eigen baas goed combineren met het hotel dat hij exploiteert in Wemeldinge, een van de vier dorpskernen van de gemeente Kapelle. Wemeldinge is een vrij liberaal buitenbeentje in de streek, een gevolg van de ligging aan het kanaal tussen Ooster- en Westerschelde dat van oudsher scheepsvolk aantrok. Nu zijn het vooral fietsers en watersporters die Wemeldinge bezoeken.

Het dorp Kapelle zelf wordt al eeuwen gedomineerd door de kloke toren van de hervormde kerk. Een eeuw geleden ontsnapte domineesdochter Annie M.G. Schmidt graag aan de zondagse kerkdienst door de toren te beklimmen en te turen in de verte waar ze vrij zou kunnen zijn van het bekrompen dorp. Kapelle heeft het lang moeilijk gehad met de vrijgevochten schrijfster die Annie M.G. Schmidt zou worden. Inmiddels is ook Kapelle veranderd. Als een van de weinige Zeeuwse plaatsen trekt het nog altijd nieuwe inwoners aan. Mooie huizen, goede voorzieningen en verbindingen en toch rust maken Kapelle gewild. In een van de nieuwe wijken zijn de straten vernoemd naar personages van Annie M.G. Schmidt: Jip en Janneke, Petteflet, de Stampertjes en Smeerkees.

Philip de Vroe (links) en Marc van Opstal

D66 in Zeeland

D66 is actief in 8 van de 13 gemeenteraden in Zeeland.

In de Provinciale Staten van Zeeland heeft D66 1 zetel.
zeeland.d66.nl

“Ik hoop dat ons voorbeeld D66'ers in andere kleine, traditionele gemeenten aanmoedigt om zich te organiseren en een progressief geluid te laten horen”

Regenboogvlag

Een van de nieuwkomers in Kapelle is Philip de Vroe (46), zelfstandig financieel trainer die op een eigen YouTubekanaal financiële termen uitlegt en die in zijn vrije tijd het D66-raadslid ondersteunt. “Kapelle was een van de gemeenten waar je als progressief weinig te kiezen had. VVD, CDA, SGP, ChristenUnie, PvdA en een lokale partij; dat was alles hier. De christelijke partijen hadden heel lang samen zeven van de vijftien raadszetels. Dus zij konden de toon zetten. Iedereen wilde de lieve vrede bewaren en alles bleef bij het oude. Zo zit de VVD-wethouder er inmiddels meer dan twintig jaar. Alleen D66 droeg geen fluwelen handschoentjes.” Toen de supermarkt in het toeristische Wemeldinge vaker ontheffing wilde van de zondagssluiting, ontdekte D66 dat ook de Poolse winkel in Kapelle op zondag open wilde zijn. Voor de vele fruitplukkers in de streek die zes dagen per week werken. De VVD had daar wel oren naar, tot ontsteltenis van de SGP die

uit de coalitie stapte. Daarop kwam de PvdA in het college en plotseling werd van alles bespreekbaar. Zo wapperde er ineens een regenboogvlag op het gemeentehuis op Coming-Outdag. De Vroe nam een ander taboe op de korrel: het ambtsgebod dat de burgemeester aan het begin en einde van de raadsvergadering uitsprekt. Schending van de grondwettelijke scheiding van kerk en staat, noemde hij dat als inspreker op de raadsvergadering over het Reglement van Orde. “Laten we het recht om vrij te zijn van religie ook toepassen bij de bijeenkomsten in dit gemeentehuis”, zei hij. Dat gaf veel discussie. Na gesprekken met andere raadsfracties vond Van Opstal een haalbaar compromis: een moment van stilte en bezinning vóór en na de opening van de vergadering. Met acht stemmen tegen zes werd zijn voorstel aangenomen.

Binnen een jaar heeft D66 een paar harde noten gekraakt in Kapelle. Nu gaat Van Opstal zich vooral richten op duurzaamheid, energie, groen en bestuurlijke vernieuwing. “De VVD denkt aan ondernemers, het CDA aan de boeren, de PvdA en SGP zijn vooral sociaal, dus er ligt een breed terrein open. Bij de begrotingsbehandeling was onze motie voor een halve fte (*fulltime-equivalent, red.*) extra voor duurzaamheid de enige die een meerderheid kreeg.”

De Vroe: “Ik hoop dat ons voorbeeld D66'ers in andere kleine, traditionele gemeenten aanmoedigt. Zoek partijgenoten op, organiseer je en laat een progressief-democratisch geluid horen.” ■

1962

Het Liberaal-Democratisch Centrum van Roethof

In 1962 richt journalist en oud-JOVD-voorzitter Hein Roethof het discussieplatform Liberaal-Democratisch Centrum op, in een poging de in 1948 opgerichte VVD progressiever te maken. Volgens Roethof verwerd de partij tot ‘een bolwerk van antisocialistische ressentimenten’. Uiteindelijk verklaart hij zijn poging mislukt en stapt hij in 1964 over naar de PvdA.

1966

De oprichting van Democraten 66

Met een revolutionair pleidooi voor democratische vernieuwing, nieuwe vrijheidsrechten en pragmatisme bestormt D'66 (tot 1985 mét apostrof) het politieke toneel. De nieuwe partij en ‘rebellencub’ van journalisten Hans van Mierlo en (voormalig VVD-raadslid) Hans Gruijters zou zichzelf opheffen als haar doelstelling – een nieuwe, vitale democratie – was behaald.

In
gesprek
met

Begin dit jaar nam Mohan Verstegen een moedig besluit: als gekleurde homo bij de landmacht wil hij zich opwerpen als voorvechter van diversiteit. En hij werd lid van D66. De Democraat nodigde hem uit voor een gesprek met Salima Belhaj, woordvoerder defensie namens de D66-fractie.

Tekst Frans Dijkstra

Mohan & Salima

Als Mohan Verstegen en Salima Belhaj kennis maken in het gebouw van de Tweede Kamer blijken ze geen van beiden van huis uit vertrouwd te zijn met defensie. Het was min of meer toeval dat ze erin rolden.

Mohan: "Ik zou wel willen dat het een roeping was geweest, maar het ging anders. Na mijn studie geneeskunde in Maastricht ben ik in een ziekenhuis gaan werken. Na vier jaar wist ik nog steeds niet welke specialisatie ik zou gaan doen. Toen suggereerde iemand om het te proberen bij defensie. Ik was toe aan zo'n uitdaging, mentaal en fysiek. Familie en vrienden hadden hun twijfels. Ze zagen mij als een vrije denker en een creatieveling. Ze vroegen zich af: hoe gaat hij zich handhaven in zo'n vast stramien, zo'n hiërarchische organisatie? Dat gaat prima nu. Na vijf jaar besloot ik er te blijven."

Salima: "Ook voor mijn omgeving was het een hele verrassing dat ik in de Kamer woordvoerder defensie werd. Ik heb een HR-achtergrond en ik heb lang in de culturele sector gewerkt. Ik wist niets van defensie, maar ik ben open en nieuwsgierig.

Door heel veel mensen te ontmoeten, leer ik veel. Ik heb ook gemerkt dat er een relatie is tussen cultuur en defensie. Militairen bewaken onze fysieke veiligheid, kunstenaars zorgen voor onze geestelijke vrijheid. In Nederland zijn we zo vrij dat we dat nauwelijks beseffen. Maar in landen met een conflict of met een opkomende dictatuur krijgen kunstenaars het meestal zwaar te verduren."

Salima en Mohan hebben ook gemeen dat ze Nederlander met een kleur zijn. Salima heeft Marokkaanse ouders, Mohan kwam in India ter wereld.

Salima: "Bij ons thuis wisten we niets over de Nederlandse krijgsmacht. Nu denk ik: wat zonde, het zegt zoveel over de Nederlandse geschiedenis. Ik spreek nu bij medaille-uitreikingen en herdenkingen veel oudere mensen over die geschiedenis. Dat zou ik ook anderen gunnen; kinderen van gastarbeiders en hun kinderen. Dan kun je ook praten over 75 jaar vrijheid, dat krijgt dan pas betekenis."

De verloren strijd van Vonhoff

In 1971 verliest Henk Vonhoff de strijd om het fractievoorzitterschap van de VVD van Hans Wiegel. Vonhoff is voorstander van samenwerking met nieuwkomer D'66 en de PvdA en gelooft dat de vrije markt begrensd moet worden omwille van sociale rechtvaardigheid. Met Wiegel kiest de Volkspartij voor Vrijheid en Democratie voor een conservatieve koers.

1971

1971

Het progressieve schaduwkabinet

In 1971 presenteren PvdA, D'66 en PPR (Politieke Partij Radikalen, die in 1991 op zou gaan in GroenLinks) het eerste schaduwkabinet in de Nederlandse parlementaire geschiedenis. De drie partijen onder leiding van Joop den Uyl beoogen progressieve samenwerking en willen het grote conservatief-confessionele blok breken, dat al decennia aan de macht is.

foto Frans Dijkstra

Mohan: "Erbij horen kon al, als je je maar aanpaste. Nu moeten we de stap maken van assimilatie naar inclusie. Als ik over 25 jaar de dienst verlaat, dan hoop ik dat iedereen denkt: defensie, daar zou ik graag willen werken, want daar hoor je erbij en mag je toch jezelf zijn. Dat hoop ik voor defensie, en dat hoop ik voor Nederland."

Salima: "Ik vind dat een principiële kwestie: de krijgsmacht moet een afspiegeling zijn van de samenleving. Maar er is ook een praktische noodzaak. Als je zo weinig vrouwen hebt of mensen van een andere afkomst of van een andere seksuele geaardheid, dan ga je al die vacatures nooit vol krijgen. Je moet niet alleen nieuwe groepen werven, je moet ze ook vast weten te houden."

Mohan: "Als dokter merk ik dat ook de gezondheidszorg bij defensie lijdt onder personeelstekort. Iedereen die daar werkt heeft hart voor de zaak. Onze verpleegkundigen werken ook in gewone ziekenhuizen om hun kennis en vaardigheden te onderhouden. Bij defensie moeten we in Nederland dezelfde kwaliteit leveren als de gewone zorg. Maar het gaat er heel anders aan toe in Irak en Afghanistan, waar ik ben geweest."

"Erbij horen kon al, als je je maar aanpaste. Nu moeten we de stap maken van assimilatie naar inclusie"

- Mohan

in gesprek met...

Daar ligt de nadruk op snelle afvoer van gewonden, maar daar heb je een gepantserde ambulance voor nodig. Dan is snelheid belangrijker dan de kwaliteitseis die we in Nederland stellen. Ook merk ik dat we te weinig mensen hebben voor innovatie. Want de landmacht van overmorgen ziet er heel anders uit, dus ook de geneeskundige dienst."

"Ik vind dat een principiële kwestie: de krijgsmacht moet een afspiegeling zijn van de samenleving"

- Salima

Salima: "Goed dat je het zegt. Na 25 jaar bezuinigen had defensie moeite om zijn problemen te benoemen. Er werd verwacht dat de krijgsmacht gewoon doorging, maar met plakband kun je de boel niet overeind houden. Er vielen overal gaten zonder dat er nagedacht werd over de toekomst. Maar het gaat wel over mensenlevens. Ik moet weten waar de problemen liggen om keuzes te kunnen maken. Als D66 hebben we in deze coalitie extra geld voor defensie gesteund, oplopend tot drie miljard. Daar ben ik trots op. Want dat was niet vanzelfsprekend. D66 vindt ontwikkelingssamenwerking belangrijk, en diplomatie ook. Maar gaat dat zonder militairen? Nee."

Mohan: "Bij D66 weet men weinig over defensie. Onbekend maakt onbemind. Aan het onbekende zou ik wel iets kunnen doen, aan het onbeminde misschien niet."

Salima: "Bij D66 weten ook maar weinig mensen dat we een minister van defensie hebben gehad: Hans van Mierlo. En ook goede woordvoerders in de Kamer, zoals Bert Bakker die een belangrijke rol heeft gespeeld bij het onderzoek naar de Irak-oorlog. Terugkomend op de problemen bij defensie: we zullen, ook bij D66, meer moeten nadenken over defensie. Alleen maar meer geld uitgeven, is geen oplossing. De NAVO-norm

van twee procent zou betekenen dat we tien miljard extra aan defensie moeten uitgeven, elk jaar weer. Waar haal je dat geld vandaan? Bij de zorg, bij het onderwijs? Daar ga ik niet voor pleiten. Ik heb voorgesteld om te komen tot een Europese krijgsmacht. Niet alleen omdat we Europa belangrijk vinden, maar ook omdat alle krijgsmachten in Europa verzwakt zijn. Dus waarom zouden we niet samen optrekken? Als Duitsland ook tekort heeft aan medisch personeel, dan ben je sterker samen. Daar kreeg ik veel kritiek op. Maar ik weet dat we het moeten doen om over tien jaar nog een krijgsmacht te kunnen hebben."

In zijn eerste jaar bij D66 is Mohan meteen in het diepe gedoken. Hij volgt een masterclass van de Amsterdamse D66-afdeling voor leden die actief willen worden. Dokter Mo, zoals hij op sociale media wordt genoemd, moet wel wennen aan de politiek.

Mohan: "Wat ik mis bij D66 is de warmte zoals ik die ervaar in de zorg. Het debat over Europa is vooral rationeel, het klimaatdebat is vooral activistisch van toon. Maar de compassie waarmee bijvoorbeeld een verpleegkundige kan praten over de zorg, die mis ik bij D66. Als we die warmte kunnen vinden, dan zal ons dat helpen om het midden aan te spreken, de politieagent, de onderwijzer, de militair."

Aan het einde van de ontmoeting maakt Mohan nog even een selfie met Salima. En ze wisselen hun contactgegevens uit. Want ze hebben elkaar nog meer te vertellen. ■

Club van Rome

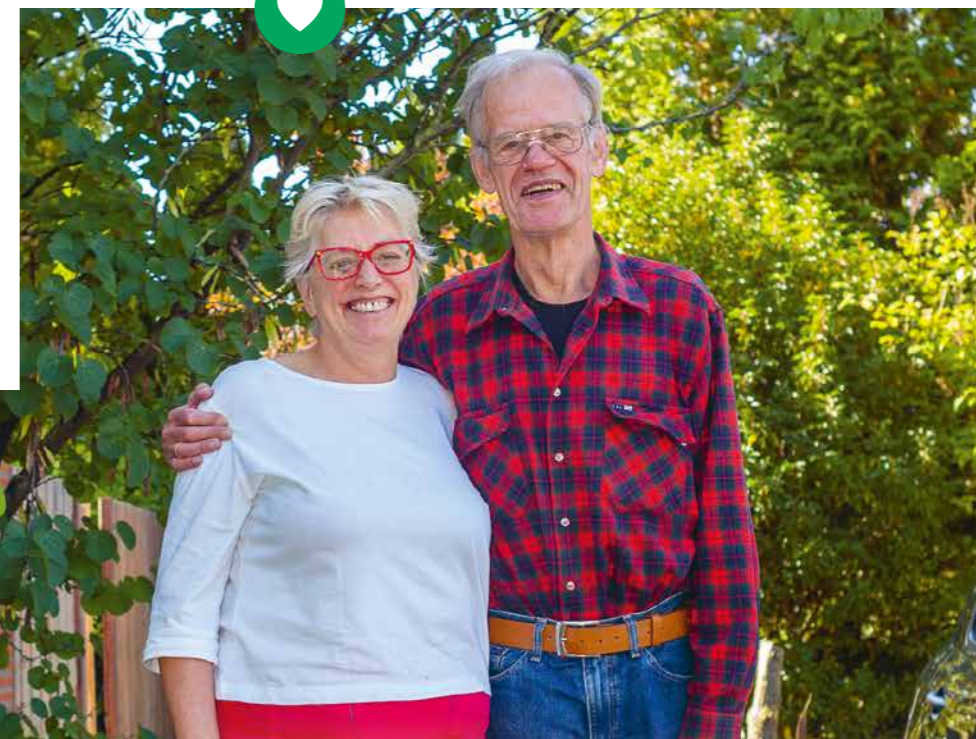
In 1972 publiceert de Club van Rome het rapport *Grenzen aan de Groei*. 'Groeit ligt aan de basis van onze welvaart, maar zou ook snel aan de basis kunnen liggen van een wereldwijde milieucrisis', stellen de betrokken wetenschappers. Ondanks de wetenschappelijke tekortkomingen weet het rapport blijvend de (politieke) aandacht te vestigen op grensoverschrijdende milieuproblematiek.

1972

D66-koppel

Zoals in elke vereniging, bloeit ook bij D66 regelmatig iets moois op tussen actieve leden. In dit nummer portretteren we Niels Abcouwer en Rachel de Haan uit Lelystad, die elkaar leerden kennen in het jaar dat de provincie Flevoland werd ingesteld.

tekst & foto Jan Remmert Fröling

Jullie zijn allebei al jaren actief voor de partij; Niels heeft zelfs een Jet de Bussy-penning gekregen voor zijn tomeloze inzet!

Rachel - "Zeker. Niels is vanaf de instelling van de provincie Flevoland in 1985 tien jaar Statenlid geweest namens D66. En daarvoor was hij al actief voor D66 Lelystad..."

Niels - "... en Rachel was tussen 1990 en 1994 raadslid voor D66 in Lelystad. En omdat we allebei geen types zijn die de club na een vertegenwoordigende functie laten voor wat-ie is, zijn we daarna gewoon actief gebleven. In allerlei ondersteunende functies, zoals in het afdelings- en regiobestuur."

Rachel - "We verrichten trouwens nog steeds allerlei hand- en spandiensten, bijvoorbeeld in verkiezingstijd als de verschillende commissies bemenst moeten worden. Vooral dat posters plakken in weer en wind is altijd erg feestelijk."

Wanneer leerden jullie elkaar kennen?

Niels - "Daarvoor moeten we weer terug naar 1985. Dat jaar werd besloten dat Flevoland per 1 januari 1986 de twaalfde provincie van Nederland werd, dus er moest een provinciale bestuurslaag komen. Een superdrukke periode want alle politieke partijen moesten met stoom en kokend water hun programma's en lijsten samenstellen. In dat jaar zijn we ook allebei van onze toenmalige partners gescheiden."

Rachel - "Onze eerste kennismaking was tijdens een afdelingsborrel in Lelystad. Niels zat toen in het

afdelingsbestuur. De secretaris, een dame waarmee ik bevriend was, woonde bij me in de buurt en vroeg of ik zin had om mee te gaan naar die borrel. En daar zat Niels, een rustige meneer met een vriendelijke stem. Ik vond hem meteen aardig. Ik ben dat jaar ook meteen lid geworden van D66. Vanwege de standpunten en de leuke mensen natuurlijk, niet vanwege Niels, haha."

Waren jullie meteen een koppel?

Niels - "Het heeft toch nog vrij lang geduurd - te lang naar de mening van Rachel - voordat we echt met elkaar verder gingen. We hebben in totaal vier kinderen uit onze eerdere relaties en dan ga je niet direct na een scheiding intensief plannen maken met een ander. We hebben daarom eerst nog zo'n zeven jaar een latrelatie gehad..."

Rachel - "... heel comfortabel, op loopafstand."

Niels - "Daarna is Rachel bij me ingetrokken en een jaar later zijn we getrouwd."

Rachel - "En vanaf dat moment was niet alleen D66, maar ook ons huis en huishouden een gezamenlijk project!"

OPROEP:

Heeft u uw partner ook leren kennen bij D66? En willen jullie samen geportretteerd worden in de *Democraat*? Stuur een mail met uw contactgegevens naar: democraat@d66.nl

1973

De vierde stroming in Nederland

Aan het begin van de jaren zeventig richt D'66 zich, onder leiding van fractievoorzitter Jan Terlouw en partijvoorzitter Jan Glastra van Loon, op het formuleren van ideologische grondslagen. De partij zou de 'vierde stroming' moeten worden - in de traditie van vrijzinnige, radicale en links-liberale voorgangers - naast de sociaaldemocratie, de christendemocratie en het liberalisme.

ondertussen in... Limburg

D66-State lid Marlou Jenneskens voor het Gouvernement, het provinciehuis van Limburg

Na de Provinciale Statenverkiezingen van 20 maart gebeurde er iets unieks in Limburg: er werd een extraparlamenteair college gevormd. Redacteur Lianne van 't Riet reisde af naar Maastricht en sprak erover met D66-State lid Marlou Jenneskens. "We kregen het sterke vermoeden dat de posities al waren weggegeven."

tekst & foto's Lianne van 't Riet

Vanaf station Maastricht wandelen we richting de Maas voor een kop koffie in de septemberzon. Samen met fractievoorzitter Leon Vaessen en voormalig gedeputeerde Hans Teunissen vormt Marlou Jenneskens de driekoppige D66-fractie in de Provinciale Staten van Limburg. "In deze provincie heeft D66 op 20 maart het beste resultaat behaald. Dat is pijnlijk genoeg, dat we hier het minst hebben verloren (1 zetel verlies, red.). Maar we zijn er trots op. In de campagne hebben we samen met alle lokale afdelingen heel goed en hard gewerkt. Dat is niet alleen goed geweest voor de verkiezingen; we hebben er ook veel jonge aanwas en enthousiaste leden aan overgehouden. Dit motiveert enorm om verder te bouwen aan onze vereniging. Misschien is dat in de Randstad vanzelfsprekender, maar hier ligt alles behoorlijk verspreid. Samen verder, dat is mijn doel deze vier jaar: werken aan talentontwikkeling, inhoudelijke samenwerking, korte lijnen én gezellige borrels."

Geen zakenkabinet

Na de verkiezingen gebeurde er iets bijzonders in Limburg: er werd een extraparlamenteair college gevormd. Mét een gedeputeerde namens Forum

Zetelverdeling Limburg

- CDA 9 (-2)
- FvD 7 (nieuw)
- PVV 7 (-2)
- VVD 5 (0)
- SP 4 (-4)
- GroenLinks 4 (+2)
- PvdA 3 (-1)
- D66 3 (-1)
- Lokaal-Limburg 2 (+1)
- PvdD 2 (+1)
- 50Plus 1 (0)

voor Democratie (FvD). Deze partij werd in veel provincies de grootste, maar meebesturen doen ze alleen hier, in Limburg. Hoe kwam dit college tot stand? De zittende collegepartijen – D66, PvdA, CDA en VVD – zouden met GroenLinks een nipte meerderheid halen, maar dat was voor CDA en VVD niet genoeg, vertelt Jenneskens. Zij stonden open voor samenwerking met PVV of FvD. Maar dat wilden D66, PvdA en GroenLinks niet. "Uiteindelijk is het konijn van een extraparlamenteair college uit de hoge hoed getoverd. Voor ons kwam het als een verrassing. Geen partijen-coalitie, ook geen zakenkabinet, maar een provinciebestuur dat op zoek gaat naar verschillende meerderheden, passend bij elk thema." De invulling van de posities ging bijzonder snel. "We kregen het sterke vermoeden dat de posities al waren weggegeven", zegt Jenneskens. Twee posities waren voor het CDA, één voor de VVD, één voor FvD, en mogelijk één voor de PVV. Uiteindelijk is de laatste plek ingenomen door een oud-wethouder van GroenLinks, tot verbijstering van haar eigen partij.

Geen draagvlak, geen steun

D66 Limburg ziet democratische vernieuwing als een mooie kans, maar dat geldt niet voor het college zoals dat nu gevormd is, zegt Jenneskens. "Wij steunen dit college niet. In de Staten was er geen draagvlak voor het proces. Een extraparlamenteair college kan werken, maar daar zijn twee belangrijke elementen voor nodig: unanimiteit en onafhankelijkheid. Op het moment dat de lijsttrekkers van de vier grootste partijen in een college zitten, is dat niet meer aan de orde; dan heb je eigenlijk gewoon een coalitie. Wij zijn benieuwd hoe dit uitpakt. Meer initiatiefvoorstellen? Een andere manier van besluitvorming? Of gewoon dezelfde manier van werken als in een coalitie, behalve dat men het zo niet wil noemen?"

In het programma komen wel elementen terug die D66 belangrijk vindt en die in haar eigen verkiezingsprogramma staan. Bijvoorbeeld een plan over het provinciaal woonbedrijf, door Jenneskens zelf geschreven. "De provincie heeft veel geld door de verkoop van Essent. Dit kan ingezet worden in de vorm van een fonds voor de bouw van woningen, met name voor senioren en starters. Er wordt relatief weinig in Limburg geïnvesteerd. Als provincie kunnen wij zelf de belegger zijn en het geld inzetten ter verbetering van deze regio."

Klimaat en duurzaamheid spelen een grote rol in de provincie. Met name door de vele agrarische bedrijven die hier gevestigd zijn. Door de stikstofproblematiek liggen veel woningbouwprojecten stil. Jenneskens: "Het plan van ons Kamerlid Tjeerd de Groot om de

veestapel te halveren, zorgt hier voor interessante discussies. Maar ik sta er wel achter."

"Ook als we het niet eens zijn over het probleem, kan de oplossing een goed idee zijn"

Schone taak

We wandelen verder naar het Gouvernement, dat ten dele op een eiland in de Maas gevestigd is. In dit provinciehuis van Limburg staat de tafel waaraan het Verdrag van Maastricht in 1992 werd ondertekend. Bijzonder detail: Jenneskens werd geboren op de dag dat hier de eerste onderhandelingen over het Verdrag begonnen, op 9 december 1991. "En op diezelfde plek hier heb ik mijn maiden speech uitgesproken. Als inwoner van de meest Europese stad van Nederland is het bijzonder om op die manier met een stukje van de Europese geschiedenis verbonden te zijn."

Op 4 oktober zal hier de eerste vergadering van het nieuwe politieke jaar plaatsvinden. Dan staat onder andere de energietransitie op de agenda. Een spannend onderwerp met sterk uiteenlopende standpunten, zegt Jenneskens: "Een collega-State lid van Forum voor Democratie vindt CO2 geen probleem. Dat is echt een fundamenteel andere kijk op de wereld: daar schrik ik dan van. Maar ook als we het niet eens zijn over het probleem, kan de oplossing nog steeds een goed idee zijn. Om iets te bereiken voor Limburg, zal ik altijd proberen gezamenlijkheid te vinden, hoe moeilijk dat soms ook is."

Ze hoopt dat verandering, met name in het klimaatdebat, ook van buiten de politiek komt. Daarin ziet zij voor zichzelf als State lid ook een rol weggelegd. "Ik zie het als mijn schone taak om mijn eigen generatie én de volgende generatie te betrekken bij de politiek en wat dat voor hen en hun omgeving betekent. Dit doe ik via sociale media, maar ook met werkbezoeken, gastlessen en door bereikbaar en benaderbaar te zijn voor iedereen."

Op weg terug naar het station blijken de straten voor een deel afgesloten met hekken en staat er overal beveiliging. Aan de overkant van het water is in de verte geroep en gejuich te horen. Een grote menigte verplaatst zich richting de Sint Servaasbrug. Eenmaal op de brug is het duidelijk te zien: een klimaatmars. Honderden jongeren met protestborden banen zich een weg richting het centrum. Wellicht loopt hier de Nederlandse Greta Thunberg tussen. ■

Debat over zelfbeschikkingsrecht

D66-Kamerlid Elida Tuinstra dient een wetsvoorstel in dat de discussie over zelfbeschikking in een stroomversnelling brengt en de politieke scheidslijnen over vrijheid, normen en waarden en de rol van de staat blootlegt. Ze betoogt dat onder bepaalde zorgvuldigheidseisen hulp bij zelfdoding niet langer strafbaar dient te zijn. In 2001 zou D66-minister Els Borst hulp bij zelfdoding legaliseren.

1976

Het eerste Des Indes-beraad

Tijdens het eerste Des Indes-beraad, een heimelijke overleg tussen vertegenwoordigers van D'66, VVD en PvdA in Hotel Des Indes, wordt voorzichtig geschaafd aan het idee van een kabinet zonder confessionelen, zodat vrijzinnige thema's zoals abortus en euthanasie bespreekbaar worden. Het beraad beïnvloedde de latere totstandkoming van het eerste paarse kabinet (zonder CDA) in 1994.

1984

Hoe kun je als (politieke) vereniging maatschappelijke initiatieven steunen en er samen voor zorgen dat je idealen verwezenlijkt worden? Dat is een vraag die het Landelijk Bestuur van D66 zichzelf stelt in het Strategisch Plan voor de vereniging. In deze *Democraat* leggen we deze vraag ook voor aan Abdeluheb Choho, bestuursvoorzitter van VluchtelingenWerk Nederland.

Lees het Strategisch Plan op: d66.nl/leden

Besturen met idealen

Sinds februari 2019 is Abdeluheb Choho, voormalig D66-wethouder van Amsterdam, bestuursvoorzitter van VluchtelingenWerk Nederland. De vereniging bestaat dit jaar veertig jaar. Een gesprek over besturen, over veldwerk en over idealen. "Onze standpunten veranderen niet. De context wel."

tekst Jan Vincent Meertens

U was van 2014 tot 2018 wethouder (o.a. duurzaamheid) van Amsterdam. Ervaart u verschillen in doelmatigheid van de overheid, de politiek en van een goeddoelenorganisatie? "Ja en nee. VluchtelingenWerk heeft 65.000 donateurs, we krijgen financiering van overheden en van fondsen. Dat betekent voor een goeddoelenorganisatie dat je iedere euro zes keer moet omdraaien en af moet wegen hoe je die optimaal kan inzetten. Dat is niet anders dan hoe het bij de overheid zou moeten zijn. Het ingewikkelde aan overheid en politiek is echter dat besluitvorming soms leidt tot een compromis. En dat is niet per se het meest efficiënte besluit. Bij onze organisatie is het per definitie zo dat een besluit moet gaan over hoe we die euro het beste kunnen inzetten voor ons doel, namelijk de belangenbehartiging en het ondersteunen van vluchtelingen. Wat ook bijzonder is: hier werken mensen vanuit bevoegdheid, passie en overtuiging. In die zin verbinden onze 14 duizend vrijwilligers en onze ruim duizend betaalde medewerkers zich echt aan het doel waar wij aan werken."

VluchtelingenWerk heeft een heel palet aan standpunten; 33 staan er op de website. Staan die weleens ter discussie? "Het fundamentele doel is dat wij asielzoekers in een asielprocedure en statushouders bij hun inburgering ondersteunen. Wij willen de belangen van vluchtelingen in het politieke klimaat verbeteren. Die standpunten veranderen niet. De context verandert wel. Denk aan de opkomen van de polarisatie, het verharde politieke klimaat

"De kranten stonden vol met berichten over mensen die tegen de komst van vluchtelingen waren, maar het aantal vrijwilligers en donateurs bij ons verdubbelde"

ten aanzien van vluchtelingen, veranderende wetten en regelgeving. In die veranderende context moeten wij iedere keer opnieuw keuzes maken. Maar het fundamentele doel – wij bestaan dit jaar veertig jaar – is niet anders dan veertig jaar geleden."

Wat zijn de consequenties van die veranderende context?

"De kranten stonden in 2015 en 2016 vol met berichten over mensen die tegen de komst van vluchtelingen waren. Het leek erop dat Nederland deze vluchtelingen niet wilde opvangen. Het bijzondere is echter, dat naarmate er meer mensen naar Europa kwamen het aantal vrijwilligers en donateurs bij ons juist verdubbelde. Dus onze werkelijkheid is een andere dan die je in de kranten vindt. Ik ben een optimist en ik geloof sterk dat Nederlanders nog steeds vinden dat vluchtelingen een plek moeten krijgen in Nederland. Het CBS (*Centraal Bureau voor de Statistiek, red.*) bevestigt dat dat voor ruim 75 procent van de Nederlanders geldt. En dat is natuurlijk de context waar wij houvast aan ontnemen. Tegelijkertijd wordt ons werk wel bemoeilijkt. Vrijwilligers vinden het soms lastig om op een verjaardagsfeestje te vertellen dat ze vrijwilliger bij ons zijn. Omdat ze dan bekritiseerd of soms zelfs aangevallen worden. In de politiek worden wij soms bekritiseerd omdat wij de belangenbehartiger én de uitvoerder van beleid zijn. De verbinding met de brede samenleving is voor ons daarom zeer belangrijk."

Wat is daarbij uw rol als bestuursvoorzitter? "Ik vind dat onze samenleving – zowel de Nederlandse als de Europese – het vraagstuk rond vluchtelingen een keer, laat ik zeggen, gróót moeten aanpakken. Want het beeld is nu dat we met een optelsom van allerlei kleine maatregelen denken dat grote vraagstuk effectief aan te pakken. Maar dat gaat zo niet lukken. Dus door het gesprek met de samenleving, met de politiek en met de overheid aan te gaan, hoop ik een beweging op gang te krijgen richting échte oplossingen, want het vraagstuk zal altijd blijven bestaan."

U bent politicus geweest. Hoe verhouden de idealen van VluchtelingenWerk zich tot de sociaal-liberale idealen die u heeft? "Het opkomen voor rechtsgelijkheid; het stimuleren van de eigen kracht van mensen; het opkomen voor mensen die niet zelfstandig een positie kunnen verwerven en daarbij hulp nodig hebben. Dat zijn allemaal principes die wij hier aanhangen. Dus ja: mijn sociaal-liberale overtuigingen sluiten naadloos aan bij de functie die ik nu mag bekleden. Ik denk overigens dat onze organisatie en onze principes aansluiten bij wat verschillende politieke partijen daarover zeggen. VluchtelingenWerk is een onafhankelijke organisatie maar tegelijkertijd zijn wij zo geïntegreerd in de asiel- en vluchtelingenketen dat we daar ook echt onderdeel van uitmaken. Vanuit die gedachte ben ik er trots op dat wij een stevige positie hebben in die keten. We zitten in ieder asielzoekerscentrum en we werken voor 70 procent van de gemeentes in Nederland."

Dit is een zware bestuurlijke post. Krijgt u wel voldoende van het veldwerk mee?

"Te weinig. Toen ik hier begon, ben ik drie maanden langs vele azc's (*asielzoekercentra, red.*) geweest, en heb ik heel veel vluchtelingen, statushouders en vrijwilligers gesproken. En onze netwerkpartners, natuurlijk. Maar al heel snel kom je daarna in die bestuurlijke rol terecht, waardoor je verder van het veld af komt te staan. Terwijl ik juist 'ja' heb gezegd tegen deze rol omdat ik me zo betrokken voel bij de mensen voor wie wij ons inspannen. Als wethouder had ik ingevoerd dat ik één dag per week geen interne afspraken had; alleen externe afspraken met Amsterdammers. Dat heb ik hier – één dag per week alleen afspraken met vrijwilligers en vluchtelingen – nu ook ingevoerd."

Wat heeft u in het bijzonder getroffen tijdens uw drie maanden veldwerk?

"Wat me erg is bijgebleven, is een bezoek aan het azc in Arnhem waar ik sprak met een aantal vrijwilligers. Een van die vrijwilligers ondersteunde een Afghaanse onderwijzeres. Zij werd door de IND, de naturalisatiedienst, gevraagd om te bewijzen dat ze onderwijzeres was geweest. Ik vind het altijd heel bijzonder, dat wij in Nederland verwachten dat er van alles op papier staat. Dat we dan vragen gaan stellen zoals: kun je een arbeidscontract of een salarisstrook overleggen? Die Afghaanse onderwijzeres had die documenten niet. Maar wat doet onze vrijwilligster? Die begint gewoon zelf met Afghanistan te bellen om die documenten, of enige vorm van bewijs, boven tafel te

1987

Voorhoeve bepleit een sociale VVD

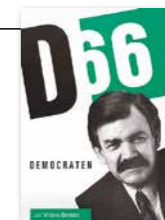
VVD-voorman Joris Voorhoeve doet een ultieme poging de koers van zijn partij fundamenteel van richting te veranderen. Op het VVD-congres op 16 maart eechoot Voorhoeve de hervormingsliberalen van de VDB, de Radicale Bond en zelfs van D66: de VVD zou een idealistische sociaal-liberale partij moeten worden. In 2010 verruult hij zijn VVD-lidmaatschap voor dat van D66.

1989

D66 kiest voor liberalen in Europa

In 1989 maakt D66 uit pragmatische redenen een ingrijpend besluit: na tien jaar wikken en wegen sluit de partij zich aan bij de Partij van Europese Liberalen en Democraten (ELDR, later ALDE). Het neemt daarmee afscheid van de visie, sinds de eerste Europese verkiezingen in 1979, dat D66 niet past binnen een van de drie Europese fracties van socialisten, christendemocraten en liberalen.

krijgen. Dat zo'n vrijwilliger gewoon die drempel overstapt en naar een wildvreemd land gaat bellen. Dat die zich zo committeert aan een asielzoeker om te zorgen dat die kan blijven. Daar was ik erg van onder de indruk. Een ander voorbeeld is een Iraans echtpaar, zij tandarts en hij oogarts. Zij wilden dolgraag aan het werk. Ik sprak ze toen ze hier al negen maanden aan het wachten waren – getraumatiseerd en depressief. Niet alleen door de reden van hun vlucht, maar ook door die onzekerheid van dat wachten.

“De politiek reageert vanuit de waan van de dag. Maar zo lang er oorlog en geweld in de wereld is, zullen er ook vluchtelingen zijn”

“Beide voorbeelden typeren heel erg waar ons werk over gaat. Politici zeggen vaak: *het gaat om aantallen, het gaat om systemen*. Dan zeg ik: *ga eens gewoon met die mensen praten*. Dan weet je wat het betekent om anderhalf jaar te moeten wachten, dan weet je wat het is om alles achtergelaten te hebben, en dan zie je hoe gedreven deze mensen zijn om zo snel mogelijk in te burgeren. En dan zie je ook het optimisme van Nederland, van al die vrijwilligers die zich gewoon inzetten om hun bijdrage te kunnen leveren.”

Is er een typische VluchtelingenWerk-vrijwilliger? “Ik denk dat dat heel erg varieert. Het merendeel heeft wel een hogere leeftijd. Ook omdat wij vaak van hen vragen zich voor twee dagen in de week en voor een langere termijn te committeren. Maar wij hebben bijvoorbeeld ook een taalprogramma waarbij de vrijwilliger één-op-één een statushouder begeleidt, en daar zien we weer veel aanmeldingen van jongere mensen.”

Is er een manier waarop politieke verenigingen meer kunnen doen voor VluchtelingenWerk? En zou u dat wenselijk vinden?

“Zeker. De politiek reageert te veel vanuit de actualiteit, vanuit de waan van de dag. Een politieke partij moet accepteren dat dit een onderwerp is dat over vijftig jaar ook nog speelt. Zo lang er oorlog en geweld in de wereld is, zo lang er landen zijn waar je niet kunt zeggen wat je wilt en je politiek vervolgd kunt worden, zullen er ook vluchtelingen zijn. Ik zou het goed vinden als politieke partijen de moed hebben om een positie in te nemen die over de lange termijn gaat, omdat dat de zekerheid geeft – ook aan organisaties zoals de onze – van een stabiel beleid. Ik maak mij ook grote zorgen over de kritiek die soms door partijen wordt geuit op het Vluchtelingenverdrag. Dit verdrag van de Verenigde Naties is met veel moeite tot stand gekomen en is een fundament van een beschaving die wij in Europa hebben. Om in tijden van polarisatie openlijk kritiek te hebben op het verdrag, dat Nederland eruit zou moeten stappen bijvoorbeeld, dat is prima voor het debat. Daar moet ruimte voor zijn. Maar ik verwacht daar dan ook een stevige reactie op. Namelijk dat dat een weg is die we als land absoluut niet in moeten willen gaan. Op individueel niveau, dus voor de leden van een politieke vereniging, zou ik willen zeggen: stop met de zwijgende meerderheid te zijn. Dat kan heel eenvoudig door onze berichten op sociale media te *liken* of te delen. Of word donateur of vrijwilliger. Laat zien dat het CBS gelijk heeft en dat 75 procent van de Nederlanders vindt dat vluchtelingen een plek moet krijgen in Nederland.” ■

Abdeluheb Chocho
@AbdeluhebChocho

Deze week Khaled, Akram en Johnny ontmoet, vrijwilligers bij @VluchtelingenWerk voor het project #bakkiedoer. “Door het contact en het gesprek met Nederlanders, wanneer we koffie uitdelen, voelen we ons geen vluchteling meer, maar gewoon mens”, zeiden ze. Dat raakte me.

07:48 - 6 feb. 2019

Paars (PvdA, VVD en D66)

Op 22 augustus treedt het eerste paarse kabinet aan. Een langgekoesterde D66-wens, met name van Hans van Mierlo. Hoewel premier Wim Kok het bij zijn aantreden 'een doorgewoond kabinet' noemt, vormt Paars-I het begin van een unieke liberale en sociaal-democratische samenwerking. Een kabinet zonder confessionelen bovendien, wat sinds 1918 niet meer is voorgekomen.

1994

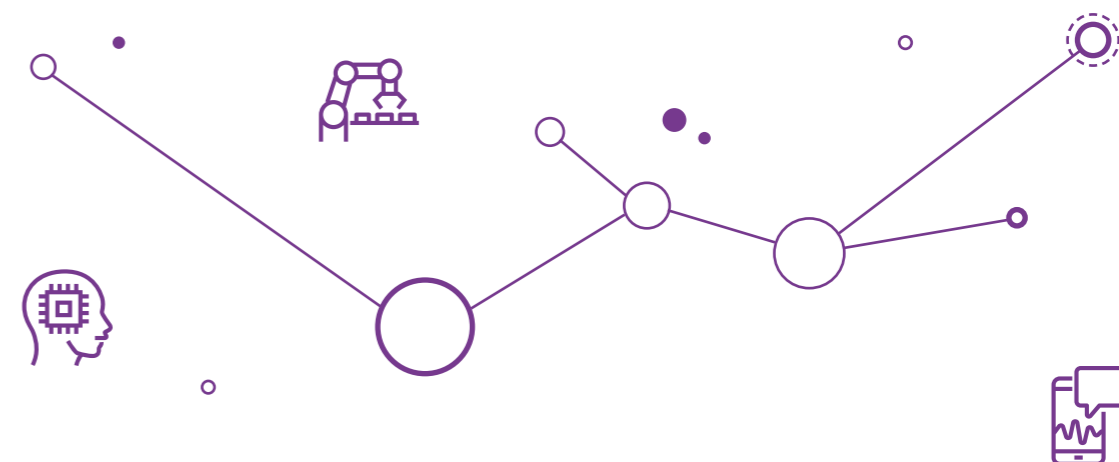

1998

D66 officieel sociaal-liberaal

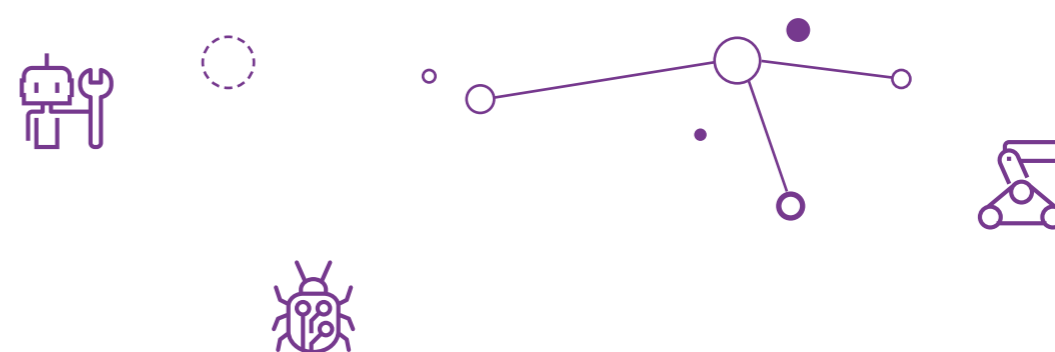
Op een doorgewoond partijcongres in november 1998 adopteren de leden van D66 een revolutionair plan. Het voorstel van *Opschudding* – een groep jonge D66'ers – om D66 vanaf nu sociaal-liberaal te noemen, wordt aangenomen. Na decennia zonder politieke of ideologische aanduiding door het leven te zijn gegaan, zijn de democraten nu opeens een sociaal-liberale partij.

Robotisering in goede banen

—

Robottechnologie verandert onze samenleving en ons werk. Hoe deze transitie uitpakt is niet volledig te voorspellen, maar de dreiging van een scheve balans in het voordeel voor hoger opgeleiden is erg groot. Als kansen dusdanig ongelijkmatig verdeeld zijn of dreigen te worden, ligt er een taak voor de overheid om in te grijpen, betoogt Susanne Dallinga.

Transitiefases door nieuwe technologie zijn niet gemakkelijk. Ze gaan gepaard met kansen, maar ook met onzekerheid. Wie garandeert dat ieders werk behouden blijft? Komen die nieuwe kansen wel gelijkmatig terecht bij iedereen? Die vragen spelen nu door robotisering en *artificial intelligence*, maar speelden ook bij eerdere technologische transitie. Zo bracht de industriële revolutie in de negentiende eeuw technologische vooruitgang, maar ook eentonig fabriekswerk voor arbeiders onder slechte omstandigheden en een groot woningtekort in de steden. Dit bewoog de politiek – met name het ‘kabinet der sociale rechtvaardigheid’ (1897-1901) van Nicolaas Pierson – tot een hele reeks van sociale wetgeving op het gebied van wonen, onderwijs, ongevallen en ziekte. Daarmee herstelde de overheid de balans in de verdeling van opbrengsten van de enorme vooruitgang.

Of het nu gaat over de introductie van de stoommachine, elektriciteit, de verbrandingsmotor of de computer: keer op keer was de invloed van technologie niet te voorspellen. Maar achteraf zien we dat politieke sturing wel degelijk nodig was om de gevolgen van nieuwe technologie op te vangen. Sturing die nodig was om een scheve balans te voorkomen en om de vruchten van technologie ten goede te laten komen aan zoveel mogelijk mensen.

Meer werk, minder kansen

Regelmatig rijst de vraag of het nu niet anders is. Of robottechnologie niet zodanig disruptief is, dat het deze keer niet lukt om de maatschappelijke baten gelijk te verdelen. Dat we, wellicht, voorbijgestreefd worden omdat robots straks veel meer kunnen dan wij zelf. Voorlopig is massale werkloosheid als gevolg van robotisering echter niet aan de orde. Recent onderzoek van de Universiteit Utrecht laat zelfs zien dat digitalisering en robotisering tot nu toe eerder *meer* dan *minder* werk heeft opgeleverd. En dat bepaalde sectoren juist staan te springen om zowel meer personeel als om (productiviteitsverhogende) robots.

Maar het zou naïef zijn om te denken dat robotisering voor iedereen dezelfde kansen oplevert. Want ook al vermindert robotisering misschien niet de totale hoeveelheid werk, het zet de arbeidsmarkt wel flink in beweging. Bepaalde banen en vooral bepaalde taken zullen verdwijnen als gevolg van automatisering, en voor veel nieuwe banen zullen andere vaardigheden nodig zijn. Een lasrobot bijvoorbeeld kan uitvoerend werk overnemen van een lasser, maar levert ook twee nieuwe functies op: een programmeurfunctie (waarvoor inhoudelijke kennis nodig is) en een operatorfunctie (voor het bevoorraden en leeghalen van de robot). Robotisering kan ook zorgen voor meer onzekerheid op de arbeidsmarkt: het versterkt taakuitsplitsing en daarmee de mogelijkheid om mensen los in te huren voor één opdracht ('flexwerk'), het vermindert de

hoeveelheid werk in het middensegment van de arbeidsmarkt (zie het voorbeeld van de middelbaar opgeleide lasser) en het versterkt de kans op periodes van tijdelijke werkloosheid door de snelle technologische veranderingen en de daaraan gekoppelde wisselende vraag.

Hoog- versus laagopgeleid

Voor hoger opgeleiden zal het relatieve aandeel werk stijgen ten opzichte van werk voor middelbaar en lager opgeleiden. Banen waarvoor academisch denkniveau wordt gevraagd, bevatten namelijk de minst 'routinematige' taken, wat ze minder vatbaar maakt voor automatisering. Of dit nu fysiek werk is of denkwerk. Hoger opgeleiden passen zich bovendien gemakkelijker aan als hun taken veranderen, mede omdat ze vaker aanvullende cursussen en opleidingen volgen. En loonstijging heeft zich, mede door de inzet van technologie, in de afgelopen twintig jaar eigenlijk alleen bij hoogopgeleiden voorgedaan.

De politiek moet hierin verantwoordelijkheid nemen. Niet alleen vanwege productiviteit, maar vooral omdat het getuigt van sociale rechtvaardigheid

Kansen om te profiteren van robotisering zijn dus ongelijk verdeeld. Hoewel we niet kunnen voorspellen hoe een toekomst met robots er uitziet, zijn er wel alarmerende signalen die de aandacht van de politiek vragen. Want als kansen keer op keer ongelijk uitpakken, als meer mensen afhankelijk worden van steun van de overheid en de ontevredenheid groeit, dan is het aan de politiek om verantwoordelijkheid te nemen. Niet alleen omdat het tot meer productiviteit leidt, maar vooral omdat het – net als bij transities in het verleden – getuigt van sociale rechtvaardigheid. En die productiviteitsstijging hebben we overigens ook hard nodig om ons sociale vangnet intact te houden nu de kosten van de vergrijzing op het werkende deel van Nederland gaat drukken.

Wat moet de politiek doen? Iedereen moet zo veel mogelijk in staat worden gesteld van waarde te zijn op de arbeidsmarkt. Leren op school én op de werkvloer speelt hierbij een grote rol. Dat meer inzet gewenst is, blijkt uit onderzoeksresultaten van de Commissie vraagfinanciering mbo over de deelname aan post-initieel onderwijs: juist de kwetsbare groepen – lager opgeleiden en werknemers met een flexibel arbeidscontract – blijven hierbij achter. Terwijl robottechnologie juist voor kwetsbare groepen een positief effect kan hebben op hun waarde voor de arbeidsmarkt, zoals bijvoorbeeld het TNO-onderzoeksprogramma 'Mensgerichte technologie' laat zien.

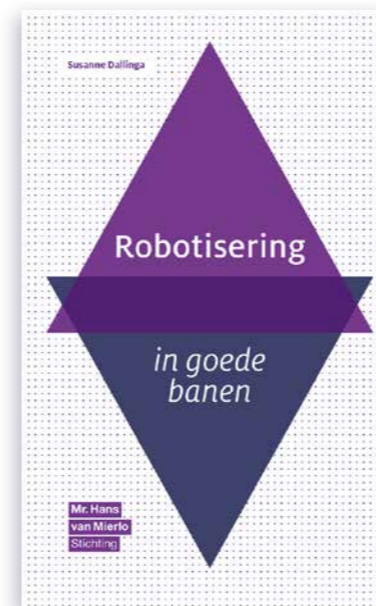

Dus: overheid, treed op!

De arbeidsmarkt moet dus mee ontwikkelen en dat gaat niet vanzelf. Dus: overheid, treed op! Voorkom dat de kloof tussen hoger en lager opgeleiden verder groeit. Stel een algemeen leerfonds in voor alle werkenden en investeer in bedrijfsvak scholen. Maak informele vormen van leren, zoals *virtual gaming*, ook volwaardig met een certificaat. Maak het basis- en voortgezet onderwijs *robotproof*, met meer aandacht voor beroepsoriëntatie, en met lessen in technisch tekenen, robotica, logica en filosofie. Investeer meer in fundamenteel en cross-sectoraal onderzoek, bijvoorbeeld in sociale robotica. Kortom, werk aan een toekomst waarin robottechnologie ons helpt productiever te zijn zonder dat dit de ongelijkheid in de samenleving vergroot. Waarin de voordelen van robots niet alleen landen bij de *happy few*, maar bij iedereen. ■

Susanne Dallinga is medewerker van de Mr. Hans van Mierlo Stichting, het wetenschappelijk bureau van D66.

Het essay *Robotisering in goede banen* is te bestellen via: vmswebshop.nl
De publicatie is ook als PDF te downloaden via: vanmierlostichting.d66.nl/vmspublicaties

5 november Van Mierlo Symposium

Scheidslijnen in de samenleving?

Op dinsdagmiddag 5 november vindt het jaarlijkse Van Mierlo Symposium plaats. Dit jaar gaat het symposium over scheidslijnen in de samenleving.

Kim Putters, directeur van het Sociaal Cultureel Planbureau, houdt de keynote lezing naar aanleiding van zijn recente

boek *Veenbrand: Smeulende kwesties in de welvarende samenleving*. Hierin analyseert Putters hoe de nieuwe samenleving zorgt voor kansen, maar ook leidt tot ongemak, onzekerheid en conflicten. **Ingrid Robeyns**, hoogleraar Ethiek van Instituten aan de Universiteit Utrecht, reageert op Putters' lezing vanuit het perspectief van rechtvaardigheid. Tot slot is er een panelgesprek met socioloog **Iliass El Hadioui** en onderwijs-wethouders **Said Kasmi** (Rotterdam), **Simone Kukenheim** (Amsterdam) en **Marianne de Bie** (Breda) over oplossingen en de weg vooruit. Het symposium vindt plaats in het Koninklijk Instituut van Ingenieurs in Den Haag.

Anmelden / meer info: vanmierlostichting.d66.nl/van-mierlo-symposium-2019

12 december Migratiesymposium

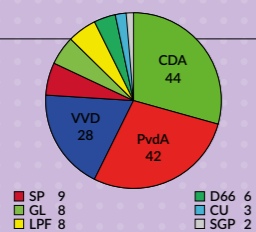
Migration and midsize cities: challenge or chance?

Op donderdag 12 december organiseert de Mr. Hans van Mierlo Stichting in samenwerking met het European Liberal Forum een symposium over migratiebeleid in middelgrote steden in vergelijkend Europees perspectief. Steden zoals Zoetermeer en Mechelen. Het symposium volgt op de recente studie *New in Europe: A vision on migration*. **Bart Somers**, burgemeester van Mechelen en winnaar van de *World Mayor Prize 2016* is gastspreker. Het symposium vindt plaats in de Dutch Innovation Factory in Zoetermeer.

Anmelden / meer info: vanmierlostichting.d66.nl/agenda

2004

Het sociaal-liberale moment

In 2004 trachten VVD, D66, PvdA en GroenLinks, allen op hun eigen manier, nieuw elan te geven aan de sociaal-liberale traditie. Hiermee wordt gebroken met een langere 'trend' die de Nederlandse politiek kenmerkt, namelijk een beweging naar de flanken. Hoewel niet geslaagd, is dit een bijzondere en ondergewaardeerde episode in de recente politieke geschiedenis.

De hervormingsagenda

In 2006 lijken de sociaal-liberalen na vier verkiezingsnederlagen op rij op sterven na dood. D66 behaalt bij de Tweede Kamerverkiezingen van dat jaar slechts drie zetels, met Alexander Pechtold als lijsttrekker. Toch wordt er een nieuwe reden van bestaan gevonden: het realiseren van een brede hervormingsagenda op het gebied van sociale zekerheid, arbeidsmarkt en woningmarkt.

2006

Op 6 oktober 2018 nam het D66-congres de resolutie **Democratie van Nu** aan. Hoe staat het nu met die democratische vernieuwing? Wat gebeurt er landelijk, wat gebeurt er lokaal en wat kunt u zelf doen?

Meer inspiratie en voorbeelden vindt u op: d66.nl/update-democratie-van-nu

7x Democratie van Nu

Resolutie Democratie van Nu

Op 6 oktober 2018 nam het D66-congres de resolutie Democratie van Nu aan, waarin de partijvisie op democratische vernieuwing van ons staatsbestel is uitgewerkt.

Lees de 18 voorstellen via: d66.nl/democratie-van-nu-aangenomen

Den Haag: Divers

D66-Tweede Kamerleden Joost Sneller & Monica den Boer:

“De D66-fractie in de Tweede Kamer is volop aan de slag met democratisering. Zo is ons voorstel over een **algoritmeplicht voor de overheid** inmiddels aangenomen. Daarnaast hebben wij duidelijk gemaakt dat wij voorstander zijn van een **correctief bindend referendum**; later dit jaar besluit het kabinet of zij met een voorstel hiervoor komt (en zo niet, dan zullen wij zelf initiatief nemen). Ook aan andere tegenmachters (*checks and balances*) wordt gedacht. **Onderzoeksjournalistiek** krijgt een stevigere plek als taak van de publieke omroep door deze expliciet in de

Mediawet vast te leggen. Bovenop de miljoenenimpuls die onderzoeksjournalistiek dankzij het regeerakkoord jaarlijks krijgt, krijgen lokale en regionale omroepen extra geld om journalisten aan te nemen. Daarnaast is Kajsa Ollongren als minister van Binnenlandse Zaken verantwoordelijk voor het vervolg op de aanbevelingen van de Staatscommissie Parlementair Stelsel (commissie-Remkes). Zij heeft aangekondigd het **kiesstelsel te vernieuwen** (*het eerste punt uit de resolutie Democratie van Nu, red.*), waarbij de kiezer (onder meer) straks een stem kan uitbrengen op een partij of op een individuele kandidaat. Ook heeft de minister het **programma Democratie in Actie** gestart, waar 11 miljoen voor beschikbaar is.”

Amsterdam: Burgerfora

D66-raadslid Jan-Bert Vroege:

“Als dit initiatiefvoorstel wordt aangenomen, krijgen Amsterdammers de mogelijkheid om een burgerforum aan te vragen over een politiek gevoelig onderwerp. Bijvoorbeeld over het dossier met de naam de ‘Sprong over ’t IJ’, dat gaat over de vraag of de hoofdstad voor een brug of tunnel over het water moet kiezen. Hoe werkt het? De leden van een burgerforum worden gekozen door loting. Hierdoor komen (ook) Amsterdammers aan het woord die misschien normaal gesproken niet de politiek opzoeken. Deze gelote Amsterdammers discussiëren en verdiepen zich een tijdlang in het onderwerp en komen vervolgens met een advies voor de gemeenteraad.”

2013

De afschaffing van het verbod op godslastering

In 2013 wordt op initiatief van D66 het in 1931 ingestelde verbod op godslastering afgeschaft, als onderdeel van een decennialang streven van liberalen, humanisten en vrijzinnigen naar een gelijke behandeling tussen levensbeschouwingen. Het debat over moraal en godslastering legt scherpe tegenstellingen bloot, waarbij de confessionele partijen hevig verzet tonen.

Breda: Interne Democratie

D66-congres

Naast de congressessie over Democratie van Nu, kunt u op 9 november ook aanschuiven bij de sessie Interne Democratie, over het functioneren van de partijdemocratie van D66. De Werkgroep Interne Democratie heeft op het vorige congres breed

ideeën opgehaald; op dit congres willen we de richting en mogelijke voorstellen verder bespreken. Deze kunnen op het voorjaarscongres van 2020 ter stemming worden gebracht. We richten ons op drie hoofdlijnen: verkiezen van kandidaten op lijsten; besluit- en meningsvorming op congressen; en vertrouwen in de processen. Meer info: d66.nl/congres-110

Utrecht: Burgeragendering

D66-raadslid Has Bakker:

“Met slechts 100 handtekeningen kunnen Utrechters een onderwerp op de politieke agenda zetten. Mijn initiatiefvoorstel voor zo'n burgeragendering is in december 2018 met een meerderheid aangenomen. Utrechters konden al via een burgerinitiatief een concreet voorstel aan de raad voorleggen door 250 handtekeningen in te dienen. Het burgerinitiatief gaat daarmee verder dan de burgeragendering, maar vereiste voor burgers relatief veel voorbereiding. Met dit nieuwe instrument is het politieke debat daarom weer wat toegankelijker geworden. Doel is de betrokkenheid van Utrechters bij de lokale politiek te vergroten. Bijzonder daarbij is dat voor zowel de burgeragendering als het burgerinitiatief Utrechters vanaf 12 jaar hun handtekening mogen zetten.”

Groningen: Omgekeerde Right to Challenge

D66-raadslid Wieke Paulusma:

“Tijdens de jaarlijkse Politieke Tweedaagse van D66 in september won ik de prijs voor het beste Politieke Idee 2019. Wat dat idee inhoudt? De Right to challenge is het recht om uit te dagen. Dat idee was er al, een middel waarmee bewoners taken overnemen omdat ze denken dat het anders, slimmer, beter

De Bilt: Digitaal inwonerpanel

D66-raadslid Donja Hoevers:

Haar motie, waarin ze het college oproept een digitaal inwonerpanel te introduceren op basis van loting, werd dit voorjaar met een meerderheid aangenomen. Uit Hoevers' spreektekst: “We willen graag dat er een zo representatief mogelijke groep komt, met mensen die door de gemeente gevraagd worden om deel te nemen. Zo bereik je ook

de mensen die graag mee willen denken, maar niet weten hoe ze dat moeten organiseren. Dit sluit heel goed aan bij onze visie op kansen voor iedereen. (...) We kiezen voor een digitaal panel omdat dat bij deze tijd past en het een snelle manier van interactie kan opleveren. We realiseren ons dat niet iedereen de digitale weg even goed kent, maar gaan er vanuit dat er altijd de bereidheid is tot ondersteuning vanuit de gemeente hierbij.”

en/of goedkoper kan. Zij dagen daarmee de gemeente uit. Maar dat idee kunnen we ook omkeren. Ik zeg: laat de overheid inwoners zelf maar eens ‘challengen’: *Doen wij het goed genoeg? Mogen we de groenvoorziening nog een periode doen? Of kunt u het beter?* Daarvoor moet je als gemeente laten zien wat je doet, voor welk bedrag en wat het effect is. Het achterliggende idee is transparantie en wederzijds begrip creëren tussen burgers en gemeente.”

Handreiking

Sommige voorstellen uit Democratie van Nu kunnen alleen via landelijke wetgeving worden ingevoerd. Maar voor andere geldt dat ze relatief eenvoudig in de lokale praktijk kunnen worden gebracht. Daarvoor heeft D66 een handreiking opgesteld met negen voorstellen die bij uitstek geschikt zijn voor de lokale politiek. Op de website en in deze handreiking vindt u ook zes uitgewerkte voorstellen (moties en initiatiefvoorstellen) die u vandaag nog kunt lanceren in uw gemeente!

Download de handreiking via: d66.nl/handreiking-democratie-van-nu

Heeft u zelf een goed idee of een mooi democratisch succes behaald? Mail het naar: democratievanu@d66bestuur.nl

Brussel: Europese Conferentie Democratisering

D66 in Europa / Renew Europe

Renew Europe, de (nieuwe) liberale fractie in het Europees Parlement waar D66 deel van uitmaakt, heeft na de Europese verkiezingen bedongen dat er een grote conferentie over democratisering moet worden georganiseerd, uitdrukkelijk gericht op het betrekken van Europese burgers. Deze conferentie moet in 2020 van start gaan en duurt twee jaar. De conferentie is bedoeld om democratische vraagstukken te behandelen en om burgers én het maatschappelijk middenveld daarin te betrekken. Een van die vraagstukken is de belangrijke en langgekoesterde wens van het Europees Parlement om het recht van initiatief te krijgen. Meer informatie over deze Europese Conferentie volgt later dit jaar. ■

2017

Negentien zetels én in het kabinet

Bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2017 boekt D66 een historische verkiezingsoverwinning. Na ruim tien jaar hameren op hervormingen, ‘constructief’ oppositie voeren en politieke strijd met de PVV van Geert Wilders, keert D66 met negentien Kamerzetels én regeringsdeelname terug in het centrum van de macht.

foto Jeroen Mooijman

Pride 2019

Op zaterdag 3 augustus vond de jaarlijkse botenparade tijdens Amsterdam Pride plaats.

D66, VVD, CDA, SP en PvdA voeren dit jaar voor het eerst mee op een gezamenlijke 'politieke boot' met het thema *Unity for the Community*. Het overkoepelende thema van deze Pride was *Remember the past, create the future* waarmee de Stonewall-rellen werden herdacht, die 50 jaar geleden in New York uitbraken en een scheidslijn vormen in de geschiedenis van de LHBT-beweging. Een jaar later, in 1970, werd de eerste Pride ter wereld georganiseerd in New York.

2020 markeert het 100ste geboortjaar van rechtsfilosoof en D66'er Jan Glastra van Loon.

Jan Glastra van Loon (1920-2001) was één van de ideologische inspirators van de democratische vernieuwingsideeën van D66 in de jaren zestig. En hij speelde midden jaren zeventig als partijvoorzitter, samen met partij-leider Jan Terlouw, een cruciale rol in de wederopstanding van de partij. Ter gelegenheid van zijn 100ste geboortjaar organiseren D66'ers Flip de Groot en Daniël Boomsma daarom

een aantal activiteiten en publicaties. Te beginnen met een bijeenkomst in Sociëteit De Witte in Den Haag in november.

Contact met de initiatiefnemers: glastravanloon100jaar@gmail.com

Oproep D66 Apeldoorn 55 jaar

Op 22 februari 1967 werd in restaurant De Keizerskroon de afdeling D66 Apeldoorn opgericht. Een redactie van vier actieve leden is nu bezig haar geschiedenis te beschrijven: van 1966 tot en met 2021. Voor Apeldoornse leden die de afgelopen jaren zijn 'uitgewaaid' over Nederland hebben we de vraag of zij nog beschikken over interessant materiaal, zoals oude ledenbladen, foto's, knipsels etc. Mail naar [Robert van Vliet: r.vliet@apeldoorn.nl](mailto:r.vliet@apeldoorn.nl) of bel: 06 - 511 79 679.

Route66

Meedoen aan Route66, het talentontwikkelprogramma van D66?

Route66 is een tweejarig talentontwikkelingsprogramma dat wordt georganiseerd door de deelnemers. Elk jaar ronden 20 'Routers' het traject af en stromen 20 nieuwe deelnemers in. Het programma richt zich op D66-leden tussen de 25 en 33 jaar. De inschrijving voor de nieuwe lichting (2020-2021) sluit op donderdag 14 november.

route66.d66.nl/meld-je-aan-voor-route-2020

Campagne-trainingen

Ben jij campaigner in je afdeling? Of wil je actief worden voor de D66-campagne en meewerken aan een sterk resultaat bij de TK2021 en GR2022? Het landelijk campagne-team organiseert dit najaar en komend voorjaar regelmatig campagne-trainingen. Je maakt een lokaal campagneplan. Leert het beste politieke verhaal maken. En leert alles over het activeren van leden. Benieuwd? Informeer bij je lokale campagne-coördinator (ga naar MijnD66.nl en klik op 'Doe mee!') of stuur een mailtje naar campagne@d66.nl

Regiocongressen

Dit najaar vonden diverse regiocongressen plaats door het hele land.

Op veel regiocongressen stond een belangrijk thema centraal. D66'ers in Gelderland en Zuid-Holland wisselden ideeën uit over

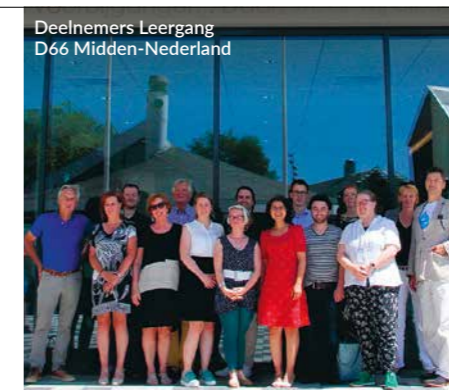
hoe meer mensen in de toekomst dezelfde kansen kunnen krijgen. En in Noord-Holland dachten D66'ers na over hoe je als toekomstpartij verandering en vooruitgang blijft aanjagen. Bij veel regiocongressen kon u ook in gesprek met landelijke politici. Zo praatte Rob Jetten de congresgangers bij over de politieke actualiteit in Den Haag en de prioriteiten voor de komende periode. En Pia Dijkstra en Sigrid Kaag gingen in Zuid-Holland in gesprek over hun portefeuilles. In Midden-

Nederland konden leden op de 'D66-markt' hun plek binnen de partij goed vinden doordat tal van themagroepen zichzelf presenteerden. Een ding hadden alle regiocongressen gemeen: het bruist van de energie. D66'ers willen aan de slag om hun provincie vooruit te helpen naar de toekomst en daar dragen deze dagen aan bij.

Leergang Politieke Vaardigheden

Deze zomer ronden 34 D66-politici uit Noord-Holland en Midden-Nederland de pilot Leergang Politieke Vaardigheden af.

De leergang betrof een pilot, waarbij regio Noord-Holland en regio Midden-Nederland (Utrecht & Flevoland) het praktische deel van de organisatie van de eigen leergang op zich namen. Denk aan de selectie van en de communicatie met deelnemers, en de organisatie van locatie en catering. Het Landelijk Bureau zorgde o.a. voor de programmaformats en voor trainers en begeleiders uit het D66-trainershuis. De leergang bestond uit vier bijeenkomsten van een dag. Het streven is dat deze Leergang Politieke Vaardigheden voor lokale en regionale

D66-politici jaarlijks in alle regio's beschikbaar komt. Door het organiseren van een eigen leergang, of door samen met een aantal regio's een gezamenlijke editie te organiseren.

Meer info: d66.nl/partij/d66academie
Vragen of contact: opleidingen@d66.nl

D66 Day of the Middle East 26 november

Save the date

Op dinsdag 26 november vindt de D66 Day of the Middle East plaats in het Humanity House in Den Haag.

De zevende editie van de jaarlijkse Dag van het Midden-Oosten staat in het teken van klimaatactivisme en -oplossingen in de regio.

Meer informatie: internationaal.d66.nl

Machteld Versnel-Schmitz

8 september 1940 – 29 juli 2019

Voormalig lid van de gemeenteraad van Utrecht, Provinciale Staten van Utrecht en van de Tweede Kamer namens D66.

Lees het volledige in memoriam op: d66.nl/in-memoriam-machteld-versnel-schmitz

De toekomst van de rechtsstaat

is het thema van de nieuwe editie van *idee*, het politiek-wetenschappelijk tijdschrift van de Mr. Hans van Mierlo Stichting. De toekomst van de rechtsstaat wordt voortdurend op de proef gesteld. Is er genoeg geld voor juridische bijstand? Hoe hard is de scheiding tussen politiek en rechtspraak? En hoe democratisch en toegankelijk is de rechtsstaat? Met bijdragen van o.a. Alex Brenninkmeijer, Herman Tjeenk Willink, Annelien Bredenoord en Geert Corstens.

Word abonnee, vanaf € 21 per jaar: vanmierlostichting.d66.nl/idee

Ik ben

D66

Annabel Broer (23) werd afgelopen zomer verkozen tot landelijk voorzitter van de Jonge Democraten (JD). Ze is een van de plenaire sprekers op het D66-congres op 9 november.

Hoe kwam je bij de Jonge Democraten terecht?

“Toen ik met mijn studie geneeskunde in Utrecht begon, had ik het ambitieuze plan om bij alle PJO's (politieke jongerenorganisaties, red.) langs te gaan om te ontdekken welke het beste bij mij paste. Ik ben eerst bij de JD langs geweest en ben daar blijven plakken. Ik werd actief in twee lokale werkgroepen: zorg en filosofie, gevolgd door de landelijke werkgroep zorg. Ik heb ook meegedaan aan het project *Licence to Heal*, in samenwerking met andere PJO's. Na mijn bachelor werd ik voorzitter van de JD Utrecht en werd ik ook lid van D66.”

Wat zijn je ambities als landelijk voorzitter? “Het bestuur is van fulltime naar parttime gegaan. Deze overgang wil ik goed begeleiden, daar ligt ook wel mijn kracht. Ook wil ik inzetten op goed contact met de afdelingsbesturen. Daarnaast vind ik debatteren leuk, dus ik hoop dat ik veel debatten kan doen.”

Wat zijn belangrijke thema's voor jullie? “Door het criminaliseren van drugsgebruik worden de problemen alleen maar groter, vinden wij. De JD is daarom vóór legalisering – ja, van alle drugs – maar het is goed om hierin met de maatschappij mee te gaan. Het zou daarom logisch zijn om te beginnen met XTC. Ook het sociaal leenstelsel is een prioriteit. Daar zijn wij voor. Steeds meer partijen willen de basisbeurs terug, maar door het leenstelsel af te schaffen komt er niet automatisch geld vrij om het onderwijs te verbeteren. Tot slot vinden we duurzaamheid erg belangrijk. Wij willen een versnelde omslag naar circulaire landbouw en stellen voor om de maximumsnelheid te verlagen naar 90 kilometer per uur.”

Wat doe je nog meer? “Ik werk één à twee dagen per week bij ProDemos. Daar geef ik rondleidingen door de Tweede Kamer aan scholieren en mbo-studenten. En ik ben begonnen aan de Master Environmental Sciences in Wageningen. Maar omdat ik nu JD-voorzitter ben, ligt dat even stil...” ■